T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI
GENEL GAZETECİLİK BİLİM DALI

TÜRKMENİSTAN MEDYASI (GELİŞİMİ VE SORUNLARI)

Yüksek Lisans Tezi

SONA ALLABERDİYEVA

İstanbul, 2015

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI
GENEL GAZETECİLİK BİLİM DALI

TÜRKMENİSTAN MEDYASI (GELİŞİMİ VE SORUNLARI)

Yüksek Lisans Tezi

SONA ALLABERDİYEVA

Danışman: DOÇ. DR. MEHMET ÖZÇAĞLAYAN

İstanbul, 2015

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

GAZETECİLİK Anabilim Dalı GENEL GAZETECİLİK Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi SONA ALLABERDIYEVA'nın TÜRKMENİSTAN MEDYASI (GELİŞİMİ VE SORUNLARI) adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 10.07.2015 tarih ve 2015-26/12 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi ...10.../...08.../...2015

Öğretim Üyesi Adı Soyadı			**İmzası**
1.	Tez Danışmanı	Doç. Dr. MEHMET ÖZÇAĞLAYAN	
2.	Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. SEÇİL ÖZAY	
3.	Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. GÖKSEL AYMAZ	

ÖZET

Geçmişinde demokrasi kültürü olmayan ve kabile hayatından Sovyet rejimine geçiş yapan Türkmenler, bağımsızlık mertebesine kavuşması, ekonomik kalkınma ve uluslararası topluluğun saygın bir üyesi olması sürecini enformasyon akışını sağlayan kitle iletişim araçlarına borçludur. Bağımsızlığını yirmi dört yıl önce ilan etmiş genç Türkmenistan Cumhuriyetinin, onun medyasının tarihinin ve bugününün tanıtılması dünya devletleri arasında gelecekte yer alabilmesi açısından çok önemlidir.

Bu çalışmada, Devlet organı olarak varlığını sürdüren iletişim sektörünün, ülkenin Sovyetler zamanından önceki dönemi, Sovyetler zamanı ve bağımsızlığını takip eden sonraki yirmi dört yılı değerlendirmeye alınmış ve bu tarihsel süreç içerisinde bir iletişimcinin bilmesi gereken ilgi alanları ele alınmıştır.

Bu çalışmada Türkmenistan'da var olan kitle iletişim çeşitliliğinin gerçek anlamda kavranabilmesine katkıda bulunmaya çalışılmış, kitle iletişim araçlarının nasıl, niçin ve kimin adına çalıştığını, bunun anlaşılabilmesi için bulgu ve çalışmaların neleri ortaya koyduğu ya da koyamadığı incelenmiştir. Çalışmada, konuyla ilgilenen iletişim profesyonellerine ve öğrencilerine Türkmenistan kitle iletişim araçları ile ilgili başvurabilecekleri bir kaynak oluşturma da hedeflenmiştir.

Türkmenistan Cumhuriyeti'nin devlet kurumlarının en önemli organlarından sayılan ülke Kitle İletişim Araçları bu güne kadar bir araştırma çalışmasına konu olmamıştır. Yapılan araştırmada bu boşluğun bir ölçüde doldurulması amaçlanmıştır. Amaç, bu konuda yapılacak daha kapsamlı çalışmaların ve derin araştırmaların bir ilki olabilmekti.

Anahtar Kelimeler: Türkmenistan, Sovyetler, Kitle İletişim Araçları, Bağımsızlık, İletişim.

ABSTRACT

Turkmens, who do not have democracy culture in their history and had passed from tribal life to Soviet regime, owe their reaching independence degree and becoming a member of international community process to mass media, which provides information flow. Introducing Young Turkmenistan Republic that proclaimed independence twenty four years ago and its media's history and present is important for taking part among world states in future.

In this study, pre-soviet period, soviet period, and following twenty four years of communication sector that carries on as a state organ and country were assessed and fields of interests that a communicator should know in this historical process were examined.

This study tried to contribute comprehension of mass media diversity in Turkmenistan and examined how, why and for whom mass media work, what results and studies reveal and do not reveal for understanding this issue. It was aimed to create a reference source for communication professionals and students that interest in this subject.

Up today, Country Mass Media that has been counted one of the most important state institutions of Turkmenistan Republic has not been discussed in a research study. In the study, it was aimed to fill this gap. The aim was to do first of more comprehensive studies and in-depth research that was done in this field.

Key Words: Turkmenistan, Soviet, Mass Media, Independence, Communication.

İçindekiler

ÖZET i
ABSTRACT ii
KISALTMALAR: viii
GİRİŞ 1
TÜRKMENİSTAN DEVLETİ 3
1. Oğuzlar-Türkmenler 3
2. Türkmen Halkının Ortaya Çıkışı ve Yeryüzüne Dağılışı 8
3. 19. Yüzyılda Türkmenler 9
4. Türkmenler Rus İmparatorluğunun Bileşiminde (TSSR) 12
5. Bağımsız Türkmenistan Devleti 16
5.1. Rekorlar Şehri Aşkabat 19
5.2. Daimi Tarafsızlık Türkmenistan Dış Politikasının Belkemiği 21
5.3. Türkmenistan Kalkınmanın Altın Modeli 22
TÜRKMENİSTAN BASIN TARİHİ 25
1. Türkmen Matbuatının Doğuşunda İlk Adımlar 25
1.1. Mary (Merv) Dünya Tarihinin Antik Mekânı 26
1.2. Türkmen Atajan Abdalov Orta Asya'nın İlk Matbaacısı 28
2. Türkmenistan Kolonyal Devrinin Basını (19. yüzyıl sonu-20. yüzyılın ilk on yıllık süresi) 31
2.1. Çarlık Rusyası Devrinde Türkmen Topraklarında Ortaya Çıkan ilk Rusça Yayınlar 33
3. Ekim 1917 -Temmuz 1920 Dönemi 39
3.1. Trudovaya Mısl (Трудовая Мысль) 40
3.2. İzvestiya (Известия) 41
3.3. Gornist (Горнист) 42
3.4. Nabat Revolyusii (Набат Революции) 43
3.5. Sadai Fukara 44
3.6. Naşa Jizn (Наша Жизнь) 44
3.7. Gyzyl Ýyldyz 45
3.8. Türkmenistan 46
4. Sovyetlerin Hâkim Olduğu İlk Yıllarda Türkmen Basını (1920-1924) 47
4.1. Yunıy Boyes Vostoka (Юный Боец Востока) 48
4.2. Kommunar (Коммунар) 48
4.3. Mervskiy Vestnik (Мервский Вестник) 49

4.4. Jarçy 49
4.5. Professionalnaya Jizn (Профессиональная Жизнь) 50
4.6. İzvestiya (Известия) 50
5. Taşkent'te Yayınlanmış Dergiler 51
5.1. Türkmen ili 51
5.2. Kommunist Ýoldaşy 51
5.3. Ýaş Jarçy 52
6. Buhara'da ve Harezm'de Yayınlanan Gazeteler 52
6.1. Horezm Habarlary 52
6.2. İzvestiya Horezm (Известия Хорезм) 52
6.3. Buhara Habary 53
6.4. İzvestiya Buhara (Известия Бухара) 53
7. Ulusal Gazeteler 53
7.1. Turkmenskaya İskra (Туркменская Искра) 53
7.2. Türkmenistan 55
8. 1925-1940 Yılları Arasında Türkmen Basını 57
8.1. Daýhan 57
8.2. Ýaş Kommunist 58
8.3. Zähmet 59
8.4. Goşçular 60
8.5. Naş Put (Наш Путь) 60
8.6. Komsomolskaya İskra (Комсомольская Искра) 61
8.7. Krasnovodskaya Pravda (Красноводская Правда) 61
8.8. Täze Oba 62
8.9. Gyzyl Ýol 63
8.10. Türkmen Medeniýeti 64
8.11. Pioner (Пионер) 65
8.12. Vojatıy (Вожатый) 65
8.13. Aýallar Durmuşy 66
8.14. Aýallar Sesi 66
8.15. Tokmak 67
8.16. Bolşevik (Большевик) 68
8.17. Turkmenovedeniye (Туркменоведение) 68
9. Farsça Yayınlanan Gazeteler 71

10. Türkmen Döwlet Habarlar Gullugy (TDH) 72
11. İkinci Dünya Savaşı Döneminde Türkmen Basını (1941-1945) 74
11.1. Sowet Türkmenistany Gazetesinin İçeriği 75
12. Savaş Sonrası Basın (1945-60) 77
12.1. Edebiýat we Sungat 79
13. 1960-70 Arası Türkmen Basını 80
13.1. Puls (Пульс) 80
14. 1980'li Yıllarda ve Perestroyka Döneminde Türkmen Basını 82
14.1. Gorbaçov'un Perestroyka Siyaseti ve Onun Doğurduğu Sonuçlar 84
TÜRKMENİSTAN'DA TÜRKMEN RADYOSUNUN VE TELEVİZYONUNUN KURULUŞU, GELİŞİMİ VE KARŞILAŞILAN SORUNLAR 86
1. Türkmenistan'da İlk Radyo Deneyimleri 86
2. Türkmenistan'da Radyonun Gelişim Aşamaları 89
2. 1. 1920'li Yılların Sonu ve 1930'lu Yıllardaki Türkmen Radyosu 89
2.2. İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türkmenistan Radyosu 92
2.3. Savaş Sonrası Radyo (1946-1960) 96
3. Türkmenistan Televizyonunun Oluşumu ve Gelişimi (1960- 1980) 105
3.1. Toplumsal Reform Periyodu, 80'li yılların Ortalarında TV'nin Rolünün Artması 109
BAĞIMSIZLIK DEVRİ TÜRKMENİSTAN MEDYASI 112
1. Bağımsızlığın İlk Yıllarında Türkmen Basını 112
2. Gazeteler 113
2.1. Türkmenistan Gazetesi 113
2.2. Neytralnıy Turkmenistan (Нейтральный Туркменистан) 116
2.3 Türkmenistanyň Prezidentiniň Metbugat Çapary 119
2.4. Türkmen Sporty 120
2.5. Ene Mähri 121
2.6. Watan 122
2.7. Nesil 123
2.8. Edebiýat we Sungat 125
2.9. Galkynyş 125
2.10. Adalat 127
2.11. Mugallymlar Gazeti 128
2.12. Esger 130
2.13. Türkmen Dünyäsi 131

2.14. Türkmeniň Ýüpek Ýoly 132
2.15. Aşgabat 133
2.16. Zaman 135
2.17. Türkmen Dili 136
3. Dergiler 136
3.1. Diýar 136
3.2. Garagum 137
3.3. Owadan 138
3.4. Güneş 139
3.5. Saglyk 140
3.6. Türkmenistanyň Oba Hojalygy 141
3.7. Türkmenistanda Ylym we Tehnika 142
3.8. Türkmen Arhiwi 142
3.9. Standart, Hil we Howpsuzlyk 143
3.10. Tebigat 144
3.11. Demokratiýa we Hukuk 145
3.12. Miras 145
3.13. Altyn Asyryň Ykdysadyýeti 145
3.14. Türkmenistanyň Lukmançylygy 145
3.15. Milli Goşun 146
4. Türkmen Basınının Maddi-Teknik Temeli 146
5. Saparmyrat Türkmenbaşy'nın Basın Politikası 147
6. Büyük Kalkınma ve Yeni Gelişmeler Döneminde Milli Basın (2007-2011) 150
6.1. Bereketli Toprak 152
6.2. Rysgal 153
6.3. Nebit Gaz 154
6.4. Türkmenistanyň Nebiti, Gazy we Mineral Serişdeleri 154
6.5. Türkmenistanyň Daşary Syýasaty we Diplomatiýasy 155
6.6. Dünýä Edebiýaty 156
6.7. Bilim 156
7. Güçlü Devletin Refah Döneminde Milli Basın (2011 Sonrası) 157
7.1. Medeniýet 157
7.2. Syýahat 158
7.3. Bedenterbiýe we Sport 158

7.4. Türkmen Sporty 159
8. Yeni Basın-Yayının Değerlendirmesi 159
9. Bağımsızlık Devrinde Türkmen Radyosu 161
9.1. Owaz (Avaz) Radyo Yayını 162
10. Bağımsızlık Dönemi Türkmen Televizyonu 163
SONUÇ 169
EKLER 173
KAYNAKÇA 197

KISALTMALAR:

TSSR	Türkmenistan Sowet Sotsialistik Respublikasy
TSSC	Türkmenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
BM	Birleşmiş Milletler
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund.
IMF	International Money Fund
HHSC	Harezm Halk Sovyet Cumhuriyeti
SSSR	Soyuz Sovyetskih Sotsyalistiçeskih Respublik
OAKU	Orta Asya Komünist Üniversitesi
SAKU	Orta Asya Komünist Üniversitesi
TKP	Türkmen Komünist Partisi
LKSMT	Türkmenistan'ın Lenin Sovyet Komünist Gençler Birliği
MK	Merkez Komite
MİK	Merkezi İcra Komitesi
ЦК ВКП	Центральный Комитет Всесоюзной Коммунистической Партии
TDH	Türkmenistan Devlet Haber Ajansı
TMT	Türkmenistan Milli Televizyonu
Türkmen Tag	Türkmen Telgraf Ajansı
TASS	Telegrafnoye Agentstvo Sovetskogo Soyuza
ROSTA	Rusya Telgraf Ajansı
AA	Anadolu Ajansı
CHA	Cihan Haber Ajansı
AP	Associated Press
AFP	Agence France Presse
MK	Merkez Komite
MTS	Mobilnyýe Telesistemy
OSCE	Organization for Security and Co-operation in Europe
SBKP	Sovyetler Birliği Komünist Partisi

SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
RSFSR	Rusya Sovyet Federatif Sosyalistik Cumhuriyeti
TKPMK	Türkmenistan Komünist Partisi Merkez Komitesi
Yy	Yüzyıl
TV	Televizyon

GİRİŞ

Bir ülkenin tanıtılması, dünya ulusları arasında saygınlık kazanması, ülke ekonomisinin gelişimi, kendini uluslararası ilişkiler içinde konumlandırabilmesi ve sesini dünyaya duyurabilmesi gibi amaçlara yöneliktir.

Bağımsızlığını yirmi dört yıl önce ilan etmiş Türkmenistan Devleti ve onun medyasının tarihi ve bugününün tanıtılması dünya devletleri arasında gelecekte yer alabilmesi açısından çok önemlidir.

Barışsever, pozitif tarafsızlık ve aktif uluslararası işbirliği temelli dış politika çizgisini sürdüren Türkmenistan, başarılarla dolu şanlı tarihi, "Asya'nın İncisi" olarak nitelenen başkenti Aşkabat, "Hazarın İncisi" Avaza ve tarihe tanıklık eden Mary şehirleri, dünyaca tanınmış Ahalteke atı, en iyilerden biri olan Türkmen halısı ve dünyaca ünlü düşünür Magtymguly sayesinde bütün dünyada tanınmaktadır. Stratejik konumu, akılcı yönetimi, sahip olduğu köklü tarihi ve beşeri birikimi ile zengin enerji kaynakları, Türkmenistan'ın kalkınması açısından kilit rol oynamaktadır. Geçmişte Tarihi İpek Yolu üzerindeki ticaret ve kültür merkezlerinden biri olan Türkmenistan, bugün de hızlı kalkınması, artan refahı ve istikrarıyla Orta Asya'nın parlayan yıldızı haline gelmektedir.

Toplumsal yaşamın bir parçası olarak nitelendirilen basın organları, toplumsal yaşam üzerinde birçok etkide bulunmakta ve buna katkı sağlamaktadır. Bir dönemin aydınlatılmasında resmi belgelerin önemi ne ise, bir toplumun sosyal hayatının aydınlatılmasında ve yönlendirilmesinde de basının rolü aynıdır; Hatta basının ulaştığı geniş kitleler düşünüldüğünde, üstenilen görevin önemi daha da iyi anlaşılmaktadır.

Bu etkilerin araştırılması amacıyla, 2014 yılının Ekim ayında Türkmenistan'ın başkenti Aşkabat'a gidilmiş, üç ay süreyle oradaki Kütüphane ve arşivlerden istifade etmek suretiyle, Türkmen medyası ve tarihi ile ilgili orijinal birçok makale ve kitaba ulaşılmış, kütüphanelerdeki dergiler imkânlar ölçüsünde taranmıştır. Elde edilen malzemeler tasnif edilerek, incelemeye tabi tutulmuş, pek çok bilgi fişlere geçirilmiş ve tez çalışmasının hazırlanmasında sözü geçen kaynaklardan yararlanılmıştır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Türkmenistan ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Türkmen halkının doğuşundan bugüne kadar var oluşu anlatılmıştır. İkinci bölümde, Türkmenistan basın tarihi, dönemlere ayrılarak gazete ve dergiler üzerinden

betimlenmiştir. Üçüncü bölümde, Türkmenistan radyo ve televizyon sisteminin kuruluşu, gelişimi ve karşılaşılan sorunlarından bahsedilmiştir. Dördüncü bölümde, bağımsızlık devri Türkmenistan medyası tanıtılmıştır. Bundan yola çıkarak, bu çalışmanın amacı Türkmenistan medyasının Sovyetler zamanından önceki dönem, Sovyetler zamanı ve bağımsızlık dönemi özelliklerini, farklılığını, uğradığı değişikliklerini ele almaktır.

Kitle İletişim Araçlarının yapısını, etkilerini ve çalışma biçimini incelerken kaynakların bugünkü yetersizliğinden ve bu konuda yazılmış eserlerin çok sınırlı olmasından dolayı, bazı soruların net cevaplarını bulabilmek mümkün olmamaktadır. Bu durum, Türkmenistan Tarihi ve Türkmenistan Cumhuriyeti üzerine yazılmış eserlerin, kitle iletişim ve medya alanına ayrıntılı olarak değinmemiş olmasından kaynaklanmaktadır ki, bunlar da sonuçta bu çalışmanın başlıca sınırlılıklarını oluşturmaktadır.

Tüm sınırlılıklara rağmen, bu çalışma ile Türkmenistan medyasının tarihini ve yeni yüzünü ana hatları ile ortaya koymak ve daha önce üzerinde çalışılmamış olan bu konu hakkında ilgilenen kişiler ve araştırmacılar için bir başvuru kaynağı sunabilmek amaçlanmıştır.

TÜRKMENİSTAN DEVLETİ

1. Oğuzlar-Türkmenler

11. yüzyıldan itibaren kendilerine Türkmen de denilen Oğuzların, Türkiye Türkleri ile İran, Azerbaycan, Irak ve Türkmenistan Türklerinin ataları olduklarını biliyoruz. Selçuklu ve Osmanlı hanedanlarının da onlardan çıktığını hatırlarsak Oğuzların dünya tarihinde pek mühim roller oynamış bir Türk kavmi olduğu anlaşılmış olur.

Oğuzlar, Sır-Derya boyları ile onun kuzeyindeki bozkırlarda yaşarlarken onlardan ancak bir bölüğü şehirlerde oturuyordu. Bu oturak Oğuzlar savaş ile meşgul olmayıp, kendilerini şehir hayatının gerektirdiği işlere vermiş bulunduklarından, göçebe, hemşerileri onlara istihfafla yatuk, yani tembel adını vermişlerdi. Gerçekten göçebe Oğuzlar oturak hemşerilerini istihfaf etmekte kendi telakkileri bakımından haklı sayılabilirler. Çünkü Selçuklu İmparatorluğunu oturak Oğuzlar değil, bizzat onlar kurmuşlardı. Fakat göçebe Oğuzlar da 1071 tarihindeki Malazgirt zaferi ile Anadolu'yu açıp bu ülkede oturak yaşayışa geçmeğe başladılar. 13. yüzyılda onlardan mühim bir kısmının artık şehir ve köylerde yaşadığı görülüyor. Bununla beraber, adı geçen yüzyılda yine Anadolu'da, çoğunu yeni gelenlerin, yani Moğol istilasının önünden kaçanların teşkil ettiği, kalabalık sayıda göçebe Türk unsuru da vardı. Selçuklu devleti, bir daha kurtulamayacak bir şekilde Moğol hâkimiyeti altına girince, Oğuzların deyimi ile yatuklar yani oturak Türk halkı kendisini mukadderata teslim ettiği halde, göçebe Türk unsuru, yani Türkmenler, Moğollara karşı mücadelede bulunmaktan geri durmamışlardı. Neticede Türk göçebe unsuru, Türkmenler, ilk önce Türkiye'de, sonra buradan giderek İran'da siyasi hâkimiyeti ellerine aldılar. Böylece, Türkmenler, Türkiye tarihinin ikinci devrinin (Beylikler Devri) yaratıcıları oldukları gibi, İran'da da 20. yüzyıla değin Türk hâkimiyetini devam ettirdiler.

Sır- Derya Oğuzları, başka bir Türk elinin kendisiyle mukayese edilemeyeceği derecede cihan tarihinde pek mühim bir rol oynamışlardır. Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluklarını onların kurduğunu söylemek elverir. Diğer taraftan Oğuzlar, Moğol istilasından sonra kavmi varlığını, tarihi hatıralarını ve harsını korumak suretiyle Türk âlemini temsil eden biricik kavim olmak vasfını da taşımaktadır.

Uygur, Karluk, Kıpçak ve bunlar gibi diğer bazı Türk kavimleri Moğol istilası üzerine varlıklarını devam ettirememişler, Moğol boyları ile karışıp kaynaşarak yeni kavimler meydana getirmişlerdi. Bu yeni kavimlerin dili Türkçe ise de tarihi hatıraları, askeri teşkilat ve gelenekleri Moğol vasıflarını taşıyordu. Bugünkü Doğu Türkistan Türkleri, Özbekistan, Kazakistan, Kara-Kalpak halkları ve İdil boyu Türkleri, kısaca Orta Asya'daki Türklerin ezici çoğunluğu işte bu Türk-Moğol karışmasından meydana gelmiş yeni kavimlerin torunlarıdır.

Bilhassa ticari münasebetler sebebi ile 10.yüzyıldan itibaren aralarında yayılmaya başladığını bildiğimiz İslamlığın, 11.yüzyılda Oğuzlardan ezici çoğunluğun dini haline geldiği görülüyor. Bunun sonucunda Oğuzlara 11.yüzyılda Türkmen adı verilmiştir ki, bu ad aşağı yukarı iki asır sonra her yerde Oğuzun yerini almıştır. Ancak Oğuz sözü, destanlar ile hatıraları yaşatılan atalarının adı olarak, Türkmenler arasında uzun müddet yaşamıştır.

Oğuz Adının Menşei. Oğuz adının menşei hakkında birçok fikirler ileri sürülmüştür. Ünlü Macar bilginlerinden J. Nemeth, Oğuz sözünü ok+ uz şeklinde tahlil etmiştir. Ona göre ok, boy (kabile), "z" de cemi edatıdır.[1] Böylece Oğuz, boylar demektir. Gerçekten okun eski zamanlarda boy anlamına geldiği biliniyor. Batı Gök-Türk devleti on boya dayanmakta olup, bu on boya "on-ok" denilmekte idi.

Okun boy anlamına geldiğinin izi Oğuz elinin boy teşkilatında da görülmektedir. Oğuzeli, bilindiği gibi, iki kola ayrılmakta, bunlardan birine Boz-Ok, ötekisine de Üç-Ok adı verilmektedir. İkinci adın Üçok'tan meydana geldiği muhakkaktır. Ancak başta W. Bang olmak üzere, bazı âlimler Oğuz'da ğ sesinin olması dolayısı ile Nemeth'in bu fikrine itiraz etmişlerdir.[2]

Bilindiği üzere, Orta Asya'da ilk defa olarak teşkilatlı ve büyük bir imparatorluğu, Çinlilerin Hiung-nu adını verdikleri kavim kurmuştur. Bu kavim ilim âleminde "Türk" asıllı kabul edilmiştir. Çin kaynaklarında Gök Türklerin, Uygurların ve Kırgızların Hiung-nuların soyundan gösterilmeleri şüphesiz bu hususta en mühim delillerden biridir. Türk devlet teşkilatının gerçek kurucuları olan Hiung-nular, Milattan önce 3. yüzyılın sonlarında komşularının çekindiği kudretli bir kavim haline geldiler.[3]

---

[1] Hüseyin Namık Orkun, **Oğuzlara dair,** İstanbul: Ankara Ulus Matbaası yayınları, 1935, s.4-5.
[2] Willy Bang ve Reşit Rahmeti, **Oğuz Kağan destanı,** İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı yayınevi, 1936, s.6.
[3] McGovern William, **The Early empire of Central Asia,** Chapel Hill-North Carolina, 1939, s. 116.

Gök Türkler, Orta Asya'da daha öncekiler ile mukayese edilemeyecek derecede büyük ve teşkilatlı bir imparatorluk kurmuşlardı. Gök Türklerin sayesinde Türk soyu tarihte son defa olarak, tek bir bayrak altında toplanmıştı. Türk sözü, bilindiği gibi, bu imparatorluğu kuran ve onu idare eden kavmin adı idi. Onların bütün Türk kavimlerini içine alan bu büyük imparatorluğu kurmaları sonucunda kendi kavim adları, bilhassa Orta Doğu'da, Türkçe konuşan bütün kavimlerin umumi adı anlamını kazandı. Hâlbuki Türk budun kavmi varlığını siyasi varlığı ile birlikte kaybederek ortadan kalkmıştı. Gök Türklerden sonra hiçbir Türk kavmi, diğer Türk teşekküllerinden çoğunu içine alan bir devlet kuramamıştır. Orta Asya tarihinin başlıca 3 ehemmiyetli devrinden (diğerleri Hiung-nu ve Moğol devirleridir) biri olan Gök Türkler devrinin aynı zamanda Türk kültür tarihi bakımından da ne kadar önemli bir devir olduğu malumdur. Türkler ilk defa olarak bu devirde milli bir alfabeye sahip olmuşlardır. Türk diline ait en eski milli kaynaklar da bu devre aittir. Bunlar sadece Türk dilinin değil, Türk edebiyatının, Türk tarihinin ve geniş bir anlamda, Türk kültürünün en eski kaynaklarıdır.

Oğuzların Yurtları. 10. yüzyılın birinci yarısında Oğuzlar, Hazar Denizi'nden Sır ırmağının orta yatağındaki Farab (11. yüzyıldaki Türkçe adı ile Karaçuk) ve İsficab yörelerine kadar olan yer ile bu ırmağın kuzeyindeki bozkırlarda yaşıyorlardı. İstahri ve diğer coğrafyacıların eserlerinden, Oğuz ülkesinin batı, güney ve doğu sınırları hakkında kat'i bir fikir edinilebiliyor. Buna göre, Oğuz ülkesi batıda Hazar Denizi'ne dayanıyordu. 10. yüzyılın başlarında, o zamana kadar gayri meskûn olan Hazar Denizi'nin doğu tarafındaki Siyah-Kuh (Kara Dağ) yarım adası onlar tarafından işgal ve iskân edilmiş ve bundan dolayı bu yarım ada Türkçe Mangışlak adını almıştır. Güneyde İslam ülkeleri ile olan sınıra gelince, batıda yani Harizm ülkesinde sınır Curcani'ye (Gürgenç) ve bilhassa bu şehrin kuzey batısındaki Cit (Jit) kasabasından başlıyordu. Aral Gölü'nün güneyindeki Baratekin de sınır kasabalarından idi. Maveraün-nehir'de sınır Buhara kuzeyindeki çölden başlayarak İsficab bölgesine kadar uzanıyordu. Sır Derya'nın sol kıyısında, Karaçuk dağlarının eteğinde ve Yesi'ye bir günlük mesafede bulunan müstahkem Savran (Sabran), Müslümanların Oğuzlara karşı sınır şehri idi. Sır Derya, Savrandan itibaren, Oğuzlara ait bozkır bölgesine giriyordu. Hazar Denizinin doğusundan Karaçuk dağlarına kadar uzanan çöl bölgesine, Belhi'ye bağlı müellifler Oğuz bozkırı adını verirler. 13. yüzyılda Türklerin bu çöle Kara-Kum dedikleri anlaşılıyor.

Oğuz elinin toplu ve kalabalık bir halde oturdukları yer, Sır ırmağının ağzından orta yatağına kadar olan saha ile ırmağın her iki yanındaki ve bilhassa kuzeye doğru uzanan topraklardı. **Oğuzların Yaşayış Tarzı**. 10. yüzyılın başlarında Oğuzların çoğunluğu göçebe hayatı yaşıyorlardı. Bu elin 11. yüzyılda 24 boydan meydana gelmiş olduğunu biliyoruz. Her boyun başında "bey" ünvanlı asilzadeler bulunuyordu. Destanlara dayanarak söylemek mümkündür ki, beylerin 40 kişiden mürekkeb silah arkadaşları vardır ki, bunlara yoldaş denildiği anlaşılıyor. Her kavmin asilzadesi gibi, Oğuz beyleri de çok varlıklı idiler. İbn Fadlan, Oğuzlar arasında yüz bin koyuna ve on bin ata sahip kimseleri gördüğünü söylüyor.

Oğuz şehirlerinde yapılan kazılar buralarda yüksek bir kültür hayatının varlığını göstermiştir. Kallaur, Yakubovskiy ve Tolstov gibi arkeologlar bu hususu gayet açık bir şekilde belirtmişlerdir.[4]

Oğuzlardan mühim bir kısmının oturak yaşayışa geçmelerinde en mühim amil, onların İslamlığı kabulleridir. Onlar arasında İslamiyet yayıldıkça ve kuvvetlendikçe oturak hayat da gelişmiştir.

İktisadi Hayatları. 11. yüzyılın başlarında büyük bir çoğunluğu göçebe bir hayat yaşayan Oğuzların iktisadi faaliyetleri, bu yaşayışın icabı olarak, başlıca hayvan yetiştiriciliğine inhisar ediyordu. Bu sebeple onların servetlerini koyun sürüleri, yılkılar (at sürüleri), develer ve hatta Hudud ul-âlem'e göre, sığır teşkil ediyordu. At binek (binit) ve deve de taşıma vasıtası (yüklet) olarak kullanılıyordu. İbn Fadlan "Türk develeri" sözü ile bugün Anadolu'da "buhur" denilen iki hörgüçlü develeri kast etmiş olsa gerektir. Yine aynı müellif Bulgarların at eti yediklerini kayıt etmekte, fakat Oğuzlar için böyle bir söz söylememektedir. Oğuz sübaşısı Etrek, İbn Fadlan ve arkadaşlarına olduğu gibi, kendi akrabaları için de koyun kestirmişti. Fakat Oğuzlardan ölenlerin atlarının yenildiğini aynı müellif kaydetmektedir. Diğer taraftan Oğuz destanları da Oğuzların diğer Türk elleri gibi, at eti ve hatta deve eti yediklerini göstermektedir. At eti, belki de, onlarca adi zamanlarda değil, müstesna günlerde yenilmekte idi. Oğuzların Müslüman olduktan sonra, umumiyetle at eti yemekten vazgeçtikleri anlaşılıyor. Çünkü dâhil oldukları Hanefi mezhebi at eti yenmesini mubah kılmamıştı.

[4] Jirmunskiy Viktor, **Sır derya boyunda Oğuzlara dair izler,** Türkçe tercümesi İsmail Kaynak, Belleten, sayı 99, s. 480-481.

Oğuzlar ile komşu İslam kavimleri arasında canlı bir ticari faaliyetin mevcut olduğu görülüyor. Oğuz yurdundan geçen en mühim ticaret yolu Harezm'den İtil bölgesine giden yol idi. Bu yolun pek işlek bir yol olduğunu biliyoruz. Coğrafyacılar müştereken, Oğuzların tacirlerinin çok olduğunu belirtiyorlar. İbn Fadlan 5000 kişilik muazzam bir kervan içinde Oğuz yurdundan geçmişti. Oğuzlar, barış zamanlarında ticaret maksadı ile Harezmî'de Curcaniye ve Barategin şehirlerine, Maveraünnehir'de de Sabran şehrine geliyorlardı. Oğuzların başlıca ticaret malı koyun idi. Horasan ve Maveraünnehir halkı et ihtiyacını Oğuzlar ve Karluklardan temin ediyordu.

Oğuzlar yaşadıkları hayat tarzı ve muhitin çetin şartlarının tesiri ile oldukça sert mizaçlı kimseler idiler. Savaşçı olmak başlıca faziletlerden biri idi. Buna karşılık onlar, namuslu, doğru ve konuk sever insanlardı.

Oğuzların İslamiyet'e Girişi. Türk kavimleri arasında ilk önce İslamiyet'i kabul eden, başlıca Balasagun ile Talas'ın doğusundaki Mirki kasabası arasında oturan Türkmenler olmuştur. Bu Türkmenlerin İslamiyet'i kabullerinin 10. yüzyılın birinci yarısında olduğu muhakkaktır.

Oğuzlardan Müslümanlığı kabul eden zümrelere, onları gayrı Müslim kardeşlerinden ayırt etmek için, Maveraünnehir Müslümanlarınca Türkmen adı veriliyordu. Daha önce söylendiği gibi, Orta Asya'da ilk defa Müslümanlığı kabul eden Türk kavmi Balasagun ile Mirki arasında yaşayan Türkmenler olduğundan Türkmen adı, Maveraünnehir Müslümanları arasında "Müslüman Türk" şeklinde hususi bir mana da kazanmıştı.

13. yüzyıl başlarından itibaren, artık her yerde Türkmen Oğuz'un yerini almıştır.

Türkmen adının menşei, bugünkü müellifler gibi, eski müellifleri de epeyce meşgul etmiştir. Bu hususta onlar arasında başlıca iki fikir vardır. Bunlardan birine göre Türkmen, Türk adı ile farsça man (manend) ekinden meydana gelmiş olup, "Türk'e benzer" demektir. Bundan önceki haşiyede büyük âlim El-Biruni'nin bu fikirde olduğu görüldüğü gibi, Kaşgar'da Türkmen, adının bu şekilde izahı ile ilgili bir hikâye anlatmaktadır.

İkinci fikre göre, Türkmen, Türki imandan gelmektedir. Bunu da İbn Kesir ve bizim müverrih Mehmed Neşri veya onun dayandığı kaynağın müellifi ileri sürmüşlerdir.

Zamanımıza ise Türkmen sözünün sonundaki men'in Türkçe mübalağa eki olduğu (kocaman, azman değirmen ilh…) söylenerek bu adın Öz-Türk anlamına geldiği üzerinde durulmaktadır.

2. Türkmen Halkının Ortaya Çıkışı ve Yeryüzüne Dağılışı

Türkmen halkının ortaya çıkışının tarihi çok kadim zamanlara dayanmaktadır. Diğer halklarda olduğu gibi etnik köken meselesi Türkmenlerde de bugüne kadar tamamıyla çözülmemiş ve çok karmaşık bilimsel mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Irksal açıdan bakıldığında hiçbir "saf" halkın olmadığı gibi Türkmen halkı da birçok binyıllıkların devamında bir sürü eski yerli İran diline yakın dilde konuşan "tayfaların" ve dışarıdan gelen Türki halklarının kaynaşması sonucu oluşmuştur.

Türkmen halkının oluşumunda iki önemli etnik temel yatmaktadır. Bunlar, özellikle Türkmenistan'ın şimdiki topraklarında çeşitli zaman dilimlerinde yaşamış olan yazılı kâğıt ve kitap kaynakçalarında farklı isimlerle tanınan kadim yerli Avrupa tipli İran dilinde konuşan kabileler ve dışarıdan gelen Moğol ırkına ait Türkli dilli halkların birleşimidir. Moğol ırkı tip insanına şimdiki zaman Türkmenlerinin dış görünüşü yani fiziksel, antropolojik tipi ve maddi manevi kültürünün bazı alametleri uymaktadır. Örneğin, şimdiki zaman Türkmenlerinin arasında Kafkasyalı tipler de Moğol ırkı tipleri de karışık tipler de rastlanmaktadır.

Orta asır âlimleri Makdisi ve Biruni'nin malumatlarına göre eski Türkmenlerin en kadim ve otoriter izlerini Harezm'de gözlemlemek mümkün olmuştur. Tarihe göre Türkmenistan'ın ve onun kuzey bölgesinin halkları çok geç zamanda Türkleştirilmiş kadim Hint-İran medeniyetine ait olmuştur. Harezm halkının oluşumunda Türkmenistan'ın diğer bölgelerinde olduğu gibi etnik temel açıdan akraba kavimler olan massagetler, dahlar, dayiler, derbikler, apasiaklar, aparnlar ve diğerleri, eski devirlerde ise alanlar, aslar, gunnlar, eftaliler, hionitler, kidaritler ve bunun yanı sıra çiftçilik ile meşgul olan oturak halkların payı büyük olmuştur.

Sonuç olarak, Türkmenlerin ortaya çıkışı iki önemli tarihi köke dayanmış: Arya ırkından olup (Hind-Avrupai ırk) İran'da bulunan insanlarla aynı kökleri paylaşmış halk ve Orta Asyalı Türk halklardır. Türkmenler Hint-Avrupai ırktan antropolojik veraset, Orta Asyalı Türk halklarından ise dil ve bazı kültür gelenekleri kabul etmiştir.

Tarihi yazı kaynaklarda "Türkmen" etnonimi 9-10. yüzyıllardan beri bilinmektedir. 11-12. asırlarda "Türkmen" ve "guzlar" (oğuzlar) eşanlamlı olarak bilinmiştir. 10-11. yüzyıllarda ise eski guzlar adı Türkmenler sözüyle değiştirilmiştir.[5]

3. 19. Yüzyılda Türkmenler

On dokuzuncu yüzyılın başlarında Türkmenler, günümüz Türkmenistan'ının tüm alanını, İran ve Afganistan'ın bazı bölgelerini kaplamıştır. Türkmenlerin bir kısmı Üstyurt platosunda ve Mangışlak'ta ikamet edip bu yerlerde onların haricinde yaşayan kazaklarla yaşamını sürdürmüşlerdir. Türkmenlerin yayıldığı alan batıda Hazar denizi, güneyde Gürgen ırmağı, Köpetdag ve Paropamiz dağ sırtı, doğuda Amuderyanın sağ kenarındaki çöl ve bozkırlar ve Harezm vahasının Özbek bölgeleri, kuzeyde Üstyurt platosunun kuzey sarp kayalığı ile sınırlandırılmıştır.

Türkmenler kendi aralarında kültür ve yaşam tarzı açısından farklılık gösteren birkaç kabileye bölünmüştür. Her bir Türkmen aşiretinin kendi özel lehçesi ve geleneksel halı arması olmuştur. Giyim kuşamında, örf ve adetlerinde, mimarisinde, sazında ve sözlü halk eserlerinde hususi ayrıcalıkları bulunmuştur. Türkmen tayfaları birleşememiş aksine onların bazılarının arasında düşmanca ilişkiler devam etmiştir. Komşu feodal hükümetler tarafından cilve, kurnazlıkla tutuşturulan tayfalar arası savaşlar bazen on yılı bulmuştur. Bu savaşlar Türkmen halkının gücünü azaltmış, özgürlük ve bağımsızlık yönünde başlatan mücadelesini zora sokmuştur.

Türkmenlerin çoğunluğu vahalarda ve yaylaklarda göçebe hayatı yaşayıp yılın uzun zamanını çöllerde ve sahralarda geçirmiştir.

On dokuzuncu asır Rus, batı Avrupa ve doğu düşünürleri kaide, norm hükmünde Türkmenistan tabiatının kasvetli olduğunu resmetmişlerdir. Örneğin, 19. yüzyıl ortalarında Rus belgelerinin birisinde Türkmen toprağı hakkında şunlar denilmiştir: "Bu meydanın yerleşik yaşam için hiçbir olanağı olmayacak boş ve inleyen çöl sistemi var, bir kısmı kayalık, taşlık ve kumluk, çoğu yeri ise tuzlu topraktan ibarettir. Yalnız Etrek ırmağı boyu, İran sınırı yakınlarındaki çöl alanı pelinotu ile kaplıdır, burada Türkmenler ekin ekiyorlar. Yarım milyon kilometre kareden büyük alanda konargöçer halkın sadece otlak arazisi var ve halk acı kuyu

[5] Şyhmyradow Boris, **Türkmen halkynyň gelip çykyşynyň, dünýä ýaýraýşynyň we onuň döwletiniň taryhynyň problemalary**, Aşkabat: Ruh yayınları, 1993, s. 8-10.

suyundan faydalanıyor". Bu betimleme gerçek durumla fazla uyuşmamaktadır. Eğer Türkmenistan'ın çoğu kısmı hakikaten çöl alanından ibaretse o zaman bununla beraber burada bol miktarda su ve verimli toprakları temsil eden zengin vahalar da yerleşmektedir.

Türkmenlerin yaşam koşulları onların atlara iyi bakıcılık yapabilmeleri konusunda elverişli olmuştur. Türkmenler çok güzel dış görünümü, dayanıklılığı, hareketliliği ile kendini gösteren meşhur ahal-teke atlarının cinsini türetmeyi ve saklamayı başarmışlardır. Ahal teke kafatası küçük, boynu ince ve uzun, bacakları kusursuz ve ince, derisi ince kuyruğunun kılları seyrek olan at türüdür. Bu atların esas renkleri kızıl, kahve, al, siyah ve gri renktir. Ahal teke atları canlılığı, sağlamlığı ve dayanıklığı ile öne çıkmaktadır. Türkmen atları dünyada binicilik atçılarına büyük tesir etmiştir; Arap, İngiliz, Karabağ, İran, binme kartal, trakenen, karabayır atları ve bu atların farklı cinslerini yaratma aşamasında kullanılmıştır.

Türkmenler yaşamları boyunca çok çeşit halı ürünlerini kullanmışlardır. Türkmen kadınları evlerinin tüm döşemesini, palaslarını, çeşitli torba ve çuvallarını, döşeme halılarını, namazlıkları, tül perdelerini kendileri dokumuşlardır.

On sekizinci asırdan başlayıp ticaret pratiğinde yer alan ve Orta Asya halı üretimini ifade eden "Buhara halıları" terimi temelden yanlıştır. Halıların bu şekilde adlandırılmasının sebebi Türkmen tayfası sayılan Ersarıların yaşadığı halıcılık vilayetlerinin bir kısmının Ekim Devriminden önce Buhara Hanlığına dâhil olması olmuştur. Halı satışı bu bölgede, Buhara Hanlığı bölgesinde olup burda ticaret kervanları dizilip, ticari pazarlıklar gerçekleştirilmiştir.

Her toplumlarda olduğu gibi, Türkmenlerde de ilk ve asıl olan ailedir. Köy toplulukları değişik ailelerden meydana gelmiştir. Türkmenlerde ailenin çok çeşitleri görülmüş ancak bir dedenin hâkim olduğu büyük ataerkil aileler varlıklarını korumuşlardır. Böyle bir ailede 4-6 tane evli oğul, gelinler, evlenmemiş kızlar, evlenmemiş gençler, torunlar bulunuyordu; bunların hepsi 5-6 Türkmen milli yurdunda (evinde) veya topraktan yapılmış basit evlerde oturuyorlardı. Hepsinin geliri-gideri, kazanı, yiyeceği-içeceği birdi, yani ortaktı. Bazen böyle ailelerde yaşayanların sayısı 40-50'yi bulurdu. Ve bunların hepsi bir atanın, bir nenenin söylediğini yapıyorlardı.

On dokuzuncu yüzyıl Türkmenlerin toplumsal ilişkilerini anlamak için ilk önce temel üretim aracı, toprak ve su sahipliği formu meselesini gözden geçirmek şarttır. Türkmenistan koşullarında göçebe ailelerin en zaruri malzemesi kuyular olmuştur. Karakumda kuyuların

çoğu düzlük arazi alanlarında yerleşmiştir. Düzlüklerin geneline, ayrı ayrı süleleler sahip olmuştur. Resmi olarak düzlüklerde kuyu kazmak, yeni kazılacak kuyunun öbür kuyuların suyunu azaltmayacak şekilde kullanılması şartı ile belirli urukların her bir üyesinin hakkı olmuştur. Bu belirli uruklara üye olmayan bazı ailelerin kuyu kazabilmesi için düzlük sahibinden ruhsat alması gerekiyordu. Kuyusuz aileler, istediği zaman başkalarına su vermemezlik edebilen çok güçlü zengin feodal ailelerine büsbütün bağımlı olmuştur. Sayısız hayvan sürüsüne sahip zenginler fakir ve güçsüz ailelere kendi kuyularından su verip onların çobanlık etmelerini talep etmişlerdir. Bunun yanı sıra fakirler, kuyuları sürekli onarmalı ve kuyu sahiplerinin evinde hizmet etmeli idi. Bu anlayıştan kaynaklanan bağlardan dolayı fakirlerin maddi açıdan daha güçlü ailelere yani sayısız sürülerin ve pek çok kuyuların yöneticisi olan zengin feodal üst makama tamamen boyun eğdiği gözlemlenmiştir.

Türkmen topluluğu iki esas sınıfa: istismarcı, sömürgen feodal sınıfı ile sömürülen çiftçi ve göçebe sınıfına bölünmüştür.

Türkmen cemiyetinin zengin feodal üst makamı ile fukara halkının arasında ortaya çıkan isyanları Türkmen klasik edebiyatı ve tarihi rivayetlerinde açıkça betimlenmiştir. Zenginlerin adaletsizliği ve zalimliği, yargıçların rüşvetçi olması, pederlerin ve işanların açgözlülüğü ve anaforculuğunu açığa çıkaran fakirler şairi Kemine'nin şiirleri bu konuda çok bilgi vermektedir.

Türkmen kadınlarının durumu ağır olmuştur. Türkmen kadınları doğu halklarının, özellikle de İran ve Özbek kadınlarından daha erken özgürlüğe kavuşmuş olsalar bile tamamen hukuksuz yaşam sürdürmüşlerdir. Türkmen aşiretlerinde nikâh, almak ve satmak tertibinde gerçekleşmiştir: genellikle kızın babası, babası ölünce ise amcası ya da yakın akrabası, kızı satmıştır. Bilindiği üzere Müslüman dini çok eşliliği onaylamıştır ama Türkmenlerin arasında sadece serdarların, hanların ve diğer zengin şahısların iki, üç, bazen dört karısı olmuştur. Çok eşlilikten maksat daimi bedava çalışacak uşak edinmek, nesli çoğaltmak, çeşitli uruklar ve kabileler ile akraba ilişkilerini pekiştirmekten ibaret olmuştur. Eşlerden biri kethüda olup geri kalanı onun himayesine girmiştir. Kadın kocası vefat ettikten sonra onun erkek kardeşinin iradesine geçmiştir. Zina eden kadın öldürülmüştür; zina eden kadını öldürmeye onun babasının, kardeşinin ya da kocasının sadece hakkı olmayıp onlar bunu yapmak zorunda

olmuştur. Hukuksuz, köle gibi ağır zahmet çektirilen ve ezilen Türkmen kadınları köy cemaat hayatına azıcık olsa bile katılamamışlardır.

Türkmenler arasında devam edegelen sınıf çatışmalar devlet kuruluşunu zorunlu kılmıştır. Bu tarihte kendi Türkmen devletini kurmaya gücü olmayan Türkmen tayfaları on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında orta doğu feodal devletlerinin, İran'ın, Buhara'nın, Hive'nin ve Afganistan'ın egemenliği altına girmiştir. Türkmen Hanları uzun zaman İran Şahlarının, Buhara Emirlerinin ve Hive Hanlarının muavinleri olarak çalışmıştır.

On dokuzuncu yüzyılda Türkmenlerin yaşadığı ülke Rusya'ya dâhil edilene dek Hive, Buhara ve İran feodallarının arasındaki kanlı savaş alanına dönüşmüştür. Uruk-tayfa anlaşmazlığı ve feodal zenginlerine bağımlılık Türkmenleri güçsüz bırakmıştır. Horasan ve Astrabat feodallerinin Hive ve Buhara Hanlarının daimi yağmalayıcı seferlerinin objesine dönüşmüştür. Türkmenlerin üzerine giden tükenmez eşkıya saldırıları, hayvanlarının çalınması, sulama aletlerinin mahvedilmesi, çiftçilik vahalarının harap edilmesi, insanlarının soyulması ve perişan edilmesi devamlılık göstermiştir.[6]

4. Türkmenler Rus İmparatorluğunun Bileşiminde (TSSR)

On dokuzuncu yüzyılın başlarında Hazar denizi kenarında yaşayan Türkmenlerin Rusya ile ekonomik ve ticari ilişkileri ve kültür müzakereleri oldukça gelişmiş ve sağlamlaşmıştır. 1801 tarihinde Mangışlak'ta yerleşik abdal Türkmenlerinin delegasyonu Astrahan'a resmi ziyarette bulunmuştur. Türkmen vekilleri hükümet ile görüşme yetkisini "Mangışlak aksakalları (Kafkasların klan başı)"ndan aldıklarını Astrahan hükümetine bildirmişlerdir. 1802 tarihinde Mangışlak Türkmenleri tarafından Petersburg'a temsilciler heyeti gönderilerek öncelikle kendilerinin Rusya vatandaşlığına kabul edilmesini ve ikincil olarak kendilerinin dış baskılardan korunması için Hazar denizinin kenarında kale dikilmesini Rusya hükümetinden dilekte bulunulmuştur. Bu rica güzel sonuç doğurmuştur. "Türkmenlerin Mangışlak'taki abdal kabilesi adına çarın mektubu" delegelere iletilmiştir. Bu mektuba göre onlar Rusya'nın esirgemesine kabul edilmiştir. İran ve Hive feodalları ve bürokratları tarafından işkence görmeleri, zorluk çekmeleri ve maddeten ağır şartlar Türkmenleri Rusya'nın koruyup kollamasını ummalarını mecbur etmiştir.

---

[6] Garryýew Baýmuhammet, **İstoriya Turkmenskoy SSSR,** tom 1, ikinci kitap, Aşkabat: Akademiya nauk Turkmenskoy SSSR yayınları, 1960, s. 30-97.

Çarlık hükümetinin Orta Asya ilhak siyaseti Rusya'nın gelişmiş burjuvazisinin işine gelmiştir. Orta Asya'nın zaptedilmesi Rusya fabrikatörleri ve tüccarlarının gelişmekte olan sanayi mallarını pazarlamak için yeni, büyük bir pazara hâkim olacaklarına dair ümit vermiştir. Rusya sermayesinin Orta Asya'yı kendi çıkarı doğrultusunda "açmaya" inatla çaba göstermesinin bir diğer sebebi, pamuk almak için burada büyük gelişim perspektifleri olan hammadde bazının varlığıdır; bu pamuğu Rus fabrikatörleri eskiden yurt dışından özellikle Kuzey Amerika'dan almıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde devam eden iç savaşı pamuğun okyanus ötesine gönderilmesi sürecini zayıflatmıştır. Bunun sonucu olarak Rusya'nın tekstil endüstrisi kendini daraltmaya mecbur kalmıştır.[7]

Orta Asya'da Çarlık Rusyasının sömürgeci politikasının hareketlenmesi ve 1860-70 yıllarında Orta Asya hanlıklarını işgal etmesi ve daha sonra Türkmenistan'ın her köşesine uzanmasının ana ve doğrudan doğruya hedeflerinin biri Rusya'nın tekstil sanayisi için yeni hammadde kaynakları elde etmek eğilimidir.

İngiliz sömürgecilerinin Afganistan ve Orta Asya'yı ilhak etme tutumunun kuvvetlenmek üzere olduğu zamanda Türkmenistan Rusya'ya dâhil edilmiştir. Türkmen askerlerinin şöhret kazanan babayiğitliği ve Türkmenistan'ın coğrafik koşullarını da göz önünde bulunduran İngiliz komutanları ve diplomatları Türkmen tayfalarını çarlık ordusuna karşı silahlandırmış, çölde büyük savaşın patlamasını ve rakibi Çarlık Rusyasının altüst edilmesini amaçlamıştır. İngilizler ve onların destek aldığı İran, Türk ve diğer feodal iktidarlarının, diplomatlarının ve ajanlarının büyük çabalarına rağmen umut edilen sonuca ulaşılamamıştır. Bu savaş Türkmenlerin Rusya'ya iltihak etmesinin önüne geçememiş. Çarlık hükümeti Türkmenistan'ı Rusya'ya ilhak ederek buraya ağır kolonyal, sömürgeci rejimi getirmiştir. Türkmen halkı iki taraflı zulmün, kendi istismarcı hanlarının ve Rus bürokratlarının ve kapitalistlerinin zulmünün altında ezilmiş, halkın birçok kısmı ise Hive ve Buhara tiran zulmüne kurban olmuştur.

Türkmen Milleti, 19-20. yüzyıllar arası dünya devrimci ayaklanmasının merkezine dönüşen Rusya ile tarım ve siyaset alanında kararlı bir şekilde yakınlaşmıştır. Türkmen halkının Rusya'ya dâhil olması onu parçalayan yağmacı feodal sömürgesine ve savaşlara son verilmesini, köleliğin ortadan kaldırılmasını sağlamıştır. Öncü Rus demokratları ve

[7] Masalskiy Vladislav, **Hlopkovoye Delo v Sredney Azii i yego buduşeye,** Sankt Peterburg, 1892, s.110.

devrimcileri yıllarca Rusya halklarını azat etmek yolunda savaşmış ve Rus toplumunda insanseverliğin, tüm ezilen halklara duygudaşlık, sempati, zalimleri ise nefret etme duygusunu aşılamışlardır. Rus işçi sınıfı ve onun siyasi partisi her türlü baskıya ve köleliğe karşı çıkmıştır. Rusya'nın tüm halklarını sosyal ve milli bakımdan azat etmek adına canla başla çaba sarf etmiştir. 20. yüzyıl başından itibaren Rusya'da devrim hareketleri yaygınlaşmış, emekçi sınıfı, proletarya olarak otokrasiyi yıkmayı ve serfliği, toprağa bağlı köleliği, Rus olmayan milletlere karşı hukuksuzluğu ve milli istismarı yok etmeyi kendine vazife edinmiştir. Türkmenistan Rusya imparatorluğunun egemenliği altına girdikten sonra bu vazife Türkmen halkını da ilgilendirmiştir.

Türkmen tayfalarının Rusya'ya katıldığından sonraki dönem Rus bilim adamlarının yeni incelemeleri ile sembolleştirildi; onlar ülkenin içerisine pek çok keşif seferleri düzenleyip ve güzergâh gözlemlemeler ayarlayıp ilmi açıdan çok değerli coğrafik, topografik malzemeler, etnografik ve tarihi malumatlar toplamıştır, ülkenin hayvan ve bitki dünyasını onun tabii kaynaklarını ve kazıyıp alınan yer altı zenginliklerini keşfetmiştir. Ülke Rusya'ya dâhil olur olmaz, onun tarihi yapıları olan Nusay, Anev, Antik Merv'in harabelikleri araştırmacıların dikkatini çekmiştir ve kısa süre içerisinde yeryüzüne yayılmıştır.

Karşılıklı dilleriyle tanışmak ve öğrenmek esasında Türkmen halkı ile Rus halkı arasında çok sıkı ilişkiler gelişmiş, hayli zengin ilerici Rus medeniyeti Türkmen toplumuna tesir etmiştir. Türkmen dili sözlüğünde o zamana kadar yabancı kelimeler belirip onlar Türkmen dilinin kelime sayısını artırdı. Bunun sonucu halkın kültür ve yaşam hakkında düşünceleri genişlemiştir.

Rus bilim adamları, genellikle kendinin muazzam marifetini ve bilgisini daha önce bilimsel açıdan keşfedilmemiş ve öğrenilmemiş ve dünya coğrafik alanlarında beyaz nokta olarak görünen belirsiz kıyı ülkelerini ilmi açıdan incelemek yolunda harcamıştır. Onlar özellikle Türkmenistan'ın yer tabakalarının sefilliği, Karakumun ıssızlığını, ülkenin ve onun insanlarının "vahşiliği" hakkındaki söylentileri yalanlamıştır.

Rus bilim adamları petrol, alçıtaşı, tuz ve yeraltında bulunan diğer faydalı maden yataklarını keşfederek ülke hakkındaki fikirleri zenginleştirdiler ve onun üretim güçlerinin gelişimi için kuramsal temel yarattılar.

Türkmenlerin Ruslar ile yakın ilişki kurmasında Rus dili, adetleri, gelenek ve görenekleri ile tanıştırılmasının ve yerel Rus okullarının katkısı olmuştur. Bu okullar yerli halkın arasından otokrasiye hizmet edecek ve yağcılık edecek kulları yetiştirmeyi amaçlayan Çarlık Rusyası'nın Ruslaştırmak siyaseti temelinde kurulmuştur. Okulun programı Rusça konuşma dilini, okumayı, yazmayı ve aritmetiği öğretmekten ibaret olmuştur. Öğrencilerin arasından polis memurları, yerel mekteplerin öğretim görevlileri, bürokratlar, tercümanlar, kâtipler, avukatlar yetiştirilmiştir. Bu okullar Müslüman dini mekteplerinin bozulmaz itibarını yavaş yavaş düşürmeyi başarmış, Türkmen halkına Müslüman ruhban sınıfının ettiği tesiri zayıflatmıştır. Bu okullarda öğrenciler Rusya'nın coğrafyası, Rus halkının kahramanca tarihi, adetleri, gelenekleri, edebiyatı ve sanatı ile tanıştırılıyordu, yerli Türkmen nüfusu Rus okullarına çekiliyordu. Okullar yerli halk arasında belli bir seviyede otorite elde etmiştir, çocuklarını okullarda okutmanın pratikte yararlı olduğunu fark eden Türkmenler çocuklarını memnuniyetle okula göndermiş ve bununla beraber yeni okulların açılmasını rica ederek yerel idareye tekrar tekrar başvurmuştur.

Rus topluluk fikrinin ilerici demokratik fikirleri ve Rus emekçi sınıfının devrimci görüşleri Türkmenler tarafından benimsenmiştir.

Türkmenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (TSSC)- Sovyetler Birliğinin bir cumhuriyetidir. Ekim 1924'te, Orta Asya'da vuku bulan milli bölgesel sınırlama, ayırma döneminde Türkistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Türkmen özerk bölgesi ve Buhara Sovyet Halk Cumhuriyeti Türkmen özerk bölgesi, Harezm Sovyet Halk Cumhuriyeti Türkmen özerk bölgesi bileşiminden oluşmuştur. İlk kuruluş anından bağımsızlık devrine kadar Türkmenistan devlet üst yönetimi, Sovyetler Birliğinin Komünist Partisi nizamında yer alan Türkmenistan Komünist Partisi tarafından gerçekleştirilmiştir. Komünist Partisinin üst organı Merkez Komite ve Türkmenistan Komünist Parti Merkez Komitesinin ilk sekreteri cumhuriyetin asıl yöneticisi sayılmıştır.

Türkmenistan Komünist Parti Merkez Komitesinin ilk sekreterleri:

- Межлаук, Иван Иванович (1924—1926)
- Ибрагимов, Шаймардан Нуриманович (Haziran 1926 — Nisan 1928)
- Паскуцкий, Николай Антонович (Nisan— Mayıs 1928)
- Аронштам, Григорий Наумович (11 Mayıs 1928 — Ağustos 1930)

- Попок, Яков Абрамович (Ağustos 1930 — 15 Nisan 1937)
- Чубин, Яков Абрамович (17 Nisan 1937 — Kasım 1939)
- Фонин, Михаил Михайлович (Kasım 1939 — Mart 1947)
- Батыров, Шаджа Батырович (Mart 1947 — Temmuz 1951)
- Бабаев, Сухан Бабаевич (Temmuz 1951 — 14 Aralık 1958)
- Караев, Джума Дурды (14 Aralık 1958 — 4 Mayıs 1960)
- Овезов, Балыш Овезович (3 Haziran 1960 — 24 Aralık 1969)
- Гапуров, Мухамедназар Гапурович (24 Aralık 1969 — 21 Aralık 1985)
- Ниязов, Сапармурат Атаевич (21 Aralık 1985 — 16 Aralık 1991)

Perestroyka yıllarında tek parti yönetim sisteminden parlamenter sisteme geçiç amacı doğrultusunda, Merkez Komite ilk sekreteri Saparmyrat Niyazov Türkmenistan Sovyet Cumhuriyetinin yüksek konsey başkanı ve ardından Türkmenistan Sovyet Sosyalistik Cumhuriyetinin Devlet Başkanı görevine atanmıştır. Bunun sonucu Saparmyrat Niyazov Türkmenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin başkanı makamına seçilmiştir.

Saparmyrat Türkmenbaşy, 21 Aralık 1985-18 Ocak 1990 arası Türkmenistan Komünist Partisi Merkez Komitesinin ilk sekreteri olarak; 18 Ocak 1990-27 Ekim 1990 arası Türkmenistan Komünist Partisi Merkez Komitesi ilk sekreteri- Türkmistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Konseyi Başkanı olarak; 27 Ekim 1990-16 Aralık 1991 arası Türkmenistan Komünist Partisi Merkez Komitesi ilk sekreteri-Türkmenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti cumhurbaşkanı olarak görevlendirilmiştir.[8]

5. Bağımsız Türkmenistan Devleti

Tarih çok ilginç ve sürprizli gelişmelerle doludur. Eski devirlerde birçok imparatorluklar ortaya çıkmıştır. Bu imparatorluklarda yöneticiler adaletli olmamış ya da halkın gündelik hayatından uzak durmuşlardır, imparatorluklar belirli devirleri geçirdiklerinde mutlaka yıkılmışlardır. Bu imparatorluklardan biri de Rus İmparatorluğu idi. Sovyetler Birliği'nin de ömrü Gorbaçev'in perestroykası ile son buldu.

[8]Туркменская Советская Социалистическая Республика https://ru.wikipedia.org/wiki/Туркменская_Советская_Социалистическая_Республика (10 Şubat 2015)

Bu imparatorluk yıkıldıktan sonra Sovyetler Birliği bünyesinde değişik cumhuriyetlerin milletleriyle birlikte Türkmen halkına da bağımsızlık yolu açıldı. Bağımsız Türkmenistan'ın resmi ve gayri resmi temsilcileri artık dünyanın dört bir tarafına gidiyorlar. Geçmiş devirde dünyanın birçok ülkesinde Türkmenistan'ın varlığı bile bilinmiyordu. Bugün Türkmenistan'ın yeşil bayrağı Birleşmiş Milletler'de değerli yerini aldı.

Türkmen halkının devlet kurmak için, bağımsızlık kazanmak için mücadelesini genel olarak şöyle değerlendirebiliriz:

1. Çarva (yayla) Türkmenleri ilk Türkmen devletlerini kurma mücadelelerinde geniş halk toplulukları ile birlikte hareket etmişlerdir. Onların yöneticileri vatandaşları ile gerçekleştirdiği halk toplantılarında işlerini birbirlerine danışarak yapmışlardır. Bu demokratik prensip Oğuzlara ve ilk Selçuklara mahsustur. Bu zamanlar Türkmen halkının hareketlenme ve kendi imparatorluklarını kurmak amacıyla Türkmenistan topraklarından uzaklara gittikleri devirlerdir.
2. Türkmen halkının tarihinde ağır darbeler Moğolların vahşeti ile başladı. Türkmenler köle olmamak için zorunlu olarak çeşitli memleketlere gitmek mecburiyetinde kaldı. Türkmenistan top rağı savaş meydanına çevrildi. Türkmenlerin merkezi devleti yıkıldıktan sonra birçok boylara bölündü. Her boyun kendi hanları oldu.
3. 19. yüzyılda Türkmen boyları sömürgeciliği önlemek için savaştılar. Türkmenlerin Rus İmparatorluğuna karşı Gazavat ve Göktepe katliamları gibi umumi halk savaşları oldu. Türkmenistan Türkmenlerinin sömürge devirleri ve bağımsızlık hareketleri çeşitli biçimler aldı. Ancak merkezileşen bir hareket olmadı, her bir vilayetin Türkmenleri ayrı ayrı mücadele yaptılar. Her boyun yöneticisi kendisini büyük adam olarak gördü. Onun için Türkmen halkının büyük düşünür ve şairi Magtymguly, şiirinde Türkmen boylarını birliğe davet etmiştir. Kendisi de düşmanlara karşı mücadele etmiştir.
4. 20. yüzyıl:
    a. Dağınık hareketler memleketin en ağır devri ile bağlantılı olmuştur. Bu hareketlere esasen Birinci Dünya Savaşı devrinde "peleçilik" (ağır işlerde çalışmak için kişi başına alınan vergi) ve diğer ağır vergiler sebep olmuştur. Her yerde dağınık düzensiz mücadeleler görülmüştür.

b. Az sayıda Türkmen aydını Türkmenistan'da eğitim seferberliği yoluyla, okullar açarak halkı bilgilendirerek bağımsızlık mücadelesi vermişlerdir. İlk defa Türkmen dilinde okullar açılmış, gizli teşkilatlar kurulmaya başlanmıştır.
c. 1917'de Ekim Devrimi ile istiklal hareketleri güçlenmiştir. Türkmen halkının eski ve yeni Rus rejimine karşı silahlı mücadeleleri başlamış ancak bu mücadeleler güç kullanılarak bastırılmıştır.
d. Sovyetler Birliği yönetiminde Türkmenistan Sovyet Şuralar Cumhurluğunun kuruluşuna ve bunun ile birlikte yeni istiklal hareketinin güçlenmesine tanık oluyoruz. Bu günleri Stalin terörü izlemiştir.
e. 1985 tarihinde Gorbaçev'in "yeniden yapılanma" siyaseti sonucu Türkmenistan 1991 tarihinde bağımsız devlet olmuştur.[9]

27 Ekim 1991 tarihinde bağımsızlığına kavuşan genç Türkmenistan Cumhuriyeti 488 bin km^2 alana ve 6 milyon nüfusa sahiptir. Bugünkü Türkmenistan Cumhuriyeti 5 ile ayrılmış bulunmaktadır: Ahal, Marı, Lebap, Daşoguz, Balkan. Türkmenistan güneyde İran, güneydoğuda Afganistan, kuzeydoğuda Özbekistan, kuzeyde Kazakistan ve batıda Hazar Denizi ile sınırdaştır. Türkmenistan'ın yüzölçümünün yüzde 80'i çöllerle kaplıdır. Aynı zamanda dünyanın en büyük çöllerinden biri olan Garagum Çölü, Türkmenistan'ın 350 bin km^2'lik bir alanını oluşturur. Türkmenistan'ın önemli akarsuları ise Amuderya, Tecen, Murgap ve Etrek nehirlerinden ibarettir. Genellikle yazları sıcak ve kuru geçer. Çok sıcak ve uzun geçen yaz aylarında ısı gölgede bazen 50 C'yi geçer. Kış ayları ise kısa ve soğuktur.

Türkmen Anayasası Başkanlık sistemini öngörmektedir. Sistem, devlet başkanına geniş yetkiler vermektedir. Devlet başkanı, bakanlar kuruluna başkanlık etmektedir. Başkan meclis onayına sunmak üzere kanun yapma yetkisine sahiptir. Başkan yardımcıları, bakanlar, belediye başkanları, valiler, yüksek mahkeme başkanları devlet başkanınca seçilir. Başkan gerek gördüğünde meclisi fesih etme yetkisine sahiptir.

Türkmenistan'da yasama gücü devlet başkanı ile birlikte beş yıl seçilen "Halk Maslahatı" ile "Meclis" tarafından yürütülür. Önemli kararlar "Halk Maslahatı"nda alınmaktadır.

[9] Ekaev Orazpolat, **Türkmenistan'da Toplum ve Kültür,** Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı yayınları, 1998, s. 45-48.

18 Mayıs 1992 tarihinde ülkenin yeni anayasası kabul edilmiştir. Bu arada, Türkmenistan Komünist Partisi Aralık 1991'de, 25.kongresinde kendini fesih ederek, yerine Türkmenistan Demokratik Partisi kurulmuştur.

Türkmenistan, Orta Asya'da Özbekistan'dan sonra en çok pamuk üreten ülkedir. Türkmenistan'da pamuk üretimi yanı sıra hayvancılık da gelişmiştir. Bu ülkede koyun, inek, tavuk ve domuz yetiştirilmektedir. Türkmenistan'da Türkmenlerin geleneksel el sanatı olan halıcılık da oldukça gelişmiştir. Halı, bugün Türkmenistan'ın en önemli ihraç malları arasında yer almaktadır. Bu ülkede nesiller boyu sürdürülen halıcılık sanatı öylesine yerleşmiştir ki, bugün köylerde halı dokumasını bilmemek bir Türkmen kızı için büyük bir ayıp sayılır.

Türkmenistan, yer altı kaynakları yönünden zengin bir ülkedir. Ülkede bol miktarda doğal gaz, petrol, sülfür, mineral tuzlar ve potasyum sülfat bulunmaktadır. Türkmenistan doğal gaz rezervleri açısından eski Sovyetler Birliği'nde Rusya'dan sonra ikinci, dünya çapında ise yedinci sırada yer almaktadır.[10]

Barışsever, pozitif tarafsızlık ve aktif uluslararası işbirliği temelli dış politika çizgisini sürdüren Türkmenistan, başarılarla dolu şanlı tarihi, "Asya'nın İncisi" olarak nitelenen başkenti Aşkabat, "Hazarın İncisi" Avaza ve tarihe tanıklık eden Merv şehirleri, dillere destan Ahalteke atı, nefis Türkmen halısı ve dünyaca ünlü düşünür Magtymguly sayesinde bütün dünyada tanınmaktadır.

Stratejik konumu, akılcı yönetimi, sahip olduğu köklü tarihi ve beşeri birikimi ile zengin enerji kaynakları Türkmenistan'ın kalkınması açısından kilit rol oynamaktadır. Geçmişte Tarihi İpek Yolu üzerindeki ticaret ve kültür merkezlerinden biri olan Türkmenistan, bugün de hızlı kalkınması, artan refahı ve istikrarıyla Orta Asya'nın parlayan yıldızı haline gelmektedir.

5.1. Rekorlar Şehri Aşkabat

Asya'nın parlayan yıldızı-Türkmenistan'ın başkenti Aşkabat günümüzde güzelliği, hızlı ve dengeli kalkınması ile dünyanın dikkatini çekiyor. Yabancı misafirlerin belirttiği gibi, Aşkabat'tan kısa süre uzak kalanlar bile burada yaşanan gelişmeyi hissetmektedirler, çünkü şehir devamlı kalkınmaktadır. Bu şehir enerji güvenliği alanındaki girişimleri ile adını tarihe

[10] Esedullah Oguz, **Türkmenistan**, Varlık yayınları, İstanbul: 1996, s.7-12.

kaydettirmiştir. Şanına şarkılar beslenen, giderek parlayan Aşkabat hakkında çok şey söylenebilir. Rekorlar şehri Aşkabat, son dönemde Guinness rekorlar kitabına giren binaları ile dünya kamuoyunda kendinden söz ettirmektedir. Aşkabat şehri günümüze kadar birkaç binası ile rekorlar kitabına girdi. 2013 Mayıs ayı sonlarına doğru ise Aşkabat, dünyada ak mermer ile kaplanan binaların en çok bulunduğu şehir olarak Guinness rekorlar kitabındaki yerini aldı. Bu durumu tasdik eden belgede belirtildiğine göre, 22 kilometre karelik alanda ak mermer ile kaplanan ve toplam alanı 4,5 milyon metre kare olan 543 adet yeni bina bulunmaktadır. Bu, her 4,87 metre karelik alanın 1 metre karesinin mermer olduğu anlamına gelmektedir.

Diğer Rekorlar: Yüksekliği 133 metre olan bayrak, "Âlem" kültür ve dinlenme merkezinin dönen seyir çarkı, "Türkmenistan" teleradyo yayınları merkezindeki oğuz han yıldızı, Aşkabat'ta bulunan fıskiye kompleksi, dev Türkmen halısı.

Aşkabat, (Türkmence: Aşgabat, Farsça: eshq:"aşk" ve abad:"yerleşim yeri" veya "kent") sözcüklerinin birleşmesinden oluşan "aşk şehri" anlamındadır. Türkmenistan'ın başkentidir. 773 bin 4 yüz kişiyle Türkmenistan'ın en büyük şehridir.

Aşgabat 1818'de kervan yollarının kesişme noktasında bir köy olarak kurulmuştur. Nisa köyü (antik başkent Parthia)'nden ve İpek Yolu'nda bulunan antik şehir Konjikala (Moğollar tarafından 13. yüzyılda yok edilmiştir.)'nın harabelerinden fazla uzakta değildir.

1881 tarihinde bölgedeki bir Rus Ordu Üssü'nün etrafında gelişmeye başlamıştır. Trans-Hazar demiryoluna bağlantısı, Kazakistan, Özbekistan ve Hazar Denizi ile bağlanmasını ve bunun sonucunda kentin 1885 tarihinden itibaren sürekli genişlemesine neden olmuştur. 1881-1919 yılları arasında şehrin adı Ashabad idi. 1919-1927 yılları arasında kentin adı 'Poltorazk'tı. (Павел Герасимович Полторацкий Sovyetler hükümeti parti lideri ve Türkistan'da Ekim Devrimi'nde aktif bir katılımcı olmuştur. Poltoratskiy ayrıca Aşkabat'ta yayınlanan "Sovetskiy Turkestan" adlı ilk Sovyet gazetesi kurucularından ve editörlerinden biri olmuştur. Mary'da isyan başlatan sosyalist devrimciler tarafından idam edilmiştir).

1924'te Aşkabat Sovyetler Birliği içinde Türkmenistan'ın başkenti olmuştur. 5 Ekim 1948'deki yıkıcı deprem sonucunda kent tamamen zarar görmüştür ve daha sonra yeniden inşa edilmiştir. 1962'de Aşkabat'ın Karakum kanalına bağlantısı gerçekleştirilmiştir. Bu su kanalı,

dünyanın en uzun su kanallarından biri olup, 600 kilometre doğudan akan Amuderya nehriyle bağlanmıştır.

27 Ekim 1991'de Türkmenistan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle Aşkabat başkent olmuştur.[11]

5.2. Daimi Tarafsızlık Türkmenistan Dış Politikasının Belkemiği

SSCB'nin dağılması sonrasında iki kutuplu uluslararası sistemin son bulmasıyla "yeni" uluslararası sistem düzeni, çeşitli uluslararası küresel ve bölgesel aktörler tarafından yeniden oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu süreçte "geleneksel" güvenlik sorunlarının yanında "yeni" güvenlik konularının tartışılmaya başlanması, devletlerin dış politika belirleme sürecinde etkili olmaktadır. Uluslararası sistemin bir alt sistemi olan Orta Asya bölgesinde bağımsızlığını yeni kazanan Türkmenistan, dış güvenlik politikasında "yeni" güvenlik sorunlarını dikkate alarak, oluşturulmaya çalışılan uluslararası sistemde siyasi, askeri, ekonomik ve sosyokültürel alanlarda stratejilerini bağımsız ve tarafsız devlet olarak geliştirmeye çalışmaktadır.

Türkmenistan, algıladığı çok kutuplu (polisantrik) uluslararası sistemde güvenlik sorunlarının üstesinden gelmek için bölgeselleşme ve küreselleşme süreçlerinin ulusdevlet üzerine etkileriyle birlikte, büyük güçlerin kendi güvenliğini oluşturma çabalarını gözden geçirerek, ulusal bütünlüğünü ve egemenliğini korumak ve herhangi bir "güç merkezinin" uydusu olmamaya çalışmaktadır. Bu doğrultuda izlediği dış politika stratejisi "Daimi Tarafsızlık" statüsünü sürdürebilme adına hükümetlerarası, ikitaraflı ve eşit mesafeli ilişkiler çerçevesinde dış politikasını yürütmektedir.

Türkmenistan'ın "daimi tarafsızlık" statüsüne ilişkin kararın 12 Aralık 1995 tatarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda oybirliği ile kabul edilmesinin ardından, Türkmenistan "Daimi Tarafsız Devlet" olarak uluslararası ilişkilerde önemli bir konuma gelmiştir. "DaimiTarafsızlık" ilkesi Türkmeistan'ın dış siyasetini diğer ülkelerin dış politikasından ayıran en önemli husustur. Dış dünya ve uluslararası toplum bağımsız Türkmenistan'ı bu hukuki statüsü ile daha iyi tanımaktadır. Türkmen halkının eskiden gelen bilgeliğini yansıtan daimi tarafsızlık prensibi Türkmenistan'ın günümüzdeki çıkarlarına uygun olup, diğer ülkelerin ve uluslararası toplumun gelişme yolundaki adımları ile de uyumludur. Bundan dolayı söz konusu siyasi çizgi ileriye dönük büyük bir potansiyel barındırmaktadır.

[11] Ашхабад, https://ru.wikipedia.org/wiki/Ашхабад 22 Temmuz 2015.

Türkmenistan, kısa zamanda kendine özgü dış politikasıyla bütün dünyada tanınmaya başlamıştır. Tarafsızlık prensiplerinden yola çıkılarak dünyada ve bölgede barış, istikrar ve uzlaşının pekiştirilmesi, bütün ülkelerle karşılıklı güven ve ortak çıkarlara dayalı dostane ilişkilerin tesis edilmesi ve uluslararası hukukun genel prensip ve kurallarına uyumlu girişimler Türkmenistan'ın dış politikasının temelini oluşturan başlıca yapı taşlarıdır.

Türkmenistan günümüzde gerek bölgesel gerekse de uluslararası açıdan önem taşıyan bütün konularda işbirliğine açık, güvenilir bir ülke konumunu pekiştirmiştir. Bugüne kadar dünyanın birçok ülkesi ile diplomatik münasebetler tesis eden devletimizin aynı zamanda uluslararası örgütler, özellikle Birleşmiş Milletlere bağlı Dünya Sağlık Örgütü, UNESCO, UNICEF, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, bulaşıcı hastalıklarla Mücadele Programı, Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü, Uluslararası Kızılay ve Kızılhaç gibi kurumlarla yaptığı işbirliği Türkmenistan'ın dış politikasının başarılı bir şekilde yürütüldüğünü ortaya koymaktadır. Devletimizin, ülkeler arasındaki işbirliğinin dengeli bir şekilde gerçekleştirilmesi ve bu alandaki genel ilkelerin hukuk temelinin oluşturulması amacıyla kabul edilen uluslararası sözleşmelerin büyük bir kısmına taraf olması, Türkmenistan'ın dünyadaki siyasi ve hukuki süreçlerde aktif rol aldığının kanıtıdır.

12 Aralık 1995 tarihinde BM Genel Kurulu 50/80A konulu kararla, o dönem BM'e üye olan 185 ülkenin desteğiyle Türkmenistan'a daimi tarafsızlık statüsü vermiştir. Böylece Türkmenistan, tarafsızlığı uluslararası toplum tarafından resmi bir kararla tanınan tek ülke olmuştur.

5.3. Türkmenistan Kalkınmanın Altın Modeli

'Enerjinin altın ülkesi' ismini alan Türkmenistan son yıllarda ortalama % 10 oranında büyüme rakamlarına ulaşmış ve örnek teşkil eder duruma gelmiştir. Türkmenistan, 2014 tarihinde % 10,3 büyümüştür. Türkmenistan Devlet Başkanı Sayın Gurbanguli Berdimuhamedov'un liderliğinde elde edilmekte olan ekonomik başarılar; uluslararası finans kuruluşları tarafından da tescillenmiştir. Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından 30 Ocak 2015 tarihinde yayınlandığı 'Statement at the End of an IMF Mission to Turkmenistan' basın bildirisinde, Türkmenistan'da geçen sene %10,3 büyüme gerçekleştiği ve gelecek yıllarda Türkmenistan ekonomisindeki büyümenin, küresel ekonomik büyümeden birkaç kat daha fazla olacağı ifade edilmiştir. 2015 yılının ilk iki ayı değerlendirildiğinde; uluslararası finans kuruluşunun doğru

tespitler yaptığını görmek mümkündür. Türkmenistan'da gerçekleşen söz konusu büyümenin sadece ekonomideki gayrı safi yurtiçi hâsıla ile sınırlı kalmadığı, toplumsal düzeyde Türkmen halkının günlük yaşam standartlarına da yansıdığını gözlemlemekteyiz. Türkmenistan hızla kalkınmaktadır ve aynı zamanda halkın refahı ve alım gücü de artmaktadır. Türkmenistan ekonomisi her sene ortalama % 10 büyümekte, memur ve emekli maaşları, öğrenci bursları, yardım ödenekleri de her sene aynı oranda artmaktadır. Bunun yanında, Türkmenistan'ın halkına; elektriği, doğalgazı ve içme suyunu ücretsiz sağladığını da belirtmekte yarar vardır. Küresel ekonomik büyüme oranlarından, 3 kat fazla büyüyen Türkmenistan'da, Sayın Devlet Başkanı Gurbanguli Berdimuhamedov'un liderliğinde 'kalkınmanın altın modeli' başarılı bir şekilde hayata geçirilmektedir.

Sürdürülebilir büyümenin devamlılığını sağlayan devletin temeli daha da güçlenmektedir. Bu döneme Güçlü Devletin Bahtiyarlık Devri denilmektedir.

Uluslararası Para Fonu'nun Ocak 2015'te yayınladığı" World Economic Outlook, January 2015" raporuna göre, küresel ekonomik büyüme geçen sene %3,3 olarak gerçekleşmiştir. Bu sene %3,5'a gelecek sene ise % 3,7 oranına ulaşması beklenmektedir. Dünya Bankası'nın geçtiğimiz günlerde yayınladığı 'Global Economic Prospects, January 2015' raporunda ise, dünya ekonomisinde geçen sene % 2,6'lık bir büyüme gerçekleştiği vurgulanmakta ve bu sene söz konusu oranın %3, önümüzdeki sene ise % 3,3'e yükseleceği söylenmiştir. Raporlardan da göründüğü gibi, Türkmenistan'ın büyüme oranı, küresel büyümeden birkaç kat yüksek olmuş ve gelecek yıllarda da bu seviyelerde kalacağı görülmektedir.[12]

Orta Asya ülkeleri içinde en uzun süre (on beş yıl) iktidarda kalmış olan Saparmyrat Niyazow (Türkmenbaşy) Türkmenistan'ı geleceğe taşımaya çalışmış. Niyazow'un ölümüyle oyların %97,14'ünü alarak 2007 tarihinde devlet başkanı seçilen Gurbanguly Berdimuhamedow, yönetimde açıklık ve demokratik reformlar vat ederek göreve başlamıştır.

Türkmenbaşı'nın ölümünün resmen açıklanmasından sonraki süreçte Devlet Başkan Yardımcısı ve Sağlık Bakanı Berdimuhamedow'un adının öne çıkması, aslında Türkmenistan iç dinamiklerinin kendi içinde liderlik sorununu çözmek için anlaşmaya vardığını göstermektedir. Türkmenistan'daki iç dinamiklerin bu tavrında, hiç kuşkusuz ülkedeki iç istikrarın ve bütünlüğün korunması çabaları oldukça belirleyici olmuştur.

[12] **Anavatan Türkmenistan uluslararası dergisi**, İstanbul: Saner matbaacılık, Mart 2015, s.75-78.

Devlet Başkanımızın Türkmen halkına hediye ettiği Güçlü Devletin Bahtiyarlık Devri'nde kadim gelenek ve göreneklerimiz yeniden canlandı. Bu nedenle Türkmenlerde bebek, diş, saç, sünnet, peygamber yaşı, gelin düğünleri ve diğer gelenekler milli içeriğinden hiçbir şey kaybetmeden, çağdaş bir anlam kazanarak zenginleşmeye devam etmektedir.

-Bizim son zamanlarda kabul ettiğimiz plan projelerimiz, kararlarımız ve gerçekleştirdiğimiz büyük işler Türkmen halkını yeryüzünde gelişmiş milletlerin derecesine çıkarmaktan ibarettir. Biz sarf edici, tüketici halk değil, kurucu, yaratıcı, icat edici, ilerici fikir yürütebilen entelektüel millet olarak kendi varlığımızı sürdürmeliyiz.[13]

[13] Gurbanguly Berdimuhamedow, **Döwlet adam üçindir**, Aşkabat: Türkmen döwlet yayınları, 2011, s. 9.

TÜRKMENİSTAN BASIN TARİHİ

1. Türkmen Matbuatının Doğuşunda İlk Adımlar

Türkmenistan basını, Sovyetler zamanında bazı bilim adamlarının belirttiği gibi kendi menşeini "1917 Ekim Devrimi" tarihinden değil de asırların son derece sıkıntılı devrinden almaktadır. Türkmenlerin kendine ait yazısı da basını da basım usulü de var olmuştur. Basit yöntem ile olsa da, Türkmenlerin aslı sayılan Oğuz Türkmenlerinin değişik şekilde yayınlanan yazılı eserlerinin (el yazma) bazıları bizim devrimize kadar ulaşmıştır. Buna Orhun-Yenisey yazıtları, mezarların, binaların, mağaraların duvarlarına yazılmış taş baskı usulündeki yazılar, sepili derilerin üzerine yazılmış kitaplar kanıt olabilir. Türkmenler kendilerinin yürek arzularını, idari, etnik nişanlarını halının yüzüne uzun hav (çitim) ile beyan etmişlerdir. Bunun kendisi de şimdiki zaman yayın işlerinin ortaya çıkışının ilk göstergesidir.[14] Arkeologlar 1947 tarihinde Altay'ın Pazırık Kurganında kazı işleri sürecinde müstesna bir şey bulmuşlardır: Eni 89 cm, boyu ise 2 metreye yaklaşık olan halı bilim adamlarının kanaatine göre Mode-Oğuz Hanın yaşadığı devre aitti. Halının 2 milyon 250 bin uzun havı (boğum, çitim) vardı. Halıyı dikkatle inceleyen Nejat Diyarbekirli hakkında şunları yazıyor: "Ulu şöhret kazanan bu halı şimdiki günlerde Orta Asya'da ikamet eden Türkmenlerin halı dokuma sanatının kemale geliş devrinden kalagelen bir şaheserdir". O, bu fikrini değerli mukayeseler ile kanıtlamanın üstesinden gelmiştir. Pazırık halısı yeri döşemek için yapılmamıştır. Bunu onun uzun hav sayısı da, yüzündeki nakışları da açık etmiştir. Halı Hunların idari, etnik arması olmuştur. Halıda nakışların aracılığıyla 'Oğuzname' destanının en önemli bölümleri beyan edilmiştir.[15]

Türkmenlerde neşir işleri çok eski zamanlara dayanmaktadır. Ölmez yitmez halıcılık sanatı sayesinde armayı neşretmek, aynı zamanda destanın tamamının anlamını vermek Türkmenlerin ataları olan Oğuzların bilge, bilgili şahıslar olduğunu göstermiştir.

Oğuz Hanın 24 torunu olmuştur ve onların her birinin kendi kabilesinin sembolü Türkmenlerin ilk alfabesini oluşturmuştur. Şimdiki zamanda da mücevherat bileşiminde, halının yüzüne işlenmiş nakışlarda ve bazı tandırlarda ilk Türkmen alfabesini oluşturan o sembollerin birçoğuna rastlamak mümkündür.

---

[14] Ballyýew Kakamyrat, **Saparmyrat Türkmenbaşynyn Metbugat Syyasaty,** Aşkabat: Ruh yayınları, 1999, s. 32.
[15] Bekmyradow Ahmet, **Göroglynyn yzlary,** Aşkabat: Ruh yayınları, 1988, s.14.

Orta asırlarda kitap çoğaltmak işi özellikle hattatlar tarafından yerine getirilmiştir. Bu dönemde Türkmenlerin Salur birliğinin en sonuncu yöneticisi Ersarıbaba Türkmen halkını bilgili (hatlı savatlı) yetiştirmek için büyük çaba sarf etmiştir. Ersarıbaba Mangışlak'tan Ürgenç'e seyahat ettiği zaman yalnız kendi halkının anlayacağı şekilde o bölgenin Şıh Şeref Hocasından "Sofular için kitap" (Müyn-el Mürit) adlı kitabı Türk diline tercüme etmesini rica etmiştir. Onun 40 deve hediye vererek yazdırdığı bu kitap, yaklaşık 300 yıl boyunca tüm medreselerde okul kitabı hükmünde kullanılmıştır. Bunun sonucu kitabın birkaç kopyası yapılarak Türkmenler arasında dağıtılmıştır. Bu olgu Türkmenlerde kitabı kitlesel dağıtmak işinin daha erken oluştuğu, Türkmen basınının daha erken zamanlarda yüze çıktığının altını çizmiştir. Çünkü Müyn-el-Mürit kitabı Hicri takvime göre 813 yılının Ramazan ayında yazılmıştır. Bu sene Miladi takvime göre 1313 yılının Aralık ayı ya da 1314 yılının Ocak ayına denk gelmektedir.

1.1. Mary (Merv) Dünya Tarihinin Antik Mekânı

Bir zamanlar antik Mary (Merv) tüm dünyanın bilim adamlarını hayran bırakan çok zengin kütüphaneye sahip olmuştur. 19. asrın başlarından halifelikten dolayı Mary şehrinin önemi daha da artmaya başlamıştır. Meşhur halife Harun er-Reşit'in oğlu el-Mamun, Mary'da ikamet ettiği devirde resmi olarak "orun tutar halife" ünvanını kazanmıştır. Bunun sonucu olarak 813 yılı itibariyle Mary şehri toplamda 6 yıl süre ile halifeliğin merkez şehri olmuştur.

Mary'nın orta asırlar devrini inceleyen bilginler P. G. Bulgakov, B. A. Vahabova, el-Mamun devrinde Bağdat'tan ünlü bilginlerin Mary şehrine akın ettiklerini, Mary'da seçkin kütüphanelerin birçoğunun çalıştığını yazmışlardır. Halife el-Mamun Bağdat'tan Mary'ya bilimin türlü dallarına ait çeşitli kitaplar getirtmiştir, Mary'da disiplin keşifleri için bilginlere birçok kitap neşrettirmiştir. O zamanın ulu devletlerinin arasında yer alan Bizans Devletinin çoğunluğu da halifeliğe itaat etmiş ve vergi ödemiştir. Halife el-Mamun Bizans'tan verginin belli bir kısmını para, belli bir kısmını ise çeşitli konular üzerine yazılmış olan kitaplar olarak almıştır. Halife el-Mamun bu şekilde çok fazla kitap toplamıştır. Toplamış olduğu kitapların bir kısmını Bağdat'ta bırakmış, bu mirasların, kitapların hesabına "Bilimler evini" kurdurmuştur. Kitapların geri kalan kısmını ise Mary şehrine getirtmiştir. Bunun sonucu

Mary şehrinde orta asırlar dönemine ait dünya çapında belli zengin kütüphaneler kurulmuştur.[16]

Bu olgunun kendisi bile matbuat araştırmalarını yürüten âlimlere Sovyet ideolojisinin akla yanlış fikirleri aşıladığını, Türkmenlerin milli matbuatı hakkında yeniden düşünmeye ve onun kökünün daha eskilere dayandığını ispat etmeye yetmiştir.

Büyük düşünürlerimiz Magtymguly Pyragy, Döwletmämmet Azady, Mollanepes, Seýdi, Zelili, Kemine, Mätäji'nin eserlerinin çoğunun bizim günlerimize gelip yetmesinde o devrin basımevlerinin rolünü üstlenen hattatların hizmeti ölçüsüzdür.

Kendine özgü teknolojisi olmasa da, Türkmenlerin eski devirlerden beri kendi matbuatı, basın çalışanları, okuma yazma bilen bilgili insanları hep olmuştur.[17]

Türkmen basınının doğuşu aynı zamanda dervişlere dayanmıştır. Eski çağlarda bilimli, belli bir amaca hizmet eden haberleri dağıtan bilhassa dervişler yaşamışlardır. Onlar bir obadan diğer obaya seyahat ederek haber dağıtmışlardır. Dış düşmanlardan ötürü ülkede erkin haber taşıma olanağından mahrum olan bu insanlar derviş sıfatına bürünerek hareket etmeye mecbur kalmışlardır.

Magtymguly Pyragy'nın babası Döwletmämmet Azady'nın "Wagzy-Azat" (Özgür yayın) kitabının bir babında eğitimli bilgili dervişler hakkında bilgi verilmiştir. Bu dervişlerin sokak serserileri değil de eğitimli, bilgili insanlar olduğu ve onların en esas amacının da halkın yararına çalışmaktan ibaret olduğu hakkında yazılmıştır.[18] Bilge şair Döwletmämmet Azady halkın birlik ve bütünlüğünü arzu etmiştir. Dağınık yaşayan Türkmen halkı için dış düşmanlardan korunmak zorlu olmuştur.

Türkmenistan'da 19. asrın sonlarında 20. asrın başında Rus dilinde az çok kitap, gazete ve dergi yayın hayatına başlamıştır. Prof. Dr. M.D. Annagurdow, "Bazı malumatlara göre, devrimden (Büyük Ekim Devrimi) önce neşredilip saklı kalmış süreli yayınların nüshasının sayısı yirmiyi geçmiştir. Onların içinde monarşi düzeni destekleyen (örneğin, 'Voyennaya gazeta (Askeri gazete)', 'Yezhenedelnaya illustrativnaya voyennaya gazeta (Haftalık

[16] Ataýew Agajan, **"Dünýä Taryhyndaky Gadymy Mekan",** Galkynyş gazetesi: 26 Kasım 2014.
[17] Ballyýew Kakamyrat, **Saparmyrat Türkmenbaşynyn Metbugat Syyasaty,** Aşkabat: Ruh yayınları, 1999, s.33-34.
[18] Jumalyyewa Jennet, **Žurnalistikanyň esaslary,** Aşkabat: Magtymguly Üniversitesi yayınları, 2010, s.5.

illüstratif askeri gazete, 1906)' 'Ashabadskiy vestnik (Ashabad habercisi, 1905-1906)', burjuva ahenkli (örneğin, 'Zakaspiyskoye obozreniye (Hazar ötesi bakış, 1895-1913)', 'Ashabad (1899-1918))', eserlere mahsus (örneğin, 'Srednyaya Aziya (Orta Asya, 1906)', 'Sredne-Aziatskiy karavan (Orta Asya kervanı, 1905-1906))' ve başka neşirler yer almıştır" şeklinde yazmıştır. Ayrıca Annagurdow'a göre, sosyal-demokratik devrim taraftarı olan "Molot" (balyoz, 1906) ve "Soldat" (asker, 1906) gazeteleri illegal olup geri kalan neşirlerin çoğu legal yol ile resmi izinle faaliyet göstermiştir.[19]

1.2. Türkmen Atajan Abdalov Orta Asya'nın İlk Matbaacısı

Hive taş basması ile ilgili henüz bilinmeyen meselelerin birisi de onun ilk basımcısı Atacan Abdalov'un (1856-1927) ömrü ve yapıtlarıdır.[20]

Bilindiği üzere, neredeyse tüm dünyada matbuat işini başlatan kişilere büyük saygı gösterilmiştir. İlk matbaacıların isimleri türlü ilmi ve medeni cemiyetlere, üniversitelere, eğitim ve araştırma enstitülerine, kütüphanelere, sokaklara ve diğer mekânlara konulmuştur, onların şanına anıtlar dikilmiştir. Örneğin, Avrupa ülkelerinin her birinin ilk matbaacısı olmuştur.

Özellikle ilk alman matbaacısı Gutenberg'in anıtlarını Almanya'nın neredeyse tüm büyükşehirlerinde görmek mümkündür.[21]

Atacan Abdalov hem Orta Asya için öyle bir hürmete layık şahsiyetlerin arasında yer almıştır, ama ne yazık ki bu matbaacının yayın hayatı yaklaşık 130 yıl doldurmasına rağmen onun ömrü ve yaratıcılığı Sovyetler devrinde ilmi açıdan yeterince öğrenilmemiştir, adını ebedileştirmek uğruna hiçbir çaba gösterilmemiştir.[22] Bu yazarın özgeçmişi hakkında çok az bilgi bulunmuştur. Yazar 1856-1927 yılları arasında yaşamıştır. İlk eğitimini yerel Müslüman mektebinden almıştır. Rus ordusunun 1873 tarihindeki Hive işgalinin sonucunda Amuderya'nın güney kolunun sağ kenarında Rus orduları tarafından inşa edilmiş Petro Aleksandrovsk (şimdiki Dört gül şehri) adındaki istihkâm kalesinde açılan Rus ve yerli

[19] Annagurdow Mämmetdurdy ve Öwezberdiyew Gurban, **Türkmenistanyň metbugat taryhy,** Aşkabat: Ruh yayınları, 1990. s. 22.

[20] Almaz Yazberdiyew, **Gündogar Metbeçiligi ve Köne Türkmen basma kitaplary,** Aşkabat: Garaşsyzlyk yayınları, 2002, s. 219.

[21] Nemirovskiy Yevgeniy, Boris Gorbaçevskiy, **S knigoy çerez veka i strany,** Moskova, 1964, s.26.

[22] Yazberdiyew Almaz, **Gündogar metbeçiligi ve köne Türkmen basma kitaplary,** Aşgabat: 2002, s.220.

halkların çocuklarının okuduğu mektepte kendi bilimini kısa dönem de olsa devam edebilmiştir. Önceleri İranlı üstat İbrahim Sultan ile sonra ise kendi başına, Hive taş basması alanında yarım asrı aşkın süre boyunca çalışarak birçok kitap neşretmiştir. Taş baskısı için gerekli olan malzemeleri kendi usulünce sarf etmiştir.[23]

Abdalov, Harezm Halk Sovyet Cumhuriyetinde (1920-1924) matbaacılık işini başlatan esas kişilerin biri olmuştur. Onun önderliğinde bu cumhuriyette Özbek ve Türkmen dillerinde kitaplar ve süreli yayınlar yayınlanmıştır. HHSC'nin kâğıt parasını da bastırmıştır, bu genç devlet için birçok matbaa uzmanı yetiştirmiştir. Abdalov ömrünün son döneminde halk arasında popüler, ulu hürmete şayan insan olmuştur. Kendinin kâmil ve temiz işleri ve halkın çoğunluğunu bilimli, hünerli kılmak uğruna bitirdiği hizmetleri adına, 1924 tarihinde HHSC'nin "Gyzyl zähmet" nişanına layık görülmüştür.[24]

1914 tarihinden önce Türkmen dilinde gazete ve kitap neşredilmemiştir. Milletin okuma yazma bilen az kısmı ise Türkistan'ın, İran'ın ve Türklerin o dönemlerde taş baskı usulü ile basılarak dağıtılan hem dünyevi hem de dini konuları içeren literatüründen faydalanmıştır. Bunlardan en önemlisi "Dilde, fikirde, işte birlik" sloganı ile ünlü olan Kırımlı fikir adamı, eğitimci ve yayıncı İsmail Bey Gaspıralı'nın çıkardığı 'Tercüman' gazetesidir. Gaspıralı, yabancı hâkimiyeti altında yaşayan soydaş ve dindaşlarını uyandırmak, onların seslerini duyurmak arzusu ile yayın yoluyla faaliyete geçmek istedi. Bu amaçla 1881'de, Akmescid'de çıkan Rusça *Tavrida* gazetesinde 'Russkoye Musulmanstvo' (Rus Müslümanlığı) başlığıyla, sonradan risale halinde de yayınlanan bir dizi yazı yazdı. Ancak Gaspıralı, fikirlerini tedrici ve ihtiyatlı bir şekilde de olsa ortaya koyabileceği Türkçe bir yayın organına ihtiyaç duymaktaydı. Bu yoldaki resmi müracaatların sonuçsuz kalması üzerine Tiflis'te her birini değişik adlarla bastırdığı bazı varaklar neşretti. Bir taraftan da düşündüğü gazetenin yayın iznini almaya uğraşırken Volga boyundaki Müslümanlar arasında dolaşarak aboneler bulmaya çalıştı. Nihayet, 1883'te bütün muhteviyatının Rusça'sı ile birlikte yayınlanması şartıyla Tatarca bir gazete neşrine muvaffak oldu. İlk nüshası 22 Nisan 1883'te Bahçesaray'da *Tercüman* adıyla çıkan bu gazete haftada bir gün yayınlanıyordu. Ekim 1903'ten itibaren haftada iki gün, 1912'den sonra günlük olarak yayınlanan Tercüman Kırım'da Kırım

[23] Bilyalov Gusman, **İz İstorii Kultury i Prosveşeniya v Horezmskoy Narodnoy Sovetskoy Respublike, (1920-1924 yy.),** Taşkent: Fan yayınları, 1966, s.98.

[24] Bilyalov, s. 145.

Tatarları'nın ilk Türkçe gazetesi, bütün Rusya Müslümanları arasında da Türkçe yayınlanan üçüncü gazeteydi. Gaspıralı, Tercüman gazetesinde, bütün dünya Türklüğünün anlayabileceği ortak bir edebi dil geliştirmeye çalışmış, bu edebi dilin de Osmanlı Türkçesi olmasını istemişti. Ancak, Osmanlı Türkçesinin Arapça, Farsça terkip ve ibarelerle dolu olması, diğer boyların bu Türkçe anlamalarını zorlaştırıyordu. Gaspıralı bu terkip ve ibareleri attı, yerlerine Kırım ve diğer coğrafyalardaki lehçelerden alıntılar yaptı.

Gaspıralı'ya göre eğitim sistemi her şeyden önce ana dilin öğretimine hizmet etmeli ve dini bilgilerin yanı sıra dünyevi bilgileri de ihtiva etmelidir. Gaspıralı temsil ettiği fikir ve faaliyetlerin karşısındaki güçlerle de devamlı mücadele halindeydi. Müslüman cemaat içindeki mutaassıp gruplar Gaspıralı'yı halkı dinden uzaklaştırmaya çalışmakla suçlarken hükümet çevrelerindeki pek çok nüfuzlu Rus da onu panislamizm ve pantürkizmi gerçekleştirip Rus İmparatorluğu'nu bölmeye teşebbüs etmekle suçluyordu. Ruslaştırmanın resmi devlet politikası olarak kabul edildiği ve imparatorluk idaresinde bilhassa Rus olmayanlara karşı şiddet uygulamalarının yapıldığı bu dönemde, Müslüman tebaayı etnik ve dini temellerde ortak bir edebi dil ve kimlik etrafında birleştirmeyi ve dağınık cemaatlerden modernleşme yolunda yekpare bir millet teşkil etmeyi amaçlayan bu tür teşebbüslerin Rus hükümetinde endişe uyandırmaması mümkün değildi.[25]

1914 tarihinde emperyalist savaşın cephelerinde askeri hareketliliğin başlaması ile yerli halkı tanıştırmak maksadı ile "Zakaspiý yerli gazeti" (Hazar ötesi yerel gazetesi) adı altında haftada iki kez Türkmence bülten yayınlanmaya başlamıştır.

1896'da Hazar ötesi bölgesinde 15 bin kitabı bulunan kamu kütüphanesinin açılması şehrin toplum hayatında büyük hadise olmuştur. Bilimler Akademisi, Rus Coğrafya Cemiyeti, Tabiat Bilimi Severler Cemiyeti (amatör cemiyet), Moskova Üniversitesi ve genelkurmayın Asya bölümü, Taşkent halk kütüphanesinin şubesi olan bu kütüphaneyi kurmaya destek olmuştur.[26]

[25] Kırımlı, Hakan, **İslam Ansiklopedisi İsmail Bey Gaspıralı maddesi,** cilt 13, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, 1996, s. 392-395.

[26] Garryýew Baýmuhammet, **İstoriya Turkmenskoy SSSR,** tom 1, ikinci kitap, Aşkabat: Akademiya Nauk Turkmenskoy SSSR yayınları, 1960, s. 112.

2. Türkmenistan Kolonyal Devrinin Basını (19. yüzyıl sonu-20. yüzyılın ilk on yıllık süresi)

1914'ten önce genellikle Rusya Türkistanı denen ülke, Hazar Denizi'nin doğusunda, İran, Afganistan ve Hindistan sınırları boyunca uzanan ve doğuda ("Çin Türkistanı" denen) Sin Kiang'da son bulan geniş bir alanı kaplıyordu. Ortaçağ'da Cengiz Han İmparatorluğu'nun bir parçasını oluşturuyordu. Bu topraklardaki başlıca şehirler olan Taşkent, Semerkant, Kokand, Buhara, Hive ve Mary eski bir medeniyetin gelenekleri ve anıtlarıyla doluydu. Türkistan halklarını, kuzeydeki bozkır bölgede yaşayan, ırksal köken ve dil açısından kendilerinden pek az farklı olan göçebe Kazaklardan ayırt eden şey, tarih ve bir tür yerleşik hayat yaşamalarıydı. Güneybatıdaki küçük İranlı grup Tacikler dışında, Türkistan'ın nüfusu hep Türk kökenliydi ve Türk lehçeleri konuşuyordu. Sonradan batıda Türkmenler, orta bölgede Özbekler ve doğuda Kırgızlar diye ayrılmaları, kısmen idari yönetimde bir kolaylık sağlama sorunuydu; gerçek ırk, dil ya da tarih farklılıkları yüzünden olmaktan çok, yerel çekememezliklerin sonucuydu. Türkistan Çarlık İmparatorluğuna ancak 1870'li yıllarda dâhil edilmişti. Bu süreç her ne kadar Çarlık Rusyasının ilhak politikası olarak görülse de Orta Asya halkının kaderinde önemli değişiklikler yapmıştır. Türkistan'ın Rusya'ya dâhil edilmesinin tarihi önemi ise onun İngilizlerin zulmünden, Orta Asya hanlıklarının arasında gerçekleşen feodal savaşlarından kurtarmıştır ve buna son vermiştir. Bunun yanı sıra politik ayrılığı yok ederek çok daha gelişmiş ülkelerle sıkı ve yakından ekonomik ilişkileri kurmuş ve köleliği yıkarak feodal-pederşahi gerilemeyi ortadan kaldırmıştır.

Rusya'da kapitalizmin etkisi Türkistan'ı yeniçağ gelişim sürecinden arındırarak kapitalist düzene sokmuştur. Bölgede en etkin kapitalist uygulama, Türkistan'ın Rusların pamuk endüstrisinin hammadde yatağına dönüşmesi olmuştur. Buna rağmen Türkistan'da kapitalizmin tam oturması uzun zaman almıştır. Ekim devrimine kadar Türkistan'da sosyal ilişkiler feodalizme dayalı olmuştur, kapitalist mahiyetli üretim yöntemi ise daha başlangıç seviyede olmuştur.

Türkistan'ın Rusya'ya dâhil olması ekonomik alanda değişimlere uğramanın yanı sıra kültürel yönde de farklılaşma göstermiştir. Türkistan yeni ve demokratik halk kültürünü elde etmiştir. Demokratik Rusya ile birlikte kolonyal Rusya (jandarma ve pomeşiklerinin –mal mülk sahibi zenginlerinin– hâkim olduğu ve vatandaşlar için hapis olarak görülen Rusya) boy göstermiştir. Bu tür Rusya rejimi sadece Rus halkını sömürmekle kalmayıp sınırdaki ülkeleri

de sömürü altına almıştır. Bu halklar çifte baskı, sosyal ve devlet baskısı altında kalmıştır. Lenin'e göre, Rusya halkının yarısından çoğu kendi dilini özgürce konuşamayacak kadar devlet baskısına uğramıştır. Çarlık Rusyasının kolonyal politikasının özü ise Türkistan'da devlet kültürünün aydınlanmasını her yönden durdurmak ve karanlığa sürüklemektir.

Çarlığın kolonyal politikasına rağmen, Türkistan'ın ve bununla birlikte Orta Asya halklarının Rusya'ya dâhil edilmesi objektif açıdan ilerleme, gelişme kaydetmiştir.

19. asrın ikinci yarısı Türkistan kültüründe önemli tarihi olayların meydana geldiği dönem olmuştur. 1868 tarihinde Taşkent'te halk kütüphanesi, çeşitli müzeler ve her türlü sanatsal yapıtlar icat edilmiştir. Şehirlerde Avrupa tarzında binalar kurulmaya başlamıştır. Yerli Rus okulları, sinema ve tiyatrolar, posta ve telgraf, şifahane ve daha bir sürü bilimsel enstitüler kurulmuştur. Bunların yanı sıra basım evleri ve litografi evleri kurulmuştur ve bu da Türkistan'da basının oluşmasında ilk adım olmuştur.[27]

Türkistan'daki Rus koloni başlıca iki kategoriden oluşuyordu. Birinci kategori, devlet memurlarından, tüccarlardan, aydınlardan; ikincisi ise, çoğunluğu demiryolu işçisi olan Rus işçilerden meydana geliyordu.[28]

Sovyetler medyasının 20. asır başlarındaki tarihi, yurdun "gelişmiş kapitalizm" derecesine bağlı olan siyasi, iktisadi ve yaşam durumu ile yakından ilgilidir. Bunun yanı sıra kapitalist ilişkilerin hızla gelişmesi feodalizm (esas itibariyle Orta Asya ve Kafkasya'da) ve krepostnoyluk (toprağa bağlı kölelik, serflik) sisteminin kalıntıları ile perçinleşmiştir. Nüfus içeriğine gelince, Rusya, Avrupa'nın en ufak burjuva ülkeleri arasında yer almaktaydı: ülkenin sakinlerinin yüzde 60'ı ufak ufak özel mülkiyet sahibi, işçi sınıfı ise yaklaşık yedide birlik kısmını oluşturmaktaydı. Aynı zamanda okuma yazma bakımından Rusya gelişmiş devletlerden oldukça geride kalmıştır. "Niva" dergisinde yayınlanan istatistiki verilere göre, 1908 tarihinde Rusya'nın Avrupa bölgesinde ikamet eden 1000 vatandaşının 229'u, Sibirya'da 123'ü, Orta Asya'da ise sadece 53'ü okuma yazma bilmekteydi.

Yeni yüzyılın başında ülkede resmi yayınların kuruluşu yaygınlaşmıştır. Bunun özünü ulusal, vilayet neşirleri, yerel ve özel yayınlar oluşturmuştur. Bunun yanı sıra maliye ve sanayi

[27] Ernazarov Tahir, Akbarov Azizbek, **İstoriya Peçati Turkestana (1870-1925-e rr.),** Taşkent: Ukituvçi yayınları 1976, s.9-10.
[28] Edward Hallett Carr, **Sovyet Rusya Tarihi Bolşevik Devrimi 1917-1923**, cilt 1, Çeviren: Orhan Suda, İstanbul: Metis yayınları, 2005, s.302-305.

sermayesi tarafından denetlenen ve kısa süre içinde sayıca ilk sıraya geçen hususi gazetecilik başarılı bir şekilde ilerleme göstermiştir. Bu gelişmelere rağmen yurtta basın yine de kötü vaziyetini korumuştur. Örneğin, bir yılda kişi başına düşen gazete sayısı yaklaşık olarak ABD'de 100, Almanya'da 40, Rusya'da ise sadece 3'tür.[29]

2.1. Çarlık Rusyası Devrinde Türkmen Topraklarında Ortaya Çıkan ilk Rusça Yayınlar

Ruslar, 19. asrın sonlarına doğru Türkmen halkının dilini, medeniyetini, hayatını öğrenmeye başlamıştır. Bu amaçla Rus dilinde ayrı ayrı kitaplar, derlemeler yayınlanmıştır. Örneğin, "Обычное право туркмен (Türkmenlerin doğal hakkı)", "Практическое руководство для ознакомления с наречием туркмен Закаспийской области (Hazar ötesi Türkmenlerinin pratik lehçe elkitabı)", "Закаспийская Область" (Hazar ötesi bölge), "Материалы по водопользованию у туркмен Закаспийской области (Hazar ötesi Türkmenlerinin su kullanımına dair materyaller)", "Сборник пословиц и поговорок туркмен Закаспийской области (Hazar ötesi Türkmenlerinin atasözü derlemesi)", "Русско-Туркменский словарь (Rusça-Türkmence sözlük)", "Граматика туркменского языка (Türkmen dili grameri)" ve benzerleri olmuştur.[30]

Çarlık Rusyasının Türkmen toprağına nüfuz etmesi sonucu matbuat işlerinin niteliği, yayın usulleri değişim göstermiştir. El yazması yolu ile çoğaltmak ve taş baskı usulleri ortadan kalkarak Türkmenistan'a yeni yayın teknolojisi girmiştir. Bu, Rusya'nın Türkmen halkına iyi niyetli desteğinden kaynaklanmamıştır. Rusya Türkmenistan'ın engin zenginliklerine göz diktiği için bu ve benzeri takviyeleri zorunlu görmüştür. Her ne kadar Engels "Rusya'nın ağalığı Karadeniz, Hazar denizi ve Orta Asya için uygarlaştırıcı rol oynuyor"[31] diye yazsa da, 'uygarlık' ağalık sürmenin bir başka görünüşü olmuştur.

Ruslar Türkmenistan'ı hükmü altına aldıktan sonra kısa zaman içerisinde yerli halkın dilini, medeniyetini, hayatını, örf ve adetlerini öğrenmeye başlamışlardır. Bunun asıl sebebi ise Türkmenlerin üzerinden ağalık kurmayı kolaylaştırmak olmuştur.

---

[29] Gülsün Çaryýewa, **Sebit žurnalistikasynyň taryhy,** Aşkabat: Türkmenistan'ın Eğitim Kurulu, Magtymguly adındaki Türkmen Devlet Üniversitesi yayınları, 2010, s.25.

[30] Annagurdov Mämmetdurdy, **Türkmenistan'da komünisttik matbuatın tarihinden,** Aşkabat: Türkmendevletneşir, 1957, s.21.

[31] Karl Marx, Friedrich Engels, **Eserler,** 21. tom, Moskova-Leningrad: Devletneşir yayınevi, 1929, s. 211.

Az sayılı kitap ve derlemelerden başka, Türkmenistan'da (çoğu Aşkabat şehrinde) Rus dilinde ayrı ayrı gazeteler ve dergiler de neşredilmiştir. Bazı bilgilere göre, 1917 tarihinden evvel basılmış ve nüshaları saklanmış olan süreli yayınlarının sayısı 20'yi geçmektedir.

Gazetelerin hepsi çok sıkı askeri denetim ve sansür altında olmuştur. Hazar ötesi bölge komutanının kaleminin çalışanları, yazıları ayrı ayrı gözden geçirerek gazetelerin çıkarılıp çıkarılmayacağına dair bölge müdürünün onayını almışlardır.

Bazı gazetelerin ömrü çok kısa, yani 2-3 gün, bir hafta olmuştur. Bir ay devamında tutarlı bir biçimde yayınlanan gazete çok nadir olmuştur.

1891 tarihinde Aşkabat'ta "Асхабадский вестник объявлений" (Aşkabat bildiriler habercisi) adlı ilk basın organı oluşturulmuştur.

2.1.1. Zakaspiyskoye Obozreniye (Закаспийское Обозрение)

Esas itibariyle çarlık hükümetinin maksatlarını güden konservatif sistemi yönlendiren ve mutlakıyet ve çarlık rejimi ortodoksluk fikirlerini yürüten "Zakaspiyskoye Obozreniye" (Hazar ötesi temaşa) gazetesi[32] Rusça yayınlanan neşirlerin en uzun ömürlüsü olmuştur. Zakaspiyskoye Obozreniye (1895-1913) gazetesi Aşkabat'ta Rus dilinde K. M. Fyodorov'un hususi yayınevinde yayınlanmıştır. İlerleyen yıllarda başka redaktörler gazeteye imza atmışsa da gazetenin esas redaktörü K. M. Fyodorov olmuştur. Gazetenin ilk sayısı 1895 yılının 12 Ocak tarihinde çıkmıştır. Bu yayın ilk başlarda haftada 3 kez, 1897 tarihinden başlayıp her gün yayınlanmıştır.

Zakaspiyskoye Obozreniye sosyal, siyasi, ticari, sanayi ve yazınsal yazıları içermiştir, gazetede Hazar ötesi bölgesinin ve Türkistan devletinin askeri idaresinin kararnameleri, Rusya'ya ilişkin haberler, yerli kronik yayınları yer almıştır. Gazetede fotoğraflar, portreler, çeşitli resimlere yer verilmiştir. Gazetede İran ile ticari ilişkiler hakkında meseleler de aksettirilmiştir.

Gazetede yayınlanan materyallerde hükümete, dine karşı sadık olma öğütleri verilmiştir.

[32] Kakamyrat Ballyýew, **Saparmyrat Türkmenbaşynyň Metbugat Syýasaty,** Aşkabat: Ruh yayınevi, 1999, s.35.

Gazetenin halka karşı savaşı 1905 Yılı Rus Devrimi döneminde daha da açık olmuştur. Gazete "tarafsız" yayın perdesine bürünerek çarlık hükümetine tüm benliğiyle hizmet etmiştir, emekçilerin hükümete karşı savaşmalarını yersiz görmüştür, işçileri gammazlamıştır.[33]

Zakaspiyskoye Obozreniye, çarlık hükümeti tarafından bizzat ruhsat verilen bir neşir olmuştur. Gazete hükümetin sıkı denetimi altında çalışmıştır.

20. asrın başlarında Türkmenistan'da gizlilikle işletilen basımevlerinin sayısı artmıştır. 1906 tarihinde basımevlerinin sayısı dörde ulaşmıştır.

Zakaspiyskoye obozreniye gazetesi 1913 yılı 31 Martında yayın hayatına son vermiştir.

2.1.2. Ashabad (Асхабад)

Ashabad şehrinde Rus dilinde yayınlanan en uzun ömürlü gazetelerden birisi olmuştur. Ashabad gazetesi 1899 tarihinde Aşkabat'ta emekli Albay E. S. Javrov tarafından yayınlanmıştır. Düzenli bir biçimde günlük basılan bu gazetenin yayın politikası burjuva liberalizmini desteklemiştir.

Ashabad gazetesi Rus burjuvasının özel yayını olmuştur.

Gazeteye Rusya'nın ulusal gazeteleri ve "Русский Туркестан" (Rus Türkistan'ı) gazetesinden bazı haberler aynen nakledilmiştir. Bu yayında daha çok şehir vakaları yer almıştır. 1905 Yılı Rus Devrimi döneminde Hazar ötesi bölgesinin sosyal demokratik kuruluşları bu gazeteyi belli bir derecede öğüt amacı doğrultusunda değerlendirmiştir. Onun sayfalarında Bolşevik, Menşevik, burjuva liberal tarzda materyaller yazılmıştır.

Bolşevizm, siyasal düşünce akımı ve siyasal parti olarak, 1903'ten beri mevcuttur.[34] Bolşevizm, legal Marksistlere karşı devrimci ve sosyalist eylemi öneriyor, ekonomistlere karşı ise, proletarya adına, hem ekonomik hem siyasal talepleri dile getiriyordu. Narodniklere karşı, yaklaşan devrimin önder gücünün köylülük değil, proletarya olduğunu ileri sürüyor.[35]

---

[33] Hocamurat Goçmuradov, Mammetdurdı Annagurdov, **Türkmen žurnalistikasynyň taryhy,** Aşkabat: Magtymguly Üniversitesi yayınları, 2010, s. 10.
[34] Vladimiz İliç Lenin, **Soçineniya VKP (b) v rezolyusiyah (1941),** 4. yayın, s. 174.
[35] Edward Hallett Carr, **Sovvet Rusya Tarihi Bolşevik Devrimi,** Çeviren: Orhan Suda, cilt 1, İstanbul: Metis yayınları, 2005, s. 19.

Narodnikler, rus devrimcileri; köylü devrimi teorisine inanan ve otokrasi taraftarlarına karşı terör uygulanmasını kabul eden devrimci gruplar için ortak bir ad olarak kullanıldı.[36]

Menşevikler "burjuva-aydın bireyciliğini", Bolşevikler ise "proleter örgütü ve disiplini" temsil ediyorlardı.

Menşevikler, Bolşevikleri, Rusya'nın gelişmesinin burjuva aşamasında, objektif şartları mevcut olmayan bir proleter devrimi, gizli ve tedhişçi yollardan gerçekleştirmeye kalkışarak, Marksist evrimci şemayı atlamakla suçluyorlardı; Bolşevikler ise, Menşevikleri, devrimi, önceden hazırlanmış bir plana göre bilinçli örgütlenmiş bir şey olarak değil, bir "tarihi gelişme süreci" olarak ele almakla suçluyorlardı.[37]

Devrimin seyrini tahlil eden ve onun akışının değiştirilemeyeceğine ya da bilinçli bir eylemle hızlandırılamayacağına inanan Menşevikler, her şeyden önce teorisyendiler, Bolşeviklerin dilinde onların adı *raisonneurs,* "arşiv fareleri", "parti aydınları" idi. Bolşevikler, kendilerini legal ve illegal yollardan devrimin örgütlenmesine adamış eylemcilerdi; Bolşevizm'in kurucusu ve sözcüsü Lenin, Menşeviklerin aksine, başlangıçtan beri, evrim teorisinden çok, devrimci pratikle ilgilenmiştir.

Marx'ın, burjuva demokratik ve proleter sosyalist devrimler şeklindeki özgün sıralamasına bağlı kalan Menşevikler, Lenin'in 1898'den beri savunduğu, bu iki devrim arasında çözülmez bir bağ olduğu varsayımını aslında hiçbir zaman kabul etmediler. Menşevikler, Batı Avrupa sosyalizmi pratiğinin aşina olduğu bir dizi düşünceyi savunma noktasına gelmişlerdi: legal bir muhalefet, devrim değil, reform yolunda ilerleme, diğer parlamenter partilerle uzlaşma ve işbirliği, sendikalar aracılığıyla ekonomik ajitasyon.

Bolşevikler, "hareketin genel demokratik ve siyasi eğilimlerini", Menşevikler ise, "sınıfsal ve sosyalist eğilimlerini" temsil ediyorlardı.

1905-1907 yıllarında "Ashabad" gazetesi çarlık sansürü tarafından birkaç defa kapatılmıştır. 1917 yılının Şubat ayı sonrasında gazete geçici olarak bir süre için hükümetin siyasetini, Menşeviklerin ve sosyalist devrimcilerin uzlaşmacı yolunu desteklemiştir ve burjuva

[36] Goçmyradow Hojamyrat, Annagurdow Mämmetdurdy, **Türkmen žurnalistikasynyň taryhy,** Aşkabat: Magtymguly Üniversitesi yayınları, 2010, s. 16.

[37] V.İ.Lenin, **Lenin Collected Works, Lecture on the 1905 Revolution,** Moskova: Progress yayınları, 1964, s. 236-253.

milliyetçi ideoloji (küçük burjuva ideolojisi) gazeteyi Sovyet hükümetine, Bolşeviklere karşı savaşta araç olarak kullanmıştır.

1917 yılının sonlarına doğru, 1918 yılının başında Türkmenistan'ın işçi sınıfı Ashabad gazetesinin halkın aleyhine yürüttüğü işlerini kınayarak, yazı kurulunun kapanmasını talep etmiştir.[38] Neticede gazetenin yazı kurulundaki sabotajcı insanlar 1918 yılının Mayıs ayında devrim mahkemesinde yargılanmıştır. Ashabad gazetesinin son sayısı 14 Mayıs 1918 tarihinde çıkmıştır.

2.1.3. Ruznameý-i Maweraýy Bahry-Hazar

(Закаспийская Туземная газета, Hazar Ötesi yerel gazetesi).

1913 tarihinde sadece 4 kitap yayınlanıp bunların her birinin tirajı bin nüshayı geçmemiştir. 1914 tarihinden evvel Türkmence gazete ve kitap basılmamıştır. Halkın çok az bir kısmını oluşturan okuma yazma bilen Türkmenler, Türkistan'ın, İran'ın ve Türklerin o zamanlar litografya usulü ile yayınlanıp dağıtılan, dünyevi ve dini özellikli edebiyatından yararlanmıştır. Sadece 1914 tarihinde emperyalist savaşın cephelerinde askeri harekâtların durumunu yerli halka aktarmak amacı ile Ruznameý-i Maweraýy Bahry-Hazar adlı bülten Türkmence olarak haftada iki gün yayınlanmıştır.[39] Gazete, Birinci Dünya Savaşı sırasında 14 Aralık 1914 tarihinde Aşkabat şehrinde yayınlanmaya başlamıştır. Yayın hayatını 1917 yılının Nisan ayına kadar sürdürmüştür. Ruznamey-i Maweraýy Bahry-Hazar gazetesi Farsça ve Türkmence dillerinde yayınlanan dört sayfadan oluşmuş küçük formatlı bir gazete olmuştur. Gazete haftada iki defa basılmıştır.

İlk iki sayfası Türkmence, sonraki iki sayfası ise Farsça olarak hazırlanmıştır. Yazı kurulunun Türkmence bölümünün yazı işleri müdürü vilayetin halk okullarının müfettişi İvan Belyayev, Farsça bölümünün redaktörü ise vilayet kançılaryasının (kalem odası) müdürü P. Svetkov olmuştur.

---

[38] Goçmyradow Hojamyrat, Annagordow Mämmetdurdy, **Türkmen žurnalistikasynyň taryhy,** Aşkabat: Magtymguly Üniversitesi yayınları, 2010, s. 19.

[39] Garryýew Baýmuhammet, **İstoriya Turkmenskoy SSSR**, tom 1, ikinci kitap, Aşkabat: Akademiya Nauk Turkmenskoy SSSR yayınları, 1960, s. 387..

Bu gazete Hazar ötesinin askeri yönetimi tarafından neşir edilmiştir. Neşrin esas amacı Birinci Dünya Savaşının cephelerindeki durum hakkında yerli halkı bilgilendirmek ve çarlık hükümetinin bu savaşta galip çıkabilmesi için yerli halkın desteğini kazanmak olmuştur.

Gazetenin sayfalarında bu meselelerden başka yerel haberler yer almıştır. Daha çok Hazar ötesinin askeri yönetiminin (bölge müdürü) türlü buyrukları yayınlanmıştır. Bu buyrukların çoğu vilayeti yönetmek ve yürütmek, çeşitli görevdeki müdürleri işe atamak ve işten çıkarmak meseleleri şeklinde olmuştur.

Gazetede bunlardan başka vilayetin iktisadi ve siyasi durumuna, Türkmenlerin tarihi, yaşamı, gelenek ve görenekleri, adetleri, folklor oyunları ve klasik edebiyatına değinilmiştir.

Bu neşirde mektep ve bilim meselelerine ait materyaller yer almıştır. Muhammetguly Atabaýew'in "Türkmen aýallarynyň zehini" (17 Mart 1915) adlı makalesinde kızları okutmak, onları oğlanlarla eşit tutmak meselesi tartışılmıştır.

Gazetede yayınlanan "Türkmenler, ders okaň" (10 Şubat 1915) isimli şiirde halkın bilgisizliğine vurgu yapılmış ve 'ders' yani okul okumanın öneminden bahsedilmiştir.

Gazetede "Mekdephana göründi" (13 Ekim 1915) isimli makalede, o zamanlarda Hazar ötesi bölgesinde yerleşen yerel Rus mekteplerde çocukların okumasına karşı çıkan din çalışanları eleştirilmiştir ve Türkmenlerin yerel Rus mekteplerinde çocuklarını okutmaları nasihat edilmiştir.

Öwez Mämmetyarogly bu gazetede başarılı yazarların biri sayılmaktadır. O, kendi devrinin bilge adamı olup halk eğitimi ile yakından ilgilenmiştir. Çocukların sadece ana dilinde değil aynı zamanda Rusça ve başka dillerde eğitim almalarını yararlı bulmuştur. Kızların oğlanlarla eşit seviyede eğitim görmesi fikrini tam anlamda desteklemiştir.

Ruznamey-i Maweraýy Bahry-Hazar gazetesinde okul, bilim ve kadın özgürlüğü meselelerine karşı gelen şahısların makalelerine de yer verilmiştir. Mollaoraz Gylyçmuhammetogly'nın "Dünýäde dört zadyň gymmaty bolmaz" (17 Mart 1915), Öremet Sopy Mergenogly'nın "Galyň sözi" (1 Mayıs 1915) adlı makalelerinde bilgisizlik, cahillik, kızların okumasına karşı çıkmak, çokeşlilik, kadınlara karşı ayrımcılık yapmak, sömürü eleştirilmiştir.[40]

[40] Goçmyradow, Annagurdow, s.13.

Çarlık Rusyasının Türkmenistan'ı ilhak eder etmez neşriyat işlerine karışması, zapt ettiği yurdun halkının tüm davranış kurallarını, örf-adetlerini, konuşma kılavuzunu derinlemesine öğrenmek amacı taşımıştır.

Yayınlar dönemin meşhur Rus aydınlarının Türkmen halkının yaşamı, dili, medeniyetini yakından tanıması için önemli rol oynamıştır. Çarlık hükümetinin bunları yayınlaması, gerçek anlamda Türkmen dilinin gelişimini, örf-adetlerini, kültürünü öğrenmek fikrini taşımamıştır. Burada esas amaç çarlık hükümetinin Türkmenistan'daki memurlarının, bürokratlarının yerli halkı daha kolay şekilde ele geçirmek, yönetmek olmuştur.

Bu yayınlar gerçekleştirilirken Türkmen halkının okuması niyeti güdülmemiştir. Bu yüzden bunların, Rus halkının anlaması için sadece Rusça basılması yeterli görülmüştür. Yerli halka gelince Çarlık Rusyası onların eskiye nazaran daha da cahilleşmesi, medeniyetsiz hale gelmesi tarafında olmuştur. Çünkü böyle olunca, uruk-tayfa ve ataerkil ilişkilerin perdesi her türlü zulmün üstünü örtmeyi kolaylaştırıyordu.[41]

Çarlık Rusyasının egemenlik sürdüğü yıllarında Türkmenistan'da matbuat için özel makineler yerleştirilmiş olsa da basılmış eserlerde milliliğin kokusu bile olmamıştır.[42]

3. Ekim 1917 -Temmuz 1920 Dönemi

Dünya tarihinin bir sonraki dönemine tesir eden Ekim Devrimi, Rusya'da aynı zamanda yeni düzenin ve yeni matbuatın temelini de atmıştır. Ülkenin demokratik yoldan gelişimi, işçi diktatörlüğüne ve tek parti rejimine geçmesi Rusya'da basın alanında büyük gelişim sağlamıştır.

Büyük Sosyalistik Ekim Devriminin başarıyla sonuçlanmasından sonra Bolşevik basını yeni ufuklara açılmak için geniş imkânlar elde etmiştir. Parti ve hükümet desteğinden yararlanan basın her bireyin elde edebileceği ulaşılır ve kitlesel mahiyete bürünmüştür. Ekim devrimi yeni bir sosyal düzen kurarak basın alanına kökten değişiklikler getirmiştir. Komünist partisi basının günbegün gelişimi, tirajının makul bir şekilde artması için özen göstermiştir.

---

[41] Annagurdow Mämmetdurdy, **Türkmenistanda kommunistik metbugatyň taryhyndan,** Aşkabat: Türkmendöwletneşir, 1957, s. 22-23.

[42] Kakamyrat Ballyýew, **Saparmyrat Türkmenbaşynyň metbugat syýasaty,** Aşkabat: Ruh yayınevi, 1999, s. 36-37.

Sovyet hâkimiyeti yıllarında süreli yayının rolü durmadan artmıştır. Süreli yayın, yazar-okuyucu, parti-hükümet-işçi sınıfı arasındaki aralıksız ilişkiyi ifade etmiştir, partinin her gün, her saat işçi sınıfı ile onların bildiği dilde konuşmasına ve onlarla fikir alış verişi yapmasına aracılık etmiştir. Bu dönemin en önemli politik misyonu işçi ve köylü sınıfına muntazaman doğru ve dürüst komünist propaganda yapmak olmuştur.[43]

1917 yılının 25-26 Ekiminde gerçekleşen kanlı isyan ve geçici hükümetin iktidardan ayrılması sonucu yurdun tüm neşriyat kurulları Bolşevizm ve muhalefet olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bolşevikler iktidar yanlısı parti oldukları için yersiz gördükleri neşirleri kapatarak yeni düzenin yayınlarının çıkıp çıkmamasına karar vermiştir.

1917 yılı Şubat isyanından sonra ülkede çok gergin bir durum oluşmuştur. "Ashabad" gazetesinden sonra "Trudovaya Mysl" (emekçi düşüncesi) gazetesi de Menşeviklerin eline geçmiştir ve onların uzlaşıcı hareketini yürütmüştür. Bolşevikler partisine ve onun yöneticilerine iftira atılmıştır.

Daha sonra "Ashabad" gazetesinin eski redaktörü ve basımcısı Albay Javrov başka redaktörle değiştirilip gazete "sosyalistik düşüncenin parti ile bağlantısı olmayan organı" hükmünde neşir edilse bile gerçekte gazetenin yazı kurulunda Menşevikler hüküm sürmeye devam etmişlerdir. Bu yüzden gazete Menşeviklerin uzlaşıcı fikrini desteklemiştir.

3.1. Trudovaya Mısl (Трудовая Мысль)

(Emekçi Düşüncesi)

Gazete 1 Haziran 1917 tarihinde Aşkabat'ta yayınlanmaya başlamıştır. Trudovaya Mısl gazetesi askerler, işçiler ve milletvekillerinden oluşan Mary (Marguş) konseyinin resmi yayın organı görevini yerine getirmiştir. Bu gazete 1917 yılının devamında Mary şehri meclisinde bulunan Menşeviklerin fikirlerini yayan makaleleri neşretmiştir. Mary vilayeti çalışanları "Trudovaya Mısl" gazetesini defalarda kınamış ve bu yayının kapatılmasını talep etmişlerdir. 1918 yılının başında gazete Bolşeviklerin eline geçmiş ve sadece Bolşevik düşüncesini taşıyan gazete mahiyetini almıştır. "Trudovaya Mısl" büyük formatlı, iki sayfadan oluşan gündelik gazete olmuştur. Tirajı belli değildir.

[43] Taganow Artyk, **Rol i znaçeniye rasprostraneniya peçati v Turkmenskoy SSSR,** Aşkabat: Türkmenistan yayınları, 1974, s. 4-5.

Bu gazetenin sayfalarında yayınlanan haberler aşağıdaki gibi yerleştirilmiştir:

Birinci sayfada, devrin önemli meselelerini içeren çağrışımlar, sloganlar; olağan meclisler, toplantılar hakkında Mary Sovyetinin duyuruları; ülke, vilayet ve *uyezd* kuruluşlarının kararları ve genelgeleri; Guşgy'dan (Serhetabat) alınan radyogramlar, Merkezi hükümetin buyrukları ve kararları (telgraf ile), cephe haberleri (telgraf ile) yer almıştır.

İkinci sayfada, yerli haberler, işçi hayatı, yazı kuruluna gelen mektuplar, posta kutusu, ilanlar verilmiştir. 1918 yılının başından itibaren gazete Sovyet hükümetinin kararnamelerini ve yayın materyallerini neşretmiştir. Gazetede diğer yayınlardan alınan önemli haberler de yer almıştır.

Trudovaya Mısl gazetesinin aynı zamanda bazı noksanları olmuştur. Gazetede yayınlanan haberler genellikle anahatlarıyla aktarılmıştır. Bürolar, fabrikalar ve kırsal kesim yaşamı ile ilgili haberler çok seyrek görülmüştür.

3.2. İzvestiya (Известия)

(Havadis)

Aşkabat işçi meclisi ve asker adaylarının gazetesi olmuştur. Bolşevik gazetesi mahiyetinde vazife görmüştür, bazı sayıları şimdiye kadar saklanıp kalmıştır.

Gazetenin ilk sayısı 17 Ocak 1918 tarihinde yayınlanmıştır. Çeşitli edebi kaynaklar ve bazı arşiv belgelerine dayanarak gazetenin neşredilmesi 1918 yılının Haziran ayının ortalarına kadar devam etmiştir.

İzvestiya günlük, orta formatlı iki sayfalık gazeteydi. Gazetede haberleri yayınlayan ve redaktör olan işçiler ve asker adayları Ashabad şehir meclisinin yazınsal komisyonu olarak gösterilmiştir.

Bolşevikler "İzvestiya" gazetesini basmakla birlikte onu kendi siyasi düşmanlarına karşı savaşmak için kullanmışlardır.[44]

Gazetede haberleri yayınlamak ve kâğıt bulmak konusunda zorluk çıkmıştır. İzvestiya gazetesi kısa zaman içinde işçi sınıfının güvenilir ve saygıdeğer bir yayını haline gelmiştir.

[44] Goçmyradow, Annagurdow, s. 15.

Gazetede haberler tahminen aşağıdaki düzende sunulmuştur:

Birinci sayfada: resmi ilanlar (Aşkabat şehir parti kurulunun, Aşkabat Meclisinin vb. ilanları) yer almıştır. İlanların bazıları Türkmenceye tercüme edilip (Arap harfi ile) yayınlanmıştır. Türkistan Ülke Halk Komiserler Meclisinin ve Hazar Ötesi Bölge Halk Komiserler Kurulunun buyrukları, Vilayet Halk Komiserler Meclisinin ve Aşkabat Konseyinin Yürütme Kurulunun kararları, Moskova'dan telgraf yoluyla alınan buyruklar yer almıştır. Bunların haricinde başyazı, makaleler, haberler yayınlanmıştır.

İkinci sayfada: genel ve yerel meseleleri konu edinen mühim makaleler ve haberler yayınlanmıştır. Çeşitli komisyonların (örneğin: işsiz insanları işe yerleştirme komisyonu) tutanaklar, radyogramlar, "ülke", "Rusya'da", "Yurt dışında", "Tiyatro ve saz" bölüm başlıkları altında haberler yer almıştır.

3.3. Gornist (Горнист)

(Borazan)

Gazete, Hazar ötesi cephesinin Devrimci Harp Konseyinin siyasi bölümünün organı olmuştur. Onun ilk sayısı 1919 yılının 3 Mayısında çıkmıştır. Tirajı belli olmayan gazete, büyük formatlı iki sayfadan oluşmuştur. Gazetede yer alan "Zakaspi frontunda" (Hazar ötesi cephesinde) adlı operatif (harekât ile ilgili) malumat, ilginç yönüyle okuyucuların dikkatini çekmiş, cephenin başarısı işçi kesimini canlandırmıştır. Haberlerin çoğunda cephenin kahramanlarca kat ettiği yol ustalıkla tasvir edilmiştir.

Türkmenistan'da meclis kuruluşu, ulusal ekonomi, tarım, medeniyet ve kültürün gelişmesi ile ilintili birçok meseleler gazetenin sayfalarını kaplamıştır. Bunun yanı sıra gazetede "Müslümanların arasında", "İşçinin fikirleri", "Sendika hayatı", "Türkmen halkı için aydınlığa ve medeniyete yönelik büyük yol" ve benzeri manşetler altında haberler yayınlanmıştır.

17 Haziran 1919 tarihinde Ashabad şehrine Poltorask ismi verilmiştir. Gornist gazetesi 1920 yılının Ocak ayına kadar yayınlanmıştır. Poltorask şehrinde "Nabat revolyusii" adlı gazetenin neşredilmeye başlanmasıyla Gornist yayınına son verilmiştir.

3.4. Nabat Revolyusii (Набат Революции)

(Devrimin Tehlike Çanı)

Gazete Ocak 1920'de yayına başlamıştır. Gazeteyi Poltorask şehrinde yerleşen Türk ordusunun Birinci cephesinin siyaset bölümü neşretmiştir. Nabat Revolyusii gazetesi iki günde bir çıkmıştır. Tirajı belli olmayan bu gazete büyük formatlı dört sayfadan ibaret olmuştur. Gazete sadece askeri bölgelere değil aynı zamanda bürolara, kuruluşlara, vatandaşlara da bedava dağıtılmıştır.

Nabat Revolyusii gazetesi yerel yayın olduğu için Hazar ötesindeki cephenin durumuna çok önem vermiştir. Ordunun zaferleri hakkında bilgi ve haberleri devamlı yayınlamıştır.

Gazete Türkmen köylerinde parti zümrelerinin gelişim süreçleri, faaliyetleri, parti-konsey kuruluşu hakkındaki makalelere, haberlere büyük önem vermiştir. Bunun yanı sıra gazete genç nesli yetiştirmek konusuna ilişkin yazıları da sık sık yayınlamıştır.[45]

1920 yılının Temmuz ayından başlayıp gazeteye "Krasnaya Molodezh" (Kızıl Gençlik) adı altında özel bölüm eklenmiştir. Bu bölüm gazetenin son sayfasında yer alıp Rusya gençler örgütünün Hazar Ötesi Bölge Komitesinin organı hükmünde vasıflandırılmıştır.

Nabat Revolyusii gazetesinde ayrıca kadınların özgürlüğü, eğitilmesi, sosyal faaliyetlere katılması, kadınların kendi aralarında düzenledikleri toplantıları hakkında bilgi verilmiştir.

Nabat Revolyusii basın yayın organının eksiklikleri de olmuştur. Örneğin gazetede kesin büroların, sosyal kuruluşların ve devlet dairelerinin, kırsal kesim sakinlerinin yaşamından bahseden haberler yetersiz kalmıştır. Büyükşehir ve köy insanlarının hayatını konu edinen makaleler gazetenin sayfalarında 1920 yılının güzünden sonra ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu makaleler "Oba Hojalygy (Tarım)", "Medeniyet we aň-bilim", "Profsoyuz işi (Sendika)", "Işçi aýal üçin sahypajyk (Kadın işçi sayfası)", "Çagalar Hepdesi (Çocuklar Haftası)", "Kommunal Hojalyk (Belediye işletmesi)", "Halk saglygy saklaýşy (Halk sağlığı koruması)" köşe başlıkları altında neşredilmiştir.

[45] Ernazarov, Akbarov, s. 42-44.

3.5. Sadai Fukara

Bu gazete, 1919 yılının Temmuz-Ağustos aylarında yayın hayatına başlamıştır. Gazete Hazar ötesi cephesinin devrimci askeri konseyinin siyaset bölümünün Müslümanlar kolunun basın yayın organı görevini yerine getirmiştir. Sadai fukara gazetesi sonraları yazınsal, ilmi yönlü yayın halini almıştır. Bu yayın haftada üç kez sonraları iki kez basılmıştır.

Gazete Aşkabat şehrinin düşmanlardan azat edildiğinden sonra yayınlanmaya başlamıştır. Onun ismi "Garyplar sesi" (Fakirlerin sesi) manasını vermiştir. Yayın Türkmence ve Azeri dilinde haber işlemiştir. Haberlerde Farsça ve Arapça kelimeler sık rastlanmıştır. Bunun yanı sıra gazetenin metni karışık ve zor Arap harfleriyle sunulmuştur, bu yüzden gazetedeki haberler Türkmen halkı tarafından pek anlaşılamamıştır. Sadai fukara gazetesi büyük formatlı iki sayfalık gazeteydi. Gazete 1920 yılının Nisan ayına kadar yayınlanmış ve bedava dağıtılmıştır.

3.6. Naşa Jizn (Наша Жизнь)

(Bizim Hayatımız)

Gazete, 8 Ağustos 1919 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. Bu gazete Mary şehrinin devrimci komitesinin yayın organı olmuştur. Gazete operatif (harekât ile ilgili) olayları haber verdiği için diğer gazetelerden farklı görülmüştür. Gazete küçük formatlı dört sayfalık olmuştur. Haftada üç kez yayınlanmıştır. Son sayısı 18 Ocak 1920 tarihinde neşredilmiştir.[46]

Naşa Jizn gazetesi hükümeti güçlendirmeye yönelik çeşitli sloganları yayınlamıştır. Bunların içinde "Bize kakynly hyjuwlar gerek däl, bize demir ýaly mäkäm batalýonlaryň pert-pert gadam urmasy gerek! (Bize isteri hararetin lüzumu yok, bize demir gibi berk taburların rap rap adım atması ve yürümesi lazım)", "Azatlygyň iň gowy girewi- zähmetkeşiň eli tüpeňli bolmagydyr (Özgürlüğün en iyi güvencesi- işçilerin eli tüfekli olmasıdır)" gibi başlıklar ve sloganlar yer almıştır.[47]

---

[46] Annagurdow Mämmetdurdy, **Sowet Türkmenistanyň metbugat taryhyndan oçerkler,** Aşgabat: Ruh yayınları, 1962, s. 176.

[47] Goçmyradow Hojamyrat, **Öwrüm,** Aşgabat: Ruh yayınları, 1997, s. 55.

Gazete Rusça olarak yayınlanmıştır. Bazı haberler örneğin, ekonominin yükselmesi, köylerde okulların açılması, öğretmenleri hazırlamak ve benzeri mevzular bağlamında hükümetin kararları ve çözümleri hakkında haberler Türkmen dilinde ifade edilmiştir. Naşa Jizn gazetesi, "Gazeteleri atmayın! Okuduktan sonra onları arkadaşlarınıza verin, okuma yazma bilmeyenleri toplayıp onlara gazeteyi sesli okuyun" çağrılarıyla kendi okuyucularına seslenmiştir.

Gazetede bunun haricinde, Türkmen köylerinin fukara ve orta seviyeli çalışanlarına başvurulmuştur, yabancı emperyalistler ve Beyaz Ordu birliklerine karşı üstün çıkmak için cepheyi zorunlu malzemelerle sağlamak amacı ile köy çalışanları yardıma çağrılmıştır.

Mary şehri yürütme komitesinin "Milli işler babında" adlı özel bölümü, başvurular, çağrışımlar ve duyurular Türkmen diline tercüme edilmiş ve bildiri şeklinde köy sakinlerine dağıtılmıştır.

3.7. Gyzyl Ýyldyz

Gyzyl Ýyldyz gazetesi 1920 yılının Mart ayında Poltorazk şehrinde birinci cephenin siyaset bölümünün ve partinin Hazar ötesi komitesinin yayın organı olarak görev almıştır. Gazetenin baş redaktörü G. Husaynow olmuştur. Son sayısı 9 Eylül 1920 tarihinde çıkmıştır. Gazete büyük formatlı iki sayfa şeklinde yayınlanmıştır. Arapça-Farsça kelimelerin çoğunlukta olmasına rağmen gazete Sadai Fukara'dan daha okunur olmuş ve gazetenin Türkmen okuyucusu çok olmuştur. Gazetenin ana konuları cephenin erdemliliği, İngiliz emperyalistlerinin ilhak edici politikası olmuştur. Gyzyl Ýyldyz gazetesinin sayfalarında panlar (Polonyalı toprak sahibi) ve Pyotr Vrangel (Beyaz Ordu'nun liderlerinden biri)'e karşı savaşta cephenin kahramanlarca mücadele ettiğini gösteren haberler, ayrıca Rusya'nın İtilaf Devletlerinin ilhak edici planlarını ifşa eden materyaller de esas mevzuların arasında yer almıştır.

Gyzyl Ýyldyz'da yerli halkın arasında siyaset işleri hakkında cephe bölümlerinin düzenlediği toplantıları nitelendiren bilgiler de yer almıştır. Türkmen işçi sınıfı içinden komutanlar ve siyasetçileri hazırlamak için askeri-siyasi mekteplerin ve kısa dönemlik okulların (kursların) açılması ve onların çalıştırılması hakkında haberler yayınlanmıştır. Genel siyasi meseleleri konu edinen makalelerin, haberlerin çoğunun yazarları G. Husaynow ile Ya. Nasyrly olmuştur. Onlar cephe ile birlikte iç ve dış düşmanlara karşı savaşın gaddar mektebini

açmıştır. Yazarlar, Türkmen matbuatının gelişmesine ve ilerlemesine katkı sağlamış, matbuatın milli çalışanlarını yetiştirme adına büyük çaba göstermiştir. Özellikle "Türkmenistan" gazetesinin ortaya çıkması ve gelişim göstermesinde G. Husaynow ve Ya. Nasyrly'nın rolü çok büyük olmuştur.

3.8. Türkmenistan

Türkmenistan gazetesinin ilk sayısı 29 Temmuz 1920 tarihinde yayınlanmıştır. Gazete Hazar ötesi devrim komitesinin basın yayın organı kabul edilmiştir. Türkmenistan gazetesi Arap harfleriyle yayınlanmıştır, haftada bir defa basılmıştır.

Gazete iki sayfadan oluşmuştur. Bu iki sayfalık metin Türkmen halkının tarihinde onun milli basınının kuruluşunu temsil eden evrak olmuştur.

Gazetenin ilk sayısında, "Gazet namedir (Gazete nedir)", "Ýatan öküze iým ýok (Yatan öküze yem yok)" adlı makaleler neşir edilmiştir.

"Gazete nedir" adlı baş makalede, yeni aydınlık çağında Türkmen halkının medeniyetinin, eğitiminin, biliminin her yönden gelişme gösterdiğinin ve bu aydınlanma uğrunda milli matbuatın çok büyük rolünün olduğuna vurgu yapılmıştır.

"Ýatan öküze iým ýok" başlıklı yazıda ezilen sınıfların iradelerinin ellerinden alındığından, yeni toplumun sadece namusla, dürüstçe ve zahmet çekmekle inşa edilebileceğinden bahsedilmiştir.

Gazetede yer alan "Biziň uruş düzgünimiz (Bizim savaş kuralımız)" adlı makalede iktidarı dış ve iç düşmanlardan korumak adına dürüst, özenli insanların hepsinin ellerinden geldiğince yardım etmelerini, cephenin zaruri ihtiyaçlarının giderilmesini ve Türkmen emekçilerinin orduya katılmalarını telkin etmiştir.

Gazete kendi sayfalarında sürekli parti ile ilgili gelişmeleri takip etmiştir. Partinin topraktan, sudan faydalanışını, tarım işinde ilerlemesini yayınlamıştır. Bunun yanı sıra eğitimi, bilimi geliştirmenin önem taşıdığını halkın aklına yerleştirmeye çalışmıştır. Kadınların hür olmasını vaz etmiş ve onlara zengin feodal gözü ile bakılmasına karşı çıkmıştır.

'Gazete nedir' başlıklı makale Türkmenistan gazetesinin ilk sayısında yayınlanmıştır.[48] Makalede okuyuculara genel olarak gazetenin rolü, özellikle de Türkmenistan gazetesinin hedefleri ve vazifeleri hakkında bilgi verilmiştir. Örneğin, "Milletin eğitim seviyesi onun gazetesinden belli oluyor, yani gazete okumak, bilimden, okuldan, dünyadaki olaylardan haberdar olmak– bilgeliktir. Obalarda, çöllerde, dağda derede ikamet eden Türkmenler şimdiki zamanda her yerden yalan yanlış haber alınca durumu daha da kötüye gidiyor. Bu sebeple gazeteyi neşretmek;

Birinciden, dünyada olup biten vakaların hakiki durumunu halka yetirmek;

İkinciden, hükümet tarafından çıkarılan buyruklardan haberdar etmek;

Üçüncüden, bilim ve hüner hakkında oldukça geniş bilgi vermek;

Dördüncüden, tüm bilgeliğimizi sarf ederek halka nasihat vermek niyetini taşımaktayız".[49]

Sonuç olarak, gazetenin yazı işleri, ilk başta, gazete okumak ve onu yayınlamanın önemi hakkında okuyucu kitleye başvurmuş, halkın eğitimli, fikir yürütebilen, eleştirebilen, yeni hükümetin düzeni hakkında vaz nasihat verebilen olmasını istemiş, iktidara yönelik dilden dile aktarılan karşıt ve çarpıtılmış görüşlerin yayılmasına karşı koyabilmesi için çağrıda bulunmuştur.

Türkmenistan gazetesinde genel ve yerel yaşamın mühim meselelerine sade ve anlaşılır dilde değinmek yerine, çoğu zaman uzun ve önemsiz makaleler neşredilmiştir. Gazete yerel haberlere çok az değinmiştir, yerel gazetecileri bulundurmamıştır. Bunun yanı sıra gazetenin yazı işlerinde çalışanların eğitim seviyesi düşük olmuştur.[50]

4. Sovyetlerin Hâkim Olduğu İlk Yıllarda Türkmen Basını (1920-1924)

1920 yılı Sovyetlerin milliyetler politikasında bir dönüm noktası oldu. Bu tarih, iç savaşın sonu ve bir birleştirme, yeniden kurma (Perestroyka) döneminin de başıydı; ayrıca dikkatlerin batıdan doğuya çevrildiği köklü bir değişikliği temsil ediyordu. Her iki değişiklik, burjuva devrimden proleter devrime geçişin içerdiği milli haklar kavramının evrimini kolaylaştırdı.

[48] Goçmyradow Hojamyrat, **Ruhy gözelligiň aýnasy,** Aşgabat: Garaşsyzlyk yayınları, 1994, s. 112.

[49] Türkmenistan gazetesi, **"Gazet namedir",** 29 Temmuz 1920.
[50] Ylýasow Kakageldi, Goçmyradow Hojamyrat, **Döwrüň aýnasy,** Aşgabat: Türkmenistan yayınları, 1990, s. 10.

Lenin'in bir zamanlar kullanmış olduğu "ayrılma hakkı"nın yerini "birleşme hakkı" alıyordu. İlkesel olarak herhangi bir sosyalist milletin, bir sosyalist milletler topluluğundan ayrılmak istemesi düşünülemezdi bile. Birlik, askeri güvenlik açısından olduğu kadar, tam bir ekonomik gelişme açısından da gerekliydi. İşçilerle köylülerin çıkarlarının mümkün olan en geniş temeli üzerinde yükselen bir birlikti ("Bütün ülkelerin işçileri birleşin" nihai hedefti). İşçilerle köylülerin bunu anlayabilmeleri için gerekli olan şey, milletler arasında geçmişte görülen ve Bolşeviklere göre milliyetçiliğin kaynağını, kökenini oluşturan eşitsizlik ve ayrıcalıkların bütün izlerini ortadan kaldırmak, bunların gelecekte bir daha ortaya çıkmamasını sağlamaktı. Böylece devrim zafere ulaştığı andan itibaren milletlerin kendi kaderini tayin haklarına ilişkin Bolşevik öğretisinin özü, özgürlük kavramından, kendi başına köklü bir çözüm getirecek gibi görünen eşitlik kavramına yöneliyordu.

4.1. Yunıy Boyes Vostoka (Юный Боец Востока)

(Doğu'nun Genç Savaşçısı)

Gazete 1 Mart 1921 tarihinde Rusça yayınlanmaya başlamıştır. Gazetenin esas amacı genç nesli her yönden geliştirmek, güçlendirmek, Müslüman gençleri Komsomol (Komünist Sovyet Gençleri) ruhta yetiştirmek gibi önem arz eden meseleleri çözmekle yakından ilgili olmuştur.

Gazetede gençlerin okuma yazma eksikliğine son vermek adına gerçekleştirilen projelerin (yeni mekteplerin açılışı) ayrıyeten üzerinde durulmuştur.

4.2. Kommunar (Коммунар)

(Komüncü)

Gazetenin ilk sayısı 1921 yılı Eylül ayında çıkmıştır. Gazete orta formatlı olup dört sayfadan oluşmuştur. Yayın dili Rusça olmuştur. Redaktörü İ. Ustalıy olmuştur. Kommunar gazetesinin esas makale ve telgraf haberlerinin haricinde "Prowsoýuz durmuşy" (Sendika hayatı), "Partiýa durmuşy" (Parti hayatı), "Biziň hojalygymyz"(Bizim ailemiz) adlı temel konular da yer almıştır.[51]

[51] Kuznesov İvan, **İstoriya Oteçestvennoy Jurnalistiki (1917-2000),** Moskova: Nauka yayınları, 2002, s. 22.

Kommunar gazetesinin hemen hemen her sayısında, “Ýoldaş! Gazeti ýyrtman sakla-munuň az mukdardadygyny unutma! Okap bolanyňdan soň, alan yeriňe gaýtaryp elt, goý, ony başgalar hem okasynlar! (Arkadaş! Gazeteyi yırtmadan sakla bunun az miktarda olduğunu unutma! Okuduktan sonra aldığın yere geri koy ki onu başkaları da okuyabilsin!)” gibi çağrılar yazılmıştır. Gazeteyi neşretmek için kâğıt ve para malzemeleri yetersiz olduğu için Kommunar gazetesinin yayını durdurulmuştur. Gazete iki buçuk ay süre ile yayınlanmış olup son sayısı 20 Kasım 1921 tarihinde basılmıştır. Haftalık yayınlanan bu gazeteden toplamda dokuz tanesi basılmıştır.

4.3. Mervskiy Vestnik (Мервский Вестник)

(Mary Bülteni)

Gazetede o dönemin hükümetinin uluslararası ilişkilerini ve iç işleri siyasetini konu edinen makaleler ile birlikte, “Yurt dışında”, “Rusya’da”, “Türkistan’da” başlıkları altında konular işlenmiştir. Bunun yanı sıra gazetede “Açlyga garşy göreş (açlığa karşı isyan)” başlığı altında özel bölüm bulunup orda kıtlık içinde yaşayan halka yardım etmek amaçlı vilayet komiserlerinin yazıları, çağrıları yer almıştır. Ayrıca “Russiýanyň dostlary komitetiniň kömegi (Rusya’nın dostları komitesinin yardımı)”, “Açlyk çekýänlere Türkmen ilatynyň kömegi (Açlık çekenlere Türkmen halkından destek)”, “Mara gelen açlaryň garşy alnyşy we ýerleşdirilişi (Mary’ya gelen aç insanların karşılanması ve yerleştirilmesi)” makaleler yer almıştır. Gazetede Mary şehrinin meclisinin kararları ve buyrukları yayınlanmıştır, şehrin temizlik, eğitim ve mektep meselesine ilişkin materyaller yer almıştır. Son sayısı 7 Aralık 1921 tarihinde neşredilmiştir.

4.4. Jarçy

(Ulak)

Gazete 1923 tarihinde Daşkent (Taşkent) şehrinde yayın hayatına başlamıştır. Gazetenin hiçbir sayısının bulunmadığı için hangi ayda, hangi günde neşredildiği, ne kadar süre ile yayınlandığı kesinleşmemiştir. Gazete sadece Türkmen topraklarında değil aynı zamanda

Buhara ve Hive Türkmenlerinin arasına da yayılmıştır. "Jarçy" gazetesi Komsomol'un Türkistan Merkezi Komitesinin organı olarak görev aldığı tarihi kaynaklardan bilinmektedir.[52]

4.5. Professionalnaya Jizn (Профессиональная Жизнь)

(Profesyonel Hayat)

Bu gazete ihtisas birliklerin Hazar ötesi bölge kurulunun yayın organı görevini yerine getirmiştir. İlk sayısı 18 Mart 1921 tarihinde neşredilmiştir. Gazetenin redaktörü W. Çernov olmuştur. Gazetenin hemen hemen her sayısında büyük harflerle, "On sany owadan rezolýusiýa çykaranyňyzdan, iki normany ýerine ýetireniň gowy (10 tane güzel karar çıkarmak yerine iki normu yerine getirmek daha iyi)", "Her bir profsoýuz önümçiligi ele alsa, onuň diňe şonda manysy bar (Her bir sendika üretimi ele aldığı sürece mana bulur)" şeklinde manşetler atılmıştır. Professionalnaýa Jizn gazetesindeki yazılarda yerel kuruluşların çalışmalarının ve sorunlarının üzerinde fazla durulmamıştır. Gazete toplamda sekiz sayı basılmıştır. Onun son sayısı 1 Mayıs 1921 tarihinde yaynlanmıştır. Gazetenin kapatılmasının ana nedeni kâğıt kıtlığıdır.

4.6. İzvestiya (Известия)

(Haberler)

Izvestiya gazetesi Türkistan Komünist Partisinin Hazar ötesi bölge komitesinin yayın organı olmuştur. Gazete 14 Nisan 1921 tarihinde Aşkabat şehrinde yayın hayatına başlamıştır. Haftada iki defa çıkmıştır. Formatı büyük ve iki sayfa olan gazetenin tirajı 3000 nüshadan oluşmuştur. Gazete bedava dağıtılmıştır.

Gazetenin ismi sık sık değişmiştir. 31 Temmuz 1921 tarihinde yayınlanan sayısından itibaren adı "Zakaspiyskiye İzvestiya (Hazar ötesi haberleri)", aynı yılın 23 Eylül'ünde çıkan sayısından başlayıp ise "Turkmenskiýe İzvestiya (Türkmen haberleri)" olarak değişmiştir. 28 Eylül tarihinden başlayıp gazetenin tirajı sekiz bine çıkmıştır.

Gazetede yayınlanan makalelerin konuları, "tarımsal üretimi ilerletmek, gıda gümrüğü, yerel parti kuruluşlarının vazifeleri, açlara yardım, düşmanların hükümete karşı sergiledikleri

[52] Abdullayew Wepa, **Kommunizm Jarçysy,** Taşkent: UzSSR Gosizdat yayınları, 1962, s. 78.

tavırları, yurtdışına kaçan Beyaz Ordu birliklerinin Sovyet Rusyasına karşı attıkları iftiraları" vb. içerikte olmuştur.

"Izvestiýa" gazetesinin bazı sayıları paralı olmuştur. Toplanılan malzemeler yardım kurumuna aktarılmıştır. Gazete 12 Mart 1924 tarihinde kâğıt kıtlığı yüzünden kapatılmıştır.[53]

5. Taşkent'te Yayınlanmış Dergiler

Taşkent, Türkistan'ın idari merkezi ve en geniş Rus topluluğun barınağıydı; Avrupa'nın nüfuzu, esas itibariyle Taşkent yoluyla yayılıyordu.

5.1. Türkmen ili

'Türkmen ili' dergisi Daşkent şehrinde 25 Temmuz 1922 tarihinde yayınlanmaya başlanmıştır. Dergi, Türkistan Komünistler hizbinin Merkezi Komitesi tarafından ayda bir Türkmence yayınlanan ve siyasi, iktisadi, kültürel konuları işleyen yayın organı olmuştur. Dergi büyük formatlı hazırlanmış ve 50 sayfadan oluşmuştur. Tirajı 1000 nüshayı bulmuştur. Genel yayın yönetmeni Halmyrat Sähetmyradow yazı işleri müdürü ise Muhammet Geldiyew olmuştur.

Türkmen ili dergisi Türkistan devlet neşriyatının taşbaskı usulü ile yayına hazırlanmıştır. Derginin amacı onun birinci sayısında şu şekilde betimlenmiştir: "Bugüne kadar dünyadan habersiz kalan Türkmen halkına siyaset, edebiyat, ekonomi işlerinden haber vermek, Türkmen halkını da başka milletler gibi meydana gelen olaylar hakkında bilgilendirmek."

5.2. Kommunist Ýoldaşy

Türkistan Komünist Partisinin Merkezi Komitesinin yayın organı olarak görev almıştır. Daşkent şehrinde Türkmence olarak yayınlanmıştır. Derginin bugüne kadar iki sayısı muhafaza edilmiştir. Bu iki sayı 1920 yılının Ocak ayında neşredilmiştir. Ayda bir yayınlanan ilk siyasi parti dergisi mahiyetinde olmuştu. Tirajı 1000 nüshadan ibaretti. Dergi, özellikle parti ve meclis kuruluşu meselelerine, milli meselelere, tarım, eğitim, medeniyet meselelerine önem vermiştir. Dergide aynı zamanda ilkokul programları da duyurulmuştur.

---

[53] Annagurdow Mämmetdurdy, **Sowet Türkmenistanyň metbugat taryhyndan oçerkler,** Aşgabat: Ruh yayınları, 1962, s. 79.

5.3. Ýaş Jarçy

Derginin ilk sayısı 1924 yılının Mart ayında Daşkent şehrinde Türkmen dilinde çıkmıştır. Dergi Türkistan genç komünistlerinin Merkezi Komitesi tarafından finanse edilmiştir. Dergi 54 sayfadan oluşmuştur. Derginin birinci sayısı hariç diğer sayıları bulunamamıştır. Bu yüzden ne zamana kadar yayınlandığı kesin olmamıştır. Dergide "Ýaşlar bölümi (Gençler bölümü)", "Umumy bölüm (Umumi bölüm)" adı altında bölümler bulunup orda fen bilimleri hakkında bilgiler, hayatı ve ev işlerini yeniden kurmak doğrultusunda öğütler verilmiştir. Ýaş Jarçy dergisinde yayınlanan makalelerin editörleri Halmyrat Sähetmyradow, Annaguly Artykow, Döwlet Mämmedow, Anna Lewina, Kümüşaly Böriyew, A. Garahanow olmuştur.

6. Buhara'da ve Harezm'de Yayınlanan Gazeteler

6.1. Horezm Habarlary

(Harezm haberleri)

Gazete 1921 yılının Temmuz ayının ortalarında Hive'de yayınlanmaya başlamıştır. Haftada iki kez yayınlanan sosyo-politik gazete mahiyetinde olmuştur. Gazete Türkmen ve Özbek dillerinde neşredilmiştir. Horezm habarlary gazetesinde yer alan makalelerde Arap ve Fars sözcükleri sık sık kullanılmıştır. Gazetenin her sayısının birinci sayfasının en üst köşesinde, gazeteye okuyucular tarafından gönderilecek olan mektup, haber ve makalelerin memnuniyet ile kabul edileceğinden söz edilmiştir. Yayının saklanıp kalmış son 50. sayısı 22 Nisan 1922 tarihinde çıkmıştır.

6.2. İzvestiya Horezm (Известия Хорезм)

Bu gazete RSFSR (Rusya Sovyet Federatif Sosyalistik Cumhuriyeti)'nin Harezm Cumhuriyetindeki yayın organı olmuştur. Gazete 6 Temmuz 1921 tarihinde Hive şehrinde yayın hayatına başlamıştır. Haftada üç gün yayınlanan bu gazete Rus, Özbek ve Türkmen dillerinde olup halka bedava dağıtılmıştır. İzvestiya gazetesinin yayınlanmasının asıl amacı Harezm halkının yeni enformasyon edinmesini sağlamak olmuştur.

Bu gazetede haberlerin yerleşimi aşağıdaki gibi olmuştur:

Birinci sayfada, başyazı, nasihat içeren materyaller, doğu meselesi, hükümet haberleri, gazetelerden alınan haberler.

İkinci sayfada, radyogramlar (telsiz yazısı), yurt dışı haberleri, Türkistan hakkında.

İzvestiya (Horezm) gazetesi 1921 Eylül ortalarına kadar yayınlanmaya devam etmiştir.

6.3. Buhara Habary

Bu gazete merkez devrim komitesinin ve merkez yönetim komitesinin yayın organı olmuştur. Gazete 1920 yılının sonlarına doğru neşredilmeye başlamıştır. Buhara habary Buhara şehrinde haftada iki defa yayınlanan siyasi, sosyal ve edebi konulu gazete olmuştur. Buhara habary Buhara Halk Cumhuriyetinin Bekbudy matbaasında yayınlanmıştır. Gazete Türkmen ve Özbek dillerinin karışımı olmuştur. Buhara Cumhuriyetinin o zamanki mühim, hayati meseleleri, ilgi çekici haberleri bu gazetede beyan bulmuştur.

6.4. İzvestiya Buhara (Известия Бухара)

Gazete, 31 Mart 1921 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. İzvestiya (Buhara) gazetesi Buhara Ordusunun politik bölümünün matbaasında neşredilmiştir. Haftada üç kez yayınlanmıştır.

Gazetede genellikle Buhara Cumhuriyetinin uluslararası ilişkilerine ve iç siyasetine, askeri, tarım, medeni meselelerine ilişkin haberlerle birlikte sendikanın çalışma hayatı, ordunun yaşamı, eğitimi, askerlerin sanat ile ilgilenişine dair ilginç anlatımlı yazılar yer almıştır. Bunun yanı sıra gazetede "Partiýa durmuşy (Parti hayatı)", "Aýallar sahypajygy (Kadınlar sayfası)", "Umumy harby okuw (Umumi harp okulu)", "Ýaşlaryň sahypajygy (Gençlerin sayfası)" adlı bölümlerde de farklı mevzularda materyaller yer almıştır.[54]

7. Ulusal Gazeteler

7.1. Turkmenskaya İskra (Туркменская Искра)

(Türkmen Kıvılcımı)

Gazete 7 Kasım 1924 tarihinde çıkmaya başlamıştır. Türkmen kıvılcımı TKP (Türkmenistan Komünist Partisi)'nin Türkmen bölge komitesinin yayın organı olmuştur. Gazete gündelik olup sekiz sayfadan oluşmuştur. Gazetenin ilk sayısında partinin Türkmen bölge komitesinin tüm işçi-emekçilere çağrı yaptığı konuşmaları duyurulmuştur. Konuşmanın bazı kısımları şu şekildedir: "Türkmenistan Cumhuriyetinin kuruluşunun yıldönümünün yaklaştığı günlerde

[54] Annagurdow, Öwezberdiýew, s. 92.

TKP'nin Türkmen bölge komitesi Rusça gündelik gazeteyi yayınlamak için girişimde bulundu… Türkmen Kıvılcımı dağılıma ilişkin gerçekleştirilen işler hakkında zamanında ve dolu malumat vermelidir, Türkmenistan cumhuriyetini kurmak vazifesi adına tüm emekçileri toplamalıdır."

Türkmen Kıvılcımı gazetesinin yayınlanmaya başladığı dönemde onun sayfasında yer alan haberlerin yerleşimi aşağı yukarı şu şekilde olmuştur:

Birinci sayfada, ana haber, dış haberler, dünya emekçileri harekâtı haberleri;

İkinci sayfada, Rusya'da, Orta Asya'da Türkmenistan'ın işletmeleri: su işletmesi, pamuk, çiftçilik ve hayvancılık işletmeleri gelirleri, korporasyon ve ticaret;

Üçüncü sayfada, eğitim, öğretmen ve öğrenciler, büyükşehir ile kırsal kesimin birliği, şehir işçileriyle oba çiftçilerinin dostluğu;

Dördüncü sayfada, Türkmenistan bölge ve şehir kurumlarının ve bürolarının kararları ve buyrukları, haberler, şehir temaşa evlerinin repertuvarı, farklı bildirişler yer almıştır.

Türkmen Kıvılcımı gazetesi, yayınlanmaya başladığı tarihten 1924 yılının sonlarına kadar esas olarak Orta Asya'da devam eden milli dağılma, bölünme ve Türkmenistan Cumhuriyetinin kuruluşuna ilişkin mevzuları işlemiştir.

Türkmen kıvılcımı resmi haberlerin yanı sıra ekonomi ve kültür haberlerini de duyurmuştur. Büyükşehir ile kırın, işçiler ile çiftçilerin ilişkilerini genişletmekte, çiftçileri şehir hayatı ile tanıştırmakta o devrin büyükşehirlerinde kurulmaya başlayan çiftçi evlerinin, kızıl çayhanelerin rolü büyük olmuştur. 1925 yılının Şubat ayında Aşkabat'ta "Çiftçi evi" açılmıştır.

Köy fukaraları arasındaki işler esas itibariyle "Goşçy" (Hamal) birliği sayesinde gerçekleştirilmiştir. Çiftçileri birleştiren bu birlik 1921 tarihinde Hazar ötesi bölgesinde kurulmuştur. Daha sonra Goşçy birliği "Garyplar guramasy (Fakirler kurumu)'na dönüşmüştür.

Türkmen Kıvılcımı sayfalarında "Goşçy" birliğinin ve "Garyplar guramasy"nın gerçekleştirdiği işler devamlı haber verilmiştir. 1929 tarihinde tarım ekinlerini çekirge hücumundan korumak adına işçilerin attığı kurtarıcı adımlar Turkmenskaya İskra gazetesinde

geniş bir şekilde yayınlanmıştır. Gazetede çekirgeye karşı mücadele meselesi "Çekirge cephesi" başlığı altında verilmiştir.

Gazete, besteci Wiktor Aleksandroviç Uspenski'nin Türkmen sazının en güzel örneklerini yazmak ve toplamak boyunca gerçekleştirdiği müzik seferleri hakkında okuyucuları sürekli haberdar etmiştir. O zamanlar Türkmen yöresel türkülerinin bazı türlerinin Rusçaya tercümesi yapılmış, tiyatro oyunları yaygın olmaya başlamıştır.

Türkmen Kıvılcımı gazetesinde 1926 tarihinden başlayıp "Turkmenskaya İskra tüm sualleri yanıtlıyor" başlığı altında özel haber yayınlanmıştır. İki yılın devamında gazete yaklaşık 1300 soruya cevap vermiştir. Ondan sonra gazetenin itibarı daha da artmıştır, 1928 tarihinde tirajı 10 bine çıkmıştır.[55]

7.2. Türkmenistan

Türkmenistan Cumhuriyeti kurulmazdan önce Türkmenistan gazetesi haftada üç defa yayınlanmıştır. 7 Kasım 1924 tarihinden itibaren ise her gün yayınlanmaya başlamıştır. Tirajı 1000 nüshadan 2000 nüshaya çıkmıştır. Yerel muhabirlerin sayısı 80'e ulaşmıştır. Bunların yüzde 40'ı köy öğretmenleri olmuştur. Redaksiyonda iki eleman yerine sekiz eleman çalışmaya başlamıştır. 1929 yılının Mayıs ayında gazetenin tirajı 4600'e çıkmıştır. 16 Ekim 1925 tarihinde gazetenin beşinci kuruluş yıldönümü kutlanmıştır. Bu tarihten itibaren gazete sekiz sayfa şeklinde yayınlanmıştır. İşçi çevresi büyüdüğü için "Dayhan" (İşçi, emekçi, çiftçi) adlı gazete çıkmaya başlamıştır. Türkmenistan gazetesi okuyucu kitlesini tanıdıktan sonra partinin aydın kesimine, okuma yazma bilen işçilere, köy aydınlarına hitap eden yazılar yayınlamıştır.

1928 tarihinden itibaren Türkmenistan gazetesinde haberler eski yıllardaki gibi yalnızca genel mevzuları içeren makale ve enformasyon biçiminde yayınlanmayıp somut yerler, insanlar, kurullar, büroların gerçekleştirdiği faaliyetler, vakalar, hayatın ve emeğin açık olguları esasında yayınlanmaya başlamıştır. Bunun ana nedeni gazetenin okuyucu kitlesi ile daha fazla yakınlaşması olmuştur.

[55] Goçmyradow Hojamyrat, **Propaganda v Peçati Sotsialistiçeskogo Sorevnovaniya,** Aşkabat: Ylym yayınları, 1990, s. 65. .

1927 yılının ortalarından itibaren Türkmen alfabesini Latin harflerine taşımak için mühim çareler aranmaya başlanmıştır.

Temmuz 1928 yılı başından Türkmenistan gazetesinin dördüncü sayfası tamamıyla Latin harfleriyle yayınlanmıştır. 2 Ekim 1929 tarihinde ise gazete tümüyle yeni alfabeye geçmiştir.

Türkmen edebiyatının gelişmesi bu zamana denk gelmiştir. Türkmenistan gazetesinde Türkmen edebiyatının tarihi araştırılmış, edebiyatının genel konularına değinilmiştir. Bu konular arasında "Türkmen edebiýaty taryhyndan (Türkmen edebiyatı tarihinden, 17 Şubat 1927)", "Milli çeper edebiýaty janlandyrmak ugrunda görlen çareler (Milli sanatsal edebiyatı canlandırmak için bakılan çareler, 27 Nisan 1927)" yer almıştır.[56]

Türkmen edebiyatının usta şahısları Ya. Nasyrly, B. Kerbabaýew, G. Burunow ve A. Gowşudow'un yazarlık işine girişmesi ve giderek profesyonelleşmesi milli basın, özellikle Türkmenistan gazetesi ile bütünleşmiştir.

Ağustos 1925 tarihinde gazetede "Türkmen yaşlary (Türkmen gençleri)" başlığı altında ayrı sayfa, 1928-29 yılları arasında "Aýallar durmuşy (Kadın hayatı)" sayfası, bazen de bu sayfaya ek olarak "Aýallar durmuşy" dergisi yayınlanmıştır.

1924 yılı ortasında gazetede toplam iki çalışan olduysa da 1924 yılı sonunda ve 1925 yılı başında toplam sekiz gazeteci yazar çalışmıştır.

1925 yılında "Daýhan (İşçi)", "Ýaş kommunist (Genç komünist)", "Zähmet (Zahmet)" gazeteleri ve "Tokmak" dergisi, yayınlanmaya başladığında kendine özgü yayın olmayıp Türkmenistan gazetesine bağlı olmuştur. Bu durumda 1925 yılı sonlarında Türkmenistan gazetesinin tüm yayınları için 17 çalışanı olup, 13'ü Türkmen, ikisi Fars, kalan ikisi de Tatar idi.

Profesyonel gazetecileri yetiştirmek için yeterince malzeme bulunduramayan TKP Moskova'daki Devlet Gazetecilik Enstitüsüne (GİZ, Государственный Институт Журналистики) Türkmenistanlı gençleri okula göndermenin faydalı olacağı kanaatine varmıştır.

[56] Goçmyradow Hojamyrat, **Ruhy aýna,** Aşgabat: Ruh yayınları, 1998, s. 29.

1928 yılında Daşkent'te OAKU (Orta Asya Komünikasyon Üniversitesi) milli ruhta matbuat çalışanları yetiştirmek için bir senelik kurs açılmıştır. Bu kursa 18-32 yaşları arasında olan gazete veya diğer sanat alanında en az iki sene iş tecrübesi olan kişiler kabul edilmiştir.

1929 yılında Türkmenistan ve Turkmenskaya İskra gazetelerinin basın daireleri sayıca çoğalmıştır. Türkmenistan gazetesi bu dönemde 35, Turkmenskaya İskra gazetesi ise 34 basın elemanı bulundurmaktaydı.

8. 1925-1940 Yılları Arasında Türkmen Basını

8.1. Daýhan

(Çiftçi)

Köylerde az çok okuma yazma bilen halk, özellikle işçi sınıfı için anlaşılır dilde olması için büyük harflerle yayınlanan, kısa anlatımlı makaleler ve haberler, basit konuları içeren işçi gazetesi olmuştur.

Dayhan gazetesi 1925 yılının Ocak ayında Aşkabat şehrinde Türkmence olarak yayın hayatına başlamıştır. Gazete TKP'nin yürütme bürosunun, TSSR (Türkmenistan Sowet Sotsialistik Respublikasy) bölge komitesinin ve Goşçy birliğinin yürütme bürosunun yayın organı olmuştur. Dayhan gazetesinin ilk sayısında "Bizim ilk işçi gazetemiz" başlığı altında bir yazıya yer verilmiştir. Bu yazıda gazetenin rolü ve önemi, amacı ve vazifeleri hakkında bilgi verilerek özellikle şunlar beyan edilmiştir: "Ýoldaş daýhanlar, Daýhan gazeti hökümetiň we partiýanyň dilidir. Munuň üsti bilen uzak obalarda bolýan daýhan hökümet hem partiýa bilen her hepdede gepleşip, arz-halyn aýdyp durup biljek. Daýhan gazetimiz uzak ýoly ýakyn edip, agyr ýüki ýeňil etjekdir. Daýhan gazetine obalarda nähili kemçilikler bolsa yazsaňyz, ony hökümet eşidip, derrew ýok etmäge girişer (Yoldaş işçiler, Dayhan gazetesi hükümetin ve partinin dilidir. Bu gazetenin sayesinde kırsal bölgelerde ikamet eden her bir zahmet çeken insan parti ve hükümet ile direkt bağ kurarak arzı halini aktarabilecektir. Dayhan gazetesi uzak mesafeyi yakın kılacak, ağır yükü hafifletecektir. Köydeki eksiklikler hakkında gazeteye yazarsanız bunları hükümet işitecek ve derhal gidermeye çalışacaktır)".

Gazetenin ilk sayısında "Orta Asya'da meydana gelen değişiklikler Türkmen halkına neyi kazandırır" (milli bölünme meselesi hakkında), "Türkmenistan'ın şuralar hükümetinin

önündeki görevleri",”Hive Türkmenlerin tarihinden", "Goşçy birliği nasıl kurulmalı?", "Pionerler (Öncüler) kurulu" başlıkları altında yazılar yer almıştır.

Dayhan gazetesinde "Dayhanlar için hayırlı tavsiyeler" adı altında özel bölüm oluşturulmuştur, yazı işleri bu bölüm hakkında: "Gazetede bu bölümü açma amacımız köy işçilerinin anlamadığı konularını derinlemesine anlatmak, her bir sorusuna cevap verebilmektir. Bu yüzden köy işçileri, özellikle de Goşçy birliğinin mensuplarının dikkatini Dayhan gazetesinde yer alan 'maslahat (tavsiye)' bölümüne çekerek her işte olabilecek gerileme ve noksanlık hakkında yazarak kendi arzı hallerini hükümetin üst kademedeki divanlarına bildirmelidirler" diye yazmıştır.

Gazetenin tirajı hızla artmıştır. Onun üçüncü sayısının tirajı iki bine ulaşmıştır. Gazetenin en önemli abonesi Goşçy birliğinin üyeleri olmuştur. O devirlerde Dayhan gazetesi likbez (ликвидация безграмотности, cahillik tasfiyesi) ve az çok okuma yazma bilenler mektebinde okuyan yetişkin insanlar için esas okul programı olarak hizmet etmiştir.

Dayhan gazetesi tarım sektörünü güçlendirerek sayfalarında işçiler için uygulamalı yönden faydalı yazıları vermiştir. Agronomiya (agronomi, tarla ürünleri üretimi ve toprak işlemesi ile ilgili kurumsal ve uygulamalı bilgileri kapsayan bilim dalı), topraktan faydalanma, pamuk üretimi, ipek işletmesi, tarım ve sanayi teknikleri geniş biçimde anlatılmıştır.

14 Ağustos 1931 tarihinden başlayıp, Dayhan gazetesi "Kolhozçy" (kolkhoz-Rusya'da kolektif çiftlik, kolhozçy- çiftlikte çalışan kimse) diye adlandırılmıştır. 1 Eylül 1935 tarihinde Kolhozçy gazetesinin yayını durdurulmuştur. Son sayısı 29 Ağustos 1935 tarihinde çıkmıştır.[57]

8.2. Ýaş Kommunist

(Genç Komünist)

Türkmenistan'da gençler adına Türkmen dilinde neşir edilmiş ilk gazete olmuştur. Gazete, Mart 1925 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. Yaş Kommunist gazetesi LKSMT (Ленинский Комсомол Советских Молодежь Туркменистана, Türkmenistan'ın Lenin

[57] Kozlova Mariya Mihaylovna, **İstoriya Oteçestvennıh Sredstv Massovoy İnformatsii,** Ulyanovsk: Ulyanovskiy Gosudarstvennıy Tehniçeskiy Universitet yayınları, 2000, s. 22.

Sovyet Komünist Gençler Birliği) Merkez Komitesinin yayın organı olmuştur. Formatı büyük dört sayfadan oluşmuştur. Tirajı belli değildir.

Gazetenin ikinci sayısında "Matbuat ve gençler" adlı bazyazıda 5 Mayıs matbuat gününün ehemmiyeti, gazete ve dergileri, kitapları Türkmen işçilerine yetirmek ve okuyup anlatmak, gençlerin görevi olarak gösterilmiştir. Bunun yanı sıra makalede gençlerin önünde duran hedefler ve görevler hakkında şöyle denilmiştir: "Gençler gazetesi Yaş Kommunist köyde yaşayan genç nesle faydalı olmalı daha doğrusu gençlere siyasi yönden ders, bilgi vermelidir".

Her şeye rağmen yetiştirilmiş profesyonel gazetecilerin olmaması, yazı sektörünün gençlerle yerel kurumları yakınlaştıramaması ve bunun sonucu cumhuriyetin gençler kurumunun gazetenin işine yeterince dikkat etmemesi sebebiyle, Yaş Kommunist gazetesi ilk dönemde yeterince fazla sayıda yayınlanmamıştır.

Gazete ikinci sayısından sonra kapatılmış ve tekrar 1926 tarihinde yeniden yayınlanmaya başlamıştır. Genç Komünist gazetesinin yayınına ara verilmesi nedeniyle Türkmenistan gazetesinde onun yerini belli bir derecede doldurabilecek "Türkmen gençleri" başlığı altında ayrı bir sayfa eklenmiştir.

8.3. Zähmet

(Zahmet)

Bu gazete TKPMK (Türkmenistan Komünist Partisi Merkez Komitesi) azınlık milletler bölümünün organı olarak Azerbaycan dilinde yayınlanmıştır. Gazete ilk önce "Hambal" adı altında Temmuz 1925 tarihinde Aşkabat'ta yayınlanmaya başlamıştır. İlk sayısı 23 Temmuz 1925 tarihinde çıkmıştır. Gazete orta formatlı dört sayfadan ibaret olmuştur. Tirajı 1000 nüsha olmuştur. Yayının 1 Ocak 1926 tarihinden itibaren çıkmaya başlayan sayısına "Zahmet" adı konulmuştur. Zahmet gazetesi Türkmenistan'da yaşayan İran-Azerbaycan işçilerini ayrıyeten çeşitli aile kurumlarında, iş kurullarında ve taşımacılık bürolarında yük taşımakla meşgul olan işçiler için yayınlanmıştır. Gazetenin son sayısı Ağustos 1935 tarihinde çıkmıştır.

8.4. Goşçular

(İşçiler)

1927 yılının Şubat ayında aylık duvar gazetesi olarak neşredilmeye başlamıştır. Gazetenin redaksiyonu "yazarlar topluluğu" tarafından yapılmıştır. Gazete büyük formatlı dört sayfadan oluşmuş ve bedava dağıtılmıştır.

Goşçular gazetesinin ilk sayısında: "Toprak-su paylaşımı hakkında ferman", "Şura seçimlerine goşçular (işçiler) dikkatle yaklaşmalıdırlar" gibisinden genel siyaset içerikli makaleler yayınlanmıştır. Gazete, "Ziraatçı ailesi ve ekin işleri", "Tarım işçilerine tavsiye ve nasihatlar", "Haberler bölümü" adı altında sayfalara bölünmüştür. Goşçular gazetesinin sayfalarında büyük harflerle: "Yaşasın işçi-çiftçi beraberliği", "Goşçular birliğinin her bir üyesi gazeteye abone olmayı kendine borç bilmelidir" diye çağrılar yer bulmuştur.

Goşçular gazetesi Goşçy birliklerinin evlerinde, çayhanelerde, mekteplerde, kulüplerde, pazarda, köy dükkânlarında ve köyün kalabalık olan mevkilerinde duvarlara yapıştırılmıştır. Gazetenin son sayısı Eylül 1928 tarihinde çıkmıştır.

8.5. Naş Put (Наш Путь)

(Bizim Yolumuz)

Gazete Mayıs 1925 tarihinde yayına başlamıştır. İlk sayısı şimdiye kadar bulunamamıştır ama saklanıp kalan ikinci sayısı aynı yılın 17 Mayısına aittir. Orta formatlı dört sayfadan oluşan gazetenin tirajı 1000 nüsha olmuştur. Gazete haftada bir gün (Cuma günü) yayınlanmıştır.

Rusça neşredilen Наш путь gazetesi hesap bilgileri şeklinde olup burada genelde resmi haberler (parti toplantılarının, konferanslarının haberleri, yol gösterici kurullarının çağrıları, başvuruları, bildirişleri vb.) yayınlanmıştır.

Наш путь gazetesinin ne zamana kadar yayınlandığı belli değildir ama Temmuz 1925 tarihine kadar olduğu tahmin edilmektedir.

Наш путь gazetesi Türkmenistan'da yayınlanmış ilk "округ (bölge)" gazetesidir.[58]

8.6. Komsomolskaya İskra (Комсомольская Искра)

(Genç Komünist Ligi Kıvılcımı)

Bu gazete LKSMT MK'nin yayın organı olmuştur. Genç Komünist Ligi Kıvılcımı ilk başlarda Türkmen Kıvılcımı gazetesinin bir sayfası (üçüncü sayfa) olarak neşredilmiştir. İlk sayısı 5 Ağustos 1925 tarihinde yayınlanmıştır. Gazete 15 günde bir çıkmıştır.

Комсомольская Искра'nın ilk sayısında dilekçe yayınlanıp orda şunlar söylenmiştir: "LKSMT MK'nin son meclisinde Türkmen kıvılcımı içeriğinde Genç Komünist Ligi Kıvılcımı adlı genç komünistler birliğinin sayfası neşredilmeye karar verilmiştir. Bu karar bizim kurulumuzun çalışması hakkında birliğin tüm üyelerine daha geniş ve kapsamlı malumat verilmesi zarureti açısından ortaya çıkmıştır.

Gazetenin ilk sayısının içeriği: "Genel bölüm", "Yaçeykalarda (Sandıklarda)", "Pioner (Öncü)", "Resmi bölüm", "Biziň hat gatnaşygymyz (Bizim mektup sirkülasyonumuz)" adlı makalelerden oluşmuştur.

Комсомольская Искра'nın ilk sayısında yer alan "Bizim sayfamız" adlı redaksiyon makalede bu sayfayı neşir etmenin esas amacı belirlenmiştir. Orda şöyle denilmiştir: "Komsomol (Genç Komünist Birliği) işi gittikçe güçleşiyor. Hayat bizim önümüzde yeni vazifeleri koyuyor. Yeni iş usullerini ve yollarını aramaya mecbur bırakıyor. Çalışma süresince ortaya çıkacak küçük gelişmeyi hisseden, tecrübeyi yüze çıkaracak, neyi yapıp yapmamak konusunda tüm gençlere hitap edecek birçok malzeme lazım. Bu malzemelerin birisi de gazetedir". Gazete 5 Ocak 1926 tarihinde kapatılmıştır.

8.7. Krasnovodskaya Pravda (Красноводская Правда)

Красноводская Правда (Gyzylarbat gerçeği) gazetesi partinin Krasnovodsk (şimdiki Türkmenbaşy) bölge komitesinin, genç komünist birliği il komitesinin, bölge-şehir yürütme komitesinin ve ilçe ihtisas bürosunun yayın organı olmuştur. Gazete 6 Haziran 1928 tarihinde çıkmaya başlamıştır. Gazete Türkmen devlet neşrinin Türkmenbaşy ilçesinin basım evinde yayınlanmıştır.

[58] Ovsepyan Ruben, **İstoriya Sovetskoy Jurnalistiki. Pervoye Desyatiletiye Sovetskoy Vlasti,** Moskova: MGU yayınları, 1991, s. 327.

Красноводская правда gazetesinin içeriği şu şekildedir:

Birinci sayfada, demir yolu hattında işletme hakkının reformu ve partinin vazifeleri (başyazı), işçi muhabirlerinin görevleri, kültür ve emekçi mektebi;

İkinci sayfada, parti sıralarında, gençlerin arasında, gazetecilerin eleştirisi altında, bildirişler yer almıştır.

Gazetenin sayfalarında büyük harflerle : "Halk hocası daha önce görülmemiş en üst seviyeye çıkartılmalıdır" çağrıları yer almıştır. Gazete kâğıt kıtlığı ve çalışan elemanlarına ücret ödeyemediği yüzünden kapatılmıştır.[59]

8.8. Täze Oba

(Yeni köy)

Türkmenistan'ın Toprak İşleri Halk Komiserliğinin (Sovyet Rusya'da herhangi bir hükümet dairesi başkanı) ve köy birliğinin yayın organı olmuştur. Dergi Kasım 1929 tarihinden beri ayda bir süre ile yayınlanmıştır. Tirajı 7050 nüsha olup büyük formatlı 1,25 boyutlu basma kâğıttan oluşmuştur. Derginin siyasi amacı ilk sayısında şu şekilde vurgulanmıştır: "Derginin esas amacı çalışkan ziraatçıların fikirlerini yaymak ve düşmanlara birlikte karşı koyan aylakçı, fakir ve orta dereceli yaşam standardına sahip çiftçilere yardım etmek ve onları şuralar hükümetinin etrafında birleştirmektir".

Derginin kendisini şartlandırdığı esas görevlerinin birisi de ziraatçıların arasında tarım kültürünü vaz etmek olmuştur. Redaksiyon yazısında şöyle denilmiştir: "Cahil ya da çok az bilgili ziraatçı kendi ailesine bakabilmesi için agronomiya işini az çok bilmelidir. Daha doğrusu her bir ziraatçı Avrupa ekin malzemelerinden nasıl faydalanacağını, toprağı nasıl verimlileştireceğini, traktörü nereden alacağını vb. işleri bilmelidir. Bizim dergimiz bu konuda aydınlatıcı bilgiler sunacaktır". Dergi, aynı zamanda tarım sektöründe çalışanların tecrübelerini yaymak amacını gütmüştür. Farklı köylerdeki ziraatçıların birbirleri ile tanışarak yaşadıkları gelişmeleri ve kazandıkları tecrübeyi paylaşmalarını sağlamıştır. Yayın kendi sayfalarında hükümet kararlarını, farklı kurumların ve idarelerin buyruklarını, promosyonlarını işçilere anlatmak görevini üstlenmiştir. Ziraatçıların özel ve çalışma

[59] Yusupov Hemra, **Stranitsy İstorii Turkmenistana,** Moskova: Orient-press yayınları, 1997, s. 50.

hayatında ortaya çıkabilecek çeşitli suallere derginin sayfalarında cevap verileceği belirtilmiştir. Dergide okuyucular için soru-cevap sayfası bulunmuştur.

Täze Oba kendi önünde koyduğu vazifeleri gereğince genel siyaset içerikli meseleler, çiftçilik, tarım tekniği ve hayvancılık konusunda çeşitli meseleleri halletmede (çözmede) danışma özelliğini taşıyan haberler yayınlamıştır. Dergi köy yaşamına ait fotolarla renklendirilmiştir.

1930 yılının ortalarında Täze Oba dergisinin ölçüsü büyütülüp tirajı yükselmiştir, 8500 nüshaya kadar ulaşmıştır ve ayda iki defa yayınlanmaya başlamıştır. Dergi "Türkmenistan" gazetesi tarafından finanse edilmiştir. Derginin 45. ve son sayısı Aralık 1932 tarihinde çıkmıştır.[60]

8.9. Gyzyl Ýol

(Kızıl Yol)

Türkmen milletinin yeni alfabesini yürütmek işinde yol gösterici yazınsal ve kamusal dergi olmuştur. Derginin tirajı 1050 olmuştur. Formatı büyük ve 10 sayfadan ibaret olmuştur. Derginin editörü N. Aytakow olmuştur. Yayının ilk sayısında yayınlanan "Latynlaşdyrma çagyrýarys (Latinceye geçmeye çağrıyoruz)" adlı ana haberde yeni Latin alfabesinin cumhuriyetin kültürünü, medeniyetini geliştireceği yönünde ehemmiyeti konusunda tartışılıp şunlar deniliyor: "Latinceyi hızlı bir şekilde kullanıma sokmak için bu dergiyi yayınlıyoruz. Latinceye geçmek için bir yol, bir kural, bir usul takip edilmelidir. Karışıklık yüze çıkmaması adına bu dergiyi yayınlıyoruz". Ana haberde diğer cumhuriyetlerde ve yurt dışında Latinceye geçme meselesinin durumu hakkında malumatların verileceği, Latinceye geçme işinin deneyleri duyurularak eksikliklerinin eleştirileceği, bu mesele haricinde medeniyet, eğitim konulu haberlerin ve edebi eserlerin yayınlanacağı söylenmiştir.

1928 yılının Eylül-Ekim aylarında yayınlanan 2 ve 3. çift sayısından sonra, derginin formatı iki kat küçülmüştür. Bununla birlikte onun sayfa sayısı iki kat artarak 48'e çıkmıştır.

Kızıl yol dergisinin son sayısı 1928 yılının Kasım-Aralık aylarında yayınlanmıştır.

---

[60] Hojamyrat Goçmyradow, Mämmetdurdy Annagurdow, **Türkmen žurnalistikasynyň taryhy,** Aşkabat: Magtymguly üniversitesi yayınları, 2010, s. 55.

8.10. Türkmen Medeniýeti

Bu derginin ilk sayısı Temmuz 1928 tarihinde çıkmıştır. Dergi 1931 yılının sonlarına kadar "Türkmen Medeniyeti" , 1932 yılının başından 1936 yılının başına kadar "Türkmenistan şura edebiyatı", 1936 tarihinde yayınlanan ikinci sayısı ise "Türkmenistan Sovyet edebiyatı" olarak adlandırılmıştır. Dergi 1936 tarihinde yayınlanan üçüncü sayısından başlayıp "Sovyet edebiyatı", ülke Bağımsızlığını kazandıktan sonra (1991) ise "Garagum (Karakum)" adını almıştır.

Türkmen Medeniyeti dergisinin ilk sayısının ölçümü 2,5 basma kâğıdı civarında tirajı ise 1550 olmuştur. Derginin ilk sayısında yayınlanan "Milli medeniyet hakkında" adlı ana haberde derginin önünde koyduğu görevler belirtilmiştir. Orda şöyle denilmiştir: "Milli medeniyetin gelişimi demek Türkmenistan'ın iktisat yönden büyümesi, dilinin daha kullanışlı hale gelmesi, edebiyat ve tiyatronun yayılması, halkın aydınlanması vb. demektir. Bunların hepsi milli medeniyetin öğeleri, kitlesel aydınlanmadır. Türkmen Medeniyeti dergisinin amacı milli medeniyet öğelerinin her birini geliştirmek, yeni medeniyete ulaşmak ve yeni insan tipini yetiştirmektir". Buradan derginin geniş profilli olduğu, sayfalarında edebiyat, sanat, eğitim, ilim meselelerinin hepsini aydınlatmayı kendine vazife olarak gördüğü açıkça gösterilmiştir. Derginin redaksiyon kurulu ilk sayısından itibaren içeriğinde birçok yazarın yazısını elde etmek için çaba göstermiştir.

1928 tarihinde Türkmen Medeniyeti dergisi her ay çıkmaya başlamıştır. Aynı yılın Ekim ayında yayınlanan sayısında derginin boyutu büyüyüp 6 basma kâğıdından oluşmuştur. 1929 yılının Mart-Nisan aylarında yayınlanan 3 ve 4. çift sayısından başlayıp Türkmen Medeniyeti dergisi tümüyle Latin alfabesine geçmiştir.

Derginin yedinci ve sekizinci sayısına ek olarak tüm Türkmenistan edebiyat topluluğunun "Sanatsal edebiyat koleksiyonu" eklenmiştir. Burada Türkmen şair ve yazarlarının eserlerinden parçalar, Rus şairlerinin eserlerinin çevirileri yayınlanmıştır.

1928-30 yıllarında Türkmen Medeniyeti dergisinde halk maarifi, medeni düşünce (aň-bilim) mevzuları sık sık işlenmiştir.

1933 yılının başlarında dergi Türkmenistan yazarlar birliğinin organize komitesinin yazınsal, sanat, eleştiri ve teori dergisine dönüşmüştür. 1935 yılının başından itibaren Türkmenistan

Yazarlar Birliğinin Cumhuriyet Yönetiminin yayın organı olmuştur. 1934 yılının başlarında derginin okuyucusu arttığı için tirajı dört bine çıkmıştır, boyutu da dört baskı kâğıdına ulaşmıştır.[61]

8.11. Pioner (Пионер)

(Pioner, Öncü)

Türkmenistan Maarif Halk Komiserliğinin ve LKSMT MK'nin yayın organı olmuştur. 1926 yılının başında Türkmence olarak yayın hayatına başlamıştır. Ayda bir kez yayınlanmış, orta formatlı 10 sayfalık dergi olmuştur. Tirajı 1500, editörü G. Sähedow olmuştur. Derginin "Okuwçylarymyza (Talebelerimize)" isimli yazısında şöyle denilmiştir: "Pioner (öncü) ve oğlan talebelerin bilimini artırmak, okul kitapları haricinde okumak için bu dergi yayınlanıyor. Dergiyi yayınlamamızın ana nedeni tüm öğrencilerimize doğru yolu göstererek onlara okul dışında bilgi vermektir". Dergide öğrenciler için şarkı sözleri, oyun metinleri, bulmacalar, önderler için tavsiyeler, talebelerin dostluğu hakkında hikâyeler yer almıştır. Buna rağmen derginin anlatım dili, içindeki haberleri çocuklar için ilginç gelmemiştir, onların beklentilerini karşılamamıştır.

Derginin her sayısında büyük harflerle: "Her bir okuyan çocuk ve genç pioner kendilerinin Pioner dergisini almalı ve okumalıdır" çağrısı yapılmıştır. Dergide öğrenci kuruluşlarının, okul hayatı ve çalışmalarının nasıl gittiğini anlatan fotoğraflar yer almıştır.

Pioner dergisi 1930 yılının sonuna kadar neşir edilmiştir. Beş yılın devamında toplam 46 sayısı çıkmıştır ve son sayısı Kasım 1930 tarihinde yayınlanmıştır.

8.12. Vojatıy (Вожатый)

(Önder)

Bu dergi Türkmenistan Maarif Halk Komiserliği ve LKSMT Merkez Komitesi tarafından Nisan 1930 tarihinde Türkmence olarak çıkartılmıştır. Dergi 18 sayfa, 2250 tirajlı ve orta formatta olmuştur. Dergini ilk sayısında amaçları ve görevleri şu şekilde belirtilmiştir: "Bugün çıkmaya başlayan bizim Вожатый dergimiz oba, ilçe ve illerde yerleşen pioner grupları için ulu bir yol gösterici olacaktır, bilhassa yönetici vojatylar için yayınlanacaktır".

[61] Annagurdow, Öwezberdiýew, s. 137.

Dergi, toplumsal olaylara katılmak ve toplum içinde nasıl davranılacağı konusunda kılavuz mahiyetinde haberler içermiştir. Bunun yanı sıra uzak yurtlardaki, kenar mahallelerdeki çocukların yaşamı hakkında malumatlar vermiştir. Dergi şiir ve hikâyelerle beslenmiştir. Derginin en önemli özelliği çeşitli mevzuları tarif eden fotoğraflar olmuştur. Вожатый dergisi 1932 yılının güzüne kadar yayınlanıp toplamda 18 sayı basılmıştır. Son sayısı (7 ve 8) Ağustos-Eylül 1932 tarihinde çıkmıştır.[62]

8.13. Aýallar Durmuşy

(Kadınlar Hayatı)

8 Mart 1928 tarihinden itibaren "Türkmenistan" gazetesinde, ayda bir defaya mahsus olarak "Aýallar durmuşy" başlığı altında sayfa yayınlanmıştır. Bu sayfa 22 Ekim 1928 tarihinden başlayıp "Türkmenistan" gazetesinin eki olarak "Aýallar durmuşy" dergisine dönüşmüştür. Dergi sekiz sayfa, 2800 tirajlı ve büyük formatlı çıkarılmıştır. Dergide kadın özgürlüğüne dair genel siyaset içerikli, yol gösterici ve uygulamalı makalelerin yanı sıra sanatsal eserler (şiirler, hikâyeler, skeçler) de yayınlanmıştır. Yayının içeriği evin temizliği, sağlığı koruma, çocuk hijyeni (uzman gözetiminde) konulu yazılar ile doldurulmuştur. Örneğin, derginin dokuzuncu sayısında "Boğaz ağrısı hastalığı" başlıklı haberde çocuklarda sık karşılaşan boğaz ağrısı hastalığının önlemini almanın ve tedavi etmenin yolları açıklanmıştır.

Aýallar durmuşy dergisinin arşivdeki nüshalarına bakıldığında toplamda dört sayısı yayınlanmıştır. En son sayısı 17 Ocak 1929 tarihinde çıkmıştır.

8.14. Aýallar Sesi

(Kadınların Sesi)

Bu dergi TKP MK'nin yayın organı olarak hizmet vermiştir. İlk sayısı Kasım 1931'de çıkmıştır. Tirajı 3100 nüsha civarında olmuştur. Redaksiyon kurulu heyeti Temriyewa, Taganowa, Gylyjowa ve G. Husaynow (editör) isimli yazarlardan ibaret olmuştur.

Aýallar Sesi'nin ilk sayısında neşredilmiş redaksiyon makalede derginin görevi hakkında şu satırlar yazılmıştır: "Kadınlar dergisini yayınlamamızın asıl amacı yeni yaşam tarzına ve medeni işlere kadınların katılmasını sağlamak bu sebeple kadınların hürriyetini kısıtlayanlara

[62] Tokarev Boris, Lyudmer Baruh, **Rasprostraneniye Sovetskoy Periodiçeskoy Peçati,** Moskova, Svyazizdat yayınları, 1949, s. 85.

karşı savaşmaktır. Bunun yanı sıra kadınların bilim seviyesini yükseltmek, siyasi haklarını genişletmek, kadınların cehaletini tümüyle ortadan kaldırmaktır".

Derginin her sayısının kapağında büyük harflerle şu aşağıdaki sloganlar yer almıştır:

"Eý daýza! Seniň habaryň barmy? (Teyze! Senin haberin var mı?)

Üns ber! (Dikkatle dinle!)

Bolgusyz işlere baş goşup gümra bolup yörseň, elbetde, durmuşdan duýdansyz galarsyň. (Gereksiz işlere zamanını harcarsan elbette etrafında neler olup bittiğini öğrenemezsin)

Bäriňe gulak goý! (Buraya bak!)

"Aýallar Sesi adynda yörite bir žurnal çykýar. Ol-da bolsa eliňdäki okap oturanyň. Oňa ýazylyp alyp, onuň her bir sanyny hem sypdyrman okap durmagyň gerek". ("Aýallar Sesi adında bir dergi çıktı. O da senin elinde tuttuğun dergi. Ona abone ol ve her bir sayısını kaçırmadan oku").

Derginin son sayısı (11-12) Kasım 1932 tarihinde yayınlanmıştır.[63]

8.15. Tokmak

Dergi, 1 Şubat 1925 tarihinde çıkmaya başlamıştır. Dergi yazınsal, sosyal, mizahi tarzda olup iki haftada bir Türkmenistan gazetesinin ek yayını olarak çıkmıştır. Tirajı 2400 nüsha civarında olmuştur. Tokmak dergisi attığı ilk adımda toplumun gelişmesine engel olan hırsızlık, rüşvet ve diğer tüm kötü alışkanlıkları ağır eleştiri altına almıştır. Derginin kalitesinin ve itibarının yüksek olmasına yayınladığı resimler etki etmiştir. Resimler "sözsüz tenkit", "sözsüz zarba" altyazılarıyla verilmiştir. Resimler çeşitli olumsuz hadiselerin özelliğine, vereceği zararına değinerek farklı sanatsal usul ile: nefret uyandırıcı şekilde, yumuşak ve üzücü şekilde eleştirmiştir.

Tokmak dergisi kendinin sivri dilliliği ve tesirli resimleri ile halk arasında meşhur olmuştur. Bunun yanı sıra öncelikle dergide mizah imajına bürünerek değişken fikirlere, siyaset alanında uygun olmayan konuşmalara yer verilmiştir.

[63] Uçenova Viktoriya, **Publitsistika i Politika,** Moskova: Politiçeskaya Literatura yayınları, 1973, s. 63.

1927-30 yıllarında Tokmak dergisinin her yılda ortalama 38-47 sayısı çıkarak tirajı 2500-3000'e ulaşmıştır. 1936-40 yıllarında ise tirajı 9000-10000 civarında olmuştur.

8.16. Bolşevik (Большевик)

(Bu dergi TKP MK'nin yayın organı olmuştur. İlk sayısı Eylül 1925 tarihinde neşredilmiştir. Derginin ilk sayısında: "Parti haberlerini yayınlayan aylık siyasi, sosyal ve ilmi dergi" diye belirtilmiştir. Dergide "Genel bölüm", "Toprak-su reformu", "Doğu ülkelerinde en son siyasi durum", "Türkmenistan'da şura kuruluşu" başlıkları altında bölümler bulunmuştur.

Bolşevik dergisi 1952 yılına kadar aynı isimle yayınlanmış olup 1953 yılının başından "Türkmenistan komünisti" adı altında neşredilmiştir.

8.17. Turkmenovedeniye (Туркменоведение)

Bu dergi Türkmenistan MK'ye bağlı tarihi öğrenim komitesinin yayın organı olmuştur. Derginin ilk sayısı Eylül 1927 tarihinde Rusça olarak yayınlanmıştır. Büyük formatta olup 44 sayfa ve 2000 tiraj yapmıştır. Turkmenovedeniye dergisinin ilk sayısında yer alan "Bizim dergimizin programı" adı altındaki redaksiyon makalede yayının görev belirlediği 3 şık bulunmuştur. Birinci görev: Türkmenistan'da var olan keşif gücünün tümünü organize etmek ve derginin etrafında birleştirmek. İkinci görev: Türkmenistan'ı keşfetme çalışmalarına yeni güçleri kazandırarak düzene sokmak. Üçüncü görev: Türkmenistan'ın ilmi, siyasi, iktisadi ve medeni problemlerini çözmek adına SSCB'nin tüm bilge insanları ile görüşmek. Dergide yayınlanan haberler şu aşağıdaki bölümlere ayrılmıştır: "Yol gösterici ve metodolojik makaleler", "Tarih", "İnsan ve Türkmenistan doğası", "Türkmenistan'ın ekonomisi", "Türkmenistan'ın medeniyet kuruluşu", "Doğu'da", "Türkmenistan'ı keşfetme kılavuzu", "Bibliyografya", "Okuyucular ile mektup alışverişi".

Turkmenovedeniye dergisi çeşitli konulu resimler, çizimler, haritalar ve diyagramlar ile bezenmiştir.

Dergi, 1928 yılının başından itibaren Türkmen Medeniyet Enstitüsünün yayın organı olarak hizmet vermiştir. Dergiye "Türkmenistan'ın medeniyet kuruluşu" adlı bölüm eklenip ülke hakkında sanatsal yazılar, şiirler neşredilmeye başlamıştır ve yayın okuyucu kitlesine daha da yakınlaşmak için değişikliklere uğramıştır.

Turkmenovedeniye dergisi 1930-31 yıllarında siyaset, medeniyet, eğitim, araştırma ve coğrafya dergisine dönüşmüştür. Orda esas itibariyle "Siyaset", "Ekonomi sorunları", "Bizim tribünümüz", "Eğitim ve araştırma çalışmaları", "Coğrafi keşifler", "Arşivler neyi anlatıyor", "Sanat cephesini genişletelim", "Türkmenistan sanatsal edebi eserlerde", "Arkeoloji" gibi paragraflar yer almıştır.

1932 yılının başından itibaren Turkmenovedeniye dergisi "За Социалистическую Туркмению (Sosyalistik Türkmenistan için)" diye adlandırılmıştır ve Türkmenistan adına Eğitim ve Araştırma Enstitüsünün organı kabul edilmiştir. Derginin son (5-6-7) sayısı Mayıs-Haziran 1932 tarihinde çıkmıştır.[64]

Otuzlu yılların başında ülkede ulusal ve sektörel yayınlar çoğalmaya başlamıştır ve üzerine yeni görevler yüklenilmiştir. Cumhuriyetçi hükümet, basın organlarına vazifelerini yerine getirmeleri için imkân tanımıştır. Bu nedenle gazetelerin redaksiyon kuruluna yeterli miktarda heyet verilmiştir. 1930-32 yıllarda basın mensuplarının sayısı oldukça fazla artırılmıştır.

Türkmenistan ve Туркменская искра gazetelerinin yazı kurullarına 5'er yeni muhabir vazifesi eklenilmiştir ve bu muhabirlerin ülkenin konargöçer (göçebe) bölgelerine hizmet etmeleri buyrulmuştur.

12 Temmuz 1930 tarihinde Türkmenistan gazetesinin yazı işleri kurulu içerisinde 31 muhabir görev almıştır, 1929 yılındaki görevli sayısı ile kıyaslanınca iki kat artış göstermiştir. Yayının evvelki 3 bölümünün üzerine 7 bölüm (toplum, işçi hayatı, parti, kolhoz, işçi-ziraatçı muhabirleri, sanatsal edebiyat ve kadınlar, harp bölümü) daha eklenilmiştir. Dört muhabir, bir lirik yazarı görevleri de eklenilmiş, sanatsal tercümanların, muhabirlerin sayısı artırılmıştır.

Basın organlarının redaksiyon kurullarına yeterli miktarda işçi alması, meselenin çözümünün sadece bir yönü olmuştur. Bunun en mühim ve zor yönü basın üyelerini yetiştirmek olmuştur. Gazete çalışanlarından talep edilen özelliklerin sonsuz olduğu göz önünde bulundurularak, yazı kurullarının esas çalışanlarının çeşitli okullarda uzmanlık alanlarında kendilerini devamlı geliştirmesi, basında çalışacakların profesyonel dereceye ulaşması istenmiştir ve bunun için birçok fırsatlar sunulmuştur.

---

[64] Annagurdow Mämmetdurdy, **Türkmenistanda kommunistik metbugatyň taryhyndan**, Aşkabat: Türkmendöwletneşir yayınları, 1975, s. 20-22.

Bölgesel gazetelerin oluşması amacıyla basın mensuplarını hazırlamak adına 1930 yılında bir yıllık okul faaliyete başlamıştır. Bu okula işçi-çiftçi habercileri kabul edip öğretmenler ile donatmak Türkmenistan gazetesinin yazı işlerine düşmüştür. Bunun sonucu olarak, 1930 yılının güzünde birkaç öğrenci Taşkent'teki Orta Asya Komünist Üniversitesinin (SAKU) Gazetecilik Fakültesine ders alması için gönderilmiştir. Bunun dışında Türkmenistan gazetesinin yazı kadrosunda çalışacak yapımcılar için (prodüksiyon) ve kolhoz-sovhoz (sovhoz- Rusya'da devlet çiftliği) gazetelerinin editörlük makamında çalışacaklar için altı ay eğitim verecek okul açmak teklifi ortaya atılmıştır. Orta Asya Komünist Üniversitesi'ne gönderilecek olan öğrencilerin bu 6 aylık okulda hazırlık görmesi öngörülmüştür.

1931 yılında cumhuriyetçi Sovyet-parti mektebinin yanı sıra gazetecileri hazırlayan bir yıllık okul açılarak genellikle işçi-çiftçi muhabirlerin 40 tanesi okula kabul edilmiştir. Okuldan mezun olanlar ulusal ve bölgesel gazetelerin şubelerinde işe alınmıştır. Ayrıca 1931 yılında Türkmenistan gazetesi şubesinin yanında üç aylık okul açılmıştır. Bu okuldan mezun olanlar da aynı şekilde yerel gazetelerde çalışmaya yetkili olmuştur.

Basın mensuplarını hazırlamak adına Türkmenistan'dan yabancı ülkelere öğrenci göndermek 1931-32 yılları boyunca devam edegelmiştir. Bu yıllarda Moskova'daki GZKU'da (Gündogar Zähmetkeşleriniň Kommunistik Uniwersiteti) sekiz kişi, Leningrad'ın gazetecilik enstitüsünde iki kişi, Taşkent'teki OAKU'da ise yedi kişi okumuştur.

Türkmenistan'da milli uzmanların yetersizliği sebebiyle ülkede ilk yerel gazeteler ancak Nisan 1931 tarihinde yeşermeye başlamıştır.

Türkmenistan Cumhuriyetinde ilk vilayet gazeteleri Nisan 1931 tarihinde çıkmıştır. Bunlar, Mary vilayetinin "Täze oba (Yeni köy)" gazetesi, Daşoguz vilayetinin "Täze güýç (Yeni güç)" gazetesi ve Kerki'nin (şimdiki Atamyrat) "Pagtaçy (Pamukçu)" gazetesi olmuştur.

Bu dönemde ülkedeki ulusal yayıncılar vilayet yayıncılarına kendilerinin tecrübelerini aktarmıştır, kendi basın mensuplarını yollamışlardır.[65]

[65] Mämmedow Agamyrat, **Döwrüň möhüm meseleleri we žurnalistika,** Aşkabat: Türkmendöwletneşir yayınları, 2010, s. 99-102.

1930 yılı devamında yayınlanmış dergi ve gazeteler:

- ✓ Ulusal yayınlar- 1. "Şuralar Türkmenistany" gazetesi; 2. "Sowatlyk ugrunda göreş" gazetesi.
- ✓ Sektörel yayınlar- 1. "Gyzyl goşun (Kızıl ordu)" gazetesi; 2. "Kommunistler magaryfy (Komünistler maarifi)" dergisi ve gazetesi; 3. "Na relsah" (Kupeste) gazetesi; 4. "Известия" dergisi; 5. "Mugallyma kömek" dergisi; 6. "Agitatoryň bloknoty (Ajitatörün not defteri)" dergisi.
- ✓ Ulusal ekonomiye ilişkin sektörel dergiler- 1. "Советское здравоохранение туркмен (Sovyet Türkmenlerinin halk sağlığı)" dergisi; 2. "Социалистическое хозяйство туркмении (Türkmenistan'ın sosyalistik ekonomisi)" dergisi; 3. "Kolhoz hasapçysyna kömek üçin (Kolhoz muhasebecisi el kitabı)" dergisi.

9. Farsça Yayınlanan Gazeteler

1930'lı yılların başında azınlık milletlerin dilinde ayrı-ayrı gazeteler neşredilmeye başlanmıştır. "Baýragy Surh" (Kızıl Bayrak) ve "Hakykat" (Hakikat) gazeteleri Farsça olarak yayınlanmıştır.

Bayragy Surh gazetesi TKP MK'nin yayın organı olarak hizmet vermiştir. Gazetenin ilk sayısı 22 Nisan 1932'de çıkmıştır. Son sayısı 31 Aralık 1933 tarihinde çıkmış ve bu tarihten sonra gazetenin yazı işleri Hakykat gazetesinin redaksiyonu ile birleştirilmiştir.

Hakykat gazetesi TKP MK, Türkmenistan MİK (Merkezi İcra Komitesi)'nin yayın organı olmuştur. Mayıs 1932 tarihinde Mary şehrinde haftada iki kez yayın sıklığı ile neşredilmiştir. Hakykat gazetesinin niteliğini daha da iyileştirmek maksadı ile 1933 yılının sonunda Bayragy Surh gazetesinin muhabirlerinin bir kısmı Aşkabat'tan Mary'ya, Hakykat gazetesinin kadrosunda görev alması için yollanmıştır. Bununla birlikte gazetenin tirajını artırıp haberci ekibini genişletmek, Aşkabat'ta ve diğer şehirlerde ve köylerde ikamet eden Fars milletine basın hizmetinde bulunmak Hakykat gazetesinin görevi olmuştur.

Cumhuriyet hükümeti Hakykat gazetesinin düzenli aralıklarla çıkması için tüm imkânları seferber etmiştir. Redaksiyon ve çalışan kadrosu barınma açısından ve maddi olarak desteklenmiştir. Bunun yanı sıra Hakykat gazetesinin yazı işleri yerli bütçeden çıkartılıp ulusal bütçeye bağlanmıştır.

Hakykat 31 Ekim 1937 tarihine dek yayınlanmıştır.[66]

10. Türkmen Döwlet Habarlar Gullugy (TDH)

(Türkmen Devlet Haber Ajansı) .

1930'lu yılların sonlarında 1940'lı yılların başlarında dünya ülkelerinin ekonomik durumları zorlaşmıştır. İkinci Dünya savaşının baş göstermesi ile Türkmen halkı yurt dışı olayları ile yakından ilgilenmeye başlamıştır. Halkın bu merakını gidermekte hizmet veren en kuvvetli araç Türkmen Telgraf Ajansı (Türkmen TAG) olmuştur. Moskova'dan teletip (teletype, uzakyazıcı) aracılığıyla gelen dış haberleri Türkmen TAG Türkmenceye tercüme ederek radyo yayınlarında aktarmıştır.

Kitle iletişim araçlarının bir çeşidi olan Türkmen TAG'nin hizmeti daha da artmıştır. Bu resmi organ Türkmenistan MİK'in ve Halk Komiserler Sovyet'inin kararıyla 12 Aralık 1925 tarihinde kurulmuştur.

Türkmen TAG faaliyete başladığı ilk günden itibaren cumhuriyetin iletişim araçlarını çeşitli konulu haberlerle, fotoğraflarla desteklemekte büyük rol oynamıştır. Telgrafın 1930-40 yılları arasında özellikle de savaş sırasında verdiği hizmetin değeri büyük olmuştur.

Savaş yıllarında Türkmenistan telgraf ajansının TASS raporlarını yayınlamış olması da büyük öneme sahiptir. Bu dönemde raporların mühim siyaset vaz edici yanının olduğu vurgulanarak devamlı yayınlanması için gerekli olan kâğıt ve maddi malzemeler ile desteklenmiştir.

Raporların ana konusu alman faşizmine karşı alınan özgürlük savaşı, ordunun düşmana vurduğu darbeler, askerlerin savaş erdemliği, cephede insanların kahramanlık sergileyişi vb. olmuştur. Bununla birlikte resimlerde faşist korsanların pis suratları, zorbalık, zayıf ve güçsüzlere yapılan acımasız işkenceler açık açık izah edilmiştir.

Raporlardaki metinler çoğu zaman Türkmence ve Rusça olarak yayınlanmıştır. Sonuç olarak, raporların üç buçuk yılın devamında yaklaşık 300 sayısı çıkmıştır. Bunların her biri mühim meseleleri tesirli resimler ve sivri kelamlar ile zamanında halka aktarılmıştır. Türkmen TAG'nin raporlarını neşretmeye Daneşvar, Melniçuk, Zayçkin, Ponomarev adlı ressamlar ve diğerleri katılmıştır.

[66] Kuznetsov, s.72.

Türkmen TAG 1972 tarihinden sonra Türkmeninform olarak adlandırılmıştır ve Türkmenistan Bakanlar Birliğine ve TASS'a bağlı olmuştur.

1925 yılına dek Sovyetler hükümetinin merkezi haber ajansının görevini ROSTA ajansı üstlenmiştir. ROSTA'nın kolları cumhuriyetlerde ve vilayetlerde çalışmıştır, muhabir bölümleri yurdun büyükşehirlerinin hepsinde, dünyanın büyük devletlerinin başkentlerinde bulunmuştur. 10 Temmuz 1925 tarihinde SSCB'nin idari komitesinin ve halk komiserliği birliğinin prezidyumu Sovyetler Birliğinin Telgraf Ajansı (TASS)'nın faaliyeti mevzusunda karara imza atmışlardır. Tüm Sovyetler Birliği ve dış ülkelerde siyasi, iktisadi, ticari ve diğer konularda faydalı malumatları yaymak bunun temel görevi bellenilmiştir.

ROSTA 1935 tarihinde kapanmıştır ve onun üstlendiği görev TASS'a havale edilmiştir.[67]

Türkmeninform'un asıl görevi ülkede meydana gelen gündelik olayları gazete ve dergilerin yazı işlerine, TV radyo yayınlarına yetiştirmekten ibaret olmuştur. Türkmeninform faaliyete başladıktan sonra çalışan kadrosu da genişlemiştir. Bilhassa tercümanlar, muhabirler, foto muhabirlerin sayısı artmıştır. Türkmeninform'un her vilayette muhabirleri bulunup ülkenin her bir yanından son dakika haberler ile beslenmiştir.

Türkmeninform için haberler şu aşağıdaki sıralamaya göre hazırlanmıştır:

- İlk olarak yurt içinde gerçekleşen çeşitli mevzulu haberler,
- İkinci olarak, yurt içerisinden gelen çeşitli konulu fotoğraflar,
- Son olarak da Devlet Başkanının düzenlediği toplantıları, görüşmeleri içeren resmi haberler yayınlanmıştır.

Resmi haberlerde Türkmeninform'un yöneticilerinden ruhsatsız hiçbir şekilde değişiklikler, kısaltmalar ve eklemeler yapılmamıştır.

Türkmeninform ülkenin medeni ve sosyal yaşamı ile yabancı ülke okuyucularını tanıştırmak amacı ile haber derlemesini hazırlamıştır. TASS'tan gelen önemli haberleri, dış haberleri Türkmenceye çevirerek redaksiyonlara, TV radyo yayınlarına yollamıştır. Bunun yanı sıra Türkmeninform'da bilhassa foto kronik bölümü olup yurdun farklı bölgelerinden çeşitli konuları içeren fotoğrafları hazırlamıştır ve yazı kuruluna göndermiştir.

[67] Gülsün Çaryýewa, **Sebit žurnalistikasynyň taryhy**, Aşkabat: Magtymguly üniversitesi yayınları, 2010, s. 56.

11. İkinci Dünya Savaşı Döneminde Türkmen Basını (1941-1945)

İkinci Dünya Savaşının boy göstermesi Sovyet halklarının hepsi için beklenilmedik, daha doğrusu "eyvah" dedirten büyük facia sayılmıştır. TASS savaşın bir hafta öncesinden Almanya'nın Sovyetlere hücum edeceği hakkında yayılan söylentileri yayınlamıştır. 22 Haziran gününde yayınlanan tüm gazeteler özgür ve sükûnet dolu yaşam konulu sohbetleri konu edinirken ülkenin batı sınırında kanlar dökülmüştür. Öğlen saatlerinde Merkez radyo frekansı V.M. Molotov'un konuşmasını duyurmuştur. Hükümet açıklamasında faşist Almanya'nın küstahlık ile atak etmesinin haberi verilmiştir. İnsanlar bu ürkütücü haberi kalabalık sokaklarda ve tüm ülkede dikili radyo istasyonlarından duymuştur.[68]

Büyük Dünya Savaşının başlaması ile Türkmenistan'da matbuat grubu yeniden kurulmuştur. Gazete ve dergilerin sayısı azaltılmıştır. Neşirlerin yayın sıklığı, boyutu, tirajı azalmıştır.

Savaş yıllarında yerel ve bölgesel gazetelerinin sayısı daralmayıp aksine genişlemiştir. 1940 yılında Türkmenistan'da 34 adet bölgesel gazete mevcuttu. 1943 yılının sonlarına doğru ise bunun sayısı 41'e çıkmıştır.

Eylül 1943 tarihinden evvel aynı anda iki dilde yayınlanan vilayet gazetelerinin her biri ayrı iki gazeteye: Türkmence ve Rusça dillerinde çıkan gazetelere bölünmüştür. Mary vilayetinde ("Lenin baýdagy","Ленинское знамя"), Lebap vilayetinde ("Çärjew prawdasy", "Чаржоуская правда"), Daşoguz vilayetinde ("Bolşevik" Türkmence ve Rusça ayrı iki gazete), Balkan vilayetinde ("Kommunist" Türkmence ve Rusça dillerinde iki ayrı gazete) vilayet gazeteleri kurulmuştur.

Nisan 1942'de ulusal ve vilayet gazeteleri sadece iki sayfa olarak çıkmıştır, tirajları yüzde 15 azalmıştır.

Mart 1943 tarihinde ulusal, yerel ve bölgesel gazetelerin tirajı yüzde 10 azalmıştır, ulusal ve vilayet gazetelerinin yayın sıklığı haftada altı günden beş güne indirilmiş, bölgesel gazeteleri ise iki nüshadan bir nüshaya düşürülmüştür. Bu durum savaş yıllarında kâğıt ve malzemelerin

[68] Çaryýewa, s.87.

kıtlığından kaynaklanmıştır. Sonuç olarak bu devirde gazetelerin satış fiyatı da bir nevi artmıştır.[69]

11.1. Sowet Türkmenistany Gazetesinin İçeriği

Savaşın boy göstermesi ile Türkmenistan'ın basın mensuplarının birçoğu savaşa katılmıştır. Onların çoğu gazetecilik mesleğinde en üst dereceye ulaşan profesyonel şahıslar olmuştur. Bilhassa Sowet Türkmenistany gazetesinin yazı işlerinden Ş. Durdyýew, N. Berdiýew, Ç. Matalow (bölüm başkanları), G.M. Atayew, K. Awanesow, O. Gatygulyýew (özel muhabirler), G. Myradow (editör), N. Kulyýew (sorumlu yazı işleri müdürü) ve başka da tecrübeli gazetecilerin birçoğu savaşa katılmıştır. Bunun yanı sıra başka da birçok ulusal, yerel ve bölgesel gazetelerinin memurları kendi kalemlerini silaha değişmiştir.

Savaş yıllarında Sowet Türkmenistany gazetesinin yayın etkinliğinin önemi daha da artmıştır, cephedeki durum her daim heyecan uyandırıcı olmuştur. Savaşın arka planında gösterilen gayretlerin neticeleri okuyucuları yakından ilgilendirmiştir. İşte bu bilgileri gazete okuyucularına belirli bir süre aralığı ile devamlı yetiştirmek gazetenin birinci dereceden görevi sayılmıştır. Okuyucuları cephedeki vaziyet hakkında bilgilendirmek için Sowet Türkmenistany gazetesinde çeşitli başlıklar altında haberler yayınlanmıştır. Bununla birlikte savaş mevzusunu amaçlayan ayrı sayfalar ve manşet altında haberler verilmiştir.

Sowet Türkmenistany gazetesinin 23 Haziran 1941 tarihindeki sayısında büyük harfler ile yazılmış "Almanya faşistlerinin yağmacı seferine Sovyet halkı gereken cevabı verecektir!" başlık gözden kaçmamıştır. Bu başlık altında Sovyetler hâkimiyetinin 22 Haziranda radyo aracılığıyla halka duyurduğu beyannamesinin metni yerleştirilmiştir. Gazetenin bu tarihli sayısında (23 Haziran'da) "Jebislik ve guramaçylyk (Birlik ve organizasyon)", "Faşistik banditleriň çozmagyna biziň jogabymyz (Faşist eşkıyalarının hücumuna bizim tepkimiz)", "Biziň işimiz hak işdir, duşman çym-pytrak ediler, biz ýeňeris (Bizim işimiz hak iştir, düşman paramparça edilir, biz kazanırız)" isimli sürmanşetlerinde, gazetenin ikinci sayfasında cumhuriyetin çeşitli mekânlarında işçilerin düzenlediği toplantılarda düşmana yanıt vermeye hazır olduklarını gösteren konuşmalar, kabul edilen kararlar, çağrılar yayınlanmıştır.

[69] Goçmyradow, Annagurdow, s. 44.

Sowet Türkmenistany gazetesinin 23 Haziran 1941 tarihli sayısından sonra yayınlanan nüshasında yine Almanya'nın küstahlığa başvurarak Sovyetler halkına atak etmesi durumuna halkın kızgın ve öfkeli tepkileri, düşmandan üstün çıkılacağına dair inançları beyan edilmiştir.

Savaşın ilerleyen yıllarında "Hemme zat front üçin, hemme zat yeniş üçin (Her şey cephe için, her şey kazanç için)" gibi başlıklar atılmış, konuşmalar, haberler yayınlanmaya devam etmiştir.[70]

Gazetenin 1 Ağustos 1941 tarihindeki sayısında "Ýurdumyzyň Goranma Fonduna (Ülkemizin Savunma Fonuna)" başlığı altında makale beyan edilip orda şöyle denilmiştir: "Çiftçiler yurdumuzun Savunma fonunu icat etmemizi talep ediyorlar. Şimdiden herkes Savunma Fonuna kendi para birikintilerini yatırmaya başladı". Bununla birlikte gazete, Aşkabat'ın tekstil, ipek fabrikalarında ve diğer işyerlerinde düzenlenen mitinglerde işçilerin, uşakların, âlimlerin bu fonu yaratmak teklifini desteklediklerini haber vermiştir. "Savunma Fonuna" başlıklı haberin içeriğinde işyerlerinin, idarelerin, kolhozların her bir çiftçisinin fona yatırdıkları nakit paralar, kıymetli eşyalar, gıda ürünleri dâhil her yatırım hakkında malumat verilmiştir.

Türkmen kız ve gelinleri cephede savaşanlar için sıcak giysileri hazırlayıp göndermeyi kendilerine gaye edinmişlerdir. Gazetede "Enelik aladasy (Anne şefkati)", "Goşun üçin ýyly zatlar, geýimler taýýarlalyň (Ordu için sıcak kıyafetler hazırlayalım)" başlıklı makaleler neşredilmiştir.

Sowet Türkmenistany gazetesi cumhuriyetin çeşitli bölgelerinde ikamet eden savaşçıların ailelerine her yönden sağlanan destek, donanma doğrultusunda haberler yayınlamıştır. Bu konuda şöyle denilmiştir: "Cumhuriyetimiz boyunca savaşa gidenlerin ailelerine maddi yardım dâhil her türlü destekler veriliyor… Odun, barınak veriliyor ve evleri tamir ediliyor".[71]

Savaş yıllarında "Sowet Türkmenistany", "Туркменская Искра", "На рельсах" gazeteleri devamlı yayınlanmıştır.

[70] Ylýasow, Goçmyradow, s. 53.
[71] Sowet Türkmenistany gazetesi, 13 Haziran 1942.

Sowet Türkmenistany gazetesinde çeşitli bölüm başlıkları altında parti, Sovyet kurumlarının hayatı, propaganda ve ajitasyon, sanayi ve nakliyat, ekonomi, halk maarifi, edebiyat ve sanat meselesi devrin talebine layık şekilde aydınlatılmıştır.

1941-1945 yıllarında ülkenin kitle iletişim araçlarının dünya çapındaki ülkeler ile ilişkileri güçlenmiştir. Ortak düşman sayılan faşizm dünya devletlerini birleştirmiştir. Hitlere karşı birlik oluşmuştur, ikinci cephe açılmıştır. Avrupa basınında olduğu gibi Sovyet basınında da faşizme karşı mücadele konusu asıl mesele olarak görülmüştür.[72]

12. Savaş Sonrası Basın (1945-60)

Hitler Almanyasının şartlı teslim hakkındaki tasdikini imzaladıktan sonra ve zafer bayramı sonrası yurdun özgür ve rahat hayatı için yeniden inşaat başlamıştır. Savaş SSCB'yi muazzam zarara sokmuştur: yaklaşık 20 milyon insanını kaybetmiş, 70 bin civarında köy, iki bin civarında şehir yerle bir olmuştur. Rusya'nın batı bölgesinde yer alan sanayi imalathanelerinin çoğu, toplam 32 bin teçhizat, fabrika, elektrik istasyonları, maden ocakları vb. çok büyük hasara uğramıştır. Bu sebeple savaştan sonraki ilk dönemde ekonomiyi canlandırmak ve geliştirmek tüm ülke genelinde ve aynı zamanda basın alanında önemli bir ortak mesele olarak görülmüştür.[73]

Savaştan sonra gençler gazetelerinin çıkışı yeniden canlanmıştır. Ekim 1945 tarihinden itibaren "Yaş Kommunist (Genç Komünist)" ve "Комсомолец Туркменистана (Türkmenistan Komünist Sovyet Genliği)" gazeteleri yeniden çıkmaya başlamıştır. "Sowet Türkmenistany", "Туркменская Искра" gazeteleri, "Sowet edebiýaty (Sovyetler edebiyatı)" dergisi eski senelerde olduğu gibi yayın hayatına devam etmiştir. Sowet Türkmenistany gazetesi savaşın bitiminden sonra da kahramanlık konusunu işlemeye devam etmiştir. "Kahramanlar hakkında sohbet açalım" başlığı altında bilhassa sayfa yayınlanıp orda Sovyetler Birliğinin kahraman yiğidi Tagan Bayramdurdıyev'in erdemliği, savaştan sonra köyüne geri dönüşü, insanlara baştan geçirdiklerini anlatışı, sohbet edişi beyan edilmiştir.

Gazete "Kapsamlı restorasyon ve onarım yapmalıyız" adlı başlık altında cumhuriyette savaştan sonrası dönemde gerçekleşen inşaat işlerini devamlı duyurmuştur.

---

[72] Annagurdow Mämmetdurdy, **Beýik Watançylyk urşy ýyllarynda Türkmenistanyň metbugaty,** Aşkabat: Türkmenistan yayınları, 1985, s. 126.
[73] Çaryýewa, s. 89.

Parti Merkez Komitesi bürosunun Temmuz 1945 tarihinde gerçekleşen meclisinde ulusal "Sowet Türkmenistany" ve "Туркменская Искра" gazetelerinin boyutunu büyütmek ve kalitesini artırmak açısından karar alınmıştır. Karara göre, Sowet Türkmenistany ve Туркменская Искра gazetelerinin sayfa sayısını 4'e çıkartmak meselesi ortaya atılmıştır.

Gazete savaştan sonraki senelerde insanların tarım ve ekonomide gayretli çalışmasını duyurmakta vaz edici ve örgütleyici rolünü başarı ile yerine getirmiştir. Sowet Türkmenistany gazetesine parti, medeniyet, enformasyon, tarım, ekonomi, sanayi ve nakliyat, mektup ve haberciler bölümlerinin yanı sıra "propaganda" bölümü eklenilmiştir. Bu devirde Komünist Partisinin Merkez Komitesi, cumhuriyetin görevlendirdiği vazifeleri yerine getirmek için çiftçileri seferber etmek adına gazetelerin önemini daha da artırmıştır.

Makineleşmeyi geliştirmeden ekonomiyi yükseltmek nerdeyse imkânsız sayılmıştır. Bu yüzden parti MK'nin odasının Mart 1946 tarihinde gerçekleştirdiği oturumda, Cumhuriyetin MTS'lerinin beraberinde makinistlerin yetiştirilmesinin ve ekonomiyi ve tarımı makineleştirme mekteplerinin işinin durumu hakkındaki mesele gözden geçirilmiş, ulusal gazetelerin editörlerine cumhuriyetin sanayi, nakliyat alanında ileri derecede gelişmiş işyerlerinin iş tecrübesini, çalışma yöntemini gazetede sürekli yayınlamak buyrulmuştur.[74]

6 Ekim 1948'de Aşkabat'ta meydana gelen şiddetli deprem gazetenin gidişatını olumsuz etkilememiştir. Yazı işlerinin çalışanları bu ağır vaziyette bile toplum yararını gözeterek gazetenin periyodik olarak yayınlanmasını sağlamıştır. Gazetenin sayfalarında "Aziz Aşkabatımızı ve onun köylerini yeniden inşa ederiz" başlıklı yazılar yer almıştır. Farklı meslekten insanlar halka seslenerek konuşmuşlardır. Gazetede şehrin yeniden inşası, Aşkabat için sağlanmış destekler, gündelik mevzu ile ilgili yazılar yayınlanmıştır.

Deprem sonrası günlerde gazete yayınlamak güç meselesi haline dönüşmüştür. Karlı soğuk günlerin arası uzak değildi. Tüm halkla beraber yazı işlerinin mensupları da evsiz kalmıştır.

Türkistan askeri bölgesinin inşaat taburunun desteği ile basımevi avlusunda redaksiyonlar için en kısa zaman dilimi içerisinde geçici basın binasının kurulması gazetelerin hızlı ve devamlı yayını için bir ışık tutmuştur. Sowet Türkmenistany Aşkabat'taki restorasyon çalışmalarını

[74] Kuznetsov, s. 35.

gün ışığına çıkaran haberleri "Gurluşyk hronikasy (İnşaat kroniği)" başlığı altında beyan etmiştir.[75]

1950'li yılların başında yeni yayınlar kendini göstermeye başlamıştır. "Mugallymlar gazeti". 11 Ocak 1952'de çıkartılmaya başlamıştır. İlk önce gazete küçük formatta sonraları ise büyük formatta yayınlanmıştır. Mugallymlar gazetesinin ilk redaktörü Şirli Durdyýew olmuştur. Şimdiki zamanda gazete büyük formatta dört sayfadan oluşuyor ve haftada 3 gün yayınlanıyor. Mugallymlar gazetesi Türkmenistan'ın Milli Eğitim Bakanının ve Türkmenistan'ın Akademi Enstitüsü üyelerinin Meslektaşlar Konfederasyon Birliğinin yayın organı olarak hizmet vermektedir. Onun Büyük Kalkınma; milli miras ve edebiyat; orta bilim ve disiplin; ilim, özel ve ihtisas ortaokul mektepleri bölümleri mevcuttur.

1950'li yıllarda "Вышка (Kule)", "Красноводский рабочий (Türkmenbaşy işçisi)" isimli şehir gazeteleri, "Kolhoz ýoly (Kolhoz yolu)", "Kolhozçy (Kolhoz işçisi)" isimli bölge gazeteleri ortaya çıkmıştır. Dergilerden ise "Коммунист Туркменистана (Türkmenistan Komünisti)", "Türkmenistanyň oba hojalygy (Türkmenistan'ın tarım ekonomisi)" ve "Здравоохранение Туркменистана (Türkmenistan'ın halk sağlığı)" adlı dergiler yayın hayatına başlamıştır.

12.1. Edebiýat we Sungat

(Edebiyat ve Sanat)

İlk sayısı 5 Temmuz 1958 tarihinde yayınlanmıştır. Gazete Türkmenistan Yazarlar Birliği yönetiminin ve Türkmenistan Kültür Bakanlığının yayın organı olmuştur. Edebiyat ve Sanat gazetesinin ilk redaktörü yazar Beki Seýtäkow olmuştur. İlk sayısında gazetenin çıkarılma amacını anlatan bir yazı yayınlanmıştır. Yazıda, edebiyat, sanat ve kültünün gelişimi uğrunda giderek çok çaba gösterildiğini ve uygulamalı olarak yapılacak daha çok işin olduğunu apaçık beyan edilmiştir.

Mayıs 1991 tarihinden itibaren gazetenin edebiyat, sanat, miras ve tanıtım, kültür bölümleri olmuştur. Gazete sekiz sayfadan ibaret olmuştur. Büyük Kalkınma çağında (Bağımsızlıktan

[75] Ernazarov, Akbarov, s. 32-36.

sonra) gazetenin şiir, kıssa ve edebi miras, medeniyet ve kültür, uluslararası hayat bölüm başlıkları mevcuttur.[76]

13. 1960-70 Arası Türkmen Basını

1960'lı yıllarda Türkmenistan'ın ekonomisini ve kültürünü geliştirme faaliyetlerinde basının rolü büyük olmuştur.

"Sowet Türkmenistany", "Туркменская Искра", "Mugallymlar gazetesi", "Edebiýat ve Sungat" gazetelerinin haber niteliği ve içeriği daha da övünülür hale gelmiştir.

Sowet Türkmenistany'nın kardeş ulusların pamukçularının kendi aralarında düzenlediği yarışları duyurmada rolü büyük olmuştur.

60'lı yıllarda Edebiyat ve Sanat gazetesi de kendi nüshalarında hiçbir zaman hafızalardan silinmeyecek tarihi vakaları haberleştirmiştir. Kasım 1960'da Magtymguly Pyragy'nın doğum yılının 225. yıldönümü kutlamaları gazetenin sayfalarını süslemiştir. Gazetenin tamamı Pyragy'nın şiirleri ve hayatına dair anıları ile doldurulmuştur. 9 Mayıs Zafer günü anısına elinde silah İkinci Dünya Savaşına katılan, Vatan namusu uğrunda, gençlerin mutlu geleceği uğrunda savaşmış edebiyat ve sanat emekçilerinin sayısı ve isimleri gazetede beyan bulmuştur. Bunlar; Hajy Ysmaýylow, Şaly Kekilow, Çary Aşyrow, Kemal İşanow, Aman Gulyýew, Nyýazmyrat Dowodow, Ruhy Alyýew, Baýram Gurbanow, Yzzat Gylyjow, Haldurdy Durdyýew, Habyp Mämmetýarow, Orazgül Ödäýewa, Pomma Nurberdiýew, Nurmyrat Saryhanow, Ata Nyýazow, Anna Kowusow ve diğerleri olmuştur.

1961'de Edebiyat ve Sanat gazetesinin sayfalarında hicivli küçük sahneler, film skeçleri, piyesler, film senaryoları yayınlanmıştır. Gazete, şairlerin ve kıssa yazarlarının yaratıcılığı hakkında okuyuculara bilgi vermek amacıyla 1963 tarihinde "Ýazyjynyň döredijilik güni (Yazarın yaratıcılık günü)" yazısını beyan etmeye başlamıştır.

13.1. Puls (Пульс)

(Nabız)

Enstitü dairelerinin yayınladığı ilk çok tirajlı gazetesi olmuştur. Gazete Türkmen Devlet Tıp fakültesinin yayın organı olmuştur. İkinci Dünya Savaşından evvel çıkmaya başlamıştır.

[76] Annagurdow Mämmetdurdy, **Sowet Türkmenistanynyň metbugat taryhyndan oçerkler**, Aşkabat: Türkmenistan yayınları, 1981, s. 128.

Savaşa kadar sadece tıp enstitüsüne hizmet ettiyse de savaş döneminde hizmet alanı daha da genişlemiştir. "Nabız" savaşan ordu ile yakından iletişim içinde olmuştur. Enstitüden mezun olan harp doktorlarının cepheden postaladıkları mektuplar gazetede ilan edilmiştir. Savaştan sonraki senelerde de gazete enstitünün okul-disiplin işlerini devamlı olarak yayınlamıştır.

60'lı yıllarda "Nabız" gazetesi "Медик (Doktor)" adı ile değiştirilmiştir. Gazetede enstitü hayatından çeşitli haberler, şiirler, kıssalar yayınlanmıştır. Bu dönemde farklı enstitü daireleri yayınlarının arasında Türkmen Devlet Üniversitesinin "Türkmen Üniversitesi", İktisat Fakültesinin "Miçurinçi", Türkmen Teknik ve Endüstri Enstitüsünün "İnžener (Mühendis)", Türkmenabat Öğretmenler Enstitüsünün "Magaryfçy (Maarifçi)" adlı yayınları faaliyetini sürdürmüştür.[77]

1970'li yıllarda kitle iletişim araçlarının özellikle de basının (gazete ve dergi) konusu genişlemiş ve içerik yönünden zenginleşmiştir. Gazete ve dergilerde yeni bölüm başlıkları ortaya çıkmıştır.

Basın termonükleer savaş tehlikesinin yok edilmesini ve dünyada barışı korumak amacı ile mücadeleyi öngören haberleri sık sık yayınlamaya başlamıştır. 70'li yıllarda Sowet Türkmenistany gazetesinde farklı mevzuda haberler yer almaya başlamıştır. "Mary-Aşkabat-Büzmeyin doğal gaz boru hattı", "Makinist kadınların yarışı", "Karakum kanalının inşası", "Senin köyün" adlı bölüm başlıkları gazetenin yeni yüzü olmuştur.

Bu dönemde Sowet Türkmenistany gazetesinin Orta Asya cumhuriyetleri ve Kazakistan gazeteleri ile beraber özel sayıları yayınlanmıştır. 17 Ocak 1970'de "Sowet Uzbekistoni", "Sowettik Kyrgyzstan", "Sosialistik Kazahstan", "Toçikistoni Soweti" ve "Sowet Türkmenistany" gazetelerinin birleştirilmiş kopyası yayınlanmıştır.

1971 yılından başlayıp dost-kardeş konusunda haberler çoğalmaya başlamıştır. Bu konudaki haberler "Doganlyk-däbimiz, dostluk-kanunymyz (Kardeşlik-âdetimiz, dostluk-kanunumuz)" başlığı altında işlenmiştir. Edebiyat ve kültür gazetesi de yeni bölüm başlıkları ile dikkatleri üzerine çekmiştir. "Poeziýa barada söhbet (Şiir sanatı konulu sohbet)", "Edebiýat we sungatyň myhmanlary (Edebiyat ve sanatın mihmanları)", "Moral temadan (Ahlak konusu)" bölüm başlıkları altında enteresan konuları işlemiştir. Gazetede uzman profesörlerin ifade

[77] Jumalyýeýa Jennet, **Žurnalistikanyň esaslary,** Aşkabat: Magtymguly Üniwersiteti yayınları, 2010, s. 137.

ettiği nasihatlar, alıntılar, olasılıklar, buluşları, keşifler yer almıştır. 70'li yılların ortalarından sonra örf ve adetler, gelenekler gazetenin mühim konusu haline gelmiştir.

Bu zaman diliminde Türkmenistan'da milli gazetecileri yetiştiren özel okul veya gazetecilik bölümü olmamıştır. Türkmen Devlet Üniversitesinin Filoloji Fakültesinin üçüncü sınıf öğrencileri arasında gazetecilik mesleğine merak salanlar SSCB'nin Moskova'daki, Leningrad'daki, Yekaterinburg'daki devlet üniversitelerine meslek öğrenme amacıyla gönderilmiştir. Buradaki üniversitelerde bilim aldıkları için onlara okul bitiminde diploma verilmiştir ama bu milli gazetecileri yetiştirmenin bir çözümü sayılmamıştır. Bu sebeple 1971-72 eğitim-öğretim yılında Magtymguly Üniversitesinin Filoloji Fakültesinin üçüncü sınıf öğrencileri arasında gazetecilik mesleğini öğrenmek isteyenler için öğrenci grubu oluşturularak orada meslek ile ilgili özel dersler verilmeye başlanmıştır. Bu dersler arasında "Türkmen žurnalistikasynyň taryhy (Türkmenistan'ın basın tarihi)" dersi vardı.

Gazetecilik mesleği hakkında buna benzer gruplar 1972-1973 ve 1973-1974 eğitim-öğretim yılların arasında açılmıştır ama devam edememiştir. Bu tarihlerden uzun süre geçtikten sonra 1984-1985 eğitim-öğretim yılında gazetecilik mesleği hakkında yeniden grup oluşturulmuştur ve 1992'de Gazetecilik Fakültesinin açılmasına kadar faaliyet göstermiştir.[78]

14. 1980'li Yıllarda ve Perestroyka Döneminde Türkmen Basını

1980'li yıllarda ulusal gazetelerde yeni bölüm başlıkları oluşturulmuştur. Sowet Türkmenistany gazetesi "Herkese ileri seviyede tecrübe", "İleri tecrübenin okulu" adlı başlıkları ile dikkatleri üzerinde toplamıştır. Gazete vilayet gazeteleri ile işbirliği yapmıştır. Gazetede özellikle pamuk üretimine ilişkin haberler yer almıştır. Sowet Türkmenistany "Takyr takyr yermi ya-da hazyna (Kuru toprak mı ya da hazine)" adlı haberi ile gıda ve tarım programının gerçekleşmesi için halkın desteğini ve onayını toplamıştır.

80'li yıllarda Sowet Türkmenistany gazetesinin görünümü ve içeriği gözden geçirilmiştir. Teknik yönden farklı düzen için ressamlar tutulmuştur. Gazetenin sayfalarında, röportaj, söyleşi, şiir, hikâye ve "Tegelek stol (Yuvarlak masa)" başında gerçekleştirilen sohbetlerden alıntılar yer almıştır.

[78] Mämmedow Agamyrat, **Döwrüň möhüm meseleleri we žurnalistika,** Aşkabat: Türkmendöwletneşir yayınları, 2010, s. 92.

Edebiyat ve Sanat gazetesi bu yıllarda okuyucularını sürükleyecek ve onların hoşuna gidecek hiciv ve mizah bölümlerini kendi sayfalarına eklemiştir.

1980'li yıllarda fikir özgürlüğü ve konu çeşitliliği yüzünden Sowet Türkmenistany gazetesi ve Sowet edebiyaty dergisi popüler hale gelmiştir. Bu yılda diğer neşirlerin içeriği de özgür düşünceli ve sanatsal yazılar ile zenginleşmiştir.

1986 yılında Rusça olarak yayınlanmaya başlayan "Вечерний Ашхабад" gazetesi 1990 tarihinden itibaren Türkmence olarak yayınlanıp "Aşgabat agşamy (Aşkabat akşamı)" diye adlandırılmıştır. Gazetede okuyucular, çeşitli işyerlerinde, fabrikalarda ulaşılan yeni teknolojiler, ilmi, medeni ve okul mekteplerinde ortaya atılan yenilikçi fikirler, vakalar hakkında bilgilendirmiştir. Aşkabat akşamı gazetesinde "Yürek sözü", "Benim başkentim benim evim", "Aşkabat 100 yıl evvel", "Büyük İpek Yolu" vb. bölüm başlıkları mevcut olmuştur.

Aşkabat akşamı gazetesinin adı 1 Ocak 1997 tarihinde "Aşkabat" olarak değiştirilmiştir ve süreli yayın olarak hala yayınlanmaktadır.

Bu dönemde bazı yayınların isimleri değiştirilerek yeni isimler ile çıkmıştır. 1987 tarihinden beri yayınlanagelen "Zähmetkeş aýal (Çalışkan kadın)" dergisi 1989'da "Owadan (Güzel)" diye adlandırılmıştır. "Türkmenistanyň agitatory" dergisi "Syýasy söhbetdeş (Siyasi danışmanı)" adı ile çıkmaya başlamıştır.

"Körpe" ve "Малыш" (Bebek) dergileri Ocak 1982'de çıkmıştır. Bu dergiler, LKSMT MK'nin, Lenin adını taşıyan tüm pioner birlik kuruluşunun, cumhuriyet şurasının ve Türkmenistan Halk Eğitim Bakanlığının ana okul ve ilkokul öğrencileri için Türkmence ve Rusça olarak yayınladığı resimlerle tasarlanmıştır. Dergilerde miniklerin merakını çekecek çeşitli konularda kısa yazılar, şiirler, hikâyeler, masallar ve bulmacalar yer almıştır.

Temmuz 1986 tarihinde "Ýaşlyk ve Юность (Gençlik)" dergileri yayınlanmaya başlamıştır. Türkmence ve Rusça yayınlanan bu dergiler Türkmenistan LKSMT MK'nin, Türkmenistan Yazarlar Birliğinin gençler adına çıkardığı sanatsal edebiyat ve sosyo-politik yayın organı

olmuştur. Dergilerde tanıtım, şiir, kıssa, dünya edebiyatının mercanları, gençlik, fotoğraf sergisi, eleştiri, bibliyografya ve takvim konularını içeren başlıklar bulunmuştur.[79]

Perestroyka, her bir gazete çalışanının, komünist bireyin yaratıcılık yeteneğini artırmıştır. Bu devrin sloganı: *"ara, bul, teşebbüste bulun!"* olarak yankılanmıştır.

Perestroyka, SSCB'nin ekonomik ve politik alanda uğradığı büyük değişikliklere, reform ve yeni ideolojiye verilen genel isimdir. SBKP (Sovyetler Birliği Komünist Partsisi) MK'nin Genel Sekreteri Yu.V. Andropova'nın buyruğu doğrultusunda çalıştırılmış ve Gorbaçov tarafından 1985'te uygulamaya koyulmuştur. Perestroykanın ilk ortaya çıkış noktası Mihail Gorbaçov'un 23 Nisan 1985 tarihinde yaptığı siyasi konuşmasında dile getirdiği mutlak değişiklikler ve reformlar konusu olmuştur. Ana reformlar SBKP MK'nin oturumunda perestroykanın yeni devlet ideolojisi olduğuna ilişkin duyurusu yapılınca faaliyete geçmiştir.

15-17 Mayıs 1985 tarihinde Gorbaçov'un Leningrad ziyaretinde Leningrad şehir komitesinin parti başkanı ile konuşması sırasında ilk defa "Perestroyka" kelimesini sosyal politik prosesi ifade edebilmek için kullanmıştır.

"Видимо, товарищи, всем нам надо перестраиваться. Всем."(M. Gorbaçov)

(Görünüşe bakılırsa arkadaşlar, bizim hepimizin ıslah olmamız gerekiyor. Hepimizin.)

Bu terim yaygın bir şekilde KİA'lar tarafından kullanılmıştır ve yeni başlayacak çağın sloganı olmuştur. Perestroyka, ülkede sosyo-ekonomik gelişimin ivmesi olmuştur.

80'li yılların ortalarında SSCB'de var olan tüm planlı ekonomi (sosyalistik ekonomi) sorunları daha da vasat hal almıştır. Tüketim ve besin öğelerinin kıtlığı daha da derinleşmiştir. Petrol ihracatından elde edilen kazancın ciddi miktarda düşüş göstermesi ithalat için yabancı para ve tüketim mallarının büyük kaybına neden olmuştur.

14.1. Gorbaçov'un Perestroyka Siyaseti ve Onun Doğurduğu Sonuçlar

Konstantin Ustinoviç Çernenko vefatından sonra 1985 tarihinde Mihail Gorbaçov yetkiyi almıştır. Bu devir SSCB, ekonomik ve sosyal bakımdan derin kriz safhasına girmiştir. Sosyal üretim etkisini kaybetmiştir. Tüm sosyal hayat alanları yeniliğe ihtiyaç duymuştur. SSCB'nin

[79] Goçmyradow, Annagurdow, s. 65.

bu ağır vaziyeti perestroykanın doğmasına ve ülkenin dış politikasının değişmesine neden olmuştur.

Modern tarih bilimcileri Perestroykanın 3 dönemden oluştuğunu varsaymıştır:

Birinci dönem (Mart 1985- Ocak 1987)

İkinci dönem (Ocak 1987- Haziran 1989)

Üçüncü dönem (Haziran 1989- Eylül 1991)

Perestroykanın ilk döneminde devlet yönetiminde önemli bir değişme kaydedilmemiştir. Bunun yanı sıra bu periyodda bürokrasi ile savaş başlatılacağına dair açıklıklar getirilmiştir. Uluslararası ilişkiler camiasında yeniden kavramak (bir daha gözden geçirmek) süreci başlamıştır. SSCB ve ABD arasındaki gerginlik büyük ölçüde azalmıştır.

Büyük değişiklikler Perestroykanın ikinci periyodunda gerçekleşmiştir. Bu dönem sanatın gelişimi, ifade özgürlüğü olarak tanımlanmıştır. Televizyon kanallarında gazetecilik programları su üstüne çıkmış, dergiler reformun fikirlerinin propagandasını yapan yazılar yayınlamıştır.

Perestroykanın üçüncü dönemi daha da yoğun geçmiştir. 1989 tarihinde Sovyet ordusu tamamıyla Afganistan'dan çekilmiştir. SSCB diğer ülkelere sosyalistik rejim yönden destek çıkmaktan tamamen sıyrılmıştır.[80]

Perestroykanın sonuçları anlamlı ve planlı olmuştur. Halkın sosyal ve politik hürriyeti elde etmesi, planlı ekonominin açıklığı ve reformu şüphesiz olumlu sonuç vermiştir. Buna rağmen 1985-91 yıllarında SSCB'de perestroyka döneminde olanlar SSCB'nin dağılmasına ve milletlerarası çatışmaya yol açmıştır. Şüphesiz perestroykanın sonuçları ve onun anlamı gelecek nesillerin kafasını kurcalayacaktır…

[80] Furayev Viktor Konstantinoviç, **İň täze taryh (1939-1989),** Aşkabat: Magaryf yayınları, 1988, s. 274-277.

TÜRKMENİSTAN'DA TÜRKMEN RADYOSUNUN VE TELEVİZYONUNUN KURULUŞU, GELİŞİMİ VE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Rus İmparatorluğu döneminde, А.С. Попов (Popov) isimli bir Rus bilim insanı tarafından geliştirilen radyo, Çarlık Rusya'sında daha çok askeri alanda iletişim kurmak için kullanılmıştır.[81]

Sovyetler Birliği'nde ise, Büyük Ekim Devrimi, köklü değişimlerin dönüm noktası olarak tanımlanmış ve Sovyet Cumhuriyetleri'nin bilimsel ve teknik gelişimiyle birlikte radyonun daha etkin bir şekilde kullanımını da beraberinde getiren bir sürecin önünü açmıştır. Ekim devrimin ilk gününden itibaren radyo, kitle ajitasyon ve propaganda sürecinde etkin bir haberleşme aracı olarak hizmet etmiştir.

Çağdaş Rus profesörü A.S. Popov tarafından icat edilerek insanlığa hediye edilmiş bu buluş şimdiki zamanda Vladimir İliç Lenin'in muazzam önemli çalışma olarak bulduğu ve radyoyu "газета без бумаги и без расстояния (kâğıtsız ve mesafesiz gazete)" olarak tanımlamıştır.

"Yirminci asır radyo elektronik yüzyılı olarak benimsenmiştir. Boşuna değil. Bu icat beşeriyete radyoastronomi ve radyo lokasyon, televizyon ve manyetik kaydı, elektronik hesap makineleri ve transistorlu aygıtlar, telsiz ve lazer cihazlarını kazandırmıştır".[82]

1. Türkmenistan'da İlk Radyo Deneyimleri

Ekim devrimine kadar Türkmenistan'da iletişim araçlarının gelişiminde belirsizlik söz konusu olmuştur. O dönemde sadece 19 iletişim teçhizatı vardı ve bunlardan 5'i, 500 abonelik manüel hizmetli telsiz-telefon istasyonun parçası olmuştur.

Rusya imparatorluğunun uzun vadeli stratejik iletişim merkezini kuvvetli sınır noktaları ile sağlamak amacıyla Birinci Dünya savaşından hemen önce kurduğu radyo istasyonları Orta Asya'yı da kapsamaktaydı.

---

[81] Bolgarev Anatoliy Pavloviç, **Televideniye i Radioveşaniye SSSR**, Moskova: İskusstvo yayınları, 1979, s. 9.

[82] Fortuşenko Aleksandr Dmitriyeviç, **Radio 70 let**, Moskova: Svyaz yayınları, 1965, s. 32.

1915 tarihinde Guşky Kalesi'nde uzun yıllar hizmet verecek bir askeri radyo istasyonu inşa edilmiştir. Bu istasyon Taşkent Radyo İstasyonu ile aynı dönemde kurulmuştur. İki istasyon da Alman şirketleri "Siemens ve Galske" girişimi ile sabitlenmiş ve o dönemin en iyi makineleri ve cihazları ile donatılmıştır. Bu da Türkmen radyo-telgraf yayınlarının oluşumunda ilk adımlar olmuştur.

Guşky Radyo İstasyonu, Taşkent Radyo İstasyonu ile Merkez Rusya'nın Afganistan ve İran ile iletişim ağını temin etmiştir.

Ekim devriminden sonra meydana gelen devrimler sürecinde, Guşky Kalesi'nin Türkistan'da ileri karakol olarak kullanılması söz konusu olmuştur. Kale, yaklaşık bir ay süre ile Beyaz Ordunun kuşatmalarına maruz kalmıştır. Hazar ötesi karşı devrim (komünist devrimini ezmeye amaçlayan devrim) yönetiminin kongre toplantısında (Ağustos 1918) şu karar alınmıştır: *"Guşky Kalesi'ni teknik ve finans açısından izole etmek ve onun faaliyetine son vermek"*. Kaleyi koruma vazifesini ve onun çalışmasını üstlenen kişi, G.S. Morgunov adında Bolşevizm yanlısı bir yetkili olmuştur.

Kahramanca davranış modelini radyoda ara vermeden kesintisiz çalışan ve Taşkent ile Moskova'nın arasında canlı yayın oluşturan gençler de, ilk komsomollar olmuşlardır.

Uzun süre geçmeden kale Beyaz Ordu tarafından kuşatılmıştır ve komiser G.S. Morgunov silahla vurulmuştur. Bunlara rağmen radyo istasyonunda devrimci gelişmeler ve çalışmalar devam ettirilmiştir. Kızıl Ordunun Guşky'ya adım atması ardından (Mayıs 1919), karşı devrim yönetimi şifreli emir vermiştir: radyo istasyonunu etkisiz hale getirmek, gerekli gereçlerini, materyallerini ise dağ aşırı sınır ötesi Sarahs'a yollamak. İstasyon çalışanları düzenledikleri toplantıda istasyonu nasıl kurtaracaklarına dair düşünceleri ortaya atmışlardır ve sonunda yeni ve çok işlem yapabilen araç gereçleri saklayarak yerine kullanılmış ve eski donatımları kutulayarak göndermeye karar vermişlerdir.

Devrim zamanında istasyon Türkistan'da eşsiz hizmetlerde bulunmuştur. Radyo istasyonu etrafındaki telleri kesilmiş olmasına rağmen çalışmıştır ve Sovyet gücünün Guşky bölgesinde dünya ile irtibat halinde olabilmesine, devrimin gelişmelerini takip edebilmesine ve

Türkistan'ın farklı kesimlerinden askeri harekât desteği göndermesi için rica mesajı yollamasına imkân sağlamıştır.[83]

7 Kasım 1927 tarihinde Aşkabat şehrinin eski Karl Marks meydanında Türkmenistan'ın başkent sakinleri dikilmiş üç muazzam radyo hoparlöründen ilk defa Moskova'nın sesini, Kızıl Meydan'da işçilerin bayram töreni ve gösterisi röportajını duyabilmiştir.

Kasım 1927'de ilk defa radyoda spikerin "Говорит Ашхабад!" (Aşkabat konuşuyor) nağmesi havada uçuşmuştur. Bu tarihten tam 30 yıl sonra ise Aşkabat'ta ilk yerel TV programları yayınlanmıştır.

Türkmenistan'da radyonun ilk girişimcileri Ocak 1928 senesinde "Radyo severler" adı altında amatör cemiyet olmuştur. Radyonun finanse edilmesi ve kontrolü için "Türkmenradio" adlı hissedar topluluk yaratılmıştır. Bu topluluk aynı zamanda vatandaşları radyo cihazı ile donatmıştır.

İlk günler radyo yayınları günde 6 saat ve haftada 6 gün verilmiştir. Yayınlar Türkmen, Rus, Azerbaycan ve Fars dillerinde gerçekleşmiştir.

Tüm zamanların devlet siyasetinin vaz edicisi olarak çalışan radyo faaliyete başladığı tarihten beri her bir insanın hayatında önemli yer tutmuş, güvenilir ve yakın dostuna, gündeliklerden bilgi veren habercisine, eğlenceli istirahatine dönüşmüştür.

Radyo dinleyici kitlesini daha da genişletmek adına, "Radyo severler" topluluğu kalabalık yerlerde ve merkezlerde radyo hoparlörü dikmek için kendi hücrelerinde aktif faaliyet göstermişlerdir.

1935 tarihinde Aşkabat'ın radyo istasyonunda daha kuvvetli radyo cihazı geliştirilmiştir. 1940 yılına kadar şehirlerde ve kırsal bölgelerin merkezlerinde radyo birimleri kurulmuştur. 1941 yılına kadar ise cumhuriyetin tüm telsiz tesisat işleri tamamlanmıştır.

Radyo muhabirleri tüm bunlarla beraber yeni hayat kurmaya engel olmaya çalışanları, eski geleneklerden yana olanları, kolaya kaçanları, Sovyet insanlarını zafere gidiş yolundan alıkoymak isteyenleri de unutmamıştır.

---

[83] Novokreşenova Tatyana Mihaylovna, **Sozdaniye i Razvitiye Radioveşaniya v Turkmenistane**, Aşkabat: Ylym yayınları, 1991, s. 7-8

Cumhuriyetin parti müessesesi ve onun Merkez Komitesi her daim Türkmen radyosu çalışanlarının faaliyetlerini yönlendirmiştir ve kapsamlı destek sağlamıştır. Parti organlarının girişimlerinin yanı sıra radyonun organizasyon yapısı da pekiştirilmiştir.

2. Türkmenistan'da Radyonun Gelişim Aşamaları

2. 1. 1920'li Yılların Sonu ve 1930'lu Yıllardaki Türkmen Radyosu

1920'li yılların ortasından 40'lı yılların başına kadar devam eden dönem, Radyo'nun maddi ve teknik temelinin geliştirildiği ilk dönem olarak benimsenmiştir. Objektif güçlüklerin yanı sıra bu süreç Sovyetlerin diğer cumhuriyetlerindekinden daha yavaş tempo ile ilerlemiştir. Buna karşın uygulanan düzenlemeler sonucu radyo, çoğunluğu şehir azınlığı köy sakinleri için alışılmış (olağan) enformasyon ve propaganda aracı olarak çalışmıştır.

Savaş öncesi yıllarda taşrada radyoyu tüm yönden pekiştirme işinin iyi gitmemesine rağmen onun sonraki seneler için umumi gelişim yönünde maddi-teknik önkoşullar oluşturulmuştur.

Radyo yayıncılığının oluşumu toplum hayatlarının tüm alanlarında derin dönüşümlerin; epik 5 yıllıkların, sosyalistik ekonomi temelinin koyulduğu ve sosyalistik kültürün biçimlendirildiği zamanın yaşandığı periyoda denk gelmiştir.

Yeni bilgi ve propaganda aracı olarak radyo tarihi sürecin temel kilometre taşlarını yansıtmıştır. Sosyalistik kuruluşun somut meselelerini radyonun temel akımları ve içeriği belirlemiştir. Politika, ekonomi ve kültürün oluşumunda meselelerin ideolojik çözümünü temin etmek adına radyoya başvurulmuştur. Bu meseleler, parti politikasını ve onun sanayileşme ve tarımı ortaklaştırma propagandasını yapmaktan ibaretti.

Gerçekleşen kültür devriminin meyvesi olarak radyo, cahillik likidasyonu (likbez), genel başlangıç ve yedi yıllık okulun oluşturulması, işçi kitlesinin sosyalistik hayat felsefesinin şekillendirilmesi, onların kültür ile iç içe olması yönünde bu devrim savaşının enstrümanı olmuştur.

Bu dönemin merkez istasyonlarının programlarından farklı olarak Aşkabat radyo istasyonu başlangıç safhasında nutuk ve konferans türünden yayınlar yapmıştır. Aşkabat radyosunda 1928 tarihinde yankılanmış bazı nutuklar şu şekildedir: "Köylerin fukara ve aylakçıları işbirliği içinde olmalıdırlar", "Türkmenistan'da aylakçı yaşam şekli ve uğraşısı", "Pamuk işleme ve yetiştirme", "Ziraat kredi dostluğu (сельхозкредиттоварищество) işini nasıl

yapmalı", "Ehli Türkmen propaganda ve ajitasyon bölüm kongresi (агитпропсовещание) sonuçları", "Kolhozların tarım ekonomisinin önemi ve anlamı".[84]

Nutukların çoğu sayısı uluslararası mevzuları yansıtmıştır: "1 Mayıs bayramının anlamı", "Cenevre konferansının neticeleri", "Uluslararası çocuk haftası". Bu devirde yankılanmış nutukların genelde çoğu eğitsel ve bilişsel nitelikte olup ilmi yönden elde edilmiş başarılar, tıp biliminin yaygınlaşması, doğru yaşam biçimi vb. konularının propagandasını yapmıştır. Bununla birlikte nutuk ve konferans tarzında materyallerin akademik tertipte yayınlanmasının enformasyon türleri alanında efektif olmadığı kısa zaman önce ispat edilmiştir.

Uzaktan eğitim sisteminin oluşumundan sonra, bu konular gazetecilik ve enformasyon olarak değil de eğitimsel ve belirli dinleyici kitleye hitap eden konular olarak büyük başarı ile kullanılmıştır. Bu konular materyallerin beyanatının kuruluğu ve tektipliliği yüzünden defalarca eleştirilmiştir. Bu yüzden radyo propagandası belirli bir karakter oluşturulmasını ve farklı bir dil kullanılmasını, dilbilimsel düzenlemeye göre konuşma diline yakın dil usulünün kullanılmasını gerektirmiştir. Yeni oluşan radyo programlarının dönüşümünün tipi ve biçimi radyo dinleyicilerin taleplerine bağlı olmuştur (dinleyicilerden gelip kavuşan programlar için eleştiri ve teklif sunan çoğu mektup Туркменская Искра gazetesinin sayfalarında yayınlanmıştır).

İletişim araçlarının arasında en genci, en yenisi olan radyo, basınla karşılaştırıldığında, doğal olarak daha çok tüketiciye sahip olmuştur. Bununla birlikte radyo yayınlarını dinlemek ve kavramak için okuma yazma bilmek gerekmemiştir. Radyoyu daha okula gitmemiş küçük çocuk da, çok yaşlı dede de dinleyerek olup bitenden haberdar olma şansına sahip olmuştur.

Radyo propaganda sisteminin çoğu alanı kültür gelişiminin sorunları ile kaplanmıştır. Başlangıç periyodunda kültür inşasının çoğu sorunlarının arasında cehalet tasfiyesi (likbez) meselesi daha çok önem arz etmiştir. Türkmen radyosu okuma yazma bilmeyenleri okula gitmeleri yönünde teşvik edici rol üstlenmiştir.

Toplumun geniş kitlesini cezbetmek için halk arasında radyonun anlamını ve radyo kuruluşunun etrafında toplum görüşünün oluşumunun önemini genel çerçevede açıklayacak

[84] Gleyzer Marat Maksimoviç, **Radio i Televideniye v SSSR. Datı i Faktı (1917-1986),** Moskova: Leningrad yayınları, 1989, s. 95.

çalışma gerekmiştir. Radyonun popüler olmasında en önemli rolü süreli yayın "Туркменская Искра" üstlenmiştir. 1927-28 yılları içerisinde haftada iki gün bu gazetenin sayfalarında ajitasyon ve istişarei makaleler yer almıştır. Gazetenin bir sayısında şunlar belirtilmiştir: "Genç Türkmen hükümeti muazzam meselenin oluşması yönünde ciddi ve sağlam tavır takınmıştır. Karakum radyosunun pekiştirilmesi mi? Bu nedir? Yeni fantastik uydurma mı? Bolşevizm hayalcilerin yeni masalı mı? Hayır, bu direngen, hakiki realite. Bu yarının olgusu… Iraktaki köy kendi başkentinin nağmesi ile bağlantı kurabilecektir. Çok zahmet çeken çiftçi asırlar boyu devam edegelen cehalet ve kültürsüzlüğe karşı savaş açmaya çağrıştıran canlı ve gerçek sözcükleri duyacaktır. Çiftçi uyanacak, savaşacak ve galip olacak…"[85]

Parlak ve pratik ajitasyonun etkililiğini bir sonraki olgu şu şekilde ispatlamıştır: Sarahs ilçesinde ikamet eden öğretmen Aşkabat'tan radyo reseptörünü getirmiştir. Köyde toplanmış kalabalık bahşi sesini (бахши, bagşy) bu cihazdan kendi evlerine istemiştir. Buna benzer olayı "Радиослушатель (Radyo dinleyicisi)" dergisi haber vermiştir (1928): Келяджер (Kelajer) obasında ilk defa radyo kurdukları zaman çiftçiler tüm gün boyunca radyonun yanında ayakta durarak kendilerinin yoğun beğenilerini dile getirmişlerdir. Yaşlılar ona "Шайтан машина (Şeytan makine)" adını koymuşlardır.

Taşra nüfusunun ekonomi ve kültür yönden geride kalması, 30'lu yılların başına kadar bitmek bilmeyen köylü sınıf çatışması, klan-kabile kalıntılarının feodal-sekreterlik (papaza ait) ideolojisinin diriliği, radyo ürünlerinin üretimi ve onların Rusya'nın merkez şehirlerden ithalatı için sanayi teşebbüslerinin yokluğu, kaynak ve uzman eksikliği- bu ve diğer vahim durumu koşullandırmış olgular radyo kuruluşunun tempolu gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu dönemde cumhuriyetin radyo yayıncılığı iki ana yönde gerçekleşebilmiştir: 1) nağme reseptörlerinin kurulumu ile (oldukça pahalı yöntem); 2) elektrik kabloları şebekesinin oluşturulması ile (bu yöntem biraz daha uygun ve ekonomik olduğu için çok kullanılmıştır).

Uzman niteliğinde olan kişilere daha çok ihtiyaç duyulmuştur. Türkmenistan'da profesyonel iletişimci yetiştirme okullarına karşılık gelen eğitim kurumlarının yokluğu nedeniyle

[85] Kozlova, s. 46.

öğrenciler yurt dışına gönderilmiştir. 1929 senesinde Taşkent radyo okuluna bir yıllık eğitim için Aşkabat'tan Türkmence bilen 30 kişi yollanmıştır. 1934 tarihinde tüm Sovyet Birliği radyo komitesi tarafından 598 kişinin katıldığı 14 çeşit eğitim kursu düzenlenmiştir. Kadrolu personel hazırlığı için bölgesel sistem kurulmaya başlamıştır. Bu durumda Orta Asya kaynağı Taşkent kabul edilmiştir.

1939'da, Dünya Savaşı eşiğinde, radyo daha çok askeri, vatanseverlik konuları üzerinde durmuştur. Radyo yayınlarının çoğu programı, memleketin kahramanca geçmişinin tarihine ve Kızıl ordu tarihine vakfedilmiştir.

Savaş öncesi Türkmenistan'da dallara ayrılmış, zamanın meselelerine cevap veren sosyal politik yayın sistemi geliştirilmiştir. Onun esas çeşitleri olan enformasyon, eğitsel, propaganda biçimli yayınları ilerleme kaydetmiştir. Bu yayınların oluşumunda radyo muhabirleri ve basın çalışanlarının yanı sıra politika, ekonomi ve toplumsal organizasyonların temsilcilerinin de emeği geçmiştir.

Radyo, yayıncılığının ilk gününden itibaren dinleyicilere yaklaşma prensibini göz önünde tutmuştur. 30'lu yılların ortalarında radyo, kitle organizasyonlarının savaş enstrümanı olarak ortaya çıkmıştır.[86]

2.2. İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türkmenistan Radyosu

İkinci Dünya Savaşı ülkenin milli ekonomisi ve toplumsal yaşamında dinamik ve hızlı yeniden yapılandırma hareketini gerektirmiştir. Değişmiş duruma ayak uydurarak ideolojik çalışma alanında meseleleri ileri sürmüştür. Radyonun savaş zamanı şartlarına acil geçişinin 22 Haziran gününden çok daha evvel tarihte gerçekleştiğinden söz etmek mümkündür. Bunun sebebi Avrupa'da savaşın iki yıl önce başlamasıdır. Ağustos 1940'ta tüm Sovyetler Birliği radyo komitelerinde savunma mizaçlı çeşitli konulu yayın hazırlamak sorumluluğunu emanet alan, SSCB işçilerinin askeri bilgiler edinmeleri ve çağdaş savaş tecrübesi ile tanıştırılmaları amaçlı askeri şube oluşturulmuştur. Yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlayan askeri harekâtlarından evvel, Sovyet radyo yayını ahlaki yönden, psikolojik ve teorik açıdan halkı yaklaşan tehlikeye karşı hazırlayabilecek kapasitede yeni yayınlar oluşturmaya başlamıştır.

[86] Goçmyradow, Annagurdow, s. 84.

Propaganda ve ajitasyonun savaşın başından beri tutunan ana hedefi, parti ve halkın bütünlüğünü pekiştirmek, SSCB vatandaşlarına durumun ciddi boyutundan her gün izahat etmek olmuştur. Bu konuya ilişkin Lenin 1920'de şunları söylemiştir: "…осознание массами целей и причин войны имеет громадное значение и обеспечивает победу (savaşın sebebi ve amacının kitlelerce idraki, muazzam anlam taşıyarak zaferi temin edecektir)".[87]

Savaşın üçüncü günü Merkez Komite partisi yönetiminde Sovyetler enformasyon bürosu (Совинформбюро) kurulmuştur.

ЦК ВКП (Центральный Комитет Всесоюзной Коммунистической Партии)'nin tasarruf rejimi kararı ile 28 Haziran 1941 tarihinden itibaren basın organlarının yayın sıklığı ve gazetelerin tirajı azaltılmıştır. Türkmenistan'da yayınlanan gençlik gazeteleri "Yaş Kommunist (Genç Komünist)" ve "Комсомолец (Komünist Sovyet gençliği)", "Sowet Türkmenistany" ve "Туркменская Искра (Türkmen kıvılcımı)" adlı ulusal gazeteler ile birleştirilmiştir. 22 Ağustos 1941 tarihinden itibaren ise ulusal ve bölgesel gazeteler haftada sadece 3 gün süre ile yayınlanmaya başlamıştır. Ulusal dergilerin yayının tamamen durdurulmuştur. Bu şekilde basın organlarının miktar, hacim ve yayın sıklığının azaltılması (redüksiyonu) ancak enformasyon iletim hızlılığından ziyade nüfusun yaş ve eğitim sınırını gözetmeksizin tüm kesimine hitap edebilen radyonun maksimum derecede kullanılışında mümkün olmuştur.

Savaş öncesi ülkede radyonun rolünün aniden büyümesinin bir diğer sebebi de onun Alman faşist istilacıları tarafından ele geçirilmiş bazı Sovyet bölgeleri için yegâne enformasyon kaynağı kabul edilmesidir.

Savaş döneminde radyo propagandasının içeriğinin yeniden yapılandırılmasının önemli yönlerinden biri tüm enformasyonların merkezileştirilmesi olmuştur. Bu işlem 24 Haziran 1941 tarihinde kurulmuş olan Совинформбюро tarafından yerine getirilmiştir. Büronun çoğu haberlerinin yayını Sovyetler Birliğinin tüm radyo istasyonları için zorunlu olmuştur. Sovinformbüro'nun savaş yıllarında Sovyet insanları için hayati gereksinim arz eden anlık bildirileri, nüfuzu: savaş operasyonlarının gidişatı, Sovyet askerlerinin eylemleri, cephede gösterdikleri özveri zahmetleri ve yardımları hakkında bilgilendirmiştir.

[87] V.İ. Lenin, **Voyna i Rossiyskaya Sotsial-Demokratiya,** tom 26, Moskova: Sotsial-demokrat yayınları, 1914, s. 13.

Türkmenistan radyo frekanslarının yayın programlarına Moskova'nın önemli politik materyallerinin iletileri, üst rütbeli başkomutan buyrukları, Sovinformbüro bildirileri, "Pravda (Hakikat)" ve "İzvestiya (Haberler)" gazetelerinin makaleleri dâhil olmuştur. Bu haberler, başkent Aşkabat haberlerinin hemen ardından Türkmence olarak duyurulmuştur. Yayınların hızlı çevirisi A. Şageldiyew ve S. Kulyyew tarafından yapılmıştır. Bu bildirileri dile getiren spiker Arap Kurbanow bu devrin Türkmen Leviathan'ı olarak tanınmıştır.[88] Savaş öncesi sakin dönemde radyo frekansları işçilerin beş yıllık çalışma planı gerçekleştirme faaliyetini uyandırmaya yönelik ve onların kültür seviyesinin kapsamlı şekilde yükselmesini amaçlayan yayınlar üzerinde kurulmuşsa da, savaşın ilk gününden başlayıp yayınların esasını vatanseverliği eğiten, anavatanı sevdirten, istilacı faşistlere karşı nefret besleten, düşman üzerinde zafer güvenini pekiştiren, cephede özverili çalışmaları için işçileri seferber ettiren haberler oluşturmuştur.

1944 senesinde 24 saat içinde yerel yayınların süresi şu şekilde bölümlenmiştir: sosyo-politik yayınlar, 2 saat 50 dk.; yazınsal yayınlar, 15 dk.; müzik yayınları, 2 saat 35 dk.; çocuk yayınları, 15 dk.

Sosyo-politik yayınların özgül ağırlığı büyük ölçüde artış göstermiştir: savaş öncesi %21,8 ise savaşın başlarında %55'e çıkmıştır.

Türkmen radyo muhabirleri temelini mektuplaşma oluşturan yayınlar hazırlayıp sunmuştur. Savaşçıların mektupları üzerine oluşturulmuş "Земляки (Hemşeriler)", "Боевые эпизоды (Savaş dilimleri)", "Боевая дружба (Harp dostluğu)" başlıkları altında yayınlar yankılanmıştır.

Redaksiyon büyük postayı cepheye giden D. Haldurdy, A. Kekilow, İ. İsmailowa isimli yazar ve gazetecilerden kabul etmiştir. Bu kişilerin eserleri Türkmence ve Rusça olarak duyurulmuştur.

Savaş yıllarında radyonun sosyo-politik sektörü yayınları farklı konulara değinen ve çocuk ve gençlere hitap eden haberler sunmuştur. Erkeklerin büyük kısmının cepheye gidişinden sonra onların işi gücü daha da zorlaşmıştır. Radyoda, komsomolların kültürel, tarımsal, sosyal

[88] Annagurdow Mämmetdurdy, **Türkmenistanda kommunistik metbugatyň taryhyndan,** Aşkabat: Türkmendöwletneşir, 1957, s. 44.

uygulamaların tamamına katılabilme meselesi üzerine geniş ve aydınlatıcı yayınlar hazırlanmıştır. Bununla birlikte radyo komitesi gençler adına eğitici özellik taşıyan yayınları önemsemiştir. “Беседы с молодежью (Gençlerle sohbet)” yayınında “Каким должен быть молодой человек в дни войны (Savaş zamanı genç insan nasıl hareket etmelidir)”, “Мужество-это не только смелость, но и умение переносить лишения (Mertlik sadece cesaret gerektirmez, mertlik kaybetmeyi kabullenebilmektir)”, “Инициатива- мать победы” (İnisiyatif zaferin anasıdır)” vb. konulu haberler yankılanmıştır. Türkmen radyosu vasıtasıyla sunulan “Возмужание (Kemale geliş)” taslağında kolhozun çocukları, onların hayata tutunmaları, bağımsız, kendi ayakları üzerinde durabildikleri, kendi geçimini sağlayabildikleri, yaş özellikleri, hırsları, çabaları ve istekleri hakkında anlatılmıştır.

Türkmen radyosu kadınları konu edinen yayınları da sunmuştur. Kadınlara mahsus olarak “Матери,жены, и сестры фронтовиков рапортуют о своей помощи фронту (Savaşçı yiğitlerin anneleri, eşleri ve kız kardeşleri cepheye yardımları hakkında rapor veriyorlar)”, “Советские женщины в годы Великой Отечественной Войны (Dünya Savaşı döneminde Sovyet kadınları)” başlıkları altında yayınlar oluşturulmuştur.

Savaş yıllarında, sonra, çocuk yayınlarının çocuk dinleyicilerinde daha farklı yönden yaklaştığını ifade eden gelişmeler gerçekleşmiştir. Çocuklarla çalışma yapıldığında onların dört farklı grubu hesaba katılmıştır: İlk çocukluk, ilkokul, ortaokul ve lise grubu. Çocuklar adına yayın hazırlıkları ile meşgul radyo muhabirlerinin tek meselesi anavatana, partiye yönelik vefakâr ve vatansever ruhta kuşak yetiştirmeye katkıda bulunmak olmuştur.

“Пионерская зорька (Pioner şafağı)” parti ve hükümetin tüm alanlarında gerçekleşen önemli düzenlemeler: milli ekonomi, okul çalışmaları, çocukların cepheye ve Kızıl orduya desteği hakkında haber vermiştir.

Vatanseverliği aşılamak adına cumhuriyetin tarihini anlatan yayınlar yapılmıştır. Türkmenistan Sovyet Sosyalistik Cumhuriyetinin kuruluşunun 20. Yıldönümü anısına (1924-1944), pionerler ve öğrenciler için hazırlanmış “Изучай свой край (Kendi memleketini keşfet)”, “Недра Туркмении (Türkmenistanın derinlikleri)”, “Архитектурные памятники нашей республики (Memleketimizin mimarı yapıtları)” konulu radyo dergileri yayınlanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı yılları, Türkmenistan'da Türkmen opera sanatının kurulduğu ve geliştiği dönemdir. Aşkabat'ta Türkmen opera ve bale tiyatrosu çalışmaya başlamıştır. Opera repertuarının oluşturulması yönünde aktif bir süreç hâkim olmuştur.

TSSR radyo komitesi "Театр у микрофона (Mikrofonda tiyatro)" isimli yayın devresinde defalarca bu tiyatrodan sahneler aktarılmıştır.

1944'te müzik sektörünün yayın programında "Yusuf ve Ahmet" operasından bazı sahneler yankılanmıştır (besteci: A. Kuliyev, B. Şehter, Libretto: A. Kurbanova ve K. Burunova).

Aşkabat'ın sanat aleminde gerçekleşen önemli hadiselerin biri de 1943 tarihinde Büyük Dünya Savaşı konulu "Abadan" operasının yaratılışı olmuştur (kompozitör: Yu.Meytus ve A.Kuliyev, Libretto: B.Kerbabayev).[89]

2.3. Savaş Sonrası Radyo (1946-1960)

Emekçileri, işçileri büyük düşünceli ve komünizme içten bağlılık ruhta yetiştirmek ve onları toplumsal yarara komünist yaklaşım çerçevesinde teşvik etmek ve burjuvazi ideolojisine karşı savaşçı ruhta ve yüksek ahlak sahibi insanlar olarak yetiştirmek radyonun her zaman ilgi odağı olmuştur.

Yeni meselelerin ortaya çıkışıyla beraber radyo yayıncılığının maddi ve teknik temelinin gelişiminde planlı göstergeler ilk defa SSCB milli iktisadının beş yıllık (1946-1950) gelişim ve yeniden kurma planı yasasına kazandırılmıştır. Planda yeni radyo istasyonlarının kuruluşu ve ülkedeki radyo takma şebekesinin savaş öncesi dönemine kıyasla yüzde 75 genişletilmesi öngörülmüştür.[90]

Savaş sonrası yıllar, Türkmenistan'da radyo yayıncılığının daha sonraki yıllarda tam gelişimi için zemin hazırlamıştır.

Savaş dönemi koşullarında radyo nüfusun tüm yaş grubunu göz önünde bulundurarak basınla kıyasla hızlı ve verimli enformasyon aktarmıştır.

---

[89] Annagurdow Mämmetdurdy, **Beýik Watançylyk urşy ýyllarynda Türkmenistanyň metbugaty,** Aşkabat: Türkmenistan yayınları, 1985, s. 149.
[90] Novokreşenova, s. 26-29.

1946-60 yıllarında Aşkabat, diğer Sovyet cumhuriyetleri başkentleri ile birlikte radyo yayıncılığının muazzam merkezi olarak kendini göstermiştir. Yayınlar bu zamanda 20 kilovat kuvvetli radyo verisiyle sağlanmıştır. 1946 tarihinde cumhuriyette radyo yayıncılığının kalitesini uzak bölgelerde yayınların normal işitilebilir durumunu oldukça geliştirme imkânı sağlayacak kısa dalgalı radyo istasyonu kullanıma girmiştir.

Mart 1946 tarihinde Türkmenistan Sovyet Sosyalistik Cumhuriyeti'nin radyo komite sistemi, işçilerin etkinliğini konu edinen bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantı savaş sonrası radyo elemanlarının ilk toplantısıdır. Toplantıda yeniden kurma dönemi meselelerine ilişkin radyo yayıncılığının faaliyet alanının geniş çevre sualleri ele alınmış, özellikle köylerde radyo tesislerinin kurulması mevzusu üzerinde durulmuştur. Görüşmede köyde daha rasyonel ve ekonomik radyo kuruluşu imkânlarından söz edilerek radyonun pekiştirilmesinin üç farklı yönde oluşacağı fikirleri belirtilmiştir: 1) Radyo yayın şebekesini bölgelerdeki radyo merkezlerine ağaç dallarına tel geçirerek kurmak (bu yöntem çok miktarda tel ve direk gerektireceği yüzünden ormansız, ağaçsız Türkmenistan için savaş sonrası maddi açıdan sıkıntılı dönemde bu yönteme başvurmak nerdeyse imkânsız sayılmıştır). 2) Radyo reseptörlerinin toplumsal ve bireysel kullanım şeklini oluşturmak (savaş sonrası dönemi için mali açıdan elverişsiz olmuştur). 3) Kolhozlarda küçük çaplı yayın merkezlerini kurmak. Bu yöntem radyo kuruluşunda önemli rol oynamıştır.

Taşrada radyo merkezi inşa etme açısından özel organizasyonun oluşturulması sorunu ortaya atılmıştır. İletişim Bakanlığı radyo kuruluşunu devlet yatırımları hesabına gerçekleştirmişse de bu özel organizasyon kolhoz malzemeleri ile radyo merkezlerini kurabilmiştir. Bu merkez kolhoz mülkiyet hissesi olarak kolhozların kontrolleri altında kurulmuştur ve kolhozlara ait olmuştur. Radyo yayın merkezlerinin devlet hesabına veya kolhoz imkânları ile kuruluşları bu dönemde Türkmenistan'da kapsamlı gelişim kaydetmiştir. 1959 yılına doğru cumhuriyette 238 radyo merkezi bulunup 152'si kolhozlara ait olmuştur. Radyo yayın merkezlerinin kuruluşu ile aynı zamanda kolhoz sakinlerinin evlerine birer radyo cihazı takılmıştır.

1940-50 yıllarını kapsayan 10 yıl boyunca TSSR'de radyo alıcı nokta sayısı 2,5 katına çıktıysa da 1950'den sonra radyo tesisi kuruluş temposu daha da yükselmiştir. 1950'li yıllarda radyo çalışanları genellikle genç kadrodan oluşmuştur. Bir tek kolhoz radyo merkezlerinde

takip edilen yıllarda kolhoz kültürünün gelişimin büyük destekçi olan yaklaşık 200 uzman çalışmıştır.

Kolhoz radyo merkezlerinin başarılı kullanımı açısından tamirat tekniği boyunca sabit (hareketsiz) ve taşınabilir radyo atölyesi şubesi kurulmuştur.

Türkmenistan'da radyo kurucuları ülkede ilk olarak inşaatta demir beton direkleri kullanmıştır. Bu yöntem cumhuriyetin koşullarına göre ekonomik ve güvenilir görülmüştür. Türkmen uzmanları yeni teknik işlemini icat etmek için büyük yatırımlar yapmıştır. Uzmanlar, yarı iletken üçlüleri kullanarak çift programlı -radyo dinleyicilerin tercihine göre ulusal veya Moskova yayınlarını dinlemeye imkân sunan- yayın oluşturmak için yeni bir yoğun aygıt yaratmıştır. Bu aygıtın deneyimi olumlu sonuçlar vermiştir. Bununla beraber aygıtın kullanımı çok uzağa gitmemiştir. 1948 Aşkabat depreminden sonra yayın uzun süreliğine tek program yayınlamıştır.[91]

Savaş sonrası ilk yıllarda radyo komitesi programlarında yayın türleri arasında yayın sürelerinin yeniden dağılımı açıkça gözetlenmiştir. Savaş döneminde yayınlanmış araştırma ve enformasyon yayınlarının çoğunun durdurulması sonucu sanatsal yayınların, özellikle müzik programlarının dinletisi büyümüştür, sosyo-politik içerikli yayınların süresi ise 2 saat 50 dakikadan (1944) 2 saat 15 dakikaya inmiştir.

Önceden olduğu gibi sosyo-politik yayınların esas linkini randımanlı bilgiler veren "Последние Известия (Son dakika haberleri)" yayını oluşturmuştur. Türkmen radyosu "Последние Известия"nın merkez nüshalarından, Moskova'nın ulusal gazetelerinin materyallerinden, radyo eleştirmenlerin konuşmalarından, önemli sohbet ve nutuklardan alıntı haberleri iletmiştir. Ulusal radyo programlarında yavaş yavaş Türkmenistan yaşamı temalı haberlere yer verilmeye başlanmıştır. Geleneksel olarak "Последние Известия" yayınının haberlerinin çoğu tarım/çiftçilik konusuna ayrılmıştır.

Radyo ile iletilen bilgilerin niteliğini yükseltmek için önce tüm Sovyet Cumhuriyetleri aydınlatılması zorunlu görülmüştür. "Последние Известия"nın tek eksikliği çoğu enteresan coğrafik noktalarını sadece kısa not olarak vermesi olmuştur. Cumhuriyetlerin ayrıcalıkları, ekonomisi, kültürü redaksiyon işbirlikçileri tarafından göz ardı edilmesi yüzünden

[91] Bolgarev Anatoliy Pavloviç, **Televideniye i Radioveşaniye SSSR,** Moskova: İskusstvo yayınları, 1979, s. 84.

Tallinn'den gelen haberler Aşkabat haberlerine benzemiştir, Tiflis notu ise Murmansk notundan ayırt edilememiştir.

Enformasyon istasyonunu genişletmek, konuların tekdüzeliğinden kurtulmak için Sovyet halkının çok yönlü etkinliklerini protokolcü ve sicil memuru dilinde değil de Sovyet gazeteciliğine has olan net, değişmeceli, heyecanlı ve tutkulu dil ile beyan edilmesi öngörülmüştür. Bunun yanı sıra bilge adamların, yazarların, devlet memurlarının mikrofon ile söylediği demeçlerine ilgi uyandırılması zorunlu görülmüştür.[92] Türkmen radyo muhabirleri, petrol endüstrisi ve onun çalışanlarının petrol alanında gelişme kaydetmek için planlı vazifelerini gerçekleştirmeleri konusuna büyük ilgi göstermiştir. Savaş yıllarında olduğu gibi yazı işleri taşımacılık, özellikle demiryolu ve denizyolu gelişimi hakkında büyük çapta yayınlar hazırlamıştır.

"Последние Известия" programının gerçekleştirdiği bir diğer büyük çalışma Türkmenistan Sovyet Sosyalistik Cumhuriyeti İlimler Akademisinin açılışına hazırlık olmuştur. Bu önemli hadiseye ilişkin haberler muntazaman yankılanmıştır. SSCB İlimler Akademisi Türkmenistan şubesinin yetkilileri ile sohbetler, oturum raporları, kardeş cumhuriyetlerden teşrif eden delegasyon duyuruları, SSCB'nin her yerinden gelip kavuşan kutlamalar ve işçilerin bu mutlu olaya olan sevinç tepkileri radyoda duyurulmuştur.

Mart 1946 tarihinden itibaren tüm Sovyet cumhuriyetleri radyosunda "Новости недели (Haftanın haberleri)" adlı yarım saatlik Pazar yayını sunulmuştur. Bu program bir hafta içerisinde gerçekleşen ve banda kaydedilmiş önemli ve gösterişli sosyo-politik ve kültür olayları röportajlarından ibaret olmuştur.

Savaş sonrası periyodda "Последние Известия" redaksiyonu yeni usul, yayın değiş tokuşu usulüne başvurmuştur. Bu yöntem savaş öncesi döneminde nadiren boy göstermiştir. 1950 tarihinden itibaren bu usul sistematik özyapıyı elde etmiştir. "Последние Известия" kardeş cumhuriyetler olan Ukrayna, Gürcistan, Azerbaycan, Litvanya, Estonya, Kırgızistan, Moldovya radyo komiteleri ile yayın değiş tokuşu ve Türkmenistan'ın ekonomi ve kültür

[92] Novokreşenova, s. 58-61.

inşası sorunu hakkında endüstri merkezleri, Sibirya ve Ural şehirleri ile program değiş tokuş pratiğini gerçekleştirmiştir.

İkinci Dünya Savaşı tecrübesi ve onun uluslararası camiada önemi, çoğu ulusal radyo yayınların konusu olmuştur. Terhis ve insanları işe yerleştirme konulu yayınlar hazırlanmıştır.

1946'da Türkmenistan Sovyet Sosyalistik Cumhuriyeti kuruluşunun 22. yılı anısına düzenlenen kutlama bağıntısında eski zamanlardan bugüne kadar Türkmenistan tarihi konusunda büyük program dizisi oluşturulmuştur. Bu yayının sohbet ve söylevleri kalifiye uzmanlar, N.İ. Borozdin, tarih uzman adayları A.S. Saparov, G.A. Yusupov ve diğerleri tarafından hazırlanmıştır.

Marksizm ve Leninizm kökenini araştıranlar için 1953 tarihinde Türkmence olarak her hafta belirli saat ve günde konferans konuşmaları radyoda yankı bulmuştur. Bunun dışında radyo redaksiyonu gündelik birer yayın hazırlamıştır: 3 adet periyodik yayın "Трибуна передового опыта (İlerleyen tecrübe platformu)", "В помощь агитатору (Eylemciye destek)", "Передача для молодежи (Gençler programı)" sunulmuştur. Haftada bir gün Türkmence olarak uluslararası haberleri aktaran yayınlar yankılanmıştır. Eskiden olduğu gibi SSCB ve cumhuriyetler tarihinde meydana gelen kayda değer tarihler işlenmiştir. 1957 tarihinde Ekim devriminin 40. yıldönümü anısına Türkmenistan radyosunda Lenin, devrim ve devrimcilerin hayatı hakkında çeşitli programlar sunulmuştur. Yıldönümüne yönelik yazılmış yazılar arasında en iyisi radyo muhabiri Arap Kurbanow tarafından kaleme alınmış "Рабочий день В.И. Ленина (Lenin'in iş günü)" adlı makalesi olmuştur. Propaganda redaksiyonu Türkmenistan Sovyet Sosyalistik Cumhuriyeti İlimler Akademisi çalışmalarını -teori ve pratiğin ilişkilendirilmesi- aydınlatmaya devam etmiştir. 1956 tarihinde "Ученые у микрофона (Âlimler mikrofonda)" isimli büyük yayın dolaşımı oluşturulmuştur.

1952 yılında kardeş ülkeler Özbekistan, Azerbaycan ve Tacikistan'ın pamuk yetiştiricileri arasında sosyalistik yarışma konusunda anlaşma yapılmıştır. Türkmen radyosu yarışma gelişmelerini ayrıntılarıyla aktarmıştır.

Türkmenistan'da ve diğer pamuk üretici Sovyet cumhuriyetlerinde pamukçuluk gelişimi hakkında yayınlanmış haberlerin yanı sıra pamukçuluğun halk demokrasisi ülkelerinde büyümesi ve kapitalist ülkelerde tarım ekonomisinin durumuna ilişkin yayın dolaşımı oluşturulmuştur.

1953'te tarımı esas konu edinen yayınların kapsamı genişletilmiştir. Önceden esas dikkatler pamukçuluk üzerinde yoğunlaştıysa da 1953'ten sonra hayvancılık, sebze yetiştiricilik, bahçıvanlık hakkında çok sayıda yayınlar yapılmıştır. Yayınlar daha çok tek bir amaç güden mahiyet kazanmıştır: "Как мы увеличиваем продуктивность животноводства (Hayvancılık verimliliğini nasıl artırabiliriz)", "Правильно использовать пустынные пастбища (Çöl otlaklarını doğru kullanmak)", "Как увеличить молочность коров (İneklerin süt miktarını nasıl artırırız)" vb.

"По призыву партии (Parti temyizi buyurunca)" yayın dizisinde köye çalışmak için gönderilen komünist ve komsomollar, SBKP (Sovyetler Birliğinin Komünist Partisi) ataması sırasında köye gelen yeni kolhoz kurul başkanlarının konuşmaları, örneğin: "Geri kalmış köyde nasıl iş yapılır", "5 yıl sonra bizim kolhoz" hakkında haberler ve makaleler yer almıştır.[93]

Sanayi mevzulu yayınlar. 1956'da sosyo-politik yayınlar arasında en iyi aydınlatılan konu sanayi konusu olmuştur. Bu dönemde haftada dört defa sanayi programları yapılmıştır. Programlarda özellikle petrol elde etme yolları ve taşımacılık işinin mükemmelleştirilmesi üzerinde durulmuştur. Cumhuriyetin gerçekleştirdiği yeni inşaatlar hakkında yayınlar hazırlanmıştır.

Bu yıllarda endüstri konulu yazılar geniş faaliyet sahasına yayılmış, çünkü cumhuriyette çok endüstri tesisatı kurulmuş, petrol, kimya, gıda endüstrisi gelişme kaydetmiştir.

Gençler için yayınlar. Komünist partisi, ülkenin gençlerini ve komsomollarını kendisinin sadık yardımcıları, destekçileri ve geleceği emanet edebileceği kişiler olarak değerlendirmiştir. 50'li yılların ikinci yarısına doğru gençlerin psikolojisi ve araştırma kapasitesini olumlu yönde etkileyecek özel yayınların oluşturulması zorunlu kılınmıştır.

Radyo yayıncılığı, toplumsal ilişkiler sisteminde zor ve çok planlı enstitü olarak 1950'li yıllarda büyüme periyodunu yaşamıştır. Dinleyiciler ve onların çeşitli kategorileri ile daha efektif yol ve çalışma metodu arayışında olmuştur.

[93] Fortuşenko, s. 51.

1958 yılında cumhuriyette televizyon kuruluşuyla beraber TV radyo yayıncılığı merkezli devlet komitesi oluşturulmuştur. Radyoda yayınlar iki frekans performansında yankılanmıştır. Radyoda "Türkmenistanyň aýallary (Türkmenistan kadınları)", "İşçi radiogazeti (İşçi radyo gazetesi)", "Kolhoz obasynyň medeniýeti (Kolhoz obasının kültürü)", "Edebiýat we sungat tazelikleri (Edebiyat ve sanat kâşifleri)" isimli yayınlar, "Ýer eýeleri (Toprak sahipleri)", "Altyn toprak (Altın toprak)", "Bökelek (At sineği)" adlı radyo dergileri yayılmıştır. Bu dönemde bağımsız yayın dalgası ve frekansı bulunduran "Bahar" radyo istasyonu kurulmuştur.

Türkmen radyosunun canlanması ve gelişmesinde onun mucit çalışanlarının büyük katkısı olmuştur. Bu önemli görevde yazarlar, gazeteciler, bestekârlar, sanatçılar Ata Gowşudow, Nurmyrat Saryhanow, Berdi Kerbabaýew, Aleksandr Aborskiý, Ata Salyh, Aşyr Nazarow, Aşyr Kulyýew, Pürli Saryýew, Mylly Täçmyradow, Çary Täçmämmedow'un büyük hizmeti olmuştur. Radyonun ilk müzisyen şarkıcıları ve bagşyları (geleneksel 'dutar' (dut ve tar kelimesinden türemiştir) çalgı aletini çalarak şarkı söyleyenler) halkın sevdasını kazanan Oraz Salyr, Muhy bagşy, Nursahet bagşy, Garly bagşy olmuştur.

Radyoda sunulmuş süreli yayınlar ile birlikte "Altyn toprak (Altın toprak)", "Ýalkym (Nur)", "Çemen (Çimen)", "Bahar", "Oba durmuşy (Oba hayatı)", "Ýer we onun eýeleri (Toprak ve onun sahipleri)", "Azatgül", "İşçi radiogazeti (İşçi radyo gazetesi)" başlıklı radyo dergileri de kitleler tarafından severek dinlenilen yayınlardandı.

Radyo yayıncılığının çalışma hayatının ilk yıllarında halk saz çalgı aletleri ve bagşylar topluluğu oluşturulmuştur. Onlar sadece milli saz ve şarkıları vaz etmekle sınırlanmayıp klasik, çağdaş şarkıları, bestecilerin en ünlü eserlerini de halka sunmuştur. Sahne orkestrasının kuruluşu sayesinde ülkede Türkmen sahne saz ve şarkıları daha da yaygınlaşmıştır. Koro kolektifinin, sahne orkestrasının, "Güneş" şarkı saz topluluğunun, çocuk korosunun konserleri radyoda yankılanmıştır.

1980'li yılların sonunda radyoda yeni yayınlar yankı bulmuştur. "Oba säheri (Köy seheri, 1989)" ismi altında haftalık enformasyon sazlı programda halkın sosyo-ekonomik yaşamı hakkında bilgi aktarılmıştır. "Ylham çaýhanasy (İlham çayhanesi)", "Miras (1989)" sanatsal-yazınsal yayınlarda Türkmen milletinin zengin edebi ve medeni mirasına dair sohbetler oluşturulmuştur.

Radyo yayıncılığı ve TV'nin bugüne dek elde ettiklerini ve gelecekle ilgili gelişme perspektiflerini öğrenmeden evvel bu önemli ve özellikli sanat yapılarının, kitle iletişim araçlarının oluşumu, düzene girmesi ve kuvvetlendirilmesi yolunda yadsınamaz, eşsiz hizmette bulunan isimleri söylemek yerinde olacaktır. Türkmenistan'da ilk radyo istasyonunu (1927) Safarov A. isminde teknisyen inşa etmiştir Махрянов ve Божко-Степаненко ise ayarlarını yapmıştır. PB-19 adlı radyo istasyonunda bir sonraki radyo vericisinin montajını ise Stepanov ve Ştraus, teknik yapımcı Legostin, Starostin, Piskun, Kanaseviç ve Denisov yapmıştır.

"Искусство принадлежит народу (Sanat halka aittir, halkındır)". Lenin'in söylediği bu kanatlı kelimeleri Türkmenistan radyosunun müzik yayınının yazıtı olarak görmek mümkündür. Antik çağdan beri müziğin Türkmen halkının yaşamında yeri ayrı olmuştur. Tüm Türkmen milleti "Kör oğlu" epiğini, "Şahsenem ve Garip" ve "Zühre ve Tahir" destanını, ünlü halk masal anlatıcıları, şarkıcı ve bagşylar tarafından yerine getirilen Türkmen klasikleri Magtymguly, Kemine, Seydi, Zelili, Mollanepes'in şiirlerini öğrenmiştir. Sağlam halk geleneği mirasçısı olarak Türkmen radyosu ilk yayın gününden itibaren halkın en sevdiği şarkıları ve oldukça hünerli olan müzisyen ve şarkıcıların melodilerini dinleyicilerle buluşturmuştur. Türkmen müzik sanatının tüydük'ten başlayıp senfoniye ve opera sanatına kadar uzamasında radyo yayıncılığının payı çok büyük olmuştur. Ulusal radyo programlarının yayın süresinin büyük bölümü müzik programlarına ayrılmıştır. 95 çeşit müzik yayını ve konserler olup günde 24 saatin 8 saati enstrümental müzik ve şarkıya ayrılmıştır.[94]

Genç cumhuriyet, Çarlık Rusyası, iç savaş ve dış müdahaleden kötü yönde etkilenmiştir. Büyük imalathane ve fabrika bacaları tütmesine son vermiştir. İşçileri her gün göreve çağıran sirenler havada yankı bulmayı kesmiştir. Demiryolu bünyesinin ritmik vuruşu altında yeryüzü titrememiştir. Evler soğuk ve karanlığa gömülmüştür. Halk için gıda (istihkak) ve teknik kültürü açısından hayati önem taşıyan milyonlarca hektar verimli toprak sahipsiz kalmış, terkedilmiştir. Toprakları pullukla sürecek, yabani otlardan arındıracak ve tohum ekecek alet bulunamamış, çalıştırılacak at ve öküz sayısı eksik olup tarım işleri için teknik donatım mevcut olmamıştır. Ekim devrimi işçilere yalnız politik özgürlükler getirmiş, onları ülkenin

[94] Annakurbanov Çary, Trubaçev Yuriy, Ovezov Rahim, Gluhih Anton, Rogaçevskiy Yaroslav, **Govorit Aşhabad, k 50-letiyu Turkmenskogo Radio,** Aşkabat: Türkmenistan yayınları, 1977, s. 54.

patronları olmayı, sadece savaşta değil savaş ekonomisi iflasında, karışıklıklarla baş edebilmeyi ve fikir yürütebilmeyi öğretmiştir. Bunun yanı sıra yalnızca harıl harıl çalışmakla yetinmeyip, üretimi mantıklı organize ederek maddi, teknik ve beşeri tüm imkânları kullanmayı öğretmiştir.

Otoriterlik duygusunun aşılanması işçileri ıslah ederek çalışkan yapmıştır ve kendi çıkarının dışında çalışma ekibinin, fabrikanın, şehrin ve tüm ülkenin kaderi için yarar gözetmeyi vaz etmiştir. Aidiyet duygusu Lenin'in de manasına çok büyük değer verdiği komünist subbotnik'ları (субботник) gibi vatansever inisiyatifleri doğurmuştur.

Sosyalizmin kurucular için organizasyon tecrübesi, teknik gereçler, uzmanlık bilgisi eksik kaldığı için yeniden yapılanma nerdeyse imkânsız görünmüştür. Buna rağmen çalışma ve gayret hevesli halk kendi geleceğini inşa etmeye yeterli olmuştur ve mükemmel sonuçlar almıştır. Bu sonuçlar Türkmenistan örneğinde çok iyi fark edilmiştir. Cumhuriyette sanayi üretiminin genel hacmi 1913 yılı ile mukayese edildiğinde 1976 tarihinde 70 kat daha artmıştır.

Bir zamanlar göçebe halk olarak hayatlarını sürdüren hayvan yetiştirme ile meşgul olan ülke, Sovyet hâkimiyeti zamanında sanayi alanında doğal gaz elde edebilen, petrolü işleyen ve araba imalatı yapan bölgeye dönüşmüştür. Enerji ayağı büyük çapta gelişme göstermiştir. Sırasıyla elektro enerji üretimi boyunca büyük işletmeler kurulmuştur. Cumhuriyetin üretim potansiyelinde gerçekleşen bu ve başka tüm değişiklikler, sürekli parti planlarının gerçekleşmesinden bahseden, yeni hayatı yapılandırılmasına engel olanları eleştiriye tutan ve geniş biçimde ilerici tecrübeyi propaganda yapan radyo gazetecilerinin gözetimi altında gerçekleştirilmiştir.

Sosyalistik toplum yapısının yüksek tempolu, tez canlı, coşkun inşasından geri kalmamayı kendine görev bilen radyo muhabirleri kendi iş günlerini mimarlar, sucular, elektrikçiler, derinlikleri arayan kâşifler, balıkçılar, terziler, petrol işleyenler ve süper fosfat işçileri ile geçirmiştir. Cumhuriyetin gelişme gidişatına büyük katkı sağlayan herkes röportajlarda ve edebi yazılarda genişleyin aydınlatılmıştır.[95]

[95] Bolgarev, s. 44-46.

3. Türkmenistan Televizyonunun Oluşumu ve Gelişimi (1960- 1980)

Türkmenistan'da televizyon yayıncılığının oluşumu ve gelişimi aynı toprak ve iletişim sistemini paylaştığı SSCB televizyon yayıncılığı ile yakından ilintili olmuştur. Televizyonun gelişimi ve belirli kalıba girmesi Türkmenistan Komünist Partisinin yönetimi ve devlet yönetim kontrolü altında gerçekleşmiştir.

1959 yılının sonlarında Aşkabat'ta sistemli televizyon yayınlarının temelini oluşturan televizyon stüdyosu kullanıma girmiştir.

Televizyonun 1958 tarihinde kurulmuş olduğuna dair tahminlere rağmen gelişme tarihi 60'lı yılları bulmuştur. Önce televizyon için eski "Bilim" cemiyeti binasında 2-3 tane oda verilmiş, eski Devlet Plan Komitesi binasının üçüncü katında taşınılır televizyon istasyonunun aygıtı oturtulmuştur. 1960 yılının başında televizyon kulesi kullanılmaya başlandıktan sonra televizyonda işler düzene girmeye başlamıştır. Televizyonda çalışmak için sanatçılar ve edebiyatçılar çağrılmışlardır. Taşkent'in tiyatroculuk enstitüsünden mezun olanlar işe alınmışlardır. Bunun yanı sıra radyo çalışanları, yazı işlerinin foto muhabirleri de görev almaları için çağrılmışlardır. Bunlar yapımcı, yapımcı asistanları, operatörlerin yerine görevlendirilmiştir.[96]

Cumhuriyetçi parti organizasyonu eğitimsel çalışmalara, TV'nin propaganda işlerinde toplum, ekonomi, ideoloji faktörlerinin etkileşim meselelerine her zaman daha çok dikkat etmiştir.

TV faaliyetinin parti organlarınca sıkı denetimi, ideoloji dayatılması, komut verici idari ve baskıcı yaklaşımlar televizyon muhabirlerinin faaliyet alanını kısıtlamıştır, stüdyoda demokratik temellerinin ortaya çıkmasına ruhsat vermemiştir.

Gelecekte iktidar partisinin önemli politik enstrümanı olacak Türkmenistan TV'si totalitarizm yıllarında kumanda yönetimi (command-administrative) rejiminin pekiştirilmesi yönünde hayli iş bitirmiştir.

Gençleri vatansever ruhta yetiştirmek adına olumlu rolü "Защитник Родины (Vatan koruyucusu)", "Рассказы о героизме (Kahramanlık hikâyeleri)" başlıklı periyodik TV programları oynamıştır.

[96] Goçmyradow, Annagurdow, s. 115.

Türkmenistan TV'sinin kendi yayın programlarında faaliyette olan yasama organının izahatı, devlet ve iş disiplininin pekiştirilmesine özellikle dikkat ederek, halkın yasalara saygılı davranacak ruhta eğitilmesi, işçi sınıfının kural ihlalinden kaçınması ve ihlale karşı çıkması öngörülmüştür. Bu konuda iç işleri ve adalet bakanlığı ortaklığında oluşturulan "Человек и закон (İnsan ve yasa)" ve "В эфире-02 (02 yayınında)" isimli TV dergileri detayları paylaşmıştır.

Türkmen TV'si devlet organları temsilcileri, sosyal kurumlar, yasa uygulayıcı organları, tıp müesseselerini işin içine çekerek sarhoşluk ve alkolizmi yenmek adına anti alkol propaganda organizasyonları etkinliklerini gerçekleştirmiştir. Televizyon yayınlarının üzerinde durduğu suç işleme, alkolizm imhası konularının yanı sıra bir diğer önemli konusu uyuşturucu bağımlılığı mevzusu olmuştur. Sağlıklı yaşam biçiminin raylara oturtulması, uyuşturucu bağımlılığı uyarısına ilişkin önleyici çalışmalar "Трезвость-норма жизни (Ağır başlılık hayat sancağıdır)", "Saglyk", "Народный контроль-в действии (Halk denetimi faaliyette)", "Ýaşlyk (Gençlik)", "Подросток и закон (Ergen ve yasa)" isimli TV yayınlarında sistematik olarak açıklanmıştır.

1970 yıllarının başlarında Radyo televizyon esaslı devlet komitesinin açılışı ile Türkmenistan TV'si gelişme yolunu takip etmiştir. "Siziň üçin körpeler (Sizin için körpeler)", "Aýna"(kasın isim), "Ýartygulak" (isim) adlı televizyon dergileri izleyicilerin sevgisini kazanmıştır. Televizyonun, Krasnowodsk (şimdiki Türkmenbaşy), Nebitdag (şimdiki Balkanabat), Bayramaly, Çärjew (şimdiki Türkmenabat) şehirlerinde şubelerinin açılması ile çeşitli konularda yayınlanan haberleri hızlı ve verimli biçimde hazırlamaya imkân yaratılmıştır. "Türkmentelefilm" adlı film yapım şirketi birçok edebi ve belgesel filmler üreterek ekranlarda yansıtmıştır.[97]

Türkmen TV'si iktisat meselelerinin çözümünde işçi kolektiflerinin yaratıcılık etkinliklerinin giderek artış göstermesinde faydalı işler yürütmüştür. Diğer kitle iletişim araçları ile eşitlilikte televizyon durgun olguların periyodu problemini kendinde sınamıştır ve daha sonra tüm sosyal yaşamın reform ve yenilenme programının gerçekleştirilmesi ve üretiminde başlıca rol oynamıştır.

[97] Yurovskiy Aleksandr Yakovleviç, **Televideniye-poiski i reşeniya,** Moskova: İskusstvo yayınları, 1983, s. 31.

1980'li yılların ortalarından itibaren demokrasi ve glasnost (açıklık) genişletilmesi, ekonomi mekanizmasının tamamlanması, özyönetim ve her yönlü ekonomi eğitiminin geliştirilmesi, хозрасчет (self-financing, kendi kendini finanse etmek) sisteminin girişimi, devlet teşebbüsü konulu yasa çıkartılması ile ilişkili projeler düzenlenmeye başlamıştır.

Tarımın gelişimi televizyonun ana konusu olmuştur. "Oba durmuşy (Köy yaşamı)", "Урожай (Hasat)", "Шаги пятилетки (5 yıllık planının adımları)" ve diğer periyodik yayınlarda kolhoz ve sovhoz faaliyetlerinin ekonomi analizi verilmiştir. Bunun yanı sıra programlarda önceki çiftliklerin, en iyi kolhoz işçileri ve makinistlerinin iş tecrübeleri değerlendirilmiştir. TV redaksiyonu, üretimde örnek alınan ve yenilik yapan kimseler hakkında bilgi vererek uygulama ile denenmiş yeni kaynakları desteklemek ve yaymak açısından net ve sürükleyici haberler sunmuştur.

Çeşitli meseleleri aydınlığa kavuşturan TV programları arasında en önemlisi, iş disiplininin pekiştirilmesi ve kitlelerin iş aktifliğinin yükseltilmesi konulu programlar olmuştur. Bu problemler uzun süre boyunca hemen hemen her yayında ele alınmıştır. Farklı zaman diliminde farklı başlıklarla ortaya çıkmalarına rağmen özleri tek iş disiplininin pekiştirilmesi, üretimin ana kaynağı olmuştur.

1980'li yılların ortalarından itibaren Türkmenistan televizyon yayıncılığı, ekonomi bağımsızlığın genişletilmesi ve işçi kolektiflerinin kendi faaliyetlerinin sonuçlarına karşı sorumluluk sahibi olması, birlik ve girişimlerin kendi kendini finanse etme ve kendi kendini ücretlendirme sistemine geçiş sürecini propaganda yapmayı amaçlamıştır.

Tarım mekanizması perestroykasının (yeniden yapılanma) özelliği ve ana fikrinin izahatı, yeni şartlarda (kendi kendini finanse etme ve ücretlendirme) işe geçiş yapan organizasyon ve teşebbüslerin öğretici deneylerinin tanıtımı TV muhabirlerinin odak noktası olmuştur.

Türkmenistan TV'si endüstri, tarım, ekonomi yönetimi meselelerinin aydınlatılmasında çok büyük aracılık etmiştir. Ekonomi gelişiminin radikal sorunlarına odaklanarak, işin noksanlarını açıklığa çıkarmıştır ve bu yönde gitgide artan tecrübelerin propagandasını yapmıştır. Tüm bunlarla birlikte TV'nin ihmalleri de kendini göstermiştir. Onda, ilim ve teknik başarılarının takdimi, iş üretkenlik tecrübesinin artması, işin kalitesi ve etkililiği, hammadde ve gereçlerin tutumlu kullanılışı konusunda bilgilendirici verilerinin yetersiz

kaldığı görülmüştür. TV çalışanlarının tarım ve diğer sosyal alanlarda problem ve eksiklikleri beyan etmelerinde ihtiyatlı davranış sergilemeleri öngörülmüştür.

Türkmenistan televizyon yayıncılığı varoluşunun ilk gününden itibaren onun kurucuları tarafından olduğu gibi izleyicileri tarafından da en çok münasip ilgiyi sanatsal eğitici programları kazanmıştır. Sanatsal eğitim yayınlarının hazırlanışı cumhuriyetin takdir edilir sanat, kültür ve öğretim üyeleri gözetiminde yapılmıştır. "Ylham (İlham)", "Братство литература-братство народов (Edebiyat kardeşliği millet kardeşliğidir)", "Писатель и пятилетка (Yazar ve 5 yıllık plan)" isimli TV yayınlarında gazeteciler edebiyat, tiyatro, güzel sanatlar dalında icat edilmiş en iyi eserleri takdim etmeye çaba göstermiştir. Sistematik olarak yayında ressamların yaratıcılığına yönelik haberler, makale yazıları, tele portreleri gösterilmiştir. Türkmenistan TV'si müzik kültürünün tanıtımı ve halkın estetik eğitimi konusunda önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir. TV stüdyosunun özel ilgi alanı olan Türkmen besteciler tarafından oluşturulmuş -sahne ve müzikal, senfonik, kamera enstrümantal, vokal- eserleri cumhuriyetin müzik kültürünün başarıları olarak gösterilmiştir. Bununla birlikte bir diğer önemli TV programı da Türkmenistan halk müzikleri olmuştur. Milli kültürlerin iki taraflı zenginleştirilmesi yönünde Türkmenistan TV'sinin rolü büyük olmuştur.

Türkmenistan TV yayıncılığı kitle kültür aracı olmakla beraber toplumsal kültürün genel sisteminin ayrılmaz bileşik öğesine dönüşmüştür. Geniş halk kitlesi tarafından ulaşılabilir asimilasyon, dolaşım, geçmiş zamanların muazzam kültür değerleri birikimini içinde barındıran araç olarak ortaya çıkmıştır.

1980'li yılların ortalarında ulusal televizyonunun düzenli siyaseti yenilenmeye başlamıştır. Nitelik yönden gelişmesinin en efektif biçimi olarak elemanların SSCB'nin en iyi televizyon stüdyolarında staj görmesi, eski merkez televizyonunun kaliteli uzmanlarının Aşkabat'a davet edilmesi, gazeteci kadrolarının sertifikalandırılması durumu gösterilmiştir. Yedek kadroların atanması için adaylar yeniden gözden geçirilerek onlarla uygun işler yapılmıştır. Yönetici makamları için girişimci, enerjik uzmanlar aday gösterilmiştir.

Türkmen TV'sinin faaliyet alanının en önemli yönlerinden biri onun devamlı izleyicilerin mektupları ile çalışmak ve TV programları hakkında halkın görüşlerini öğrenmek olmuştur. İzleyicilerin düşüncelerini öğrenmeye aracı olan televizyon, çalışmasındaki toplum bilimsel

araştırmaların ve mektupların kullanılması yöntemi, çeşitli konu ve meseleler seçiminde kılavuzluk etmiştir.[98]

3.1. Toplumsal Reform Periyodu, 80'li yılların Ortalarında TV'nin Rolünün Artması

Glasnost, sosyal hayatın demokratikleşmesi, Türkmenistan televizyon yayıncılığının faaliyet yapısını derinden etkilemiştir. Yazı işleri heyetinin sertifikalandırılması ve yedek kadro mensupları konusunun tartışılması, mucit işçilerin yarışma ve tarifelendirilmesi, işçi kolektiflerinin komisyonlarının oluşturulması TV'de görev alan her bir kolektifin durumunun demokratikleşmesine yol açmıştır. Yeni, yaratıcı arayışları teşvik etmek ve yayınların etkililiğini artırmak hedefi ile televizyonun yaratıcı, mühendis ve teknik işçilerinin gayretlerini yüreklendirecek yeni maddi ve ekonomi faktörler kabul olmuştur. Redaksiyon bağımsızlığını elde etmiştir ve sorumluluğunu artırmıştır.

Propaganda modeli değişerek yeni yayınlar, programların başında canlı yayın kurarak iktidar yöneticileri, bakanlıklar ve idareler tarafından izleyicilerin sunduğu soruların yanıtlandığı yayınlar ortaya çıkmıştır.

Türkmen TV'si monolog ve konferans konuşmalarından tartışma ve diğer hareketli; gerçeklerin monopol açıklaması değil çoğulcu düşünce biçimi formlarına geçiş yapmıştır.

Bu yıllar cumhuriyet TV'si diğer kitle iletişim araçları gibi geçmiş durgun yıllardan miras kalmış kayıtsızlık, insanların sosyal umursamazlığı, hissizlik ve inanç kaybı gibi ağır kalıntıların üstesinden gelmeye çalışmıştır.

Radyo, sinema, tiyatro tecrübelerini elde ederek basın geleneğini geliştiren Türkmenistan televizyon yayıncılığı, ilim ve teknoloji devrimi başarılarına dayanarak bugün kitle iletişim araçları sisteminde seçkin yeri hak etmiştir. TV, lafın gerçek ve mecazi anlamıyla halkın otantik tribününe dönüşmüştür.

Türkmenistan TV'sinin milli yapısı onun insanlarla gündelik ve berk ilişkileri ile tespit edilmiştir. Bunu söylemekle milyarlarca izleyici topluluğu tarafından tüketilen milyonlarca yayın programlarını ve Türkmen TV'sinin izleyicilerden senede bin mektup kabul etmesi

[98] Rahimov Serdar, **Turkmenskoye Televideniye-Opıt i Problemı Razvitiya (1960-1980-e gg.)**, Aşkabat: Akademiya Nauk Turkmenistana yayınları, 1994, s. 42-44.

kastedilmeyip, TV'nin milli karakteri ilk önce yayınlarının kahramanı millet ve onun umut, beklenti ve kaygıları olmasından bahsedilmiştir.

Televizyon, insanları yurt içi ve yurt dışı arenada olup biten olaylar hakkında anında ve sistematik bilgilendirerek izleyicilerin bilinci ve davranışlarını etkilemektedir ve bağımsız Türkmenistan devletin önünde duran önemli meselelerin çözümünde halkı mobilize etmekte devlet organları aygıtı olarak hizmet etmiştir. Sosyal hayatta Türkmenistan TV'sinin rolü doğal olarak Devlet Başkanı ve iktidar yönetimi altında tüm Türkmen milletinin çözdüğü meseleler ile ilintili olmuştur: devletin bağımsızlığını pekiştirmek, dünya çapında saygıdeğer bir yeri sahiplenmek.

Şimdiki zaman TV programları olarak sosyal tecrübe birikiminin belirli göstergesi, yönetimsel kararların katalizörü, insanların sosyal aktivitelerini etkileyen ve toplumsal düşünce oluşumunda kuvvetli kaldıraç olarak hizmet eden mevzular gösterilmiştir.[99]

Türkmenistan'da TV rolünün gelişimi:

- Toplum yönetiminde demokratik prensiplerin gelişimi;
- Propagandanın merkezileştirme ideasının gelişimi;
- Glasnost prensibinin gelişimi, yönetim işleri hakkında kitlelere geniş bilgi aktarmak;
- Enformasyon aktarımı hızının pekiştirilmesi, kaynaktan alıcıya gönderilen bilgilerin önünde duran geçici ve uzamsal bariyerlerinin aşılması;
- Haber kaynaklarının popülaritesi, güvenilirliği, otorite ve yetkisinin artırılması;
- Çeşitli propaganda yaklaşımlarının zenginleştirilmesi(değerinin artırılması);
- Haberlerde duygusal başlangıçların çoğaltılması, enformasyon sürecinin içerik ve formunda daha derin rasyonellik ve duygusallığın birleşimi vuku bulması ile sonuçlanmıştır.

Çok fonksiyonelli televizyon: komünist parti politiğinin propagandasını yapmak, Marksist-Leninist düşünce ideolojisini yaymak, sosyal, politik, ekonomi ve kültür yaşamın olaylarından bahsetmek işlevinin yanı sıra eğitici, öğretici ve eğlendirici araç olarak hizmet etmektedir.

[99] Rahimow, s. 62-65.

Toplum karşısına orijinal sanat eserlerinin yapımcısı olarak ortaya çıkan TV, aynı zamanda sinema, edebiyat, müzik ve tiyatro eserlerinin de yayıncısı olarak tanınmıştır.

Sovyet televizyon yayıncılığı toplumsal hayatlarda yeteri kadar ideolojik, sosyal ve kültürel rol elde etmeden evvel uzun ve zor yol kat etmiştir. Uzak mesafedeki olayları görüntüleyebilen yayın hayalinin gerçeğe dönüşmesi için ilim ve teknoloji gelişimlerinin imkân yaratmasına çok seneler gerektirmiştir.

BAĞIMSIZLIK DEVRİ TÜRKMENİSTAN MEDYASI

1. Bağımsızlığın İlk Yıllarında Türkmen Basını

Ülke Bağımsızlık statüsüne ulaşıp, büyük önder Saparmyrat Türkmenbaşy yönetiminde yeni Türkmen toplumu sağlamlaştırıldıktan sonra Türkmen milli matbuatı, hakiki "ruhy aýna" (ruhu, manevi ayna), kamuoyu oluşturucu, Türkmenlerin Bağımsız ve Daimi Tarafsız devletini inşa etmekte yardım edici, dostluk ve kardeşliği kuvvetlendirici, halkı birleştirici, amaca yönelik birinci derece vasıtaya dönüşmüştür.

Bağımsızlık öncelikle basının içeriğine tesir etmiştir. Haber yayınlarında kısa temanın yerini uzun, geniş anlatımlı temalar almıştır. Türkmenlerde eskiden beyanı edilemeyen geçmiş tarih, örf ve adet, edebiyat ve sanat, din ve adetler, dil zenginliği yazılarda yeniden yer bulmuştur. Konu açıklığı düşünce özgürlüğünü yaratmıştır. Milliyetçilik her bir meselenin malzemesinin özünü oluşturmuştur. Bunun sonucu olarak, milli basının tema bolluğu ortaya çıkmıştır. bu konu çeşitliliğinin genişlemesinde en başta Cumhurbaşkanı Saparmyrat Türkmenbaşy'nın hizmeti büyük olmuştur. Saparmyrat Türkmenbaşy'nın yorulmak bilmez tasası, bitmez tükenmez arayışı, mantığı, inisiyatifi sayesinde gazete ve dergiler çeşitli mevzulu, zengin içerikli basın organına dönüşmüştür.

Türkmenistan Cumhurbaşkanının yayın politikası, gazetecilerle düzenlediği konferanslar, yaratıcılık kolektiflerinde gerçekleştirdiği toplantılar basın çalışanları adına yol göstericilik yapmış ve yepyeni çerçevede çalışmaları durumunda dönüm noktası olmuştur.

Haberlerin içerik zenginliği yayın biçimine etki etmiştir. Gazete ve dergilerde haberlein yerleşimi teknik açıdan tasarımı tekdüzelikten kurtulmuştur. Her bir gazete ve dergi, eğilimi ve vazifesi bakımından kendi "çehresini" elde etmiştir. Haberlerin çeşitli format ve görünüşlü harflerle verilmesi, çeşitli teknik dizaynların uygulanmasında bilgisayarların rolü artmıştır.

Bağımsızlığın büyük öğretmeni Saparmyrat Türkmenbaşy'nın liderliğinde ve gösterdiği devamlı ilgisi neticesinde Türkmen milli basını yeni gelişmeler kaydetmiştir. Türkmenbaşy zamanında milli basının yeni ve genç bir dönemi başlamıştır.[100]

[100] Goçmyradow, Annagurdow, s. 88.

2. Gazeteler

2.1. Türkmenistan Gazetesi

Gazetenin kurucusu Türkmenistan'ın ömürlük Cumhurbaşkanı Saparmyrat Türkmenbaşy. Sloganı: Halk. Vatan. Türkmenbaşy.

Türkmenistan gazetesinin redaksiyonunun, devlet kuruluşu ve toplumsal politik yaşam; iktisadi ve hayati meseleler; köy siyaseti, ekonomik gelişmeler ve mal mülk sahibi ilişkileri; manevi kalkınma; uluslararası ilişkiler; mektup-haberler; reklamlar, sipariş amaçlı yayınlanan haberler ve ilanlar; özel haberci, tercüman bölümleri mevcuttur.

Bağımsızlığın ilk yılları gazetede "Ülkämiziň altyn sümmüli (Ülkemizin altın başağı)", "Aýanlyk ýagdaýynda okyjylaryň hatlary", "Maşgala we durmuş (Aile ve hayat)", "Dumly-duşdan, ýurduň içindäki habarlar (Her köşeden, yurt içi haberleri)", "Adam, jemgyýet, kanun (İnsan, toplum, yasa)", "Hatyra güni (Anma günü)", "Ýagşy adam ýatdan çykmaz (İyi insan unutulamaz)", "Milli Galkynyş hereketi (Milli Kalkınma hareketi)", "Mülkdar (Mülk sahibi)", "Prezidentiň täze bilim syýasaty (Cumhurbaşkanının yeni bilim siyaseti)" başlıklı haberler yer almıştır. Yurt Bağımsızlığı basın ise tema özgürlüğünü kazandıktan sonra, gazetenin konu çeşitliliği daha da artış göstermiştir.

1997 yılının devamında "Türkmenistan" gazetesinde : "Prezidentiň 1000 gün maksatnamasy durmuşa geçirilýär (Cumhurbaşkanının 1000 gün programı hayata geçiriliyor)", "Prezidentiň Täze bilim syýasatyň miweleri (Cumhurbaşkanının yeni bilim siyasetinin meyveleri), "Oba işewür adamlar (Oba: zahmet sever insanlar)", "Ykdysady gatnaşyklar ýoly bilen (İktisadi ilişkiler yolu ile)", "Oba: täzeçe işlenilýän döwür geldi (Oba: yeni çalışma devri geldi)", "Hususyýetçilige giň ýol (Özelleştirmeye yeni yol)", "Ahlak tämizligi-ynsan gözelligi (Ahlak temizliği insan güzelliği)" gibi birçok haber başlıkları oluşturulmuştur. Gazetede 2000 yılının arifesinde Türkmenlerin 21. asır, Altın asrının eşiğinde Türkmen Ruhnama'sına (Ruhname) ilişkin haber başlıkları ("Yazarı Büyük Önder", "Ruhnama hakkında düşünüp…" vb.) altında okuyucuların teklifleri, önemli haberler yayınlanmıştır.

Saparmyrat Türkmenbaşy'nın kurduğu Bağımsız ve Daimi Tarafsız Türkmenistan devletinin korunması, kuvvetlendirilmesi, halkın oybirliğinin, bütünlüğünün pekiştirilmesi, yurdun, halkın refah yaşamının temin edilmesi, 21. yüzyıl Türkmenin altın yüzyılının azimli adımlarının beyan edilmesi-Türkmenistan gazetesinin ana başlıkları olmuştur.

Bağımsızlık ve Saparmyrat Türkmenbaşy'nın basiret ve irfanı Türkmenistan milli devletini meydana getirmiştir. Bu tarihi vaka birçok açıdan ifade edilmiş ve betimlenmiştir.

Halk. Vatan. Türkmenbaşy. Bu yekpare kutsallık gazetenin ana ve daimi teması olmuştur. Halkın fikir birliği ve bütünlüğü, vatanın her geçen gün başarılar elde etmesi, Türkmenbaşy'nın halk tarafından ulu önder derecesine çıkarılması gazetenin ilahı marşı olmuştur.

Bağımsızlık, Daimi Tarafsızlık ve Türkmen milli devleti, Saparmyrat Türkmenbaşy'nın zihin gücünden oluşan devlet-kamu kuruluşu gazetenin başlıca temalarından biri olmuştur. Bağımsız, Daimi Tarafsız, milli Türkmenistan devletinin kazandıklarını göklere çıkarmak ve tanımlamak, Saparmyrat Türkmenbaşy'nın ülkenin ekonomisini, halkın durumunu yüksek seviyeye götürmek hakkındaki büyük gelişmeleri, dünya çapında Türkmen devletinin itibarını ve derecesini artırmak açısından iç ve dış siyaseti, halkın milli ruhu kalkınması her zaman işlenen konulardan olmuştur.

Saparmyrat Türkmenbaşy'nın büyük ıslahat reformu, kamudan özel mülkiyete geçiş yapmak; toprağın çiftçiye emanet edilmesi; iktisat ve banka alanı; yeni döneme uygun insanları yetiştirmek; milletin sağlığını korumak; yazınsal mirası, milli sanatı geliştirmek ve halka sunmak vb. eğilimlerdir. Söz konusu eğilimler, "Bağımsızlık ve iktisat", "Saparmyrat Türkmenbaşy döneminin çalışkan adamları", "Saparmyrat Türkmenbaşy'nın 'Täze oba' (Yeni köy) siyaseti", "Toprak sahibi çiftçi-ağa", "Ekonomi ve bankacılık", "Saparmyrat Türkmenbaşy'nın zamanı ve manevi canlanma (Rönesans)", "Türkmenistan-bahçe bostan", "Bu bizim yeni tarihimiz" adlı gündelik ve özel sayfalarda, bölüm ve başlıklarda dile getirilerek tasvir edilmiştir.

Bağımsızlık statüsünü, Saparmyrat Türkmenbaşy'nın devrini, yeniçağı, yeni şahısları, Türkmen milli ruhunu ve yeni tarihi, Saparmyrat Türkmenbaşy'nın görkemli yeniden yapılandırma stratejisini yazıya dökmek ve betimlemek adına Türkmenistan'ın ulusal yazarları B. Hudaýnazarow, A. Agabaýew, B. Jütdiýew, S. Öräýew, H. Diwangulyýew, siyasetçi J. Garajaýew, yazar Osman Öde, Profesör Doktor Ç.Ýazlyýew, S. Atanyýazow ve başkalarının katkısı eşsiz olmuştur.

Bağımsızlık ve Saparmyrat Türkmenbaşy'nın büyük doktrini Türkmen milletinde milli ruh inşa etmiştir. Gazete, Türkmenlerin yeni tarihi, Türkmenistan halkı, örf ve adet, gelenek ve görenekleri, manevi dünyası vb. konulu haberleri bu bakımdan yayınlamıştır.

Saparmyrat Türkmenbaşy'nın buyrukları ve kararları esasında yeniden yapılandırılan, yeni oluşturulan milli bayramlar, Kurban bayramı, Ramazan bayramı, anma günleri ve diğer şanlı senelere adanan gazetenin özel sayılarında, sayfalarında ve yayınlarında Türkmenlerin milli ruhu tasvir bulmuştur.

"Türkmenistan" gazetesi ülkenin ana akım yayın organıdır. Cumhurbaşkanı Saparmyrat Türkmenbaşy bu temel gazetenin önemini vurgulayıp "Türkmenistan gazetesi diğer neşirlerin arasında her daim amiral gemisi rolünü üstlenmiştir. Bu yüzden şimdiki zamanda da gazeteden beklentimiz ölçüsüzdür. O, fevkalade bağımsızlığın hakiki velisi göreviyle diğer neşirlere örnek olmalıdır. Türkmenistan gazetesinin her bir makalesi, her bir haberi bağımsızlığın ektiği tohumlarının çimlenmesine ve meyve vermesine, diyarımızın yeryüzündeki statüsünün arttırılmasına, halkımızın, milletimizin daha da mesut ve birlik ve beraberlikte, dostça, kardeşçe yaşamasına, yurdumuzun huzurlu, berrak, kutsanmış olmasına, Bağımsızlığa, Vatana, öz halkına karşı sevgi ve gurur hissinin insanların kalbinde yer almasına derinden etki etmelidir. Bunun böyle olması için gazete kolektifi kendinin çalışma yöntemlerini yeniden, çağdaş kalıba dökmelidir, gazeteyi her yönden modernize etmelidir"[101] diye, gazetenin editörlük heyetinin önünde yeni hedefler koymuştur.

Yayın kadrosunun önünde yeni yüzyılda Türkmen'in altın yüzyılında ulu vazifeler bulunmaktadır. Büyük önder Saparmyrat Türkmenbaşy'nın sürdürdüğü iç ve dış siyaseti, halkın hayat standartlarını korumaya ilişkin amelleri, bağımsız ve daimi tarafsız Türkmenistan'ın ekonomisini pekiştirmek yönündeki projeleri ilk önce Türkmenistan gazetesinde yer almıştır. Bunun dışında, ülkenin ve dünyanın çeşitli bucaklarında meydana gelen haberleri, beşeri, iktisadi, kültür temalarına ilişkin derinlemesine bilgileri anında aktarmak Türkmenistan gazetesinin esas amacı olmuştur.

[101] Goçmyradow Hojamyrat, **Ruhy aýna**, Aşkabat: Ruh yayınları, 1998, s. 19.

Yazı işlerinin amaçladığı vazifeleri başarı ile yerine getirmesi, kadrolu çalışanlar meselesinin çözülüşüne de bağlı olmuştur. Bağımsızlıktan sonra redaksiyonun yazı işleri heyeti Magtymguly Üniversitesinin gazetecilik bölümü mezunları ile pekiştirilmiştir.[102]

Kısa bilgi: Türkmenistan gazetesinin ilk yayını 29 Haziran 1920 tarihinde yayınlanmıştır. 22 Şubat 1932 tarihinde çıkan 44. sayısından başlayıp gazete "Şuralar Türkmenistany" adıyla neşredilmiştir. 30 Mart 1936 tarihinde çıkan 74. sayısından itibaren ise "Sowet Türkmenistany" adı altında yayınlanmaya devam etmiştir. Türkmenistan devletinin Bağımsızlık ilanı gününün bir sonraki günü, yani 28 Ekim 1991 tarihinde ise gazete "Türkmenistan" adını kazanmıştır. Gazete 10 Ocak 2000 tarihinde tamamen Türkmen milli alfabesine geçmiştir.

Türkmenistan gazetesi haftada 6 gün neşredilmekte ve formatı A-2 kâğıttır. Yayın dört sayfadan ibarettir.

2.2. Neytralnıy Turkmenistan (Нейтральный Туркменистан)

(Tarafsız Türkmenistan)

Gazetenin kurucusu Türkmenistan'ın ebedi Cumhurbaşkanı Saparmyrat Türkmenbaşy'dır. Tarafsız Türkmenistan ülkenin ulusal ve ana akım gazetelerinden biridir. "Dünyada Birleşmiş Milletler Kurulu tarafından tanınmış ilk Tarafsız devlet bu bizim vatanımız aziz Türkmenistan'dır" sözlerini gururla yazıya döken, tarafsızlık ilanının (12 Aralık 1995) hemen ertesi gününden başlayıp yeni ismini "Нейтральный Туркменистан" adını kıvanç ile taşıyan gazetedir.

Нейтральный Туркменистан yayını redaksiyonunun iç siyaset, piyasa (borsa) reformları hayat ekonomisi ilerlemesi; dış politika ve devletlerarası işbirliği; yurt içi haberler ve gazeteciler ile çalışmak; medeniyet, edebiyat, sanat, ilim; toplumsal siyasi kurumlar, yapım birlikleri, sağlık ve bilim ilerlemeleri, gençlerin askeri vatanseverlik terbiyesi, hukuk koruyucu kurumlar ve spor; milli kalkınma idealarını vaz etmek, halkın gelenek ve görenekleri, kalkınma bölümleri olmuştur.

[102] Mämmedow Agamyrat, **Döwrüň möhüm meseleleri we žurnalistika**, Aşkabat: Türkmen dövlet neşiryat gullugy yayınları, 2010, s. 75-77.

Gazetenin editörlük heyeti ülkede matbaa işletmeciliğinin tüm işlerini şimdiki zaman teknolojisi aracılığıyla gerçekleşmesi yolunda öncülük etmiştir. Gazete eki hükmünde "Press-kurýer Türkmenbaşy" (şimdi "Türkmenistanyň Prezidentiniň Metbugat Çapary"), "Спортивный Туркменистан" (şimdi "Türkmen sporty") gazetelerini ilk olarak neşir etmiştir.

"Нейтральный Туркменистан" ayda bir kez "Финансовые вести (Finans haberleri)" adlı dergiyi de gazetenin eki olarak üç dilde, Türkmence, Rusça ve İngilizce dillerinde yayınlamıştır. Gazete ekonomi konulu kitapları, takvimleri, kartpostalları ilk yayınlayan basın yayın organı sayılmıştır.

Нейтральный Туркменистан gazetesinin ek neşirlerinin yıllık para geliri artış göstermiştir. Gazetenin redaksiyonu emeklileri bedava abone yapmıştır. Yazı işleri bunun haricinde çeşitli hayır işleri, sadaka, savaş gazilerini sağlığına kavuşturma, okuma yazma öğretme çalışmaları için milyonlarca manat harcamıştır. Yayının reklam ajansı pazar ekonomisini hareketlendiren güç olmuştur. Büyükşehirlerin, şehirlerin güzel çehreye bürünmesi yönünde eşsiz hizmet etmiştir. Gazetenin yazı kurulu çeşitli ülkelerin elçilikleri, firmaları ile etkin işbirliği içinde olmuştur. Bu yüzden yabancı konsolosların ülkenin bu gazetesine saygısı sonsuz olmuştur. Нейтральный Туркменистан gazetesinde ülkenin ilk Cumhurbaşkanı Saparmyrat Türkmenbaşy'nın iç ve dış politikasının hayata geçirilmesine büyük önem verilmiştir. "Cumhurbaşkanının reformları faaliyette", "Bilim reformu", "Saparmyrat Türkmenbaşy'nın '1000 gün' projesi faaliyette", "Sağlık" programı, "Däne (Tane)", "Devlet Başkanının kararının yerine getirilmesine itina gösteriyoruz", "Cumhurbaşkanının sözü kanundur" gibi haber başlıklarında Saparmyrat Türkmenbaşy'nın kabul eden kararlarının, konuşmalarında, konferanslarda atadığı vazifelerinin, maksatnamelerinin, yeni yapıtlarının gerçekleştirildiğine dair haberler yer almıştır.

Ülke lideri Saparmyrat Türkmenbaşy'nın yorulmak, usanmak bilmez tasası neticesinde Aşkabat şehrinin yeni büyük yapılar (imarlar), cadde-sokaklar, gezi parkları, anıtlar, abideler ile görkemli hale gelişi, yarın için başkentin sorumlu tutulduğu vazifeler hakkında yazılar "Tarafsız Türkmenistan'ın başkenti bugün ve yarın" başlığı altında yayınlanmıştır.

Gazetede sanayi ve tarım alanı ile ilgili üreticilik meselesine ilişkin bilgiler de yer almıştır. Üretim meselesini canlı tutan makaleler, haberler, röportajlar esas itibariyle "Ülkenin ekin

meydanlarında, tarlalarında", "Türkmenistan'da üretildi" atfı ile "Dikkat: tecrübe", "Müteşebbislere-imkânlar" başlıklarında beyan edilmiştir.

Нейтральный Туркменистан gazetesinde kültürel ve manevi mirasları ortaya çıkaran haberler de yer almıştır. "Ahlak gelişiminin programı", "Manevi terbiye", "19 Mayıs-Magtymguly'nın şiir bayramı", "Bizim manevi mirasımız", "Aziz ülkemizin tarihinden", "Türkmen halısının bayramı", "Halkın ruhu hazinesi", "Gelenek görenek, örf ve adet", "Korkut atanın 1500 yıldönümüne" adlı haber başlıkları kültür ve manevi mirasa dair yazılar yayınlamıştır.

Saparmyrat Türkmenbaşy'nın Türkmen Ruhnama'sını yaratmak hakkındaki paha biçilmez fikri gazete okuyucuları tarafından büyük destek toplamıştır. Okuyucuların Ruhnama hakkındaki düşünceleri "Ruhnama Türkmen milletinin ikbali", "Ruhnama Türkmen halkının mukaddes, kutsal kitabı", "Ruhnama Türkmen milletini manevi yönden geliştirilmesinin maksat namesi" isimli yazılarda yayınlanmıştır.

Saparmyrat Türkmenbaşy'nın yazıhanesine Ruhnama ile ilgili gelen mektuplar, "Cumhurbaşkanının posta kutusundan" başlığı ile yayınlanmıştır.

Нейтральный Туркменистан gazetesi 21. asrın eşiğinde, Türkmenistan ülkesinde siyasi, kültür vakaları, iktisadi kazanımları, "Türkmenistan'ın parlamento seçimleri", "Türkmenistan 21. yüzyılın eşiğinde" isimli haber manşetlerinde yankı bulmuştur.[103]

Kısa bilgi: Нейтральный Туркменистан (eski adı "Туркменская Искра", Türkmen kıvılcımı) gazetesinin ilk yayını 7 Kasım 1924 tarihinde yayınlanmıştır. Küçük formatlı (A-4) gazete olmuştur. İlk başta küçük bir basımevinde basılmıştır. Nisan 1924'te gazete "Türkmenistan" gazetesinin eki mahiyetinde "Советская Туркмения" (Sovyetler Türkmenistan'ı) adı altında neşredilmiştir ve bu adını 1924 Kasım ayının başlarına kadar taşımıştır. 13 Aralık 1995 tarihinde yayınlanan sayısından itibaren gazete ""Нейтральный Туркменистан" adıyla yayınlanmaya başlamıştır.

[103] Ballyýew Kakamyrat, Goçmyradow Hojamyrat, **Türkmenbaşy we Türkmen metbugaty**, Aşkabat: Türkmenistan yayınları, 2000, s .49.

Нейтральный Туркменистан haftada altı gün neşrediliyor. Formatı büyük (A-2), dört sayfadan ibarettir. Ana ofisi başkent Aşgabat'ta yer almaktadır. Web sitesi: www.tdh.gov.tm . Baş editörü Viktor Zaysev.

2.3 Türkmenistanyň Prezidentiniň Metbugat Çapary

(Türkmenistan Cumhurbaşkanının Basın Kuryesi)

Gazetenin kurucuları Türkmenistan'ın ebedi Cumhurbaşkanının basın ajansı ile "Watan" (Vatan) gazetesinin redaksiyonu. Neşrin ana sloganı Saparmyrat Türkmenbaşy'nın: "Bizim her birimiz vatanımızı başımıza taç etmeliyiz" sözü olmuştur.

Gazete, ilk önce Türkmenistan Cumhurbaşkanının günlük faaliyetleri ile yakından ilişkili olmuştur. Yayın, yurdun Cumhurbaşkanı ile yerel yetkililerin arasını birleştirici köprü olarak hizmet etmiştir. Bakanlıkların, departmanların, okulların ve kültür dairelerinin ve yerli güçlerin Türkmenistan'ın Cumhurbaşkanının buyruklarının, kararlarının yerine getirilmesi uğrundaki genel çabalarının birleştirilmesine, Cumhurbaşkanı Saparmyrat Türkmenbaşy'nın iç ve dış siyaseti, yurdun devasa planlarını kesin anlatmaya, toplumda karşılıklı uzlaşma ve hoşgörü ruhunu yaratmaya aracı olmuştur. Gazete tüm hükümet dairelerinin en yakın yardımcısı olmuştur.

"Türkmenistanyň Prezidentiniň Metbugat Çapary" gazetesinde "Halk, Vatan, Türkmenbaşy", "Bağımsız, Tarafsız vatan", Türkmenistan Cumhurbaşkanının kararları yerine getiriliyor", "Önder ve bayrak", "Demokrasi ve hukuk", "Kardeşlik, işbirliği", "Entelektüel âleminde" adlı özel bölümlerde, "Türkmenistan: politik yaşamın kroniği", "Yurt haberleri", "Haberler, sohbetler" ve benzer başlıklar altında haberler yayınlanmıştır. Gazete yeni yüzyılda genç Türkmenistan devletinin iç ve dış politikasında elde ettiği büyük başarıları ayrıntılarıyla anlatmayı kendine hedef edinmiştir.

Ülke vatandaşlarından Cumhurbaşkanı posta kutusuna her gün onlarca mektup gelmiştir. Bu mektuplarda halk Cumhurbaşkanına arz ve şikâyetlerini dile getirmiş, tekliflerini açıklamıştır. Gazetenin 2000 yılında yayınlanan ilk sayılarında "Cumhurbaşkanının posta kutusu" başlığı oluşturulmuştur. Bu neşirde Türkmenistan Cumhurbaşkanının buyruklarına, kararlarına ilişkin açıklamalar, betimlemeler yer almıştır. Yayında tarih konusunu işleyen sohbet ve makalelere çokça yer verilmiştir, bu amaçla Sovyetler devrinde Parti-Sovyet işlerini yürüten müdürlerin

dikkatsizlikleri, gecikmesi, genel olarak Sovyet düzeninin Türkmen haysiyetine mahsus olmayan tutum ve davranışları hakkında açıkça ifadesi geçen makaleler, nutuklar, demeçler ayrı başlık altında yayınlanmıştır.

Kısa bilgi: "Türkmenistanyň Prezidentiniň Metbugat Çapary" gazetesinin ilk sayısı 27 Ekim 1998 tarihinde yayınlanmıştır. Orta formatlı (A-3), 8 sayfalık gazete olmuştur. Gazete ayda iki kez neşredilmiştir. Gazetenin baş redaktörü (editörü) Türkmenistan'ın meşhur gazetecisi Kakamyrat Ballyýew. Yayın 2000 senesinin başından itibaren tamamen Türkmenistan milli alfabesine geçmiştir.

2.4. Türkmen Sporty

(Türkmen Sporu)

Kurucusu: Türkmenistan'ın ebedi Cumhurbaşkanı Saparmyrat Türkmenbaşy. "Türkmen sporty" gazetesi "Нейтральный Туркменистан" gazetesinin haftalık eki olmuştur. Gazetede öncelikle Türkmen milli spor çeşitleri hakkında haberler, makaleler yayınlanmıştır. "At çapyşygy (At yarışı)", "Göreş (Güreş)", "Düzzüm", "Küşt (Satranç)", "Milli oyunlar" gibi bölüm başlıklarında milli sporlarda kazanılan ödüller, görevler ve sorumluluklar hakkında sohbetler açılmıştır. Türkmen Sporty gazetesinde "Dzyudo (Judo)", "Tenis", "Futbol", "Turizm", "Boks", "Samba", "Bilardo", "Hafif atletizm", "Ağır atletizm", "Voleybol", "Bisiklet sporu" başlıkları altında ilginç haberler yer almıştır. Türkmen Sporty gazetesi Türkmenistan tarihi boyunca ilk spor gazetesidir. 2000 senesinden başlayarak gazetede, ülkede ve yurt dışında düzenlenen spor aktivitelerinin, yarışlarının, Türkmen milli oyunlarının yayınlanması daha da pekiştirilmiştir. Türkmen sporunun duayenleri, uluslararası yarışmalarda dereceye giren sporcular hakkında bilgi verilmiştir.

Kısa bilgi: "Türkmen sporty" haftalık neşrinin eski ismi "Спортивный Туркменистан" olmuştur. İlk yayını 11 Şubat 1997 tarihinde çıkmıştır. 9 Ekim 1999 tarihinden itibaren ise "Türkmen sporty" adıyla yayınlanmaya başlamıştır. Orta formatlı (A-3), 8 sayfalık gazetedir. Gazete Türkmence ve Rusça olarak iki dilde yayınlanmıştır. Türkmen dilinde yayınlanan nüshası 2000 tarihinden başlayıp yeni milli alfabeye geçmiştir.

2.5. Ene Mähri

(Ana Şefkati)

Gazetenin kurucusu: Türkmenistan'ın Gurbansoltan kadınlar derneği olmuştur. Neşrin sloganı, Saparmyrat Türkmenbaşy'nın: "Aziz kız kardeşim! Kıymetli kardeşlerim! Siz Türkmenlerin namusu, yüzünün akısınız!" sözleri olmuştur.

Türkmenistan Cumhurbaşkanı "Ana şefkati" gazetesinin ilk sayısının yayınlanması münasebetiyle Gurbansoltan kadınlar birliğine ve "Нейтральный Туркменистан" gazetesi redaksiyonuna tebrik mektubu göndermiştir: "Türkmenistan'ın Gurbansoltan kadınlar derneği öz işini uluslararası enstitülerinin ve kurumlarının işleriyle denkleştirmiştir. Medeni cemiyetin kemale ermesine, devletin yürüttüğü siyaset ilişkilerinin hayata geçirilmesine destek çıkmıştır. "Нейтральный Туркменистан" gazetesinin redaksiyonunun ve Birleşmiş Milletler Kurulunun uluslararası nüfus fonunun yardımları sonucu oluşturulan "Ene mähri" gazetesi bu kurulların karlı işlerine büyük destek sağlamıştır. Hayatın ağır ve zor yollarını aşıp, ata vatana, mukaddes ocağa, sevgili yâre baki vefakâr davranan insan sembolüne dönüşen gayretli annelerimizin geçmişini, ihtişamlı, harika huylarını, haysiyetlerini, manevi dünyasını açık etmekte gazetenin verimli işler bitireceğine inanıyorum".[104]

Gazete ilkin hanımların dikkatini çekmeyi başarmıştır. Bu yeni neşirde "Permandan soňky oylanma (Kararname sonrası tefsirler)", "Serdar sahawaty (Serdar sahaveti)", "Dostluk", "Ruhy çeşme", "Şefkat", "Sergi", "Tarihim-ikbalim", "Miras", "Sanat" başlıklarında Saparmyrat Türkmenbaşy'nın kadınlar hakkında sevgi dolu duygulu tasası, dostluk kardeşlik, Türkmenlerin geçmiş tarihi, kadın kültürü kalkınması konulu yazıları yer almıştır. "Tebigy dermanhana (Doğal eczane)", "Sağlık", "Terbiye", "Ocak" adlı haber başlıklarında ilaçlar, eğitim, ocak kutsallığı doğrultusunda kadınlar bilgilendirilmiştir. Gazetede hanımların arzuları, istekleri ve tekliflerine yer verilmiştir.

Kısa bilgi: "Ene mähri" gazetesinin ilk yayını 21 Aralık 1998 tarihinde basılmıştır. Büyük formatlı (A-2), dört sayfalık gazete olmuştur. Ayda iki defa çıkmıştır. Redaktörü: Gözel Nuralyýewa. 2000 senesinde bütünüyle Türkmen alfabesine geçmiştir.

[104] **Ene mähri** gazetesi, 21 Aralık 1998.

2.6. Watan

(Vatan)

Gazetenin kurucusu: Türkmenistan'ın ebedi Cumhurbaşkanı Saparmyrat Türkmenbaşy. Neşrin ana sloganı: Saparmyrat Türkmenbaşy'nın, "21. asır Türkmenin altın asrı" kelamı olmuştur.

Watan gazetesinin redaksiyonunun siyaset ve yaşam, iktisat, medeniyet, yurtseverlik öğretisi ve edep-terbiye, mektuplar-haberler bölümleri olmuştur. Gazete bağımsızlığın ilk yıllarında "Erer o erkin daim/budur Türkmen binası" sloganını baş slogan hükmünde öne sürmüştür. Gazetede Türkmenbaşy'nın yürüttüğü iç ve dış politika vaz edilmiştir. Hayat, iktisat, bilim, terbiye, miras meseleleri ortaya atılıp okuyucuların heyecanı artırılmıştır. "Cumhurbaşkanı siyaseti ulusun sahaveti" başlığı altında haberlerin bileşiği verilmiştir. Gazetenin aktüel sayfalarının arasında en etkini "Watannama" sayfası olmuştur. Bu özel sayfada bağımsızlığın getirdiği lezzetli meyveleri, ülkede meydana gelen fevkalade hadiseler, kalplere mutluluk aşılayan yenilikler betimlenmiştir. Watan gazetesinde "Edep" sayfası ayrı bir özellik taşımıştır. Sayfada devamlı edep ve terbiye meselesi ele alınmıştır. Gazetede "Vatan hakkında söz", "Saparmyrat Türkmenbaşy kurdurdu", "Tarafsızlığın yüce mimarı", "Bu Türkmenbaşy eyyamının tarihi", "Bin günün bir günü" adlı ana başlıklarla Saparmyrat Türkmenbaşy'nın yönetiminde Bağımsız ve Daimi Tarafsız diyarda kazanılmış ilerlemeler, halkın vatana olan sevdası, tutkusu, vatan tarihi yayınlanmıştır.

Büyük lider Saparmyrat Türkmenbaşy'nın yürüttüğü Bilim, Sağlık, Yeni köy siyasetleri ve onların hayata uyarlanması haberleri "Yeni Bilim siyaseti faaliyette", "Sağlığım esas varlığım", "Cumhurbaşkanının Yeni köy siyaseti" isimli başlıklar altında işlenmiştir. "Watan" gazetesi alın teriyle çalışıp helal zengin olmak, insaflı olmak, hayat doluluk, canlılık hakkında ("Helal Türkmen zenginleri", "Yarının Türkmen zenginleri", "Halk söylerse yalan atmaz" vb. başlıklar) periyodik yazılar içermiştir.

Gazetede şiir, kültür mevzuları "Şadyýan şenbe (Mutlu cumartesi)" başlığı içerisinde yazıya aktarılmıştır.

Saparmyrat Türkmenbaşy gazete ve dergilerin yazı kurullarına talep bildirerek Watan gazetesinin 70. yıldönümü münasebetli kutlamasında şunları dile getirmiştir: "Milli kalkınma

hareketimize, aydın geleceğimize yürekten inanmaya, dünya çapında şöhretimizi pak temsil etmeye, bağımsız Türkmenistan'ın iç ve dış ve de sosyal siyasetin başarılarını desteklemeye, kabul bulan her bir buyruğun, kararın doğru düzgün yerine getirilmesi, yeniden inşa edilen örf ve adet ve geleneklerimizin zafer kazanmasından ibarettir. Bizim gazete ve dergilerimizi okuyanların kalbi temizlenip, yüreği kutsallıktan yana coşkulu vurmalıdır".

Watan gazetesi kitle gazetesidir. Yazı işleri kurulu Saparmyrat Türkmenbaşy'nın basın çalışanlarını sorumlu tuttuğu görevlerin başarıyla üstesinden gelebilmek için 21. asırda (Türkmenlerin altın yüzyılı) çeşitli konu ve türde kaliteli, nitelikli haberleri sık sık yayınlamayı amaç edinmiştir. Redaksiyon her daim okuyucu kitlesinin notlarına, belirtilerine ve tekliflerine özenle yaklaşmıştır, onların fikirlerinden yararlanmıştır.

Kısa bilgi: "Watan" gazetesinin ilk sayıs ("Yaş Kommunist" gazetesi) Mart 1925'te basılmıştır. Formatı büyük (A-2), 4 sayfadan oluşmuştur. Haftada üç gün yayınlanmıştır. Gazete Watan logosunu 12 Eylül 1992 tarihinde elde etmiştir. Neşir 1 Ocak 2000 tarihinden itibaren bütünüyle Türkmen milli alfabesine geçmiştir. Yıldönümü seneleri: 1975'te 50. yıldönümü, 1985'te 60. yıldönümü, 1995'te 70. yıldönümü kutlanılmıştır.[105]

2.7. Nesil

Bağımsız, Daimi Tarafsız Türkmenistan devletinin gençlik gazetesidir. Neşrin ana sloganı: "Halkın bir iş tutsa, sen ondan geriye kalma!"

Gazetede tarih, siyaset ve ekonomi, bilim ve gençlerin hayatı, manevi kalkınma ve sanatsal esinlenme, uluslararası haberler, mektuplar ve kamu hayatı bölümleri mevcuttur. Cumhurbaşkanı Saparmyrat Türkmenbaşy'nın kuşakları her bakımdan baştan eğitmenin zorunluluğu kararıyla ulusun istek ve arzularını göz önünde bulundurarak gençleri aydınlatma görevini üstlenen Nesil gazetesi olmuştur.

Cumhurbaşkanı Saparmyrat Türkmenbaşy'nın önderliğinde bağımsızlık statüsü elde edildikten sonra genç nesil milli duygular ve manevi imtiyazlar ile eğitilmeye başlanmıştır. Nesillerin nasihatçisi, yakın dostu olan "Nesil gazetesi" yeni gelecek varislerimiz sayılan gençlerin milli ruhta, çağdaş döneme layık biçimde eğitilmesi yönünde büyük katkı

[105] Ballyýew Kakamyrat, Goçmyradow Hojamyrat, **Türkmenbaşy we Türkmen metbugaty**, Aşkabat: Magaryf yayınları, 2000, s. 19-21.

sağlamıştır. Gazete sayfalarında milliliğe ayrı önem verilmiştir. Birlik ve bütünlüğe, refah yaşama sürükleyen çağrılar bayrak olarak dalgalanmıştır.

"Adam ykbaly (İnsan kaderi)", "Türkmenistan'ın yeni tarihi", "Doğunun manevi kalıtı" başlıklarında yeni devletin yaratılışını sağlamlaştırmak, Türkmen milli tarihini, tutum ve davranışlarını keşfetmek meselelerine ilişkin materyaller yer almıştır.

Nesil gazetesi Saparmyrat Türkmenbaşy'nın demokrasi prensiplerinden örnek alarak hareket etmiştir. Bunu gazetenin sayfalarında çeşitli meslek sahibi ve bakış açısı olan insanların kendi fikirlerini beyan etmesine geniş imkân sunması ile görmek mümkün olmuştur.

Nesil en baştan başlayıp Türkmen halkının manevi köklerini araştırmayı ana konusu olarak seçmiştir. Geçmiş 70 yılda Türkmen milletinin hafızasından ve hayatından manevi köklerini söküp atmak için tüm yolsuzluklar yapılmıştır. Türkmenlerin gelenek, görenek, örf ve adetlerinden, tutum ve davranışlarından, genel olarak manevi kaynaklarından uzaklaştırılması, yeni Sovyet imajını yaratmıştır. Türkmenlerin hepsi aynı kalıptan çıkmış gibi tek, standart eğitim görmüştür. Gazete ve dergiler de bu ideolojiyi vaz etmiştir. Ülke bağımsızlığını kazandıktan sonra yeniçağ daha doğrusu özgürlük çağı başlamıştır. Özgürlük devri Türkmenlere kendinin Türkmenliğine gurur, kıvanç duyması yolunda büyük işler bitirmiştir. Devrin bu yürek vurgusunu Nesil gazetesi zamanında işitmeyi başarmıştır. Gazete, yurt içinde onurlu, saygılı insanların vatanseverlik, edep mevzulu, tesirli makalelerini yayınlamaya başlamıştır.

Genç gazetecilerin gücü sayesinde hazırlanılan "Spor", "İktisat", "Japbaklar", "Edep lütuftur", "Türkmen ili", "Türkmen talebesi", "Sağlığın kıymetini bil", "Manevi kalkınma", "Örf ve âdetim- gönül tuğum", "Sanatım-mertebem", "Kadın kalbi" adlı özel sayfalar gazetenin ana temasını oluşturmuştur. Magtymguly Üniversitesi Gazetecilik Bölümü mezunları genç gazeteciler yeni eyyamı, Saparmyrat Türkmenbaşy'nın eyyamını içtenlikle kavramıştır ve şimdiki zaman Türkmenistan basınının gelişiminde öncülük etmiştir.[106]

Kısa bilgi: "Nesil" gazetesinin ilk sayısı 2 Ocak 1992 tarihinde çıkmıştır. Formatı büyük (A-2), dört sayfadan oluşmuştur. Haftada üç kez yayınlanmıştır. Gazete 1 Ocak 2000 tarihinde tamamen Türkmen milli alfabesine geçmiştir.

[106] Ballyýew Kakamyrat, **Saparmyrat Türkmenbaşynyň metbugat syýasaty**, Ruh yayınları, Aşkabat, 1999, s. 92.

2.8. Edebiýat we Sungat

(Edebiyat ve Sanat)

Gazetenin kurucusu Saparmyrat Türkmenbaşy. Baş sloganı Saparmyrat Türkmenbaşy'nın : "Ruhnama Türkmen'in kalbine erkin sinecek, Türkmen'in kalbini zenginleştirecek ulu kudret olmalıdır" ifadesi olmuştur. "Edebiyat ve Sanat" gazetesinin düzyazı, şiir, kültür, sanat, sanatsal tasarım bölümleri bulunmuştur. Gazete bağımsızlık günlerinin ilk başından başlayıp sanatsal yazınsal hafta oluşturmuştur. Sanatçılar, şarkıcılar, Türkmenlerin edebi mirası hakkındaki bilgilerin derlemesini artırmışlardır. "Annadan anna çenli (Cumadan cumaya)" haber başlığında hafta içi gelişmeleri, olayları, haberleri işlenmiştir. "Edebiýat we Sungat" dergisinde Sovyetler zamanında yasaklanmış yazınsal miraslar yeniden canlanmış, basında yankı bulmuştur. Tarihi gerçekler açık edilmiştir.

"Edebiýat we Sungat" gazetesinde "Döredijilik dünyäsi (Sanat eserleri dünyası)", "Merw-2500", "10 ýyl abadançylyk (10 yıllık bolluk)", "Dil baýlygy-il baýlygy (Dil zenginliği halk zenginliği)", "Kim näme döredýä (Kim, ne türetiyor)", "Sözle, sözüň ýaýylsyn (Sözle, sözün yayılsın), "Kıssa", "Şiir", "Miras", "Hatlar", "Oba siyaseti oba kalkınması", "Yeni bilim siyaseti" gibi başlıklar güncelliğini korumuştur.

Yazarların, şairlerin bağımsızlık günlerini pekiştirmek ve dillere destan yapmak amacıyla yarattıkları has eserler gazetede geniş yer bulmuştur. Gazetede Cumhurbaşkanının direktifinden yön alan yazarlar, gazeteciler ve hatta çiftçiler kendi düşüncelerinin açıklama iradesine ulaşmıştır.

Kısa bilgi: "Edebiýat we Sungat" gazetesinin ilk sayısı 5 Temmuz 1958 tarihinde yayınlanmıştır. Formatı büyük (A-2), sekiz sayfadan oluşmaktadır. Gazete 1 Ocak 2000 tarihinden itibaren Türkmen milli alfabesi grafiği kapsamında yayınlanmaktadır.[107]

2.9. Galkynyş

(Kalkınma)

Saparmyrat Türkmenbaşy'nın önderliğinde "Syýasy söhbetdeş (Politika danışmanı)", "Halk sesi" gazeteleri ("Politika danışmanı"-Türkmenistan demokrat partisinin organı; 5 Şubat 1992

[107] Ballyýew, Goçmyradow, s. 26-29.

tarihinde yayın hayatına başlamıştır, "Halk sesi"- Türkmenistan'ın Meslektaşlar birliğinin gazetesi; 1 Mayıs 1991 tarihinde yayınlanmaya başlanmıştır) birleştirilerek yeni "Galkynyş" (Kalkınma) gazetesi kurulmuştur.

Galkynyş gazetesinin ana sloganı: "Halk, Vatan, Türkmenbaşy. Neşrin kurucusu Türkmenistan'ın ömürlük Cumhurbaşkanı Saparmyrat Türkmenbaşy. Galkynyş gazetesi Türkmenistan devletinin Milli Kalkınma hareketinin gazetesidir. Gazete beş bölümden ibaret olmuştur. Bunlar özellikle milli kalkınma hareketi merkezli, ekonomik kalkınma, politika ve tarih, manevi değerler, çeper yaratıcılık bölümleri olmuştur.

"Yüce liderimizin buyruklarını layıkıyla yerine getiriyoruz", "Güneş doğudan doğar", "Metanetimizle bağımsız vatanımızı gönendiririz", "Hünerli kadın", "Tarımcı azameti", "Mertebe", "Bu toprakta arzuların bine katlanır", "Toprağım-altın tahtım" başlıklı haberlerde ülkenin bağımsızlık çağında iktisadi ilerlemeler sayesinde elde edilen başarılar ve çeşitli kurum faaliyetleri hakkında uzun anlatılmıştır.

Siyaset konulu sütun yazıları: "Beş vilayet beş kardeş", "Türkmenbaşy öğretileri", "Türkmenistan-şifalı mekân", "Bağımsızlık benim bahtım", "Halkın erkin olunca", "Serdar sahaveti" bölüm başlıkları altında yer almıştır. Bu haberlerde Cumhurbaşkanının yürüttüğü siyaset doğrultusunda sohbetler açılmış, Saparmyrat Türkmenbaşy'nın adet ve ahlak programına ilişkin haberler yayınlanmıştır.

Gazetede yayınlanan tüm haberlerde Türkmen maneviyatı, antik devirden göz alan örf ve adetleri, kültürü ve sanatı hakkındaki bilgiler yer almıştır. Türkmenlerde gelenek ve adetler sayıca fazladır. Bunların her biri hakkında uzun uzun bilgi vermek gazetenin ana hedeflerinden biri sayılmıştır.

Kısa bilgi: "Galkynyş" gazetesinin ilk sayısı 2 Temmuz 1997 tarihinde yayınlanmıştır. Formatı büyük (A-2), dört sayfadan oluşmuştur. Haftada bir gün neşredilmiştir. Gazete 1 Ocak 2000 tarihinden itibaren tamamıyla yeni Türkmen milli alfabesi grafiğinde düzenlenmiştir.[108]

[108] Ballyýew, Goçmyradow, s. 29-32.

2.10. Adalat

(Adalet)

Saparmyrat Türkmenbaşy çağının doğuşu ile Bağımsız ve Daimi Tarafsız Türkmenistan'da yeni oluşturulmuş neşirlerin biri de "Adalet" gazetesi olmuştur.

"Toplumu demokratlaştırma hedefli projeden yön alarak 'Adalet' gazetesini kuralım. Adalet gazetesi devletin insan hukukunu nasıl koruduğunu, ülkede tüzüğün icra edilmesini, hak hukuk koruyucu organlarının insan haklarını nasıl savunuyor olduğunu beyan etmelidir. Bu mesele kapsamında yüzeye çıkan noksanları göstermelidir"[109] diyerek Saparmyrat Türkmenbaşy Cumhurbaşkanlığı vazifesine atanmasının beşinci yıldönümü münasebetli 20 Haziran 1997 tarihinde ülkenin mütevelli kişileri birleşimi tarafından yapılan kutlamaları kabul etmiştir.

Adalat gazetesinin kurucusu Türkmenistan'ın ebedi Cumhurbaşkanı Saparmyrat Türkmenbaşy olmuştur. Yayının ana sloganı Saparmyrat Türkmenbaşy'nın: "Kanunlar dolu ve istikrarlı biçimde hayata geçirilmesi nispetinde devlet güçlü olacaktır" açıklaması olmuştur. Ülkenin vatandaşlarının anayasal haklarını ve hürriyetini savunmak, insanların huzur, sükûnet içinde ikamet etmesi, özgürce çalışmaları adına gerçekleştirilen azimli işleri beyan etmek, düzen tertibi berkitmek, yasaları dürüstlükle yerine getirmek, hayatta rast gelebilecek çeşitli olumsuz olaylar, cinayetlere karşı mücadelede alınan çareleri halka bildirmek, ülke içerisinde geçerliliği olan yeni kabul gören kararları, kanunları insanlara anlatmak, bunların nasıl yerine getirileceği konusunda bilgi vermek gazetenin esas görevi olmuştur. Gazetenin yazı işleri kolektifinin baş hedefi Cumhurbaşkanının inşa ettiği Bağımsız ve Daimi Tarafsız adaletli yurdunda yaşayan ve çalışan insanların hak hukukunu korumak ve doğru yolu tarif etmekten ibaret olmuştur. Adalat gazetesinin redaktörleri hayatta denk gelebilecek çeşitli olumsuz hadiselere karşı mücadele vermek doğrultusunda her zaman cesur makaleleri ile dikkat çekmiştir. Örneğin, uyuşturucu bağımlılığına karşı mücadele vermek, ak kolera olarak bilinen eroin tüketicilerinin ve satıcılarının gün ışığına çıkarılması konusunda onlarca araştırma makaleleri okuyucular tarafından olumlu karşılanmıştır. "Her kim eder, özüne eder (Ne yaparsın kendine yaparsın)", "Gümrük haber veriyor" başlıklı haberler bu şekildeki olayları açık etmiştir.

[109] Goçmyradow Hojamyrat, **Ruhy aýna**, Aşkabat: Garaşsyzlyk yayınları, 1998, s. 20.

Türkmenistan'ın kanun koruyucu idarelerinin halk tutumunun ehli dallarında cinayete karşı yürüttüğü çalışmaları gazete sayfalarında kendi uygun yerini bulmuştur. "Türkmen'e haram dokunmaz", "İnsan, insaf ve inanç", "Oba hizmetinin meseleleri" adlı bölüm başlıklarının altında Bağımsız, Tarafsız ülkenin gelişimine engel olan noksanlıklar sertçe eleştirilerek, onları düzeltmenin ortadan kaldırmanın yolları gösterilmiştir. Lider Saparmyrat Türkmenbaşy'nın her bir konuşmasında halk, yurt yararına gerçekleştirilen vazifeleri hakkında bilgiler anında okuyuculara sunulma şansı bulmuştur. Cumhurbaşkanı Saparmyrat Türkmenbaşy'nın iradesi ile Türkmenler vatanseverlik, dürüstlük, hoşnutluk duygusunu ana prensibi yapmıştır.

Kısa bilgi: "Adalat" gazetesinin ilk sayısı 4 Temmuz 1997 tarihinde yayınlanmıştır. Formatı büyük (A-2), dört sayfadan ibaret olmuştur. Haftada bir kez yayınlanmıştır. Gazete 1 Ocak 2000 tarihinden itibaren bütünüyle milli Türkmen alfabesi grafiğine göre işlenmiştir.[110]

2.11. Mugallymlar Gazeti

(Öğretmenler Gazetesi)

Gazetenin baş sloganı: "Vatan, nesil ve bahtlı gelecek için". Neşir, Türkmenistan Milli Eğitim Bakanlığının ve Türkmenistan Bilim ve Araştırma Meslektaşları Birliği Komitesinin yayın organı olmuştur. Redaksiyonun üniversiteler, mektepler, siyaset ve yaşam meseleleri, yazınsal mektuplar ve muhabir mektupları bölümleri mevcut olmuştur.

"Mugallymlar gazeti" gazetesi Türkmenistan'ın ebedi Cumhurbaşkanı Saparmyrat Türkmenbaşy'nın yeni bilim siyasetinin hayata geçirilmesini ayrıntılarıyla beyan eden yegâne pedagojik gazete olmuştur. Neşrin ana hedefi ortaokullarda, özel okullarda, üniversitelerde, anaokullarında, bilimsel enstitülerde, ailelerde etkinliğini sürdüren bilim ve terbiye verme faaliyetlerine millilik özelliğini kazandırarak, halk kitlesine çeşitli türdeki haberler yoluyla öğüt nasihat aşılamak gayreti olmuştur. Her zaman devletin gücünü ve itibarını onun genç nesle gösterdiği ilgi belirlemiştir.

Türkmenistan, bağımsızlığını kazandıktan sonraki ilk günlerde milli bilime ve eğitime olan bakış açısını ve hevesini güçlendirmiştir. Bu kıymetli nazara kanat veren şahsiyet ise büyük

[110] Ballyýew, Goçmyradow, s. 32-36.

hoca Saparmyrat Türkmenbaşy olmuştur. O, gelecek uğruna yeni bilim siyaseti, gençler hakkında sağduyulu siyasetini ilan etmiştir. 3 Mayıs 1993 tarihinde ilan ettiği bu siyaset büyük hedefe, hayırseverliğe, fazilete, yetişmekte olan genç nesilde zahmete, halkına, vatanına, Türkmenbaşy'ya karşı olan sevdasını büyütmeyi hedeflemiştir. Yeni bilim siyaseti halk tarafından büyük ilgi görmüştür. Akademisyenler, ebeveynler, çocuklar, öğrenciler, talebeler onu öz muvafık vazifesi hükmünde kabul etmiştir. Aziz vatanın geleceği emanet edilen genç kuşağa, bağımsızlığın nimetlerine hizmet eden yeni ders programları, okul planları ve ders kitapları esasında dünya standartlarına uygun eğitim ve atalardan miras kalan zengin adetlerine dayanan edep terbiye verilmeye girişilmiştir.

1991 yılından evvel gazetenin tirajı altı üstü 17-25 bin kopya arasında olmuştur. Bağımsızlık yılları devamında ise tirajı her geçen sene artış göstermiş ve yaklaşık 60 bin tiraja ulaşmıştır. Bunun sebebi Mugallymlar gazetesinin bilim alanında uğraşı gösterenlerin ve geniş okuyucu kitlesinin sevdiği neşrine dönüşmüş olmasıdır.

1992 yılında bağımsızlık derecesinin birinci yıldönümü münasebetiyle gazetede "Jeýhun bilen Bahry-Hazar arasy (Ceyhun deryası ile Hazar deryası arası)" adlı özel bölüm yayınlanmaya başlanmıştır. Bunun sonucu olarak, Mugallymlar gazetesinin yazarları Bağımsız Türkmenistan'ın çeşitli şehirlerinde, bölgelerinde hususi yapıt, eser yaratma seferlerinde bulunarak, bilim alanında faaliyete konulan işler, terakki eden tecrübeler, işinde usta öğretmenlerin çalışma deneyimleriyle yakından ilgilenerek onların bilgilendirici eserlerini devletin diğer bölgelerinde görev yapan hocalar ile paylaşmayı yararlı bulmuşlardır.

Gazetede, "Bilimli nesil kuvvetli vatan", "Ustadan öğren, çırağa öğret, kardeş!", "Bu bizim tarihimiz", "İş eğitimine ilişkin tespitler", "Pedagoglara", "Edepname", "Hüner öğren ustadan", "Hocaların ibreti gençlere düstur", "Cumhurbaşkanının siyaseti halkın şükranı", "Dilimiz hazinemiz", "Endişen için sağ ol Türkmenbaşy" başlıklı haberler yer almıştır.

"Mugallymlar" gazetesinin en önemli görevlerinden biri de Türkmenbaşy'nın yeni bilim siyasetini ülkede uygulamaya konulduğunu halk kitlesine yaymaktan ibaret olmuştur. Bu görevden esinlenerek redaksiyon kolektifi yeni bilim siyasetinin ilan edildiği günün hemen ertesi günü gazetenin sayfasında "Cumhurbaşkanının bilim siyaseti yurdumuzun başyapıtıdır" adlı başlık oluşturmuştur. Bu mevzu dâhilinde yayınlanan haberlerde Türkmenistan'ın devlet dili olan Türkmen dilini, bunun yanı sıra İngilizce ve Rusça dillerini, Cumhurbaşkanının

yönetiminde yeniden yapılandırılan yeni Türkmen alfabesini genç nesle öğretmek adına öğretmenlerin gerçekleştirdiği çok yönlü çalışmaları devamlı aktarmıştır.

Geçiş devrinde yeni alfabeyi özümsemek meselesinde, ayrıyeten okul kitaplarını yeni alfabe grafiği boyunca yayınlamak işinde güçlükler ve karışıklıklar ortaya çıkmıştır. Tüm bunlara rağmen Mugallymlar gazetesi bu yönde öğretim personellerinin destekçisi olmaya çalışmıştır.

Kısa bilgi: "Mugallymlar gazeti" gazetesinin ilk sayısı 11 Ocak 1952 tarihinde çıkmıştır. İlk başlarda gazete küçük formatta, A-4 formatında haftada bir kez yayınlanmıştır. 1 Ocak 1956'dan başlayıp ise büyük formatta, A-2 formatında çıkmaya başlamıştır. Günümüzde gazete büyük format (A-2) görünüşünde dört sayfa olmak üzere haftada üç gün neşredilmektedir. Gazete 1 Ocak 2000 tarihinden itibaren tümüyle milli Türkmen alfabesi grafiğine geçmiştir.[111]

2.12. Esger

(Asker)

Gazetenin kurucusu Türkmenistan'ın ebedi Cumhurbaşkanı Saparmyrat Türkmenbaşy. "Türkmenista'a hizmet, kulluk ediyorum" gazetenin baş sloganı sayılmıştır. Gazete, Türkmenistan Bakanlar Kurulunun, Savunma Kurulunun ve Devlet Sınır bölgesi karakolunun yayın organı olmuştur. Esger gazetesi redaksiyonunun silahlı kuvvetler, hukuk, harp vatanseverlik terbiyesi, haberler, hudut, milli güvenlik, gümrük işleri, miras, siyaset bölümleri bulunmuştur.

Askeri bölümlerin ve ünitelerin özel heyetinin, Türkmenistan'ın Savunma Bakanlığının ve devlet hudut dairesinin çok sayıda başvurularını nazara almak, bunun yanı sıra gençlere ve asker erlere harp ve vatanseverlik öğretisini aşılamak amacıyla Türkmenistan'ın Cumhurbaşkanı Saparmyrat Türkmenbaşy 3 Şubat 1993 tarihinde Esger gazetesini kurmak hakkındaki karara imza atmıştır.

Esger mukaddes bağımsızlığın meyvesi, büyük Saparmyrat Türkmenbaşy'nın entelekt, zekâsından doğan gazete mahiyetinde olmuştur. Bu neşirden önce Türkmen halkının kendi milli harp basın yayın organı olmamıştır.

[111] Ballyýew, Goçmyradow, s. 36-44.

Bağımsızlığın varisi, büyük sorumluluğu üstlenen ilk ve tek milli harp neşri sayılan Esger, Türkmenbaşy zamanının yüce yurtseverlik duygularına yoğrulması ile milli kara kuvvetleri mensuplarının, manevi ve maddi gelişimi adına öz üstün kabiliyeti, gayreti, zahmetini sunarak vatandaşların yüreklerine sinmeye başarmış ve ülkede sevilerek okunan gazetelerin birine dönüşmüştür.

Esger gazetesinde "Kömekçi hojalyk (Yardımcı aile)", "Serhetçi (Serhat nöbetçisi)", "Motoatyjy (Okçu)", "Harby uçarman (Askeri pilot)", "Topçy (Topçu)", "Tankçy (Tankçı)", "Bosagada (Eşikte)", "Harby bilim dünýäs (Askeri bilim dünyası)", "Maşgala (Aile)" adlı özel sayfalarda, "Asker haber veriyor", "Orduda harama ve nizamsızlığa yer yok" gibi bölüm başlıkları altında yayınlanan haberlerde ve makalelerde milli ordunun kâmil yolu, gündelik hayatı aydınlatılmıştır.

Geçmişte atalarımızın inşa ettiği büyük devletler, han-kumandanların kazandığı şöhretli zaferler, erdemliği, savaş sanatı ustalıkları, yiğitlerin cüretkârlığı, vatan, şeref korumasına korkusuzca çıkışları hakkında bilgi veren kıymetli haberlere gazetede geniş yer verilmiştir.

Türkmenistan'da milli savaş gazeteciliğinin oluşumu ve ilerlemesi Esger gazetesinin yayınlanmaya başlanması ile yakından ilişkilidir.

Kısa bilgi: "Esger" gazetesinin ilk sayısı 6 Mart 1993 tarihinde çıkmıştır. Büyük, A-2 formatta dört sayfadan oluşan yayın haftada 1 gün neşredilmiştir. Gazete 1 Ocak 2000 tarihinden itibaren milli Türkmen alfabesi grafiğinde yayınlanmıştır.[112]

2.13. Türkmen Dünyäsi

Yayının kurucusu Türkmenistan'ın ebedi Cumhurbaşkanı Saparmyrat Türkmenbaşy olmuştur. Gazetenin sloganı Magtumguly Pyragy'nın: "Saba turup, Watan, seni çaglar men (Sabah kalkıp, Vatan, seni özler ben)" söylemi olmuştur.

"Türkmen dünyası" gazetesi dünya Türkmenlerine niyetlendiği için redaksiyonda öncelikle iki mecraya yurtdışında ikamet eden Türkmenler ve Türkmenistan'da yaşayan Türkmenler hakkındaki haberlere ayrıyeten önem verilmiştir

[112] Ballyýew, Goçmyradow, s. 44-49.

"Aylar aylara bakar" başlığı dâhilinde yayınlanan haberler yurt dışında yaşayan Türkmenleri resmi vakalar ile kısaca tanıştırmıştır. "Türkmen, senin şeceren ne zaman, nerde oluştu?", "Tarih", "Türkmen tuğunun dalgalandığı mekânlar", "Yedi manzara" adlı bölüm başlıklarında Türkmen tarihi ile ilintili yeni arayış ve buluşlara, malumatlara yer verilmiştir. Yabancı bilim adamlarının Türkmen tarihi, edebiyatı, kültürüne ilişkin ilmi çalışmaları da dikkat çeken istikametlerden biri olmuştur. Gazetede sanat, kültür, medeniyet, maarif, folklor temalarına büyük ölçüde önem verilmiştir.

"Dide didä intizar (Göz gözü arar)" bölüm başlığı altında yayınlanan materyaller aracılığıyla çeşitli yurtlarda hayat kuran akranların bir birlerine kavuşmasına imkân yaratmıştır.

Kısa bilgi: "Türkmen Dünyası" gazetesinin ilk sayısı Ekim 1991'de yayınlanmıştır. Neşir Temmuz 1999'a dek "Türkmen sesi" ismiyle basılmıştır. Türkmen Dünyası gazetesinin 100. sayısı Ocak 2000 tarihinde neşredilmiştir. Gazetenin eski nüshaları orta formatlı (A-3) sekiz sayfadan oluşmuştur. 2000 tarihinden sonraki sayıları ise büyük formatlı (A-2) dört sayfadan ibaret olmuştur. Yayın ayda bir defa çıkmaktadır. Ocak 2000 tarihinden itibaren haberlerinin tamamı milli Türkmen alfabesinde yazılmıştır.[113]

2.14. Türkmeniň Ýüpek Ýoly

(Türkmen'in İpek yolu)

Gazetenin ana sloganı: "Türkmenbaşy, Agzybirlik, Asudalyk, Jebislik" (Türkmenbaşy, Söz birliği, Refah, Sağlamlık).

"Türkmeniň Ýüpek ýoly" gazetesi Türkmenistan'ın otomobil sektörünün, iletişim bakanlığının, Türkmen demiryolları işletmesinin, Türkmen havayolları milli idaresinin, Türkmen denizyolları ve otoyolları devlet şirketinin, Türkmen derya yolları yönetiminin, Türkmenistan kartografi (haritacılık), yeryüzü biçim ve büyüklüğünü inceleme bilimi ve kadastro devlet komitesinin basın yayın organı olarak hizmet vermektedir.

Bağımsız Türkmenistan kurulduktan sonra, eskiden "На рельсах" adıyla yayınlanan gazetenin yeniden yapılandırılması sonucu Türkmen'in İpek yolu gazetesi oluşmuştur. Gazete, "Türkmen demiryolcusu" adıyla yeniden çıkarılmaya başlamıştır. Demiryolu işçileri gazetenin çıkmasına çok sevinmiştir. Gazetenin sayfalarında demiryolu işçilerinin hayatından

[113] Ballyýew, Goçmyradow, s. 49-51.

bahsedilmiş, yeni inşa edilen Tejen-Sarahs-Maşat ve Çärjew-Kerki-Kerkiçi (şimdiki Türkmenabat-Atamyrat-Kerkiçi) demiryollarının kuruluşları mevzusunda makaleler yayınlanmıştır. Sonradan Türkmen Demiryolcusu gazetesi Türkmen'in İpek Yolu olarak adlandırılarak tüm taşıma ve nakliyat işçilerinin gazetesi görevini görmüştür.

Lider Saparmyrat Türkmenbaşy taşımacılık ile her zaman ilgilenmiştir. İnsan merkezli memleket düşünmüştür. Liderin hayata geçirdiği tüm faaliyetler, halkın iyi yaşaması gayesini taşımıştır.

"Demiryolu işçisinin portre çizimi", "Türkmenistan dünyanın taşımacılık, araç geçididir", "Demiryolum, ömür yolum", "Araçsız iletişim yok", "Türkmenistan kadim İpek yolunun kavşağında" adlı bölüm başlıklarında yayınlanan makaleler sayesinde okuyucular taşımacılık işçilerinin iş kaygıları, gelişmeleri açısından kapsamlı sohbetleri izleme şansı bulmuştur.

Kısa bilgi: Nakliye gazetesi mahiyetinde yayınlanan "Signal (Sinyal)" gazetesi Rusça olarak ilk 1930 senesinde neşredilmiştir. Bu neşir yayın hayatını 1942 tarihinde dek sürdürmüştür. Aşkabat demiryolu bağımsız hareket etmeye başladıktan sonra 1 Temmuz 1936'da "Ha рельсах (Raylarda)" gazetesi çıkmıştır. Gazete Aşkabat demiryolu yönetiminin siyasi bölümünün yayın organı sayılmıştır. Yayının son sayısı 31 Aralık 1962'de yayınlanmıştır. 2 Kasım 1957'de Türkmence olarak "Relsde" (Rayda) isimli gazete kurulmuştur. "Relsde" ve "Ha рельсах" yayınlarının haberleri aynı olmuştur. "Relsde" gazetesinin son sayısı 15 Eylül 1959 tarihinde çıkmıştır. Türkmenistan'ın ilk bağımsız günleri, 22 Nisan 1993'te "Türkmen Demiryolcusu" yayınlanmaya başlanmıştır. 27 Eylül 1996 tarihinde ise bu gazete "Türkmen'in İpek yolu" adı altında yayınına devam ettirmiştir. Gazete 1 Ocak 2000 tarihinden itibaren tamamen milli Türkmen alfabesinde yayınlanmıştır. "Türkmen'in İpek yolu" gazetesi gündelik gazete olup, formatı büyük (A-2), 4 sayfadan oluşmuştur.[114]

2.15. Aşgabat

Gazetenin kurucusu: Aşkabat büyükşehir belediyesi. Neşrin baş sloganı, Saparmyrat Türkmenbaşy'nın "Bizim her birimiz vatanımızı başımıza taç yapmalıyız" ibaresi olmuştur. "Aşgabat" gazetesi redaksiyonunun siyaset, iktisadi gelişmeler, manevi kalkınma, tıp ve bilim, hukuk ve gençler, şehir hayatı ve yaşam meseleleri, reklam bölümleri mevcuttur.

[114] Ballyýew, Goçmyradow, s. 51-53.

“Aşgabat” gazetesi Bağımsız, Daimi Tarafsız Türkmenistan’ın 20. yüzyılın son on yıllık döneminde, şan şöhretinin tüm dünyaya yayıldığı zamanında onun itibarına katkı olarak kurulmuş neşirlerin biridir. Gazete Asya’nın uzlaştırıcı merkezine dönüşen Aşkabat şehrinin gazetesi olmakla beraber bağımsızlık yılları içerisinde Saparmyrat Türkmenbaşy döneminin, meşhur doktrininin manasına kendi çağdaş sesini katmıştır.

“Aşgabat” öncelikle ülkede üç dilde, Türkmence, İngilizce, Rusça dillerinde yayınlanan tek gazetedir.

Gazetede “1000 gün programı harekette”, “Hakkaniyetin, sahavetin için sağ ol aziz Türkmenbaşy”, “Ruhnama-Türkmen gönlünün tacı”, “Yürek sözü”, “Bağımsız Türkmenistan’ın sanat ustaları”, “Benim başkentim benim evim”, “21. asır-uyuşturucusuz asır”, “Aşgabat 100 yıl önce”, “Büyük İpek yolu” ve onlarca haber başlıkları “Kalp nuru”, “Sağlık” sayfalarında sürekli yayınlanmıştır. Bu başlıklar altında yayınlanan haberler Lider Saparmyrat Türkmenbaşy’nın yönettiği siyaseti her yönden vaz etmeyi amaçlamıştır. Bunun yanı sıra Saparmyrat Türkmenbaşy’nın gönül sahavetine halkın âlemşümul sevgisi, kadim milli gelenek ve göreneklerinin dirilişi, “Sağlık” programının hayata geçirilmesi meseleleri yankı bulmuştur.

Dünya topluluğunun bağımsız Türkmen devletini ikrar ederek onun daimi tarafsızlık statüsünü onaylamasıyla birlikte diğer kitle iletişim araçları gibi Aşgabat gazetesi de mana ve içerik yapısı açısından kökten değişikliklere uğramıştır. Gazete her sene daha çağdaş görünüşe bürünerek, başkentin çeşitli dillerde konuşan sakinlerinin, artış gösteren mihman misafirlerinin heyecanla okuduğu bir neşre dönüşmüştür.

Kısa bilgi: Rusça olarak yayınlanan “Вечерний Ашхабад (Akşamki Aşkabat)” gazetesi 1 Ekim 1968 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. Türkmence “Aşgabat agşamy (Aşkabat akşamı)” gazetesi 2 Temmuz 1990 tarihinde neşredilmiştir. Bu 2 gazete yerine yeni neşir, “Aşgabat” gazetesi 1 Ocak 1997 tarihinde yayınlanmaya başlanmıştır. Neşir büyük formatlı (A-2), dört sayfadan oluşmaktadır. Haftada üç gün basılmaktadır. 1 Ocak 2000 tarihinden itibaren gazetenin yazıları bütünüyle milli Türkmen alfabesi grafiği doğrultusunda verilmiştir.[115]

[115] Ballyýew, Goçmyradow, s.53-56.

2.16. Zaman

Bağımsızlıktan sonra Lider Saparmyrat Türkmenbaşy'nın önderliğinde yabancı devletlerin Türkmenistan'da oluşturduğu neşirlerinden biri olmuştur. Türkiye Cumhuriyetinin "Zaman" gazetesi dünya çapında yaygınlık kazanan meşhur bir gazetedir. Gazete uluslararası basın ajansları ile iletişimini korumakta ve çeşitli konulu haberleri hızla iletebilmektedir. Zaman gazetesi bulunduğu her ülkenin ana dilinde yayınlanmaktadır.

Zaman gazetesinin Türkmence olarak yayınlanmaya başlamasını kutlayarak Cumhurbaşkanı Saparmyrat Ataýewiç Niýazow "Türkiye Türkmenistan ilişkilerinde büyük amaçların gerçekleşmesi adına 'Zaman' gazetesi yöneticilerinin büyük işlerin başında duracaklarına tüm kalbimle berk inanıyorum"[116] ifadesini dile getirmiştir.

Türkmenbaşy eyyamının hızla ilerlemesi sonucu Türkmenistan'da kurulan Zaman gazetesi kardeş Türkiye Cumhuriyeti ile ekonomi, kültür ilişkilerinin, işbirliğinin sözcüsü olan yayına dönüşmüştür.

Gazete ilk önce dört sayfadan oluşmuştur. Gazete sayfalarında dünya ehemmiyetli hadiseler, teknoloji, tıp alanında gelişmeler, kültür, sanat, ilim, spor alanında buluşlar kendi beyanını bulmuştur.

"Zaman" gazetesi Türkmen halkının geçmiş tarihi, bugünü, Türkmen-Türk kardeşliği, işbirliği mevzularına ilişkin haberleri devamlı vermiştir. Gazete, önemli bilgilerin güvenilir bir kaynağı olarak hizmet vermiştir. Gazete sayfalarında "Syn (Gözlemcilik)", "Nukdaýnazar (Bakış açısı, perspektif)", "Hakykata tarap (Hakikate taraf)", "Söhbetdeşlik (Röportaj)", "Danalara uýsaň (Bilge kişilere uysan)", Çagalaryň döredijiligi (Çocukların yaratıcılığı)" gibi bölüm başlıkları altında ilgi çekici haberler aktarılmıştır.

Zaman gazetesi 12 sayfadan oluşmaktadır. İlk ve ikinci sayfada gündem haberleri, üçüncü sayfada kültür, sinema haberleri, dördüncü sayfada yorum yazıları, beşinci sayfada turizm haberleri, altıncı sayfada çocuk haberleri, yedinci sayfada bilimsel haberler, sekizinci sayfada teknolojik gelişmeler haberleri, dokuzuncu sayfada dış haberler, onuncu sayfada edebiyat ve kültür haberleri, on bir ve on ikinci sayfalarında ise spor haberleri yer almaktadır.

[116] **Zaman gazetesi**, 16 Kasım 1992.

Gazetenin tirajı 28-32 bin arasındadır. Yayının baş editörü Cemil Yıldız. Gazete haftada bir ofset baskı tekniği ile yayınlanmaktadır.

Kısa bilgi: Türkmenistan'da "Zaman" gazetesinin ilk sayısı 16 Kasım 1992 tarihinde yayınlanmıştır. Yayın büyük formatlı (A-2), dört sayfadan oluşmuştur. Günümüzde sayfa sayısı 8'e çıkmıştır. Gazetenin yedinci sayfası Türkmen olarak beyan edilmektedir. Yayın haftada bir gün yayınlanmaktadır. 1 Ocak 2000 tarihinden itibaren gazete haberleri yeni, milli Türkmen alfabesinde yayınlanmaya başlanmıştır.

2.17. Türkmen Dili

Yayının kurucusu: Türkmenistan'ın ebedi Cumhurbaşkanı Saparmyrat Türkmenbaşy. Gazetenin ana sloganı Saparmyrat Türkmenbaşy'nın "Dil, manevi zenginliğimizin esas sütunu, dayanağıdır" söylemi olmuştur.

Türkmenistan yaş ulularının dokuzuncu devlet maslahatının umumi milli "Kalkınma" hareketinin birleşiminde gerçekleşen mecliste "Bağımsız Türkmenistan'ın devlet idaresinin işine, hayatın tüm alanlarına Türkmen dilini ve milli Türkmen alfabesini "Ebediyen yerleştirmek hakkında" tarihi karar kabul edilmiştir. Bu tarihi kararın gereği olarak, halkın ruhunun, ahlak değerlerinin, medeni mirasının, söz zenginliğinin ortaya çıkarılmasını ve öğrenilmesini güçlendirmek ve ilerletmek, Altın asrın altın nesillerinin kalbinde Türkmen diline, edebiyatına karşı hevesini artırmak amacıyla Türkmenistan'ın ebedi Cumhurbaşkanı Saparmyrat Türkmenbaşy'nın buyruğu uyarınca "Türkmen dili" gazetesi kurulmuştur.

Kısa bilgi: "Türkmen dili" gazetesinin ilk sayısı 19 Şubat 2000 tarihinde yayınlanmıştır. Formatı büyük (A-2), dört sayfadan ibarettir. Gazete haftada bir neşir ediliyor. Haberler milli Türkmen alfabesinde beyan ediliyor.

3. Dergiler

3.1. Diýar

Bağımsız ve Daimi Tarafsız Türkmenistan'ın başlıca dergilerinden biridir. Kurucusu Türkmenistan'ın ebedi Cumhurbaşkanı Saparmyrat Türkmenbaşy. "Diyar" yurt bağımsızlığının ilk senesinde kurulmuştur. Dergi öncelikle toplumsal politik, edebi publisistik neşir olmakla birlikte, motifinin genişliği ve çeşitliliği yönünden farklılık arz etmiştir. Sayfalarında siyaset, iktisat, ilim, medeniyet, edebiyat, sanat, din, miras, antik çağ ve diğer

meseleler aydınlatılmıştır. Neşrin ilk yıllarında: "Türkmen boljakmy bol!", "Bazar, kredit, kämillik (Pazar, kredi, mükemmeliyet)", "Gürrüňdeşlik (Sohbet)", "Miras", "İktisadi kalkınma", "Piyasa, çarşı, pazar dünyası", "Şiir divanı", "Sözlük" adlı bölüm başlıkları altında bilgiler verilmiştir. 1997 yılından sonra Diyar dergisinin mevzu içeriği genişletilmiş, yeni bölümler eklenmiştir. Sadece 1997 yılında "Türkmenbaşy'nın köy siyaseti", "Kökler", "Mülkdar (Mülk sahibi)", "Hyzmatdaşlyk (İşbirliği)" gibi yeni başlıklı haberler yayın bulmuştur. Cumhurbaşkanı Saparmyrat Türkmenbaşy Bağımsız ve Daimi Tarafsız ülkede devasa projelerin armonisinin ve muvaffak olmasının, akıl gücünün, manevi ve ahlak değerlerinin kuvvetlenmesini mükemmel bularak milli gurura dönüşen bu yüksek kazançları dünyaya duyurmakta, yaymakta Türkmenistan'ın kitle iletişim araçlarının özellikle "Diyar" dergisinin payı büyük olduğunun altını çizmiştir.

"Diyarın kütüphanesinden" başlıklı makalede derginin özel nüshası neşredilmiştir. Saparmyrat Türkmenbaşy'nın annesi Gurbansoltan eje'ye yönelik olarak Diyar dergisinin redaksiyon kurulunun Türkmence ve İngilizce olarak sunduğu "Milletin anasına selamlar, saygılar", "Altın asrın yapıları" neşirleri bunun en iyi göstergesidir.

Kısa bilgi: "Diyar" dergisi Mayıs 1992 tarihinden beri neşredilmektedir. Yayın ayda bir defa basılmaktadır. Haberler Türkmen milli alfabesinde yayınlanmaktadır. Diyar dergisinin bazı sayıları İngilizce, Rusça haberleri de vermiştir.[117]

3.2. Garagum

(Karakum)

Baş sloganı: "Saparmyrat Türkmenbaşy başımız, onun sayesinde elde devlet kuşumuz!". Derginin kurucusu: Türkmenistan'ın ebedi Cumhurbaşkanı Saparmyrat Türkmenbaşy. "Garagum" dergisinin redaksiyonunun tanıtım, kıssa, şiir bölümleri vardır. Bağımsızlıktan sonra derginin işlediği konular ve içeriği zenginleşmiştir. Türkmenistan'ın milli yazarı Sapar Öräýew'in külliyetli "Prezidentnama" (Cumhurbaşkanı namesi) eseri derginin çoğu nüshasında verilmiştir.

[117] Ballyýew, Goçmyradow, s. 60-62.

"Serdarymyz joşgun, ylham çeşmesi,

"Bizem mydam şol çeşmäniň teşnesi".

(Serdarımız coşkun, ilham kaynağı, Biz de daim bu kaynağın harisi).

Siyaset, ekonomi, edebi ve kültürel miras, Türkmenbaşy devrinde tarım ekonomisinin gelişmeleri, görkemli binalar yazınsal, sanatsal neşirde beyanını bulmuştur.

Dergide "Halk sağlığı yurt serveti", "Tanıtım", "Şiir", "Kıssa", "Dramaturgi", "İkbal menzilleri", "Ruhu programımız-gönül namemiz", "1000 gün", "Tarih name tarif name", "Hareket elden, bereket topraktan", "Miras", "Türkmen'in Altın asrının eşiğinde", "Saparmyrat Türkmenbaşy eyyamının binaları" başlıkları altında çeşitli konularda haberler sunulmuştur.

Kısa bilgi: Dergi, Temmuz 1928'den beri neşredilmektedir. "Garagum" dergisi ilk önce "Türkmen medeniyeti", 1932 yılında "Medeni inkılap", 1933-36 yıllarında "Türkmenistan şura edebiyatı", 1937-92 yılları boyunca "Sovyet edebiyatı" adıyla neşredilmiştir.[118]

3.3. Owadan

(Latif)

Sosyo-politik, sanatsal ve yazınsal dergi. Ayda bir yayınlanmaktadır. Kurucusu, Saparmyrat Türkmenbaşı. Kadın dergisidir. Derginin editörlük kurulunun edebiyat, sanat ve tanıtım bölümleri mevcuttur. Dergide milli örf ve adetler, kadın güzelliği, milli nakışçılık, hanımlara faydalı tavsiyeler, sevgi ve vefakârlık hakkında haberler yer almıştır. Bağımsızlık eyyamının başlarında derginin konu seçimi daha da çeşitlendirilmiş, derinliği ve etkililiği de fark yaratmıştır. Sadece 1997 senesi boyunca "Devir ve ekonomi", "Çalışkan kadın" , "Bakış" gibi birçok yeni bölüm başlıkları eklenmiştir. İlerleyen yıllarda ise "Yeşil bayrağın tarifi", "Doğu meltemleri", "Kadın ve hayat", "Türkmenbaşy'nın öğretileri", "Manevi yaratıcılık", "Kalbe sinen nakışlar", "Ruhnama", "Memleket", "Yüksek binalar görünür", "Alnımızda Altın asır", "Bağımsızlık meyvesi" biçiminde yeni başlıklı haberler aktarılmıştır.

Kısa bilgi: Dergi, Kasım 1931'den itibaren "Aýallar sesi (Kadınlar sesi)" adıyla, özel sermaye birikimi yoluyla yayınlanmıştır. Bu tarihten evvel 1928'de ise "Aýallar durmuşy (Kadın

[118] **Garagum dergisi**, 5 Temmuz 1999.

yaşamı)" adı altında "Türkmenistan" gazetesinin eki olarak yayınlanmıştır. Dergi, 1932 yılının başında "İşçi çiftçi kadın", aynı sene içinde çıkan dördüncü sayısından itibaren "Kolhoz kadını", altıncı sayısından itibaren ise "İşçi-kolhoz kadını" adıyla neşredilmiştir. Derginin son sayısı 1932 yılının Aralık ayında yayınlanmıştır. 20 yıllık aradan sonra dergi Ocak 1952'den başlayıp "Sovyet Türkmenistan'ının kadınları" adıyla tekrar yayın hayatına devam ettirmiştir. Dergi, Nisan 1987'de "Zähmetkeş aýal (Çalışkan kadın)" adını almıştır. 19 Ekim 1989 tarihinden itibaren ise "Owadan (Latif)" ismi altında neşredilmektedir. Dergi ayda bir çıkmaktadır.[119]

3.4. Güneş

Çocuklar ve gençler için ayda bir yayınlanan dergi. Yayın, Türkmenistan Bakanlar Kurulunun yanında yerleşen matbuat işleri yönetmeliğinin basın yayın organıdır. Redaksiyonun bilim ve mektepler; ilim, tarih, miras; edebiyat, sanat ve medeniyet; sanatkârlık bölümleri vardır. Yazı işleri "Türkmenbaşy öğretileri" adlı başlığa daha çok önem vermiştir. Bu başlık altında beyan edilen makaleler sayesinde yarınki devleti, memleketi yönetmeli insanlar olarak yetişecek genç nesle Liderin nasihatleri, onun andı helal olmak, hünerleri ele almak, Türkmenlerin otoritesini yükseltmek hakkındaki vasiyetleri derinlemesine işlenmiştir. "Tarih", "Âlem seyahati", "Yedigenim yedi yıldız" başlıkları altında milletin tarihi eserleri, gökyüzü cisimleri hakkında enteresan, popüler, bilimsel haysiyetli konuşma alıntıları verilmiştir. Genel olarak, Güneş dergisinin çocuklara ve yetişkinlere hitap eden tek yayın olduğu için bunda yayınlanan yazılar mektep öğrencilerine ders programı boyunca aldığı bilimleri dışında ekstradan bilgi vermeyi amaçlamıştır. Güneş dergisi Türkmenistanlı çocukların biricik sevgili yayınıdır. Onun her sayısında çocukların hoşuna gidecek, onları eğlendirecek şiirler, bulmacalar, hikâyeler, mizahlar yayınlanmıştır. Dergide beyan edilen yazıların neredeyse çoğu millilik ahengi ile yoğrulmuştur. "Mükemmel insanların çocukları", "Aziz çocuk, edebi daha da aziz", "Yiğide bin çeşit hüner de azdır", "Sağlığım-servetim", "Sorusu sizden cevabı bizden", "Şiirler demeti", "Hikâyeler kümesi", "Masallar dünyasında" başlıkları ise yazar ve şairlerin çocuklar için yarattığı eserleri aktarmıştır.

[119] **Owadan dergisi,** 1 Kasım 1998.

Kısa bilgi: Dergi Mart 1995'ten itibaren çıkmaya başlamıştır. Çocukların yegâne yayınıdır. Ocak 2000'den başlayarak dergi tamamen milli Türkmen alfabesinde yayınlanmıştır.[120]

3.5. Saglyk

(Sağlık)

Öz aziz halkına canla başla hizmet eden, dünyayı hayrete düşüren, millet yararına gerçekleştiren muazzam yapıtlarında yüzyıllıkları geride bırakıp bugünlere çıkan bilge kişilerin mütalaalarına dayanarak devlet hâkimiyeti merdiveninin en üst basamağından kendi halkına şefkatle bakan, millet sağlığının ve maneviyatının kuvvetini siyasetin ana maddesi sayan, Bağımsız ve Daimi Tarafsız Türkmenistan'ın büyük hocası Saparmyrat Türkmenbaşy'nın girişimleriyle oluşturulan "Sağlık" dergisi ülkenin tüm geçmiş tarihinde sağlık alanı boyunca ilk ve tek yayın organı olmuştur. 1991 yılının ikinci yarısında "Sağlık" dergisinin okuyucuların dikkatine sunulmaya başlaması ile birlikte birincilliği, etkililiği, ve elzemliği ile diyarın tarihinin altın sayfalarına girebilmiştir. Dergideki yazıların manası ve içeriği, dilinin sadeliği, tabiiyeti, terimleri, haberlerinin tesiri, dikkat çekiciliği, önsözlerinin ahengi, avazı, tatlılığı dilbilgisi âlimlerini kayıtsız bırakmamıştır.

Sağlık Türkmenistan'ın Kamu Sağlığı ve Derman Sanayisi Bakanlığı ile Beden Eğitimi ve Turizm Komitesinin bilimsel popüler dergisidir. "Sağlık" dergisi redaksiyonunun "Görür gözün kıymeti", "Bin derdin dermanı", "Şifalar meskeni", "İbn Sina'nın emi", "İrade sonu güzellik", "Ata binen hasta ise sağlığına kavuşur", "Sağlıklı bedende sıhhatli ruh", "Dost dostun aynası", "Kıldan ince duygular", "İyiyi hatırlamak farzdır", "Ömrüne bereket", "Halk hazinesinden", "Akıllı söz altından pahalıdır" başlıklı makaleleri vardır. Cumhurbaşkanı Saparmyrat Türkmenbaşy'nın önderliğinde yürürlüğe konulan tutumların, devasa işlerin hayata geçirilmesinin menşei ve gıdası sağlık olmuştur. Bunun vacip olduğuna göz yetiren yurt başkanı ata vatanın, ana toprağın sorumluluğunu üstlendiği günün hemen sonrasında sağlık hizmetini devlet derecesine yükseltmiştir. Cumhurbaşkanı sağlık programını duyurmuştur. Kerim, hayırsever niyetin hayata telkin edilmesi yolunda büyük işler yapılmıştır. Halkın faziletini emniyetli tutmaya ve sağlığı korumaya çalışan cankurtaranların tasaları ve itinaları, gelişme kaydetmeleri, yeni buluşları açıkça gösterilmiştir. Yedi cihanın,

[120] Gocmyradow Hojamyrat, **Ruhy aýna**, Aşkabat: Garaşsyzlyk yayınları, 1998, s. 67.

dünyanın bütün servetinin kaynağı, eşsiz güzelliğin harika betimleyicisi, yegâne yayıcısı bunların hepsini kendinde barındırmıştır.

Kısa bilgi: "Sağlık" dergisi Temmuz 1990'dan beri yayınlanmaktadır. İki ayda bir neşredilmektedir. Ocak 2000'den itibaren dergi milli Türkmen alfabesi grafiğine geçiş yapmıştır.[121]

3.6. Türkmenistanyň Oba Hojalygy

(Türkmenistan'ın Köy İdaresi)

Türkmenistan'ın Köy İşleri ve Su İdaresi Bakanlığının bilimsel yapımcılık dergisidir. Bağımsız ve Daimi Tarafsız Türkmenistan'ın tarım sektörü, köy idaresi tarafından yayınlanmıştır. Dergide "Cumhurbaşkanının siyaseti halkın siyaseti", "Cumhurbaşkanının 'Tahıl' programı", "Yeniköy siyaseti harekette", "Bilim adamlarının meclisi", "Azimli gelişmenin yolunda" başlıklı haberler yayınlanmıştır. Ebedi Cumhurbaşkanı Saparmyrat Türkmenbaşy'nın "Yeniköy", "Milli Kalkınma", "Tahıl", "10 yıllık muvaffakiyet", "Toprak reformu" adlı kapsamlı programlarını ve ülkenin gıda sektörü bağımsızlığını kazanmak siyasetini hayata uyarlamak adına kendi fikrini katmak ile dergide, toprağa sahip çıkmayı, zahmeti yeniden düzenlemeyi, ilmin ve gelişmiş teknolojilerin, köy çiftçilerinin zihninin ve köy hayatının yenilenmesinin mühim meselelerine ait bilgilendirici yazılar yayınlanmıştır. Dergide yazıya dökülen enformasyonların milli haysiyetli, geniş halk kitlesini ilgilendiren, anlaşılır ve yakın, köy insanının gönül destekçisi ve iş arkadaşı olmayı amaçlamıştır.

Kısa bilgi: "Türkmenistan'ın Köy İdaresi" dergisi Kasım 1929'dan beri yayınını sürdürmektedir. Dergi Mart 1932'ye kadar "Täze Oba (Yeni Köy)" adıyla yayınlanmıştır. Mart 1932'den sonra "Kolhoz Yolu", Mayıs 1935'ten itibaren "Kolhoz Muhasebecisine Destek", aynı yılın Eylül ayından itibaren "Kolhoz Tescili", Haziran 1936-Mayıs 1941'e kadar dergi "Kolhoz Militanı" olarak adlandırılmıştır. Ocak 1957'den sonra dergi "Türkmenistanyň Oba Hojalygy" ismi ile tekrar yayınlanmaya başlanmıştır. Yayın ilerleyen senelerde "Türkmenistan'ın Kolhoz-Sovhoz Üreticiliği", "Türkmenistan'ın Tarım Endüstrisi

[121] Goçmyradow, s. 69.

Bileşiği" adı altında neşredilmiştir. Ayda bir yayınlanmaktadır. Ocak 2000 tarihinden itibaren yazılar milli Türkmen alfabesi grafiği dâhilinde beyan edilmiştir.[122]

3.7. Türkmenistanda Ylym we Tehnika

(Türkmenistan'da İlim ve Teknik)

Türkmenistan Cumhurbaşkanlığının yanında yer alan ilim ve teknik tabanlı yüksek koalisyonunun teknik bilimsel dergisidir. Bu neşir Türkmenistan'da bilimsel buluşlar ve onların ileride pekiştirilmesi yönündeki perspektifler hakkında okuyucuları sürekli bilgilendirmiştir. "Türkmenistanda Ylym we Tehnika" dergisinde geleneksel bilimlerin çeşitli alanlarını açık eden yazılar yayınlanmıştır. "Mahmut Kaşgarlı oğuzların dili hakkında", "Edebiyatın gelişim tarihinde yenilenme devri", "Türkmenistan'ın Yeni Vatandaşlık Yasası: teori ve pratik", "Buharlaştırma soğutma aygıtlarına ve usullerine sıcaklık-enerji yönden paha biçmek", "Dede Korkut kitabı ve Türkmen destanları", "Terminolojik sözlükte eşanlamlı sözcükler", "Afganistan Türkmenlerinin geleneksel ve modern halı dokumacılığı", "Türkmenistan'ın tarihi coğrafyasını öğrenmenin bilimsel ve deneysel ehemmiyeti" vb. birçok bilimsel yazılar yer almıştır.

Derginin geniş okuyucu kitlesine, eğitim personelleri, üniversite hocaları, bilimsel enstitü dairelerinin mensupları, talebeler dâhil olmuştur.

Kısa bilgi: "Türkmenistan'da İlim ve Teknik" dergisi 1 Mart 1999 tarihinden beri neşredilmektedir. Dergi Türkmence ve Rusça olmak üzere iki dilde yayınlanmaktadır. Bir yıl boyunca 12 nüshası basılmaktadır. Dergi Ocak 2000 senesinden itibaren milli Türkmen alfabesi grafiği ile yayınlanıyor. Bu dergiden evvel "Türkmenistan Ylymlar Akademiýasynyň habarlary (Türkmenistan İlimler Akademisi haberleri)" adı altında teorik bilimsel dergi yayınlanmıştır. Dergi Ocak 1960'da oluşturulmuştur.[123]

3.8. Türkmen Arhiwi

(Türkmen Arşivi)

Bilimsel teori ve metodoloji dergisidir. Derginin sponsorları: Türkmenistan'ın Bakanlar Kuruluna bağlı ana arşiv birimi ve Türkmenistan'ın Milli Eğitim Bakanlığı.

[122] Goçmyradow, s. 72-75.
[123] Goçmyradow, s. 76-80.

Malum olduğu üzere Türkmen halkının çok zengin, kahramanca tarihi vardır. Bazı sebeplerden dolayı Türkmen halkının tarihi çarpıtılarak, bazen de eksik tarif edilerek nesillere anlatılamamıştır. Bağımsızlığa kadar olan süreçte tarih biliminde çözülmemiş meseleler çözülmüş meselelere nazaran fazla olmuştur. Kökenine göz atmak, tarihini bilmek önemlidir. Tarihi bilmek halkı Lider etrafında kaynaştırmak, Bağımsız ve Daimi Tarafsız ülkesine karşı sevgisini artırmak, gençlerin aklında diyara karşı kıvançlı, gururlu vatanseverlik duygusunu kemale getirmek açısından önem taşımıştır. Tarihi öğrenmek, bilmek için arşiv dokümanlarının rolü büyüktür. Tarihi arşiv belgeleri olmadan yazmak imkânsızdır. Bu yüzden tarihin eyyamlarına sinen vakaları açıklığa kavuşturan delilleri, bunun yanı sıra evrak derlemelerini, mühim meseleleri yazıya döken makaleleri, metodolojik eklemeleri yayınlamak amacıyla "Türkmen arşivi" dergisi oluşturulmuştur.

Türkmen arşivi dergisinin ilk sayısında "Şahıslar ve tarih", "Uzak mesafedeki arkadaşlar", "Bağımsız Türkmenistan'ın gelişim adımları" başlıkları oluşturulup Saparmyrat Türkmenbaşy'nın Milli Kalkınma siyasetinin başarıyla uygulanması hakkında yazılar yayınlanmıştır.

Kısa bilgi: "Türkmen arşivi" dergisi 1993 yılından beri beyan edilmektedir. Derginin her sene çift sayısı neşredilmektedir.[124]

3.9. Standart, Hil we Howpsuzlyk

(Standart, Kalite ve Güvenlik)

Türkmen Standartları Ana Devlet Kontrolünün ve Türkmen Standartları Enformasyon Merkezinin teknik bilimsel dergisidir. Standart Türkmence nüsha, kalıp, düzen, kaide, miktar, ölçü, mal gibi kesin anlamların bütününü ifade etmektedir. Dergi Cumhurbaşkanı Saparmyrat Türkmenbaşy'nın ilan ettiği yurt bağımsızlığından sonraki dönemde yayınlanmaya başlanmıştır. Türkmenistan'ın baş devlet teftişinin kolektifi 1993 yılında Uluslararası Standartlaştırılma Kurulu üyeliğine kabul edilmiştir. Bunun sonucu olarak bu teftiş, dünya ülkelerinin arasında standartlaşma, meteoroloji, tabiata karşı korumacı yaklaşım gibi çalışmaların düzenli hal almasına büyük destek vermiştir. Türkmenistan'ın baş devlet teftişinin İSO (İnternational Standart Ogranization)'ya üye kabul edildikten sonra ülkede

[124] Mämmedow Agamyrat, **Döwrüň möhüm meseleleri we žurnalistika,** Aşkabat: Türkmendöwletneşir yayınları, 2010, s. 96-98.

"Standart, Hil we Howpsuzlyk" dergisinin yayınlanması kararı alınmıştır. Dergide Bağımsız ve Daimi Tarafsız Türkmenistan'ın milli ekonomisi, tarihi, medeni mirası ve standart ile ilgili yazılar yayınlanmıştır.

Kısa bilgi: "Standart, Hil we Howpsuzlyk" dergisi 1994 senesinden beri neşredilmektedir. Türkmence ve Rusça olarak iki dilde yayınlanan bu dergi üç ayda bir kez basılmaktadır. 2000 yılından itibaren dergi yayınları milli Türkmen alfabesi grafiğine göre düzenlenmektedir.[125]

3.10. Tebigat

(Tabiat)

Dergi, Türkmenistan'ın Çevre Bakanlığının yayın organıdır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun gelişme programının işbirliğinde oluşturulmuştur.

Saparmyrat Türkmenbaşy derginin sayfalarından okuyuculara seslenerek tabiatın hakikaten milli zenginlik, devletin sabit ekonomi ve manevi kalkınmasının esası olduğunun altını çizmiştir. Eğer çevrebilim alanına, zorlu durumunun ayrıcalıklarına derinlemesine dikkat edilmezse, ülkeyi her yönden ve devamlı geliştirmek zorlaşacaktır. Bu yüzden insan ve doğa ilişkilerinde uyumluluğu oluşturmak Türkmenistan'ın gelişim sürecinin mühim şartı olmuştur. Dergi sayfalarında "Türkmenbaşy'nın ekoloji doktrini", "Ruhnama", "Ekoloji eğitimi", "Kanun ve tabiatı muhafaza etmek" gibi başlıkların altında okuyucuların hevesini saran yazılar yayınlanmıştır.

Tabiat kadim Türkmen toprağına eşsiz ve harikulade bir görünüş, hayret verici doğal olağanüstü eserleri, zengin ve kıymetli doğal gereçleri armağan etmiştir. "Tebigat" dergisi Türkmenlerin altın asrında bunları vaz etmek, okuyucuların etkileyici özellikli sahih tabiat hakkında derin bilgi edinmesi amacını gütmüştür.

Kısa bilgi: "Tebigat" dergisi Haziran 1999'dan beri neşredilmektedir. Dergi Türkmence ve Rusça olmak üzere iki dilde yılda dört kez yayınlanıyor. 2000 senesinden itibaren derginin yazılarının tamamı milli Türkmen alfabesi grafiğine uygun olarak yayınlanmaktadır.[126]

[125] **Standart, hil we howpsuzlyk dergisi,** 1 Ocak 1994.
[126] **Tebigat dergisi,** 10 Haziran 1999.

3.11. Demokratiýa we Hukuk

(Demokrasi ve Hukuk)

Türkmenistan Cumhurbaşkanlığına bağlı, demokrasi ve insan hakları temelli Türkmen Milli Enstitüsünün dergisidir. Dergi, Türkmence, Rusça ve İngilizce dillerinde 1997 senesinden beri 15 günde bir yayınlanmaktadır. Dergide Türkmenistan parlamentosu tarafından kabul edilen ve Türkmenistan Anayasa mahkemesi tarafından ilan edilen insan ve vatandaş haklarını ve özgürlüklerini yeni siyasi ve iktisadi tasdikler ile zenginleştiren yeni yönetim senetleri hakkında yazılar yer almıştır.

3.12. Miras

Türkmenistan Cumhurbaşkanlığına bağlı, Türkmenistan'ın Orta Asya ve doğu halklarını araştıran Medeni Miras Devlet Enstitüsünün 2000 senesinden beri yayınladığı dergidir. Sosyal bilimler dergisidir. Dergide "Umumi ve ilmi meseleler", "Yeni keşifler ve yapılanmalar", "Medeniyetlerin, halkların ve uygarlıkların ilişkileri", "Bilimsel ve sosyal kültürel haberler" bölümleri altında özgün haberler sunulmuştur.

3.13. Altyn Asyryň Ykdysadyýeti

(Altın Asrın Ekonomisi)

Dergi 2000 yılının Haziran ayından beri Türkmence, Rusça ve İngilizce olarak ayda bir neşredilmektedir. Analitik haber dergisidir. Dergide "Resmi haberler", "Sosyal politika", "Tüketim pazarının gelişimi", "Ekonomi ve hukuk", "Analiz usulleri", "Standardize edici hukuk dokümantasyonu" isimli haber başlıklarında ülkenin bilimsel araştırma enstitülerinin, üniversitelerinin uzmanları, banka çalışanlarının görüş ve düşünceleri aktarılmıştır.

3.14. Türkmenistanyň Lukmançylygy

(Türkmenistan'ın Tabipliği)

Tıp alanının bilimsel araştırma dergisidir. Mart 2002 yılından beri neşredilmektedir. Dergi iki ayda bir çıkmaktadır. Yayında, "Teorik ve pratik tıp", "Pratisyen hekimlere yardım", "Farmakoloji ve eczacılık" başlıkları altında meslek uzmanlarının yararlı makaleleri yayınlanmıştır.

3.15. Milli Goşun

(Milli Ordu)

Türkmenistan Savunma Bakanlığının yayınıdır. Dergi 2005 senesinden itibaren üç ayda bir yayınlanmaktadır. Harp tarihi, sosyal politika ve sanatsal-yazınsal türden dergi olarak hizmet etmiştir. "Milli Goşun" dergisinin sayfalarında "İtibarı yükseliyor Türkmenin", "Oku, öğren, yerine getir", "Haberler ve yeni askeri teknik", "Askeri kulluk korkusuzluk mektebidir", "Oku, düşün, çöz" başlıklı yazılar okuyucuların merakını gidermiştir.

4. Türkmen Basınının Maddi-Teknik Temeli

Cumhurbaşkanı Saparmyrat Türkmenbaşy Bağımsızlığın ilk günleri itibarıyla basının maddi ve teknik temeline yatırım yapılmasını makul görmüştür. Öncelikle gazete ve dergilerin kesin süre ile yayınlanması, kalitesinin yükseltilmesi öngörülmüştür. Eskiden gazete ve dergiler değişken süre ile yayınlanmış, bunların kalitesi düşük olmuştu. Fotoğraflar, metin harflerini seçmek, soluk harfli yayınları okumak güçtü. 1991 senesinde hemen hemen tüm basın organları, yüksek baskı, tipo baskı tekniği ile yayınlanmıştır. Yalnızca "Туркменская Искра" (şimdiki "Нейтральный Туркменистан"), "Türkmenistan" gazeteleri ofset baskı tekniği ile basılmıştır.

Cumhurbaşkanı Saparmyrat Türkmenbaşy'nın yakından ilgilenmesi neticesinde gazetelerin ofset usulü ile yayınlandığı 1992 yılı, dönüşüm yılı sayılmıştır. Gazete yayınının ofset formu yeni teknolojiye dayandırılmış, yayın sürecinin yeni yöntemi özümsenmiştir. Bilgiler bilgisayar ve lazer yazıcıların desteği ile derlenip, diyapozitifler (ofset formu) hazırlanmıştır. Gazete ve dergiler yazıların dağılışı, teknik tasarımı kapsamında tek kalıp biçiminden sıyrılarak, farklı bir görünüş ve vazife elde etmiştir.

Saparmyrat Türkmenbaşy'nın yakından ilgisi neticesinde ülke basımevlerindeki gelişmeler ve ilerlemeler açıkça gözlemlenebilmiştir. Harfleri bir araya getiren linotip makinelerinin yerini gelişmiş ilmin en son kazanımları esasında oluşturulan en iyi bilgisayarlar, düşük kaliteli yayın aygıtlarının yerini ise yurtdışı ülkelerinin yeni icat ettiği basın makineleri almıştır. Gazete ve dergiler tipo baskı yönteminden ofset baskı tekniği usulüne geçiş yapmıştır. Bu ise matbuatın teknik tasarımını mükemmel hale getirmeye, yayın niteliğini pekiştirmeye imkân vermiştir.

1 Ocak 1996 tarihinde bilgisayar merkezi kullanıma açılmıştır. Bunun esas amacı süreli gazete ve dergilerin ve diğer basın organlarının yayın sürecinde orijinal maket usulünü kullanmak, basım işlemini hızlandırmak, kalitesini arttırmak olmuştur. Bilgisayar merkezinin inşasında devlet bütçesinden 80 bin Amerikan doları harcanmıştır.

Saparmyrat Türkmenbaşy 11 Şubat 1997 tarihinde imzaladığı karar ile Türkmenistan Bakanlar Kuruluna bağlı eski Matbuat Komitesi ile "Matbuat" redaksiyon-neşriyatı birleştirerek yeni "Türkmenmetbugat" devlet yapım birliğinin temelinde güçlü bir bilgisayar merkezinin oluşturulması yalnız gazete ve dergilerin kalitesini yükseltmekle sınırlanmayıp yazı işleri heyetinin işini de kolaylaştırmıştır.[127]

5. Saparmyrat Türkmenbaşy'nın Basın Politikası

Yetmiş yıl boyunca matbuatın esas "manevi gıdası" olan süreli yayınların Türkmenistan halkı tarafından ulaşılabildiği milli basın yok muydu? SSCB olarak adlandırılan büyük imparatorluk halkı her ne kadar da kitap, dergi, gazeteye doyurmuş olsa bile basın milli özellikten yoksundu. Bu dönemin basını yalnız devrin bürokratlarının çıkarına, komünistlerin çürük siyasetine hizmet etmiştir.

Hiçbir ülkenin millilik prensiplerine benzemeyen Türkmen halkının doğru yolda ilerliyor olduğunu dile getiren dünyaca ünlü siyasetçiler ve uluslararası basın ajansları Türkmenistan'ın milliyetçi ideolojisinin eşsiz olduğunun altını çizmektedir.

Saparmyrat Türkmenbaşy'nın basın politikasının mayası, oybirliği, kamu refahı, dayanışma gücünden oluşmaktadır. Kısaca bu üç kelime Bağımsız Türkmenistan'da basın araçlarının temel manası, içeriği, hedefi ve manevi imajını belirlemiştir.

Eskiden her bir basın organının kendine özgü dar bir çığırı olmuştur. Bu dar çerçeveden dışarıya çıkılmamaktaydı. Örneğin, cumhuriyetin kadınlar dergisi bir tek kadın konusunu ele almalı ve işlemeliydi, parti yayınları da sadece parti buyruklarını yayınlamalıydı. Saparmyrat Türkmenbaşy zamanında basının konu bolluğu ve çeşitliliği ortaya çıkmıştır. Gazete ve dergiler tektiplilikten toplumun hakiki tribününe dönüşmüştür. Bağımsızlık döneminin basını

[127] Mämmedow Agamyrat, **Habar beriş serişdeleriniň ykdysadyýeti we menejmenti**, Aşkabat: Magtymguly Üniversitesi yayınları, 2010, s. 9.

tam anlamıyla Saparmyrat Türkmenbaşy'nın vaz ettiği gibi "günümüz devletinin, onun yönetici organlarının yürüttüğü dış ve iç siyaseti ile halkın arasında sağlam bir köprüdür".[128]

Saparmyrat Türkmenbaşy'nın basın öğretilerinin köklü esaslarını kısaca şu aşağıdaki şekilde saymak mümkündür:

1. Saparmyrat Türkmenbaşy'nın basın siyaseti kökünü birlik ve bütünlük, sükûnet, omuzdaşlıktan almaktadır. Cumhurbaşkanının öncelikle basını bu istikamete yöneltmesi onun en makul adımlarından biri olmuştur. Bu şekilde Lider daha yeni bağımsız olan genç ülkeyi sözde demokrasi getirmeye çalışanlardan, devleti kurulmadan bölmeye çalışanlardan korumaya çalışmıştır. Türkmenbaşy karmaşık durumun meydana gelmesini önlemek amaçlı Türkmen milletini birleştirmiştir.
2. Türkmen basınının en önemli hedeflerinden biri halkın ruhunu, maneviyatını kuvvetlendirmek olmuştur. İnsanların dikkatini gereksiz, faydasız müzakerelere çekmeyip, onları bağımsız yurdun yarınki günü adına gerçekleştirilecek muazzam işlere karşı seferber etmiştir.
3. Türkmen milletinin kalbinde "10 yıl muvaffakiyet" siyaseti, milli kalkınma hareketi, aydın geleceğe karşı güven yaratmak basının esas görevlerinden biri olmuştur.
4. Türkmenbaşy gazetecilik kadrolarını geliştirmek açısından büyük işleri yola koymuştur. Gerektiğinde onları yurt dışında okula göndererek genç kadroların fikir ufuklarını genişletmek ve eğitim seviyelerini pekiştirmek adına büyük yatırımlar gerçekleştirmiştir. Lider kendi inisiyatifi ile Magtymguly Türkmen Devlet Üniversitesinde Gazetecilik ve Mütercim Tercümanlık Bölümünü açmıştır. Bunun sonucu olarak, milli matbaanın sil baştan geniş boyutlarla ilerlemesi, yeni kadroların eski alışkanlıklardan sıyrılarak Cumhurbaşkanının basın politikasının taleplerine layıkıyla yeniden düzenlenmesi öngörülmüştür.
5. Basında yayınlanan haberlerin hilebazlık, blöften uzak olmasını, olayların kesin ve gerçek olgular temelinde beyan edilmesini temel vazife olarak görmüştür. Bu ise Türkmenistan devlet siyasetinin gerçekliğini, meydana gelen ilerici özellikli büyük gelişmelerin muazzamlığını toplumun zihnine kazandırmak önemini taşımıştır.

[128] Ballyýew Kakamyrat, **Saparmyrat Türkmenbaşynyň metbugat syýasaty,** Aşkabat: Ruh yayınları, 1999, s. 63-71.

6. Türkmenbaşy İnsan merkezli matbuat oluşturmuştur. Tüm siyasetlerin ana kaynağı insan ve halk olmuştur.
7. Basında yer alan makalelerin derinlemesine incelenmesini, habere konu olan objelerin tesirini ve kamu ve devlet yararını görebilmek adına yüzeysel değil de her yönden, her açıdan doğru düzgün araştırılmasını öne sürmüştür.
8. Haber bilgilerinin etkinliğine büyük önem verilmesini belirtmiştir. Günümüz bağımsızlık günlerinde temiz havadan nefes alan her bir insan ülkede olup biten hadiseler ile her gün tanışmalı, dönemle beraber eşit adımlarla yürümelidir.
9. Basının kendi çehresi olmalıdır. Herhangi bir ülkenin basınını taklit etmeyip öz milli matbuatın elzemliğini yaratmak gerektiğinin altını çizmiştir.
10. Haberlerde önemli şahısların iyi haysiyet ve yönlerini açıklamak, iyiliği yaymak amacı güdülmüştür. İnsanlar okuduklarından, izlediklerinden etkilenirler. Gazete sayfalarında selametlerin, sevapların yer alması insan zihninin iyi yöne çekilmesini hedeflemiştir.
11. Basında beyan edilecek haberler seçilerek yayınlanmalıdır. Her bir yayından kamu kitlesi mutlaka bir gelişme, bir haber öğrenmelidir. Cumhurbaşkanının yürürlüğe koyduğu siyasetlerinin getirdiği meyveleri görmelidir.
12. Halkı galeyana getirecek, rahatsız edecek gerçekten uzak, içi boş zırvalıklardan uzak durmak vasiyet edilmiştir. Bu meselede özellikle sansasyon yarışı içinde olan bazı yabancı yayınlardan uzakta durmak öngörülmüştür. Türkmenlerin örf âdeti, gelenek göreneği, psikolojik özellikleri ile uyuşmayan haberlerden sakınmak amaçlanmıştır. Bu tür haberlerin yararından çok zararı olacağı düşünülmüştür.
13. Eleştiri meselesine oldukça objektif yaklaşım sergilenmesi vasiyet edilmiştir. Her bir eleştirisi yapılacak mevzunun derinlemesine incelenip eksiklikleri gazete sayfasında açıkça sunulmayıp, dolaylı yoldan gösterilmesi öngörülmüştür. Bunun yanı sıra bu eksiklikleri gidermenin yollarını dostça, kardeşçe, kibarca, insanca bulmak hedeflenmiştir. Eleştiri iyilik getirmez aksine kasvetli yıllar matbuatı eleştirileri gibi halk arasında ihtilaf yaratır. Tenkidî meseleler yayınlandığında mutlak surette her iki tarafında da görüşleri kitlelere gösterilmelidir. Bu durumda gazetecinin fikirleri önem arz etmemekte, muhabir yansız, tarafsız hareket etmelidir. Noksanlıkları abartarak halka iletmek ve onların keyfini kaçırmak dibinden yasak olmuştur.

14. Kitle iletişim araçlarının finansal teknik temelinin geliştirilmesi, modern dünya derecesi standartlarına layık yapılandırılması hedeflenmiştir. Bunun sonucu olarak, haber ajansı Turkmenpress'in teknik temeli gelişmiş ülkelerin seviyesine çıkarılmıştır. "Türkmenmetbugat" devlet yapımcılık birleşiminde günümüzün yüksek kaliteli bilgisayarları ile donatılmış bilgisayar merkezi kurulmuştur. Bu ise yazılı basının zamanında yayınlanmasını, niteliğinin pekiştirilmesini, redaksiyon çalışanlarının işinin kolaylaştırılmasını sağlamıştır.[129]

Sovyetler imparatorluğu yıllarında tüm gazetelerin ana sloganı aynı, "Ähli ýurtlaryň proletarlary, birleşin!" (Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!) olarak gerçekleşmeyecek bir cümleydi. Türkmenistan'ın bağımsız ülke olduktan sonra bu hayali tümcenin ehemmiyeti kaybolmuştur. Her bir gazete kendinin desteklediği fikre muvafık slogan seçmiştir.

6. Büyük Kalkınma ve Yeni Gelişmeler Döneminde Milli Basın (2007-2011)

Hükümetin kitle iletişim araçlarına yüklediği görev, ülkenin yönetim tarzına ideolojik olarak uyum sağlamaktan ibarettir. Günümüz itibarıyla tüm yazılı basın araçları devlet politikalarının tanıtım araç gereci olarak çalışmaktadır.

Yayınların büyük bir bölümü ülkede yapılan yenilik ve inkılaplara yer ayırmaktadır. Geri kalan materyaller milli bayramlar ve kutlamaların tasviri, ulusal adet ve törelerin tanıtımı, işçi sınıfının kahramanlarını anlatan makaleler ve ibretli hikâyelerden oluşmaktadır.

Ağırlıklı olarak milli Türkmen ruhuna hitap eden birlik ve beraberliği pekiştirecek, vatana ve devlete olan sevgi ve saygıyı artırıcı iyimser materyaller kullanılmaktadır. Eleştirel ya da tenkit edici nitelikteki yazılar hemen hemen görülmemektedir.

Devlet Başkanı Gurbanguly Berdimuhamedow'un gazetecilik alanına büyük önem vermesi, onun niteliğini pekiştirme yolundaki gayretleri kitle iletişim araçlarının vaziyetini akla sığamayacak derecede geliştirmiştir. Gazeteciliğin yeni koşulları ve yeni teknik yapısının oluşturulması bu güzergâhta güdülen faaliyetleri büyük ölçüde rahatlatmıştır. Günümüzde internet ağı aracılığıyla dünyanın çoğu ülkeleri ile haber ve bilgi alış verişini yapma imkânları yaratılmıştır.

[129] **Türkmenistan** gazetesi, 7 Temmuz 1998.

Türkmenistan Devlet Başkanı Gurbanguly Berdimuhamedow'un Türkmenistan'ın medeniyet disiplininin, medya dalının çalışanları ile gerçekleştirdiği bilgi şöleninde kitle iletişim araçlarının ehemmiyetini ve toplumsal hayattaki rolünü tespit ederek şöyle demiştir: "Bizim iç ve dış siyasetimiz, uluslararası arenasında itibarımız ve mevkimiz, hayatın tüm alanları boyunca kazandığımız zaferler belli derecede kitle iletişim araçlarının gücünden ve olasılıklarından nasıl fayda göreceğimiz ile bağlantılıdır".

Bağımsız, Daimi Tarafsız Türkmenistan'ın dünya standartlarına uygun bilimli-hünerli genç uzmanlarını, bunun yanı sıra memleket, devlet ve dünya çapında fikir yürütebilen geniş bakış açılı gazetecilik uzmanlarını yetiştirmek meselesi, devletin ve Devlet Başkanının asıl ilgi alanı durumundadır.

Büyük Kalkınma ve Yeni Gelişmeler döneminde Magtymguly Üniversitesinde, Türkmenistan Dışişleri Bakanlığının Uluslararası İlişkiler Enstitüsünde ve Türkmenistan Spor ve Turizm Enstitüsünde genç iletişimciler eğitilmiştir. Yurdun uluslararası otoritesinin yükseldiği bu dönemde Türkmen halkının ve onun hayırsever Devlet Başkanının yerküresinde ün kazandığı çağda uluslararası dereceli ihtisas gazetecilerine ihtiyaç artmıştır.

Spor ve Turizm Enstitüsünde spor alanında ihtisaslaşmış gazeteciler eğitim görmektedir. Devlet Başkanı Gurbanguly Berdimuhamedow'un gayreti sonucu ülkenin spor etkinlikleri büyük gelişim kaydetmiştir. Başkent Aşkabat'ta ve vilayetlerde düzenlenen spor etkinlikleri, "Awaza" milli turistik bölgesinin büyük ilerlemelerle beslenerek dünyanın en büyük tatil merkezlerinin birine dönüşmesi bunun aydın göstergesidir. Türkmen yiğitlerinin ve kızlarının dünya spor şampiyonası yarışmalarına katılarak dereceye girmeleri, zafer kazanmaları vb. gelişmeler ülkede spor gazeteciliğinin oluşturulmasını zaruri kılmıştır.

Devlet Başkanı Gurbanguly Berdimuhamedow iletişimcilerle düzenlediği görüşmelerde gazetecilerin vazifelerini tayin etmiştir. Gazeteci yazarların eserlerinin döneme uygun biçimlendirilmesini, devlet temelli gerçekleştirilen teşebbüslerin anında neşir yoluyla yetiştirilmesini, onların önemi hakkında halka bilgi verilmesini zorunlu görmüştür. Devlet Başkanı aynı zamanda "Döwlet adam üçindir!" (Halk hizmetinde devlet) sloganını yürürlüğe koyarak sanatçılara Büyük Kalkınma ve Yeni Gelişmeler döneminde yeni döneme uygun ideolojinin lüzumluğunu belirtmiştir. Türkmen dilinin yazınsal mirası, kelime dağarcığından faydalanarak oluşturulan yazı eserlerinin yaygınlığını kazanmayı buyurmuştur. Günümüz

basın organlarının gündelik, günaşırı, haftalık, aylık süreli yayınları bulunup onlar kendi görevleri boyunca ayrıştırılmıştır.

Devlet Başkanı Gurbanguly Berdimuhamedow'un girişimleri sonucu Büyük Kalkınma ve Yeni Gelişmeler döneminde birçok süreli yayın oluşturulmuştur. Her alana ilişkin dalda neşirlerin yaratılması ülkede kitle haberleşme araçlarının faaliyetine, mensuplarına muazzam ilgi sarf edildiğinin işareti olmuştur.[130]

6.1. Bereketli Toprak

Devlet Başkanı Berdimuhamedow oyçokluğuyla Başkan seçilmesi gününden itibaren "Meniň ilkinji nobatda ähli aladam halkym bolar" (Benim ilk sırada koyduğum vazifem halkımdır) diyerek yurdun esas alanı olan tarım sektörünü ilerletme, onun teknik altyapısı, gübreleme ve sulama aşamasının pekiştirilmesi yönünde birçok girişimlerde bulunmuştur. Devlet Başkanının önderliğinde 1 Ocak 2008 tarihinde oluşturulan "Bereketli toprak" gazetesi yalnız toprağın bereketini artıran çiftçiler, hayvan yetiştiricilerine değil tüm Türkmen halkına armağan edilmiştir.

Gurbanguly Berdimuhamedow'un 2008 yılının ilk günü gazetenin çalışanlarına ve okuyucu kitlesine seslenerek şunları demiştir: "'Bereketli toprak' gazetesinin saygıdeğer yazı işleri heyeti ve okuyucuları! Sizi yeni yayın 'Bereketli toprak' gazetesinin ilk sayısının çıkması münasebetiyle tüm kalbimle kutluyorum. Bizim önümüzde tarım üreticiliğini geliştirmek, şimdiki zaman Türkmen köylerinin koşullarını, dış görünüşünü modern biçime sokmak mecrasında büyük ölçülü ve uzun vadeli görevler yatmaktadır. Ülkemizin büyük kazançlar elde edip her geçen gün inkişaf ettiği döneminde köy halkının da yaşam seviyesini yükseltmek adına devletin yönettiği büyük çaplı azametli işlerin esas içeriğini millete anlatmak açısından yeni neşrin öneminin çok büyük olacağı şüphesizdir.

'Bereketli toprak' gazetesinin çiftçilere, köy ziraatçilerine danışmanlık yapacağına, Bağımsız, Daimi Tarafsız Türkmenistan'ın ekonomisinin önemli sektörlerinden biri olan tarım sektörünü topluca ilerletmek hakkında Türkmenistan'ın 20. Halk Maslahatında kabul edilen

[130] Gurbanguly Berdimuhamedow, **Ösüşiň täze belentliklerine tarap,** 2.tom, Aşkabat: Türkmen döwlet neşiryat gullugy yayınları, 2009, s. 37.

yönetim kurulu kararları, müstesna ve mesul vazifeleri başarı ile hayata geçirmek konusunda destek çıkacağına inanıyorum".[131]

Bağımsız, Daimi Tarafsız Türkmenistan Devletinin halkı rahat, kaygısız, hür, şahane hayat yaşamaktadır. Ülke çarşılarında yılın dört mevsiminde de tarımın azık (erzak) mahsullerinin bol, kaliteli ve fiyatının uygun olması, bununla beraber sanayi hammaddesi pamuğun, kozanın, yünün bol işlenilmesi için tarım biliminin, uzmanların, yeni teknolojilerin lüzumunun olduğunu halk kitlesine anında duyurmak, asırların zor şartlarından geçip günlerimize ulaşan sulama tarımcılığının usullerini günümüz çiftçilik kültürü ile kaynaştırmak ve usta hayvan yetiştiricilerinin tecrübesini yayratmak bu gazetenin esas amacı olmuştur.

Berdimuhamedow'un hususi kararı ile "Bereketli toprak" adlı haftalık gazetenin oluşturulması Türkmenistan'da kırsal ekonominin çiçeklenmesinin kanıtıdır. Türkmen çiftçileri bu yayını çok beklemiştir. Bu yayının oluşturması daha çok köy işçilerinin, çiftçi ve mal sahibi çalışanlarının çoğunluğunu oluşturan kadınları sevindirmiştir. Bu gazetede analarımızın, kız kardeşlerimizin, gelinlerimizin kendi itibarlı uğraşılarını yürütmekle sergilediği cesareti hakkında resimli makaleler yer almakta, onların asil meşguliyetine karşı hevesini artırmakta ve yeni başarılara teşvik etmektedir.

6.2. Rysgal

(Rızık)

Rysgal gazetesi 17 Eylül 2010 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. Gazete Türkmen iş adamlarının özel yayınıdır, Türkmenistan Sanayiciler ve Girişimciler Derneğine aittir.

Sekiz sayfalık Türkmence ve Rusça olarak iki dilde yayınlanan gazete geniş okuyucu kitlesine özellikle başarılı ve acemi girişimcilere hitap etmektedir. Gazetenin ilk sayısında önemli makaleler, yani Türkmen iş adamlarına dair haberler, yeni işe başlayan işadamlarına tavsiyeler, gayrimenkul piyasasının gelişimini, uluslararası işadamları işbirliğini konu edinen seçkin haberler, reklam teklifleri, geniş okuyucu kitlesini kazanmak amaçlı ilgi çekici yazılar yayınlanmştır.

"Rysgal" gazetesi çağdaş ve inovasyon teknolojiler hakkında müzakereye girişerek işadamları dünyasında hakiki mürşit olmayı hedeflemiştir. Yayın, okuyucuları ekonomik gelişmeler ve

[131] **Bereketli toprak** gazetesi, 1 Ocak 2008.

yeni yatırımlar için uygun şartları sağlamaya yönlendiren, yeniden yapılandıran tüm mevzuatları ortaya atıp tartışmaya teşvik etmiştir.[132]

6.3. Nebit Gaz

(Petrol, Doğal Gaz)

Petrol ve doğal gaz sahasına ait olan bu gazete 6 Eylül 2011 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. Bu gazete yeryüzünde gerçekleşen doğal gaz ve petrol alanındaki tüm yenilikçi haberleri halka duyurmaktadır. Bunun yanı sıra "Bunu bilmek enteresan", "Halk takviminden" gibi birçok haber başlıkları altında etkileyici makaleler ve bulmacalar yayınlanmıştır.

Dünyanın büyük petrol ve doğal gaz ülkeleri arasında yer alan Türkmenistan, doğal gaz yatakları, Hazar denizinin Türkmenistan kısmının bol doğal gazlı ve petrollü yerleri, hidrokarbon malzemeleri ile ülkeyi büyük enerji sahibi devletleri arasına katmıştır. Gazete Türkmenistan doğal gaz petrol ve mineral, maden yataklarının incelenmesi, hayata geçirilmesi konulu haberler yayınlamıştır.[133]

6.4. Türkmenistanyň Nebiti, Gazy we Mineral Serişdeleri

(Türkmenistan'ın Doğal gaz, Petrol ve Maden İşletmeleri)

Yeni Kalkınma döneminde, 2008 yılından beri neşir edilen Türkmenistan'ın doğal gaz ve petrol kaynaklarının sosyal politika ve bilimsel araştırma dergisidir. İsminde de anlaşıldığı gibi üç ayda bir Türkmence, Rusça ve İngilizce olarak yayınlanan bu dergide Türkmenistan'da doğal gaz, petrol, maden servetlerinin üretimi, bu alanda yabancı ülkelerle ticaret ilişkileri hakkında ayrıntılı bilgi verilerek işlerin gidişatı, yeni teknolojiyi aydınlatan renkli fotoğraflar yer almıştır.

Türkmen Lideri çağdaş siyasi düşüncelerini ve öngörü filizlerini kesin işlerle sağlamlaştırmakla büyük itibar kazanmıştır. Ülkenin zengin doğal gaz kaynaklarını sürekli halkın ve tüm insanlığın yararına istimal eden bilge Devlet Başkanının faaliyetlere açık edilmiştir.

---

[132] **Rysgal** gazetesi, 17 Eylül 2010.
[133] **Nebit gaz** gazetesi, 6 Eylül 2011.

Türkmenistan'ın doğal gaz, petrol sanayisi ve maden kaynakları bakanlığı devlet idari makamı hükmünde yatakları aramak, kazımak, onarmak, doğal gaz petrol, mineral membalarını elde etmek, hidrokarbonları dünya pazarına çıkarmak ve Türkmenistan'ın tüketicilerini petrol ürünleri ile donatmak, aynı zamanda mineral hammadde gereçlerini bilinçli sarf etmek ile ilgili meselelerde yekpare devlet siyasetinin yürütülmesi öngörülmüştür. Dergide tüm bu mevzular ele alınmıştır.

Sonuç olarak, Büyük Kalkınma döneminde neşir hayatına başlayan "Türkmenistanyň nebiti, gazy we mineral serişdeleri" adlı dergi yurdun ekonomisinin en büyük sektörü olan petrol ve doğal gaz alanında yürütülen tüm faaliyetler hakkında bilgi vermiştir.

6.5. Türkmenistanyň Daşary Syýasaty we Diplomatiýasy

(Türkmenistan'ın Dış Siyaseti ve Diplomasisi)

Dergi Türkmenistan'ın Dışişleri Bakanlığının yayın organıdır. 2011 senesinden bu yana haftada bir gün üç dilde, Türkmence, Rusça, İngilizce yayınlanan bilimsel mahiyetli dergidir.

Türkmenistan'ın dış politikası ve diplomasisi derginin ilk sayısında Devlet Başkanı Gurbanguly Berdimuhamedow'un "Türkmen diplomasisinin sorumlulukları" adlı makalede betimlenmiştir. Makale şu şekilde tanımlanmıştır: "Türkmenistan'ın dış siyasetinin birincil gayesi, selameti, güvenliği, istikrarlığı kuvvetlendirmektir. Tarafsız devlet hükmünde Türkmenistan çelişmeleri önlemek, iç bölgede karşılıklı güven ve anlaşma durumunu yaratmak amacıyla uluslararası camia için siyasi enginlik önermektedir. Biz bu haleti Birleşmiş Milletler Kurulu sayesinde gerçekleştiriyoruz ve kendi faaliyetlerimizi onun planı ve hedefi ile bağdaştırıyoruz. Bu bizim tarafsızlık statüsümüzden, BMK ile barış yaratma doğrultusunda iki taraflı çalışmalardan elde edilen tecrübe ve adetlerimizden gelen esas bakışımızdır".[134]

Yeni Kalkınma döneminin yayını olan bu dergide "Türkmenistan Devlet Başkanının dış politika işleri", "Makaleler ve analiz gözlemleri", "Türkmenistan-OSCE (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) işbirliği", "Türkmenistan-UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) işbirliği", "Tüm toplulukların birliği ve gelişimi, dış siyaset başarısının güvencesidir", "Genç diplomatın sayfası", "Aktüel bakış", "Türkmenistan'ın çok yönlü

[134] **Türkmenistanyň daşary syýasaty we diplomatiýasy** dergisi, Aşkabat: 2011, sayı 1.

diplomasisi", "Türkmenistan'ın enerji diplomasisi", "Elçi sayfası", "Genç âlimin sayfası" başlıkları altında makaleler yayınlanmıştır.

6.6. Dünýä Edebiýaty

(Dünya Edebiyatı)

Devlet Başkanı Gurbanguly Berdimuhamedow'un yardımı ile 2011 senesi başından beri yayınlanmaktadır. Bu dergi dünyanın altın edebi hazinesine giren ünlü eserleri ve Türkmen edebiyatının şahane nüshaları ile okuyucuları tanıştırmıştır. Derginin ilk sayısında "Doğu edebiyatı", "Dünya edebiyatının altın hazinesinden", "Şiir âleminde", "Hikâyeler", "Edip atölyesi", "Yazınsal analizler", "Türkmen tercümanlık mektebi", "Öncüler", "Edebiyat dünyasında" adlı yazı başlıkları bulunup, dergi sayfalarında Balasagunly Yusuf, Celaleddin Rumi, Johann Wolfgang von Goethe, Aleksandr Puşkin, Abay Kunanbayoğlu, Jack London vb. şahsiyetlerin eserleri ve ilginç makaleler yer almıştır.

Büyük Kalkınma ve Yeni Gelişmeler döneminde Türkmen halkının manevi kültür mirası, dünya edebiyatı derinlemesine incelenmeye alındı. Beş bin yıllık tarihe sahip Türkmen halkının ölmez yitmez bilimsel yazınsal mirası yeniden yapılandırılıyor ve gençlere öğretiliyor. Geçmişi şan şöhretle beslenmiş halkın manevi dünyasını tüm âleme yayan büyük düşünürlerin isimlerini ebedileştirmek, mertebesini yükseltmek kerim görev haline geldi. Yeni oluşturulan "Dünya edebiyatı" dergisi yalnız Türkmen milletinin zengin milli edebi mirasını etraflıca öğretmekle kalmayıp, uluslararası edebiyatı, miras, mükemmel sanatsal eserler, kıymetli şeyler ile yakından tanışmaya imkân vermiştir.

"Dünya edebiyatı" iki ayda bir yayınlanan büyük ölçülü dergidir. Dergide Rusça, İngilizce, Almanca, Fransızca, İspanyolca, Arapça, Farsça, Türkçe, Çince, Hintçe, Japonca, Korece ve diğer dillerden Türkmen diline sanatsal şekilde tercüme edilmiş eserler yayınlanmıştır.[135]

6.7. Bilim

Büyük Kalkınma ve Yeni Gelişmeler çağı neşirlerinden biri de "Bilim" adlı bilimsel metodlu dergi olup, iki ayda bir defa yayınlanmaktadır. Dergide bilim alanında meydana gelen gelişmeler hakkında detaylı bilgi verilmektedir.

[135] **Dünýä edebiýaty** dergisi, 1 Ocak 2011.

Dergide "Ulusumuzun siyasi, iktisadi ve medeni yaşamı", "Mektebe kadar çocuk bürolarında", "Ortaokullarında", "Üniversitelerde", "Bilimsel araştırmalar, analizler, hipotezler" adlı başlıklar altında bilim alanında gerçekleşen yenilikler yayınlanmıştır.

7. Güçlü Devletin Refah Döneminde Milli Basın (2011 Sonrası)

12 Şubat 2012'de Türkmen halkının milli lideri Gurbanguly Berdimuhamedow alenen Türkmenistan Devlet Başkanlığına seçildiği günden itibaren ilan ettiği ve yeni bir gelişim evresi olan Güçlü Devletin Refah Dönemi bir güneş gibi doğdu. Aziz vatanın bağımsız ilerleyişinin üçüncü on yıllık süresine adım atması güçlü devletin refah döneminin başlaması ile devam ettirilmiştir. Türkmen devletinin yaratılışının berk olması onun geleceğinin anlamlılığının teminatıdır. Devletin kuvvetliliği yurtta sükûnetin hüküm sürmesinin işaretidir. Türkmen halkı zengin, bahtiyar, mesut çağını yaşamaktadır. Güçlü devletin refah dönemi, bu dört kelimede yaşamının anlamı ve ömrünün bugünü tanımlanan Türkmenlerde bu slogan dile tılsım edilmiştir.

Devlet Başkanı Gurbanguly Berdimuhamedow: "Güçlü Devletin Refah Dönemi dağ gibi dağı, ufuk gibi ufku, çöl gibi çölü, deniz gibi denizi, derya gibi deryası, üstü ve altı hazine dolu bereketli Türkmen diyarının gelişimi altın sayfalardan, büyük zaferlerden ve muazzam kazançlardan dolgun olacaktır"[136] demekle bu devrin kutsal günlerle, uğurlu fırsatlarla dolup taşacağını dile getirmiştir.

Bu devrin gazetecilik görevi, özellikle Devlet Başkanının yürüttüğü dış ve iç siyasetinin, resmi ve devlet ziyaretlerinin öneminden bahsetmek, halk arasında destek bulmaktan ibarettir.

Güçlü Devletin Refah Döneminde geçmiş dönemlerde yayınlanan dergi ve gazetelere ilaveten birçok yayın oluşturulmuştur. Bunlar, "Bedenterbiýe we sport" (Beden eğitimi ve spor)dergisi, "Syýahat" (Turizm, seyahat) dergisi, "Возрождение" (Diriliş) dergisi, "Medeniyet" dergisi, "Biznes reklama" (Reklam ve iş) gazetesidir.

7.1. Medeniýet

Türkmenistan Kültür Bakanlığının yayın organıdır. Dergi Şubat 2012'den beri yayınlanmaktadır. Genel yayın yönetmeni, Ogulgurban Gaşlakowa'dır. Formatı, 60 x 84 1/8. Neşir iki ayda bir yayınlanıyor. Medeniyet dergisi üç dilde, Rusça, İngilizce, Türkmence

[136] **Türkmenistan** gazetesi, 21 Mart 2012.

yazılar içermektedir. Dergide Türkmenistan devletinin "Açık kapılar" siyasetinin gelişimine örnek olan dış ülke misafirlerinin devamlı ziyaretleri, kadim Türkmen toprağının keşifleri, yurt içi ve yurt dışı kültürel etkinlikler, tiyatroculuk, bale, sirk, sinema üstatları ile röportajlar, Türkmen halkının atalarının geçmişteki yaşam biçimi ve gelenek görenekleri aydınlatılmıştır. Güçlü devletin refah döneminin ilk yıllarında yayın hayatına başlayan bu dergi Türkmen halkının medeni mirasını, kültürünü, tarihini, uluslararası arenadaki mevkini öğrenmek isteyen her birey için güvenilir bir kaynak olmuştur.

7.2. Syýahat

(Seyahat)

Türkmenistan'ın Turizm Devlet Komitesinin yayın organıdır. Formatı 60 x 90 1/8 boyuttadır. Derginini editörü O. Babaýewa'dır. Neşir iki ayda bir Türkmence, Rusça ve İngilizce olarak yayınlanıyor. "Syýahat" dergisinin altıncı sayısında "Milli turizm: gelişmelerin anahtarı", "Aşkabat 2017 Asya'nın spor başkenti", "Antik Nisa'nın yeni sınırları: döngüsel bağları", "Köytendağ'ın baş alametleri, dinozorların ayak izlerine seyahat", "At temposu ile", "Amazon ormanı" başlıklı yazılar yer almıştır. "Syýahat" dergisi geçmiş ve şimdiki zaman Türkmen milleti değerlerini, mekânlarını okuyuculara etkili makaleler yoluyla aşılamaktadır. Dergi Ocak 2013'ten beri yayın hayatını sürdürmektedir.

7.3. Bedenterbiýe we Sport

(Beden Eğitimi ve Spor)

Derginin kurucusu Türkmenistan'ın Spor Devlet Komitesi. Dergi üç dilde, Türkmence, Rusça, İngilizce iki ayda bir kere yayınlanmaktadır. Genel yayın yönetmeni, Maysa Öwezowa. Rusça yayını editörü Gözel Orazmuhammedowa. İngilizce yayın editörü Kümüş Nurymowa. "Bedenterbiýe we sport" dergisi 15 Haziran 2012 tarihinden beri yayınlanmaktadır. Dergide spor yapmanın faydaları, doğru beslenme, sporun düşünce yürütmeye etkileri hakkında yararlı tavsiyeler verilmiştir. Dergi sayfalarında, "Sirk sanatı-hayat dolu spor", "Hokey dostluk oyunu", "Bilardo", "Gerçekten de bovling firavun oyunu mu?", "Koşu geçiti", "Bilim ve spor" başlıklı enformasyon amaçlı yazılar yer almıştır.

7.4. Türkmen Sporty

Düzenli olarak yayınlanan haftalık süreli yayındır. Spor haberlerini içermektedir. Üç dilde neşir edilir: Türkmence, Rusça ve İngilizce. Gazetenin ana amacı ise Türkmen halkını daha sağlıklı olmaları, spor aktivitelerine katılmaları için istek uyandırarak yönlendirmek bunun yanı sıra ulusal ya da uluslararası arenada Türkmen sporcularının aldıkları ödüller hakkında okuyucu kitlesini bilgilendirmektir. Gazetenin ilk sayısı 2012 yılının Temmuz ayında çıkmıştır. Gazetenin kurucuları, Türkmenistan'ın Cumhurbaşkanı ve Türkmenistan'ın Spor ve Turizm Devlet Komitesidir. Ana binası Aşgabatta bulunmaktadır.

Gazete, televizyon, radyo, dergi, internet vs. her ne kadar aynı sektör gibi görünse de tarzları ve disiplinleriyle birbirinden ayrıdır. Her birinin kendine göre yayın çerçevesi ve buna bağlı olarak sahip olduğu avantajlar vardır. Teknoloji geliştikçe medya, yeni cepheler kazanıyor. Gazeteler, olayların arka planına kendi disiplinleri içinde inebilirse tadına doyulmaz metinlerle buluşturur okurunu ve modern zamanların tüketim çarkları arasında bilgi kirlenmesiyle taciz edilmiş insanoğluna hikmet pırıltıları da taşıyabilir. Bu gerçeği yakalayan gazete hem çağıyla kucaklaşır hem de gelecek çağlara yol gösterir.[137]

8. Yeni Basın-Yayının Değerlendirmesi

3 Ocak 2013 tarihinin verilerine göre Türkmenistan'da 49 tane gazete ve dergi yayınlanmaktadır. Hemen hemen hepsi devlet hammaddesi ile çıkarılmaktadır. 3 Ocak 2013'te medyada uygulanan sansürün kaldırılması için kanun kabul edilmiştir. 1991 yılından beri bu alanda yapılan ilk yasa olmuştur. Yeni basın yasası 11 bab ve 60 maddeden oluşmaktadır.

Ulusal gazeteler: Türkmenistan, Нейтральный Туркменистан (Neutral Turkmenistan eki ile beraber).

Türkmenistan beş vilayetten oluşmaktadır. Her vilayetin kendi gazetesi vardır. Bunlar: Ahal vilayetinin 'Ahal Durmuşy' gazetesi, Balkan vilayetinin 'Balkan' gazetesi, Daşoguz vilayetinin 'Daşoguz Habarlary' gazetesi, Mary vilayetinin 'Maru-Şahu-Jahan' gazetesi, Lebap vilayetinin 'Türkmen Gündogary' isimli gazetesidir.

---

[137] Dumanlı Ekrem, **MEDYA makasların gölgesinden ilkelerin zirvesine**, 3.basım, İstanbul: Zaman yayınları, 2007, s. 140.

Sektörel gazeteler, ‘Mugallymlar’, ‘Türkmen Dili’, ‘Galkynyş’, ‘Watan’, ‘Nesil’, ‘Türkmen Dünýäsi’, ‘Türkmen Sporty’, ‘Esger’, ‘Adalat’, ‘Edebiýat we Sungat’, ‘Habarlar’, ‘Bereketli Toprak’, ‘Aşgabat’, ‘Türkmeniň Ýüpek Ýoly’, ‘Nebit-gaz’, ‘Rysgal’, ‘Zaman’, ‘Biznes Reklama’dan oluşmaktaktadır.

Türkmenistan’da toplam 23 adet dergi bulunup bunların her biri ayrı mevzuyu ele almaktadır. Bunlar: ‘Garagum’, ‘Diýar’, ‘Zenan Kalby’, ‘Güneş’, ‘Saglyk’, ‘Türkmenistanyň Lukmançylygy’, ‘Dünýä Edebiýaty’, ‘Täze Oba’, ‘Türkmenistanda Ylym we Tehnika’, ‘Türkmenistanyň Nebiti, Gazy we Mineral Serişdeleri’, ‘Demokratiýa we Hukuk’, ‘Altyn Asyryň Ykdysadyýeti’, ‘Bilim’, ‘Türkmenistanyň Daşary Syýasaty we Diplomatiýasy’, ‘Medeniýet’, ‘Bedenterbiýe we Sport’, ‘Syýahat’, ‘Возрождение’, ‘Standart, Hil we Howpsuzlyk’, ‘Behişdi Ahalteke Atlary’, ‘Milli Goşun’, ‘Asudalygyň Goragynda’, ‘Serhet abat-Döwlet abat’ dergileridir.

Türkmenistan’daki kitle iletişim araçlarının bölgesel bağımsız faaliyeti yoktur. İl, ilçe, şehir veya başka herhangi bir bölgesel enformasyon organı merkezdeki bilgilerin aynısını Türkmenistan’da doğrudan işleyen, ayrı redaksiyona sahip ve kendine ait baskı tesisi olan yegâne yabancı yayın Türkiye gazetesi Zaman’ın Türkmence versiyonu “Zaman-Türkmenistan” adlı gazetedir. Zaman gazetesinin işlev görmesine dair anlaşma iki ülkenin yasalarına bağlı olmuştur ve Türkmen Cumhurbaşkanı’nın ayrıyeten emir ve kararıyla sağlamlaştırılmıştır.
Türkmenistan’da akredite yabancı basın-yayın kuruluşları da faaliyet göstermektedir. Bunlar, TRT, AA (Anadolu Ajansı), Zaman, CHA (Cihan Haber Ajansı), AFP (Agence France Press), Reuters, AP (Associated Press), İTAR TASS, Ria Novosti, Xinhua, Fars News Agency'dir.

Türkmenistan’ın yasama organının koymuş olduğu kanunlara uygun olarak, Türkmenistan’ın taraf olduğu uluslararası ve hükümetler arası sözleşmeler çerçevesinde akrediteli yabancı muhabirlere bilgi kaynağına ulaşma, bilgi edinme hakları verilmiştir.

Yabancı muhabirlere talep ettikleri resmi ya da yarı resmi basın toplantılarına katılma imkânları verilmektedir. Bunun yanı sıra ülkedeki gelişmeler, bayramlar, olaylar ve kutlama faaliyetleri gibi haber niteliği taşıyan durumların, organizasyonların yeri, saati ve ayrıntılı adres bilgileri ilgili devlet organları tarafından temin edilmektedir.

Muhabirler, ülkenin farklı bölgelerinde yapılan çeşitli uluslararası veya bölgesel kongre, toplantı, forum, seminer gibi faaliyetlere davet edilmekte, onlara konaklama yerleri tahsis edilmekte ve çeşitli çalışma imkânları sağlanmaktadır.

Bağımsızlıkla birlikte, yabancı kitle iletişim araçlarıyla işbirliği ve deneyim paylaşımı arttırılmıştır. Uluslararası bilgi alışverişi çerçevesinde, Türkmenistan ülkeye gelen yabancı kitle iletişim araçlarının çalışanlarına çalışma olanakları ve kolaylıklar sağlamıştır.

Komünist rejimi dönemlerinde ülkede sadece Rus-Türkmen medya işbirliği görülmesine rağmen günümüzün bağımsız ve tarafsız niteliği kazanmış olan Türkmenistan Cumhuriyetinde çeşitli uluslararası medya şirketleri ve grupları bulunmaktadır.

9. Bağımsızlık Devrinde Türkmen Radyosu

Türkmenistan milli radyosu, yayın programlarının içeriğini, konusunu, ideolojisini kategorik olarak değiştirmiştir. Radyonun eski "Propaganda ve Ajitasyon", "Sanayi ve İnşaat", "Medeniyet ve Yaşam" bölümleri kaldırılıp yerine "Türkmen Binası" adlı yepyeni bölüm açılmıştır. Radyo programları bağımsızlık döneminin bütün aşamalarını yansıtmaktadır. Genç devletin ekonomisini, kültürünü, yer altı ve üstü kaynakları, hayvancılık ve bitki örtüsünü konu edinen "Bin günün menzili", "Bağımsız Kalkınma", "10 yıl muvaffakiyet", "Kadın dünyası", "Arazi sahibi", "Bereket", "Güzellik okyanusunda", "Yüzyıllıklara nüfuz etmek", "Atavatan yurdum şad", "Hazineler mekânı" adlı radyo programları yankılanmıştır. Türkmen milli radyosunun edebi dram programlarına ilişkin "İlham", "Gökkuşağı" adlı yayınlarında sanatsal sohbetler, klasik şairlerin ışıltılı mısraları, günümüz yazarlarının bağımsızlık günlerine bağışlayıp yarattıkları eserler yer almıştır. Yeni oluşturulan "İlham" adlı edebi radyo yayınında "Miras mercanları", "Magtymguly sözlär tili", "Dürler hazynasy", "Sanat âleminde" isimli programları yayına girip dönemin başlıca eserleri olmuştur. Bağımsızlık yıllarında Türkmenistan milli radyosunda "Miras", "İstihkâm", "Edep", "Adet", "Meşale" (Şamçyrag), "Arkadag" gibi programlar Türkmenlerin örf ve adetlerini, edep terbiyelerini, el sanatlarını, ziynet eşyalarını yeniden canlandırmıştır.

Türkmenistan milli radyosunun genç ve çocuk yayınlarında bağımsızlık dönemi çocuklarının, gençlerinin, öğrencilerinin, askerlerinin yaşamından kesitler, genç nesli meslek sahibi olma yönünde teşvik edici konuşmaları yansıtan "Revaç" (Rowaç), "Gurur" (Buýsanç), "Geleceğimiz", "Röwşen" (Nur) başlıklı programlar yankılanmıştır.

Bağımsızlığın ilk yıllarında yeni açılan "Çar Tarapdan" (Dört bir taraftan) müzik ve şarkı radyo frekansı her gün üç saat canlı yayın yapmıştır. "Çar Tarapdan" frekansının adından da belli olduğu gibi bu kanal memleketin her bir köşesinde olup biten çeşitli mevzulu haberleri radyo dinleyicilerine aktarmıştır. Radyo yayını bunun yanı sıra haftada 1 saat 10 dakika Rusça, haftada 40 dakika İngilizce haberleri aksettirmiştir. Yurt dışında yaşayan Türkmen soydaşları için "Türkmen Sesi" adlı radyo dergisi haftada üç gün yayınlanmıştır. Türkmen milli radyosu Nisan 1998'den itibaren "Türkmen Şuglasy" (Türkmen Akisi) isimli canlı yayın paydos programını yayınlamaya başlamıştır. Bu yayın haftasonları dinleyicilere aktarılmıştır. Radyoda sunulan programların her biri millilik özelliği ile temeyyüz etmiştir. Bağımsızlıktan sonra birbiri ile bağı olmayan, özel "Watan" (Vatan), "Miras", "Çar Tarapdan", "Owaz" (Avaz) radyo frekansları oluşturulmuştur.[138]

9.1. Owaz (Avaz) Radyo Yayını

Yeni Kalkınmalar çağının özü ilk önce nağmeden başlamaktadır. Bu nağme Türkmen milletinin mübarek yaşamındaki gönül coşkusu hükmünde yeni şarkıların ortaya çıkmasına, eski milli şarkı ve müziğinin yeniden canlanmasına ve milli müzik sanatının çiçek açmasına yol açmıştır. "Owaz" radyo yayını Türkmenin altın asrının kültürel hayatının en önemli hadisesi sayılmıştır.

Bağımsızlığın 16. yıldönümünü hazırlık sırasında faaliyete başlayan "Owaz" radyo yayını eşsiz değere sahip olmuştur. Her bir bayram, düğün, şarkı ve müzikle bütünleşmektedir. "Owaz" radyo yayınının açılması ise bu bayramların ilelebet devam edeceğin işaretidir. "Owaz" radyo yayını Devlet Başkanı Gurbanguly Berdimuhamedow'un öncülüğünde kurulmuştur. Yeni Kalkınma çağının gönül bahçesini harika şarkı ve müziklerle çiçeklendirmek Devlet Başkanının halk yararı merkezli çalışmalarının en madinarı sayılmıştır.

Yeni Kalkınma zamanının genç zihinlerinin hakiki sanat yönünde olgunlaşmasında bu radyo yayının önemi büyük olmuştur. "Owaz" radyo yayınının üç dilde, Rusça, Türkmence, İngilizce program sunması ve gelişmiş teknoloji ile donatılmış olması Türkmen yüreğinin ilhamlı nağmesinin yeryüzüne yayılmasına neden olmuştur. "Owaz" radyo yayını dalgaları sayesinde komşular birbirlerinin çeşitli bayramlarını kutlayıp şirin ezgiler hediye edebilme

[138] Goçmyradow, Annagurdow, s. 140-142.

şansı elde etmişlerdir. “Gel dutarym, sözleşeli!” (Gel dutarım –geleneksel çalgı aleti–, laf edelim) adlı program sayesinde dinleyiciler dutarın şirin melodisini dinleyebilme imkânı buluyorlar. Köne güzer (Eski güzergâh), Kalba siňen owazlar (Kalbe sinmiş nağmeler), Halkyň sazy-kalbymyň owazy (Halk müziği kalp nağmem), Arzuwly aýdymlar (Arzulu şarkılar) adlı yayınların sunduğu şarkı ve müzikler dinleyicilerin sabırsızlıkla beklediği programlar olmuştur. “Hepdäniň owazynda” (Haftanın ezgisi) adlı radyo yayınında geçmiş haftada hangi şarkıcının hangi şarkısının en çok dinlenildiğini belirlenmiştir. Bu ise Devlet Başkanının devamlı tasası neticesinde günbegün gelişme kaydeden Vatanı vaz eden, şairler tarafından çeşitli devirlerde yazıya dökülen çiçek gibi narin Türkmen kadınlarının betimini yapan şiirlerine uydurulmuş şarkıları yerine getirme yarışmasını oluşturmuştur.

10. Bağımsızlık Dönemi Türkmen Televizyonu

Bağımsız Türkmenistan Cumhuriyetinin ilkesine, siyasetine, kanununa uygun basın ve radyosunun yanı sıra milli televizyonu da yaratılmıştır. Uluslararası ilişkiler ufkunun genişlemesi ile Türkmenistan iletişim hattında yeni sayfalar açılmıştır. Bağımsız Türkmenistan dünyadaki birçok ülkeyle diplomatik ilişkiler sürdürmektedir. Bu temaslar Türkmenistan gazeteciliğine ve aynı zamanda televizyon haberciliğine büyük sorumluluklar yüklemektedir. Türkmen gazetecileri bu yönde parlak adımlarla ilerliyorlar. Birçokları hükümet delegasyonu ile birlikte İran, Türkiye, Çin, Hindistan, Amerika, İngiltere, Fransa, Rusya ve diğer ülkelerde bulunmuşlardır. Kitle iletişim araçlarının diğer türleri gibi TV’nin sunduğu yayın programları içeriğinin, manasının, ideolojisinin de milli bağımsızlık ve kalkınma ruhuna hitap etmesi öngörülmüştür. 19 Eylül 1996 tarihinde Fransız “Buig” TF televizyon kanalının yönetmenleri ve tanınmış Fransız iş adamları ile bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmede Türkmenistan’da TV merkezinin inşası esasında protokol imzalanmıştır. Anlaşmaya göre, merkez son model araçlar ile donatılması sağlanacaktır. Bununla beraber Türkmen milli uzmanlarını yetiştirmek hakkında da karar alınmıştır. Fransa dünyada en kuvvetli TV tecrübesine sahip ülkelerden biridir.

Türkmenistan milli televizyonunun yeni teknik aygıtlarla donatılması adına 15 milyon dolar yatırım yapılmıştır. 1998 yılından itibaren Türkmen milli televizyonu yeni teknoloji aletleri ile faaliyet yürütmektedir.

Bağımsızlık döneminde Türkmen TV'sinin yüzü yenilenmiştir. Televizyonda altyapı bulan yeni teknik cihazlarının temelinde "Watan (Vatan)", "Giç ýagşy (İyi akşamlar)", "Säher salamy (Günaydın)" başlıklı ana haber bülteni haberleri yeni sunucu ve spikerler sayesinde halka aktarılmıştır. Bu yıllarda "Horjun (Çuval)", "Sag aman ördüňizmi", "Mülkdaryň mekdebi (Mülk sahibinin okulu)", "Jahan yaňy (Dünya haberleri)", "Köňül kelamy (Gönül kelamı)" başlıklı TV yayınları oluşturulmuştur. Bunların yanı sıra "Şowhun (Sansasyon)", "Edebi telebäsleşik (Edebi TV yarışı)", "Söhbetdeş (Söyleşi)" adlı birçok büyük ve küçük çaplı siyaset, edebiyat, paydos programları yayınlanmıştır.

Türkmenistan bağımsızlığını kazandıktan sonra ülkede ilk milli televizyon kanalları TMT-1(Türkmenistan Milli Televizyonu), TMT-2 ve TMT-3 olmuştur. Bu kanallar Türkmen dilinde yayın yapmıştır. Her bir kanal gün boyunca 16-17 saat çalışmıştır. Bu sürenin yaklaşık yüzde 10 kısmını haberler (yurt içi haberler), yüzde 20-25 kısmını ise sanatsal ve çizgi filmler oluşturmuştur. Geri kalan zaman diliminde ise müzik programları (milli dans gösterisi, sahne ve folklorik şarkıcıların konser gösterileri) ve ideolojik karakterde programlar yer almıştır. Televizyon programların bu süreleri ancak Cumhurbaşkanı Saparmyrat Niyazov'un olağanüstü toplantı düzenlediği ya da yurt içinde resmi görüşmelerin ve buluşmaların ortaya çıktığı zamanlarda değişiklik göstermiştir.

Bağımsızlığın ilk senelerinde oluşturulan milli TV'nin "Watan (Vatan)" haber yayını kısa zaman içinde büyük itibar kazanmıştır. Bu program halk arasında milli TV'nin ana kanalı sayılmıştır. Halkın büyük heyecanla izlediği "Jahan yaňy", "Giç ýagşy", Säher salamy", "Rysgal döwletli Türkmen", "Ýedi gün" isimli programlar, Türkmence ve İngilizce olarak yayınlanan haberler varlığını "Watan" programına borçludur.[139]

Türkmenistan'ın bağımsızlığının 20. yıldönümü münasebetiyle Sayın Devlet Başkanı Gurbanguly Berdimuhamedow'un gayreti ve girişimleriyle 17 Ekim 2011 tarihinde Aşgabat şehrinde "Türkmenistan" televizyon ve radyo kanalları merkezi minaresi açılış töreni gerçekleştirildi ve aynı gün Devlet Başkanı Türkmenistan'ın televizyon, radyo yayınları ve sinema dünyasına ilişkin devlet komitesini oluşturmaya dair kararnameye imza attı. Bu bina Aşgabat'ın güneyinde yüksekliği bin metreyi aşan Köpetdağ'ın üzerinde göklere yükselmektedir. Binanın anteni ile beraber yüksekliği yaklaşık 211 metre olup onun radyo

[139] Goçmyradow, Annagurdow, s.142-144.

dalgaları 100 km'ye yayılmaktadır. Televizyon merkezinin en önemli özelliği ise onun Oğuzhan Türkmen'in sekiz köşeli yıldızı biçiminde gece gündüz ışıldamasıdır. Bu minare Aşgabat'ın her yerinden görülebilir. Oğuzhan'ın sekiz köşeli yıldızını işaret eden ve dünyada yıldız biçiminde olan en büyük mimari yapı olan bu minare Guinness'in Rekorlar Kitabına girmiştir. "Türkmenistan" televizyon ve radyo yayınları binası 30 katlı olup modern telekomünikasyon aygıtları ve taşınabilir televizyon istasyonları ile donatılmıştır.

Devlet Başkanı Gurbanguly Berdimuhamedow'un girişimleriyle inşa edilen Türkmenistan televizyon ve radyo kanalları merkezi Türkmen milli televizyon yayınlarının yapılması ve verimli bir çalışma ortamının hazırlanması, halkımızın ilgisini çekecek modern, işitsellik ve görsellik bakımından yüksek kalitede olan programların hazırlanması açısından geniş imkânlar sağlamıştır. Bu yayın merkezi son model teknik cihazlarla donatılmıştır.

Türkmenistan'ın televizyon, radyo ve sinema dünyası için oluşturulan devlet komitesi aynı zamanda "Oğuzhan" adlı Türkmen sinema yapım şirketini de içine almaktadır.

Türkmenistan'da toplam yedi televizyon kanalı mevcuttur. Bu kanalların dört tanesine radyo yayınları birleştirilmiştir.

1. **'Altyn asyr: Türkmenistan'** televizyon kanalı Türkmence yayın yapmakta olup "Watan" radyo yayınını kapsamaktadır. "Altyn asyr: Türkmenistan" televizyon kanalının ve "Watan" radyo yayınının çizelgesi yayının kendi mecrası içinde olan programlardan ibarettir. TV radyo yayını daha çok ülkede olup biten siyasi, iktisadi, kültürel olayları ve haberleri, aynı zamanda devlet büyüklerinin görüşmelerini, bilirkişi tavsiyelerini ve uluslararası seviyede gerçekleşen sergileri, yurt içi gelişmeler hakkında kamuoyuna iletilen sohbetleri, fikir alış verişlerini, dost-kardeş ilişkilerini güçlendirmek amacı ile kurulan festivalleri yayınlıyor. Bu yayınlara, "Watan" haber programı, "Berkarar Watan" , "Berk binyatly tutumlar" (Sağlam esaslı tutumlar), "Hepdäniň möhüm wakalary" (Haftanın önemli olayları) gibi televizyon programları örnek verilebilir.
2. '**Yaşlyk'** (Gençlik) televizyon ve radyo yayını da Türkmen dilinde yayın yapmaktadır, bu kanal "Çar tarapdan" (Dört bir yönden) adlı radyo yayınını kapsamaktadır. Bu TV radyo kanalı yeni genç nesle terbiye vermek hizmetinde tektir. Kanal özellikle genç nesle hitaben yararlı programlar sunmaktadır. Bu televizyon programlarına, "Çagalyk

ýyllarym (Çocukluk yıllarım)", "Bagtyýar nesiller (Bahtiyar nesiller)", "Döredijilige dowam (Yaratıcılığa devam)", "Türkmenistan Watanym", "Tilsimat äleminde (Sırlar âleminde)", "Halypa pendini diňleseň (Hoca nasihatini dinlersen)", "Döwletli zamananyň ýaşlary (Devletli zamanın gençleri)", "Siziň üçin körpeler (Sizin için çocuklar)" gibi TV programları örnek gösterilebilir.

3. **'Miras'** TV radyo kanalı da "Miras" radyo yayını ile aynı zamanda Türkmen dilinde sunulmaktadır. Bu TV kanalı isminden de belli olduğu gibi ülkede olup biten ve hala devam etmekte olan kültürel ve medeni vakaları, haberleri, Türkmen halkının nice asırların devamında milli zenginliğini, hazinesini yaşatan tarihini, medeni mirasını, halk edebiyatını, Türkmen'in manevi dünyasını açık açık gösteren büyük şahsiyetlerinin yaratıcılığını kamuoyuna sunmaktadır.
4. **'Türkmenistan'** TV kanalı 12 Eylül 2004'te Türkmenistan'da ulaşılan zaferler, ülke tarihinin devlet ve toplumsallaşma hayatında gelişmeler, gelecekte enformasyon alanında kazanılacak başarılar ile dünya toplumunu tanıştırmak amacı ile kurulmuştur. Bu kanalın programları yedi dilde (Türkmence, Arapça, Farsça, Rusça, İngilizce, Fransızca ve Çince) sunulmaktadır. "Syýasat" (Siyaset), "Ykdysadyýet" (İktisat), "Oba hojalygy" (Tarım ekonomisi), "Ylym-bilim" (İlim-bilim), "Medeniýet" bölümünün programları, "Taryha syýahat" (Tarihe seyahat), "Sport" gibi programlar bu kanalın ana konusunu oluşturmaktadır.
5. **'Türkmen Owazy'** TV kanalı 1 Ocak 2009'da kurulmuştur ve "Owaz" radyo frekansı ile beraber çalışmaktadır. TV radyo kanalının programları Türkmen dilinde hazırlanmaktadır. Bu kanalın tüm programları milli saz sanatı ile ilişkili olup, en temel amacı seyircileri bu mecrada modern saz sanatında ulaşılan gelişmeler ile tanıştırmak ve kamuoyunun isteklerini yerine getirmektir. Bunun haricinde, "Türkmen Owazy" TV radyo kanalı Türkmenistan'ın her köşesinde gerçekleşen resmi, şarkılı, sazlı, medeni halk gösterileri, yarışlar, görüşmeler, buluşmalar, uluslararası derecede sanat dünyası festivalleri, kültürel etkinlikler, milli folklorik grupların gösterileri, öykülü filmlerin hazırlandığı kanaldır. Owaz radyo kanalı ülkede olup biten gelişmeleri, haberleri üç dilde, Türkmence, Rusça, İngilizce yayınlamaktadır. "Türkmen Owazy" tele radyo kanalında "Halkyň sazy kalbymyň owazy (Halkın sazı kalbimin avazı)", "Şirin owazlar (Şirin nağmeler)", "Saýrak bilbiller (Öten bülbüller)", "Hoş owazly nagmalar", "Gel dutarym sözleşeli", "Nagmalar (Nağmeler)", "Şekile siňen owazlar

(Klipler)" gibi programlar dinleyicilerin huzurlarına sunulmaktadır. "Türkmen owazy" TV yayınında opera üstatları, film yapımcıları, orkestra şefleri opera eserlerinden şarkılar, opera sanatı tarihinden özel programlar hazırlayıp "Aýdym-sazly dünýä" programında izleyicilere sunmaktadır. Ünlü opera üstadı Maýa Kulyýewa, Türkmenistan'ın milli sanatçısı Akmyrat Çaryýew gibi üstatlarla sohbet programları düzenlenmektedir.

6. **'Aşgabat'** TV kanalı 1 Ekim 2011'de kurulmuştur. Bu kanal Türkmenistan'ın başkenti Aşgabat şehrinin siyasi, iktisadi, kültürel ve manevi dünyasını ışıklandırıyor ve orda olup bitenler, olaylar, haberler bunun yanı sıra gerçekleşen uluslararası görüşmeler, sağlık, bilim, spor müsabakaları, inşa edilen görkemli binalar, kültürel dinlenme merkezleri, gezi parkları, sergiler, fuarlar, festivaller hakkında eğlenceli programları halka sunmaktadır. "Ylym we bilim", "Habarlar", "Medeniýet", "Ykdysadyýet", "Çagalar we ýetginjekler" (Çocuklar ve yetişkinler) adlı programlar bu TV kanalının esas yayınlarını oluşturmaktadır. "Aşgabat" TV yayını sabah saat 07.00'den akşam 23.00'e kadar izleyicilerini etkili yayınlarıyla büyülemektedir. Kanal özellikle başkent Aşkabat'a ilişkin haberleri izleyicilere sunmaktadır.
7. Türkmenistan'ın radyo, televizyon ve sinema devlet komitesinin bir diğer TV kanalı da **"Sport"** (Spor) kanalıdır. Bu kanal 1 Ocak 2012'de yayın hayatına başlamıştır. "Sport" TV kanalı aynı zamanda uluslararası arenada saygın yere sahip diğer spor kanalları ile aynı sırada yer almaktadır ve spor türleri bakımından birkaç bölüme bölünerek sporun tüm çeşitlerini içinde barındırmıştır. Programlar Türkmen dilinde oluşturulmuştur. "Spor haberleri", "Behişdi bedewler" (Cennetlik atlar) , "Sagdynlyk we bagtyýarlyk ýoly" (Sağlıklı ve bahtiyar yol), "Türkmen türgenleriniň üstünligi" (Türkmen antrenmanlarının başarısı), "Häzirki zaman sport dünýäsi" (Şimdiki zaman spor dünyası), "Sport ýaryşlaryndan reportažlar" (Spor yarışlarından röportajlar), "Ýeňişli ýollarda" (Zafer yolunda) adlı spor programları aracılığıyla spor dünyasından haberler ve gelişmeler Türkmen halkına aktarılmıştır. "Sport" kanalı 24 saat yayın yapmaktadır.

Türkmenistan'ın radyo, televizyon ve sinema devlet komitesinin "Oguz han" adlı Türkmen film stüdyosunda ise, halkın sevgisine layık, belgesel, edebi, sosyo-politik konulu, tarihi ve modern filmler çekilmektedir. "Mährem çynar" (Güzel çınar), "Seýis", "Akmaýanyň ýoly",

“Kalbymyň owazy”, “Şaýly gelin”, “Serhetçi” isimli öykülü filmler, “Köneürgençli ussa”, “Türkmen halysy” adlı belgesel filmler ve diğerleri bu Türkmen film birliğinin gerçekleştirdiği ve seyircilerin sevgisini elde eden yapıtlarıdır.[140]

[140] **İnformation about television, radio and film industry of the country**, http://medeniyet.gov.tm (14 Aralık 2012)

SONUÇ

Medya, basitçe ve sadece teknoloji, araç, kurum ya da kültürel ürün anlamına gelmemekte, bunların hepsini kapsayan ve kullanıcıları/katılımcıları olarak izleyicileri/okurları da içine alan oldukça geniş ve karmaşık bir yapıdan, dinamiklerden ve ilişkiler ağından oluşmaktadır.

Dengesiz iletişim, teknik açıdan kalkınmış ülkelerden kalkınmakta olan ülkelere yönelen, nicelik ve nitelik açısından tek taraflı olarak gerçekleşen yanlı iletişimdir. Global iletişimde dengesizlik ise, uluslararası haber akışındaki dengesizliktir. Bu dengesizlik doğal olmayıp, bir tarafın kasıtlı eylemiyle meydana gelmiş, bir tür haber karartması ve haberlerin belli bir yanlı kaynaktan kitlelere aktarılmasıdır.

Sovyetler Birliği döneminde bazı bilim insanlarının Türkmenistan basınının kendi temellerini "1917 Ekim Devrimi" ile birlikte başlayan süreçte attığını çokça dile getirmiş olmalarına rağmen, Türkmenistan basın tarihini çok daha eskilere götürmek ve konuya çalışmanın içinde açıklanan gerçekler ve örneklerin ortaya koyduğu gibi, Türkmenlerin ataları sayılan Oğuz Türkmenlerinin kendi tarihsel gelişimleri içinde ortaya koyduğu yazılı eserleri değerlendirerek başlamak daha bilimsel bir yaklaşım olacaktır.

Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 yılına kadar Türkmen dilinde gazete ve kitap yayımlanmamış olmasının getirdiği bir yanlış algı da Türkmenistan basın tarihine yönelik değerlendirmelerde yukarıdaki gibi tek yanlı yaklaşımların söz konusu olmasına yol açmaktadır.

Oysa, 20. yüzyıla gelindiğinde bile, yine 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarındaki Ekim Devrimi öncesi dönemde, Rus dilinde yirmiyi aşkın gazete ve derginin yayımlanmış olduğu görülmektedir. Yayın dili bir yana bırakılırsa, bu neşriyatın içeriği Türkmenistan kaynaklıydı ve hedef kitlesi de Türkmenlerdi.

Yine 1914 yılından öncesinde de, Türkmenlerin okuma yazma bilen kesimi, Türkistan, İran ve Osmanlı coğrafyasında o dönemin taşbaskı usulü ile basılarak dağıtılan dünyevi ve dini konular içeren literatüründen faydalanmışlardır. Bunlardan en önemlisi ise, "Dilde, fikirde, işte birlik" sloganını hayata geçirmek için çalışmalar yapan Kırımlı fikir insanı İsmail Gaspıralı'nın çıkardığı 'Tercüman' gazetesidir. İsmail Gaspıralı'nın çalışmaları ve 'Tercüman' gazetesi, hem dili, hem de içeriğiyle Sovyetler Birliği öncesi dönemde yayımlanan gazeteler arasında önemli bir fark oluşturmuştur.

Ekim Devrimi'nin başarıyla sonuçlanmasının ardından kurulan Sovyetler Birliği döneminde, Bolşevik basını kendini geliştirmek için geniş olanaklara kavuşmuştu. Bu çalışmada verilen örneklerin gösterdiği gibi, içinde farklı etnik kimliklerin yer aldığı çok geniş bir coğrafyayı kaplayan Sovyetler Birliği döneminde, yeni bir sosyal düzenin kurulması için geniş kitleleri etkileyecek ve onları birleştirerek bu yeni sistemi benimsemelerini sağlayacak esas hedefin parçası olarak, basın organları ve radyo bu dönemde çok etkili bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Aynı durum Sovyet Türkmenistan'ında da geçerliydi.

Propaganda etkisi, İkinci Dünya Savaşı yıllarında da, yine Komünist Partisi'nin başını çektiği bir yapılanmanın planları doğrultusunda geniş bir şekilde kullanılmıştır. Hitler Almanya'sının Nazi propagandasına ve yayılmacılığına karşı tüm Sovyetleri birleştirmek amacıyla geliştirilen propaganda söylemi bu dönemdeki basın-yayın organlarının ortak noktası haline gelmişti. Aynı etkileri, savaş sonrasında toplumun yeniden inşasında ve "soğuk savaş" döneminde de görmek mümkündür. Bu dönemde, Türkmenistan ekonomisi ve kültürünü geliştirme faaliyetlerinde basının etkili bir rolü olmuştur.

1970'li yıllara gelindiğinde kitle iletişim araçlarının, özellikle de basının daha zengin bir içeriğe kavuşması dikkat çekmektedir. Ayrıca, Sovyet sistemi içindeki "birleştirici olma hedefi" bu dönemde de gözlemlenmektedir; Sovyet Türkmenistany gazetesinin Orta Asya Cumhuriyetleri ve Kazakistan gazeteleri ile beraber özel sayıları yayınlanması, "Sowet Uzbekistoni", "Sowettik Kyrgyzstan", "Sosialistik Kazahstan", "Toçikistoni Soweti" ve "Sowet Türkmenistany" gazetelerinin birleştirilmiş kopyalarının yayımlanması ve "kardeşlik-dostluk" söylemlerinin geliştirilmesi bu dönemde basın yayın organlarının en dikkat çekici içeriği olmuştur.

Türkmenistan'da gazetecilik okullarının açılması ise ancak 1992 yılında mümkün olmuştur. Daha önceleri üniversitelerin farklı bölümlerindeki öğrencilere belirli ölçüde gazetecilik eğitimi verilmesi söz konusuydu. Türkmenistan Devlet Üniversitesi'nin Filoloji Fakültesinin üçüncü sınıf öğrencilerinden gazeteciliğe meraklı olanların SSCB'nin Moskova, Leningrad ve Ekaterinburg'daki devlet üniversitelerine gönderilerek sınırlı ölçüde de olsa gazetecilik eğitimi almaları buna örnek gösterilebilir. Daha sonraları ise, Magtymgly Üniversitesi'nde Filoloji Fakültesi üçüncü sınıf öğrencileri arasından gazetecilik mesleğini yapmak isteyenlere

özel dersler verilmiştir. Bütün bunlar da, basının gelişimi için gerekli olan nitelikli iş gücünün sınırlı kalması sonucunu doğurmuştur.

Mihail Gorbaçov'un 1985'te devlet başkanlığı görevine gelmesiyle birlikte Sovyetler Birliği'nde çok önemli bir değişim süreci başlamış oldu. Gorbaçov'un perestroika (yeniden yapılanma) ve glasnost (açıklık) adı verilen bu reform hareketleri, aslında Sovyetler Birliği'nin ve 'Doğu Bloku'nun çözülme ve dağılma sürecinin de ilk adımlarını oluşturdu. Bu gelişmelerle birlikte, uluslararası alanda Batı ülkeleriyle silahsızlanma görüşmelerinin başlaması, "soğuk savaş" döneminin yerini doğu ve batı blokları arasında daha ılımlı ilişkilere bırakırken, Sovyetler Birliği içinde ise ekonomik ve sosyal alanlarda derin bir kriz dönemini başlatmış oluyordu. Ancak bu dönemle birlikte özellikle basın yayın organlarında da önemli bir değişim görüldü ve reform fikirlerinin yaygınlık kazanması 'ifade özgürlüğü' olarak da tanımlanan gelişmelere yol açtı.

Sovyetler döneminde yukarıda ve çalışmanın kapsamında açıklanan etkilerin bir sonucu olarak kendi kimliğini, geleneklerini, kültürünü kaybeden Türkmenistan Devleti, Bağımsızlığını elde ettikten sonra büyük liderleri sayesinde Türkmen medeniyetinin özüne kavuştu. Kendi kimliğine kavuşan Türkmen halkı her geçen gün gelişmiş ülkeler arasına girebilmek adına çeşitli alanlarda ilerlemeler kaydetmektedir. Dünya halkları, Türkmenistan Devletinin gelişim süreçlerini onun kitle iletişim araçları sayesinde anlayabilmekte ve gözlemleyebilmektedir. Türkmenistan medyası Türkmen milletinin imajını yaratmakta ve tanıtmakta en etkili aygıt görevini üstlenmektedir. Bir ülkenin dışarıdaki imajının olumlu olması, o ülkenin siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarında saygınlık kazanmak, uluslararası karar mekanizmalarında söz sahibi olmak, ülke tanıtımı gibi alanlarda söz konusu ülkeye büyük artılar kazandırmaktadır.

Bağımsızlıkla birlikte, yabancı kitle iletişim araçlarıyla işbirliği ve deneyim paylaşımı arttırılması ve uluslararası bilgi alışverişi çerçevesinde, ülkeye gelen yabancı kitle iletişim araçlarının çalışanlarına çalışma olanakları ve kolaylıklar sağlanması mümkün olmuştur.

Komünist rejimi dönemlerinde ülkede sadece Rus-Türkmen medya işbirliği görülmesine rağmen günümüzün bağımsız ve tarafsız niteliği kazanmış olan Türkmenistan Cumhuriyeti'nde çeşitli uluslararası medya şirketleri ve gruplarının yer alması söz konusudur ve sayıları da artmaktadır.

Bir başka dikkat çekici nokta ise, günümüz Türkmenistan'ında dengesiz iletişimin oluşumuna müsaade edilmemesi olmaktadır. Bu nedenle, tüm medya organları halkı pozitif bilgiler ile donatmaktadır ve insanların keyfini kaçıracak, olumsuz, kaza haberleri Türkmen medyasında yer almamaktadır.

Daimi Tarafsız Türkmenistan Devletinin 'açık kapılar' siyaseti, yabancı milletlerin ülke hakkında derin bilgi sahibi olabilmelerine imkân sağlamasının yanı sıra, ülkenin olumsuz ve çarpıtılmış biçimde temsil edilmesine imkan vermemektedir. Türkmenistan kendi başına bağımsız ve tarafsız ülke olabilmek yönünde ekonomi, sosyal ve özellikle siyasal tartışmalı konularda, hem katılımcı, hem de "uzaktan seyirci" bir tavır sergilemektedir. Ülke, her daim barış, refah, birlikten yana hareket etmektedir. Türkmenistan medyası da günümüzde bu barışın, refahın ve birliğin sözcüsü rolünü yerine getirmektedir.

EKLER

Годъ изданія IV.

Г. АСХАБАДЪ.

Годъ изданія IV.

ЗАКАСПІЙСКОЕ ОБОЗРѢНІЕ

газета политическая, общественная, торгово-промышленная и литературная съ ежемѣсячными иллюстрированными приложеніями.

(Выходитъ ежедневно, кромѣ дней послѣпраздничныхъ).

№ 1. Четвергъ 1-го (13-го) января 1898 года. № 1.

„Закаспійское Обозрѣніе“

Условія подписки на газету „Закаспійское Обозрѣніе“.

Такса на объявленія:

Въ зданіи цирка Добржанскаго въ четвергъ, 1 января, 1898 г. состоится третій особенно-выдающійся сеансъ знаменитаго и единственнаго въ мірѣ аппарата движущейся живой во весь ростъ фотографіи настоящаго

СИНЕМАТОГРАФА ЛЮМІЭРА.

Сеансъ Синематографа Люміэра будетъ состоять изъ 4-хъ отдѣленій и 50-ти поражающихъ картинъ.

Между прочими картинами будутъ показаны Русско-французскія торжества.

Встрѣча французовъ, друзей Россіи, съ главою Франціи президентомъ республики ФЕЛИКСОМЪ ФОРЪ въ Царскомъ Селѣ, Петербургѣ. Трагическая картина ДУЭЛЬ (поединокъ на пистолетахъ). Комич. картина Драка женщинъ и друг. поражающ. картины.

АНОНСЪ: Дирекція „Синематографа“ Люміэра остается въ Асхабадѣ еще только на ТРИ СЕАНСА.

Продается ДОМЪ

ПОСАДОЧНЫЙ МАТЕРІАЛЪ

ДОПОЛНИТЕЛЬНЫЙ СПИСОКЪ

Съ Новымъ Годомъ!

Редакція.

ТЕЛЕГРАММЫ

Петербургскія вѣсти.

ВЫСОЧАЙШЕ утвержденное Восточное Общество Товарныхъ Складовъ.

Пароходы: „Посейдонъ“, „Югъ“, „Тропикъ“, „Экваторъ“ и „Полюсъ“.

Съ сегодняшняго № НАЧАЛСЯ печататься ПОСЛѢДНІЙ РОМАНЪ Эмиля Золя „ПАРИЖЪ“, переводъ котораго спеціально заказанъ для „Закаспійскаго Обозрѣнія“ въ Петербургѣ.

ВО ВТОРНИКЪ, 6-го ЯНВАРЯ, 1898 ГОДА ВЪ ЗДАНІИ АСХАБАДСКАГО ВОЕННАГО СОБРАНІЯ имѣетъ быть МУЗЫКАЛЬНЫЙ ВЕЧЕРЪ

ВЪ КНИЖНОМЪ МАГАЗИНѢ ТИПОГРАФІИ К. М. ѲЕДОРОВА ПОЛУЧЕНА роскошная ПОЧТОВАЯ БУМАГА И КОНВЕРТЫ.

Въ типографіи К. М. Ѳедорова ПОЛУЧЕНЫ ВИЗИТНЫЯ КАРТОЧКИ цѣною отъ 25 коп. до 5 руб. за сотню.

Zakaspiyskoye Obozreniye, 1 Ocak 1898

ГОДЪ XIII-й

Суббота, 1-го января 1911 г.

№ 1 (361)

АСХАБАДЪ

Подписная цѣна

Библиотека Академии наук ТССР

ЗИМНІЙ ТЕАТРЪ МОДЕРНЪ

Собственная электрическ. станція

Телефонъ № 55.

Съ 1-го января новая роскошная программа въ 4-хъ отдѣленіяхъ.

ПАТЕ-журналъ

Леночка еще не угомонилась (комическая)

СВИСТУНЫ (поющая).

Оловянные рудники (историческая научная картина).

По послѣдней МОДѣ (комическая).

„МУЗЫКА ИДЕТЪ"—Сарматова поющая).

ЮНОСТЬ (предестн. драмат. этюдъ).

СЕМИРАМИДА

(историческая драма, въ красотахъ).

Послѣ веселаго мальчишника (комическая).

КВАРТИРАНТА ОДОЛЬЯ

КУРСКІЕ МАНЕВРЫ

Годъ изданія XIII

„АСХАБАДЪ"

Принимается ПОДПИСКА на 1911 годъ.

Подписная цѣна

Асхабадское Общественное Собраніе.

СЕГОДНЯ, 1-го января, 1911 года

ПРЕМИРОВАННЫЙ

МАСКАРАДЪ

Гостя по рекомендаціи г.г. членовъ собранія платятъ за входъ: мужчины 1 р.

ДАМЫ и МАСКИ БЕЗПЛАТНО.

Въ Понедѣльникъ, 3-го января 1911 года

ДѢТСКІЙ КОСТЮМИРОВАННЫЙ ВЕЧЕРЪ

съ 2-мя кукушк. въ изящныхъ костюмахъ, а 3-й за танецъ „ЛЕЗГИНКУ".

Въ Четвергъ, 6-го января

„Кавказскій вечеръ".

Отъ Асхабадской

частной мужской прогимназіи

М. В. Джакели.

Испытанія для учениковъ, поступающихъ въ прогимназію на 2-е полугодіе назначены 2-го, 3-го, 4-го и 5-го января.

Въ прогимназіи Армян. женск. благотворительнаго о-ва,

2-го января 1911 года, будетъ устроена «ЁЛКА». Послѣ «ЁЛКИ» танцы для взрослыхъ, будетъ играть хоръ военной музыки и Сазандари. Входъ—50 к., учащіеся—30 к. Начало въ 6 ч. вечера.

1630

Клубъ О-ва Велосипедистовъ.

Сегодня, 1-го января

съ 1 часу до 3-хъ часовъ дня въ помѣщеніи О-ва взаимное поздравленіе членовъ и гостей

съ Новымъ Годомъ.

2-го января. — 2-го января.

МАСКАРАДЪ

ЗУБНОЙ ВРАЧЪ

Н. Ф. СОРОКИНА

за ВЫѢЗДОМЪ

въ Москву временно прекращаетъ прiемъ больныхъ.

1067

Асхабадъ, 1 января.

По истинѣ укоренившейся привычкѣ при наступленіи, такъ называемаго, новаго года, мы оглядываемся на пройденный путь и подводимъ итоги пріобрѣтеніямъ и потерямъ, какія оставилъ намъ годъ прошедшій.

Сопоставленіе этихъ итоговъ въ теченіе уже цѣлаго ряда лѣтъ не давало намъ поводовъ для радости и надежды, и способность радоваться и надѣяться въ русскомъ обществѣ давно успѣла глубочайшимъ снизу, разсѣять который не суждено было 1910 году.

По ничтожности положительныхъ результатовъ только что прожитый годъ мало отличается отъ своихъ предшественниковъ, отрицательные же результаты его и по количеству, и по качеству превосходятъ все бывшее до сихъ поръ.

Итоги предшествующихъ лѣтъ имѣли хоть ту хорошую сторону, что являлись факторами созданія и накопленія общественнаго недовольства, которое, какъ извѣстно, служитъ залогомъ лучшаго будущаго, итоги же 1910 года лишены и этого сомнительнаго достоинства и если мы не падохимъ отъ нихъ въ отчаяніе, то только потому, что вообще потеряли способность предаваться чему бы то ни было цѣликомъ и сильно.

Во всѣхъ, рѣшительно во всѣхъ областяхъ нашей жизни за истекшій годъ образовались огромныя пустыя пространства, заполнить которыя не только трудно, но и едвали возможно. Наука, искусство, литература въ лицѣ Толстого, Коинссаржевской, Муромцева, Сергѣенича, Дриан понесли невозвратимыя потери, исполнителями даже при самыхъ благопріятныхъ для процвѣтанія духовной культуры обстоятельствахъ, о существованіи которыхъ у насъ не можетъ быть и рѣчи, ибо для уничтоженія ихъ сдѣлано рѣшительно все.

Въ этомъ отношеніи мы не только достигли—мы перешли всѣ границы, къ которымъ не рѣшались подходить классическіе образцы реакціонеровъ прошлаго, которыми такъ богата наша исторія.

Въ области народно-хозяйственной жизни произошли не менѣе глубокія потрясенія, обусловленныя съ одной стороны необычайными стихійными явленіями и эпидеміями, съ другой—несовершенствами государственнаго механизма со свойственнымъ механизму безлушіемъ давящаго чалые ростки нашей чахлой общественности.

Отравленная ядомъ всеобщаго разрушенія и опустошенія почва оказалась весьма благопріятной для процвѣтанія всѣхъ возможныхъ пороковъ и преступленій, достигшихъ въ прошломъ году своего крайняго развитія и не разъ выводившихъ изъ апатическаго состоянія все русское общество, что уже само по себѣ является доказательствомъ ихъ необычайности. Судебные процессы прошлаго года превосходили самую пылкую фантазію составителей уголовныхъ романовъ и хотя ихъ небывалыхъ до того скандальныхъ процессахъ не было недостатка и за границей, все же пальма первенства въ этомъ отношеніи принадлежитъ Россіи.

Таковы въ общихъ чертахъ итоги прошлаго года.

Не давать пищи оптимизму эти итоги, не дадутъ ея и перспективы, ибо измѣненія курса нашего государственнаго корабля, приведшаго къ этимъ итогамъ, пока что, не предвидится.

Общая хроника.

— Въ приказѣ по военному вѣдомству отъ 22-го декабря сказано: Государь Императоръ объявилъ Высочайшую благодарность руководителю опытовъ новой системы хозяйства, члену военнаго совѣта, генералу отъ инфантеріи Иванову и Высочайшее благоволеніе командирамъ корпусовъ, начальникамъ дивизій, командирамъ полковъ, и всѣмъ чинамъ, равнымъ имъ по власти, гвардіи войскомыхъ частей, въ которыхъ производились опытные сшить, а также всѣмъ офицерамъ и нижнимъ чинамъ, состоявшимъ въ дѣйствующихъ управляющихъ ихъ частей.

— По распоряженію иркутскаго генералъ-губернатора Кнанено въ Горный Зерентуй выѣхали товарищъ прокурора иркутской судебной палаты Тунгусовъ и товарищъ прокурора читинскаго окружнаго суда Булдаковъ для расслѣдованія на мѣстѣ дѣла о самоубійствахъ. Правительственное сообщеніе „съ тяжелымъ" явилось, какъ утверждаютъ, слѣдствіемъ поверхностнаго знакомства съ событіями ген. Косича, сообщеннаго о положеніи дѣлъ въ Петербургъ.

— Въ Полтавѣ случилось изъ зубного врача по обвиненію въ томъ, что умышленно онъ просверлилъ здоровые зубы у пациентки, съ цѣлью получить большой гонорарій. Обвиненіе это поддержано на сессіи. Судъ приговорилъ врача къ полугоду исправительнаго ареста.

— „Русск. Слово" съ полосъ выгоняемыхъ всѣхъ краевъ Имперіи сообщаютъ, что на прибывшихъ недавно изъ Сибири и Туркестана для присутствія на похоронахъ католикоса представителей православной церкви—ссылочной безпримѣрный. Такое внимательное отношеніе русскаго общества къ Кавказу и потребности католикоса не присутствовало столь видное административное лицо, какъ помощникъ начальника. Передаютъ, что въ Тифлисѣ редакторъ мѣстной армянской газеты „Мшакъ" Калантарь явился къ наѣстнику графу И. И. Воронцову-Дашкову благодарить за выказную честь. Графъ удивился, что причиной визита, оказываемаго почитаемому католикосу, служитъ уваженіе его къ національности, которое онъ всегда проявлялъ.

— „Утро Россіи" сообщаетъ изъ Царицына, что недовольный приговоромъ съѣзда героя. Шапиро произвелъ въ воскресенье выключительную по нецензурности пропаганду.

Онъ называлъ судей бюрократами, лакеями, выжигами, развратниками. Сѣдовало бы,—говоритъ онъ,—нанять поколоченныхъ цѣлую на всѣхъ судей, свернуть имъ головой и удалить ихъ судей Судъ въ Россіи нѣтъ. Поэтому прекращаю возбужденныя мною въ разныхъ инстанціяхъ 39 дѣлъ и буду громить во всѣхъ провинціяхъ. Благодаря имъ, указалъ графъ Таккенъ (саратовскій губернаторъ), онъ обязанъ довѣть воровъ и разводить курсъ. Скрываться съ судьями имѣетъ смѣлости не стоитъ".

Шапиро послалъ пространную телеграмму съ жалобой на судей.

— По Владивостокъ выгружаютъ изъ иностранныхъ пароходовъ большія количества сахарнаго. Въ дѣло вмѣшались военнаго и морского вѣдомствъ. Главный попрядокъ Владивостока поѣхалъ.

— Въ послѣдніе три дня чума приняла угрожающій характеръ въ Харьковѣ, распространяясь по всѣ стороны. Смертность въ Харьковѣ выражается въ обыкновенномъ количествѣ дней. Въ Федоровкѣ въ полномъ домѣ лежатъ чумные больные. За подозрительно тяжелыхъ трупы не хоронятъ по улицамъ и погребаютъ, гдѣ найдутъ удобнымъ. Отъ ранѣе чумой, какъ другой чумной болѣзни отвязываются и не хранятъ ихъ въ больницахъ.

— Сенатъ разъяснилъ, что рабочіе могутъ быть увольняемы безъ предупрежденія и безъ двухнедѣльной платы, при всякой забастовкѣ, если забастовку добиваются угрожать матеріальными убытками.

— Планъ произведенія Д. И. Толстого будетъ изданъ въ двухъ томахъ въ 30 листовъ каждый, непосредственно Александрой Львовной Толстой и выйдетъ весной. Предположеніе многихъ издателей отвергнуто.

— Слѣдствіе по дѣлу взятыхъ Добровольф-Ростовской распрашивать гражданскими инструкторами-обманщиками по благотворительными комитетами и бременскими матеньями „Краснаго Креста". Къ слѣдствію привлечено до 50 чел.

— Въ продолжительной бесѣдѣ съ ректоромъ Новороссійскаго университета Лешковскимъ предсѣдатель совѣта министровъ высказалъ осуждение всякому вмѣшательству. Какъ выяснилось, прокуроръ Новороссійскаго университета Ад. назвалъ вербовыхъ экзаменаторовъ и указалъ имъ статьи, въ которыхъ, въ случаѣ и добности, возможно порядокъ сдѣлать ихъ орудіемъ въ рукахъ. Изъ сказаннаго, онъ будетъ орудіе въ судъ.

— Въ Петербургъ прибыли изъ имѣній Льва Толстого, чтобы предложить потребителямъ Ясной Поляны къ національную собственность. Они просятъ въ имѣніи около рублей, полагая, что такую сумму имъ предложатъ другіе наслѣдники.

— Кандидатами на должности товарищей министра народнаго просвѣщенія, вмѣсто уволенныхъ Ульянова и Георгіевскаго, назначаются харьковскій попечитель Самойловскаго и Таубе.

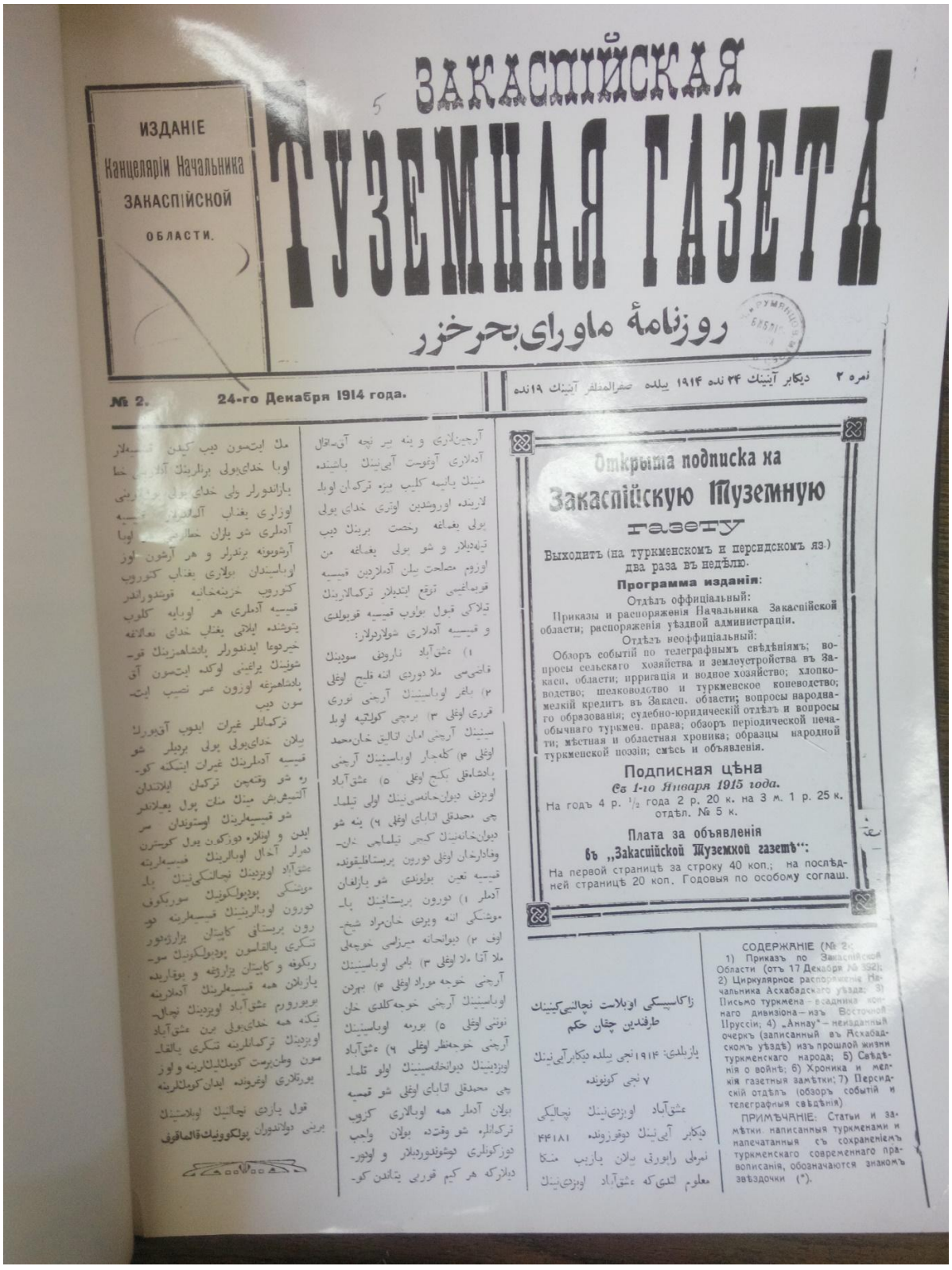
Внѣшнія извѣстія.

Война съ Китаемъ и Японіи.

Въ Токіо ходятъ самые мрачные слухи, распространяемые китайскими журналами, относительно положенія дѣлъ въ Маньчжуріи. Журналъ имѣетъ своей специальной цѣлью просвѣщать всѣхъ изъ Японіи и поддерживаетъ хорошія, которое снабжаетъ его значительными свѣдѣніями представителями Соединенныхъ Штатовъ.

Подтвержденіе показываетъ, что въ корѣ они при помощи своихъ японскихъ артилей будутъ защищать каждый изъ двухъ языковъ, обучать своихъ и японскихъ, дабы такимъ образомъ обезопасить...

Ashabad, 1 Ocak 1911

ЗАКАСПІЙСКАЯ

ТУЗЕМНАЯ ГАЗЕТА

روزنامهٔ ماورای بحرخزر

ИЗДАНІЕ
Канцеляріи Начальника
ЗАКАСПІЙСКОЙ
ОБЛАСТИ.

№ 2. 24-го Декабря 1914 года.

نمره ۲ دیکابر آیینك ۲۴ نده ۱۹۱۴ یلده صفرالمظفر آیینك ۱۹ نده

Открытіе подписки на
Закаспійскую Туземную
газету

Выходитъ (на туркменскомъ и персидскомъ яз.) два раза въ недѣлю.

Программа изданія:

Отдѣлъ оффиціальный:

Приказы и распоряженія Начальника Закаспійской области; распоряженія уѣздной администраціи.

Отдѣлъ неоффиціальный:

Обзоръ событій по телеграфнымъ свѣдѣніямъ; вопросы сельскаго хозяйства и землеустройства въ Закасп. области; ирригація и водное хозяйство; хлопководство; шелководство и туркменское коневодство; мелкій кредитъ въ Закасп. области; вопросы народнаго образованія; судебно-юридическій отдѣлъ и вопросы обычнаго туркмен. права; обзоръ періодической печати; мѣстная и областная хроника; образцы народной туркменской поэзіи; смѣсь и объявленія.

Подписная цѣна

Съ 1-го Января 1915 года.

На годъ 4 р. ½ года 2 р. 20 к. на 3 м. 1 р. 25 к. отдѣл. № 5 к.

Плата за объявленія

въ „Закаспійской Туземной газетѣ“:

На первой страницѣ за строку 40 коп.; на послѣдней страницѣ 20 коп. Годовыя по особому соглаш.

СОДЕРЖАНІЕ (№ 2):

1) Приказъ по Закаспійской Области (отъ 17 Декабря № 392); 2) Циркулярное распоряженіе Начальника Асхабадскаго уѣзда; 3) Письмо туркмена—всадника конн. дивизіона—изъ Восточной Пруссіи; 4) „Аннау“—неизданный очеркъ (записанный въ Асхабадскомъ уѣздѣ) изъ прошлой жизни туркменскаго народа; 5) Свѣдѣнія о войнѣ; 6) Хроника и мелкія газетныя замѣтки; 7) Персидскій отдѣлъ (обзоръ событій и телеграфныя свѣдѣнія)

ПРИМѢЧАНІЕ: Статьи и замѣтки, написанныя туркменами и напечатанныя съ сохраненіемъ туркменскаго современнаго правописанія, обозначаются знакомъ звѣздочки (*).

زاکاسپیسکی اوبلاست نچالنیکینینك
طرفندین چقان حکم

یازیلدی: ۱۹۱۴ نجی یلده دیکابر آیینینك
۷ نجی کونونده

عشق آباد اوبزدینینك نچالیکی
دیکابر آیینینك دوقوزونده ۴۴۱۸۱
نمرلی رابورتی یلان یازیب منکا
معلوم ائتدی که عشق آباد اوبزدینینك

ملك ایتمسون دیب کیدن قیسملار
اوبا خدای یولی برلرینك آلاچی خط
بازاندورلر ولی خدای یولی برلرینی
اوزاری یغناب آلاندیلار قیسیه
آدملری شو یلان خطلرینی اوبا
آرشوینه برندرلر و هر آرشون اوز
اوباسیندان بولاری یغناب کتوروب
کتوروب خزینه‌خانایه قویندوراندر
قیسیه آدملری هر اوبایه کلوب
یتوشنده ایلاتی یغناب خدای یعالاتنه
خیردوعا ایدندورلر پادشاهمزینك قو-
شونیك یراغینی اوکده ایتسون آی
پادشاهمزغه اوزون عمر نصیب ایت-
سون دیب

ترکمانلر غیرات ایدوب آق یورك
یلان خدای یولی یولی بردیلر شو
قیسیه آدملرینك غیرات اینکه کو-
ره شو وقتمچین ترکمان ایلاتندان
آلتیشریش مینك منك پول یعلاندیر
شو قیسیه‌لرینك اوستوندان سر
ایدن و اونلاره دوزکدن پول کویترن
دهرلر آحال اوبالرینك قیسیه‌لرینه
عشق آباد اوبزدینك نچالنکی‌نینك یار
موشکی بودیولکوینك سوریکوفی
دورون اوبالرینینك قیسیه‌لرینه دو-
رون بریستافی کاپیتان یزارزدور
تنکری یالقاسون بودیولکوینك سو-
ریکوفه و کاپیتان یزاروفه و بوقاریده
یازیلان همه قیسیه‌لرینك آدملرینه
بریوروم عشق آباد اوبزدینك نچال-
لیکه همه خدای یولی بین عشق آباد
اوبزدینك ترکمانلرینه تنکری یالقا-
سون وطن‌پرست کومکلیلرینه واوز
یورتلاری اوغروندە ایدان کومکلرینه

قول یاردی نچالنیك اوبلاسینك
برینی دولاندوران پولکوونیك قالماقوف

آرچین‌لاری و یئه بیر نچه آی‌ساقال
آدملاری آوغوست آیی‌نینك باشنده
منینك بانیسه کلیب بیزه ترکمان اوبا-
لارینده اوروشدین اوتری خدای یولی
یولی یغناغه رخصت برینك دیب
تیه‌دیلار و شو یولی یغناغه من
اوروم مصلحت یلن آدملردین قیسیه
قویماغیمی ترقع ایتدیلار ترکمالارینك
تیلاکی قبول بولوب قیسیه قویولدی
و قیسیه آدملاری شولاردیلار:

۱) عشق آباد ناروفی سودینك
قاضی‌سی ملا دوردی انه فلیح اوغلی
۲) باغیر اوباسینینك آرچنی نوری
قوری اوغلی ۳) برمچی کولتیه اوبا
سینینك آرچنی امان اتالیق خان‌محمد
اوغلی ۴) کله‌جار اوباسینینك آرچنی
پادشاه‌قلی بکیچ اوغلی ۵) عشق آباد
اوبزنی دیوان‌خانه‌سی‌نینك اولی تیلماچی
چی محمدقلی اتابای اوغلی ۶) یئه شو
دیوان‌خانه‌نینك کیچی تیلماچی خان-
وفادارخان اوغلی دورون پریستافیقوفه
قیسیه تعین بولوندی شو یازلغان
آدملر ۱) دورون بریستافینك یار
موشکی انه ویزدی خان‌مراد شیخ-
اوف ۲) دیوانحانه میرزاسی خوجه‌لی
ملا آتا ملا اوغلی ۳) بابی اوباسینینك
آرچنی خوجه مراد اوغلی ۴) بهرمن
اوباسینینك آرچنی خوجه‌کلدی خان
نوزنی اوغلی ۵) بورمه اوباسینینك
آرچنی خوجه‌نظر اوغلی ۶) عشق آباد
اوبزدینینك دیوانخانه‌سینینك اولو تیلماـ
چی محمدقلی اتابای اوغلی شو قیسیه
بولان آدملر همه اوبالاری کزوب
ترکمانلره شو وقتده بولان واجب
دوزکونلری دوشونوردیلار و اونور-
دیلارکه هر کیم قوری یئه‌دن کو-

ТУРКМЕНСКАЯ ИСКРА

ОРГАН Туркменского Обкома КПТ и Облисполкома.

Выходит ежедневно

Редакция и контора: Угол Лабинской и Торговой. Телефон № 74.

№ 1

Пятница

7 ноября 1924 г.

Тариф на объявления: За строку петитом 20 к.

Памяти Владимира Ильича Ленина,

первого застрельщика Коммунистической революции на Востоке, посвящается первый номер „ТУРКМЕНСКОЙ ИСКРЫ".

Редакция.

Ко всем трудящимся Туркменской области.

Ш. п. рабочие, работницы, красноармейцы, молодежь, учительство, служащие!

С 7-го ноября с. г. издание „Советская Туркмения" (приложение на русском языке к газете „Туркменистан") прекращается.

В связи с тем, что приближается момент образования Туркменской Соц. Сов. Республики, Туркменский Обком К. П. Т. и Туркменский Облисполком приступают к изданию ежедневной газеты на русском языке „Туркменская Искра".

Выход № 1 „Туркменской Искры" приурочен к 7-му ноября.

„Туркменская Искра" должна своевременно и полно информировать о ходе работ по размежеванию; она должна сплотить всех трудящихся вокруг задачи создания Туркменской Советской Социалистической Республики.

Товарищи, поддерживайте свою газету!

Товарищи, пишите в газету!

Туркменский Обком К. П. Т. *Б. Кулиев. И. Бибанов. Гриценко.*

Туркменский Облисполком *К. Вешеров. Г. Бартов.*

От редакции.

„Из искры возгорится пламя"—с таким девизом 24 года тому назад за границей вышла первая Ленинская газета „Искра".

„Искра" сплотила ее вокруг будущей большевистской партии.

На наших глазах искра большевизма ленинизма превращается в мировой коммунистический пожар.

Искры октябрьского пожара разлетелись во все уголки мира.

В момент великого переустройства Советской Средней Азии на основах самоопределения народов мы выпускаем первый номер своей газеты, которая должна явиться в Туркмении живой искрой Октября.

Перед Туркменским народом история поставила задачу—на основах советской демократии построить самостоятельную Республику.

Рабочий город должен притти на помощь дехканскому аулу.

Газета поможет городу ясно осознать поставленные задачи:

„Газета — агитатор и пропагандист, газета—коллективный организатор масс" (Ленин), призывает все усилия к тому, чтобы стать и агитатором и пропагандистом и организатором рабочих масс вокруг Ленинской Коммунистической партии.

От рабочих, работниц, красноармейцев, учительства, молодежи—зависит то, чтобы наша „Туркменская Искра" не угасла светилась здесь, далеко на Востоке.

Главному редактору и ответственно первой большевистской „Искры", автору Октябрьской революции—мы посвящаем в день 7 годовщины Великого октября свой первый номер.

Мы сознаем все многочисленные недостатки газеты (не велики наши газетные силы и слаба техника),—но мы твердо уверены, что при широкой и активной поддержке рабочего города даже скромными силами можно сделать хотя бы десятую долю часть колоссального Ленинского дела.

Вечная память Ильичу, непобедимому вождю революции!

Да здравствует 7 годовщина октября!

Да здравствует мировое знамя Коммунизма!

Без Ленина.

Крестьяне и рабочие Советского Союза встречают 7-ю годовщину Октябрьской революции.

В минувшем году мы имели ряд крупных побед, упрочивших наше международное положение.

Рабоче-Крестьянскую Республику уже признают крупнейшие буржуазные государства.

Внутри Союза *идет успешная борьба с хозяйственной разрухой.*

Усилиями Советской Власти уничтожены разорительные для крестьянства „ножницы" цен.

От советского рядового дехканина *мы привыкли к твердым ценам*; крепко стоит наш рабоче крестьянский червонец, вновь звенит серебро и медь.

Хоть и медленно, но сельское хозяйство, но все же *неуклонно растет наша крупная, государственная промышленность.* Мы уже забыли что когда то, совсем недавно, испытывали острую нужду в топливе. У нас есть нефть и уголь—мы ищем уже для них сбыта.

Восстанавливаются хлопковые поля в Туркестане и на Кавказе.

Растет и крепнет советская кооперация вышибая из рук частных торговцев изрядные барыши.

Жизнь советских республик вперед шагнула вперед. И что особенно важно *все создано огромным трудолюбием собственными усилиями рабочих и крестьян, без всякой помощи извне, без всяких займов, которых боятся и не хотят нам дать буржуазные государства.*

В седьмую годовщину у трудящихся советских республик есть причины радоваться и торжествовать.

Но это первая Октябрьская годовщина, когда с нами нет живого вождя и создателя Октября—нашего Ленина.

На 7-й годовщине нет Ильича—вождя октябрьского переворота, но осталась РКП—следуйте ее зову.

Нет того, кому мы больше всех обязаны нашими победами, кто в самые страшные минуты, пережитые Советской страной умел подсказать бодрость духа в миллионах рабоче-крестьянских сердец.

Нет Ленина.

В чем же сила и залог нашего успешного движения вперед!

В том, что самый *Октябрь—это Ленинское наследство.* В нем, в его победе, в росте октябрьских завоеваний живет на веки Ленин.

Вот почему мысль о том, что в нынешнюю годовщину Октября с нами нет живого Ильича,—не страшна; вот почему эта мысль не омрачает сердца трудящихся.

Ленином, его заветами, его одухотворяющим руководством живет наша великая Республика.

Гениальный мозг вождя не умер—он воплощен в его детище—Российской Коммунистической Партии.

Впереди перед нами лежат еще и еще необ ятные трудности, которые надо преодолеть. Но большевики—партия твердых, ленинской рукой выкованных людей, закаленных в огне и буре революций.

Коммунистическая партия—крепко спаяна в массами трудящихся. Под руководством такой партии трудящиеся не могут не победить.

Без Ленина, но с Ленинской партией. Так мы встречаем новую годовщину. Без Ленина, но с ленинскими заветами пойдем мы к новым завоеваниям, к укреплению мощи С. С. С. Р., к дальнейшей борьбе, к дальнейшим победам.

Под руководством Ильича мы завевали власть в октябре 1917 года. Под руководством Компартии мы поднимем и укрепим промышленность и сельское хозяйство Советского Союза.

Turkmenskaya İskra, 7 Kasım 1924

Sowet Turkmenistany, 1 Nisan 1936

ӘХЛИ ЮРТЛАРЫҢ ПРОЛЕТАРЛАРЫ, БИРЛЕШИҢ!

Мугаллымлар газети

МГ

ТССР ХАЛЫ МАГАРЫФ МИНИСТРЛИГИНИҢ ВЕ ТҮРКМЕНИСТАНЫҢ ХАЛЫ МАГАРЫФ ХЕМДЕ ИЛМЫ ИШГӘРЛЕРИНИҢ ПРОФСОЮЗЫНЫҢ МЕРКЕЗИ КОМИТЕТИНИҢ ОРГАНЫ

Газет 1952-нжи йылын 11-нжи июнындан бир чыкыр.

№ 93 (5328)

1991-нжи йылын 5-нжи АВГУСТЫ, ДУШЕНБЕ

Багасы 5 копук.

Этер конференцияга мана соз берелер...

Окувчыларың ислеги өвренилйәр

Таныш йүзлер

ХАЛЫПА МАГАРЫФЧЫ

„МУГАЛЛЫМЛАР ГАЗЕТИНИҢ“ ОКЫҖЫЛАРЫНА!

ЕЛДАШ МУГАЛЛЫМ, ОКУВЧЫЛАРЫНА ОКАП БЕР, ДУШУНДИР!

•ЭНЕ ГУЖАҒЫ ПЕРЗЕНДИҢ САЛЛАНЧАГЫДЫР.
•ЭРКЕК ДОГАН УЯСЫНЫҢ АРКА ДАГЫДЫР.
•ВАТАН ГАДЫРЫ ЙТ ЮРТДА БИЛИНЕР.
•ОБАНЫ УНУТСАҢАМ, ДОБИНИ УНУТМА.

Сөзлер мәнилери.

ТУРКМЕНИСТАН СОВЕТ СОЦИАЛИСТИК РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТИНИҢ

ПЕРМАНЫ

Елдан Г. Байгелиев «Түркменистан ССР-иңдт гуллаш ведомстволарының ишгәрлери» дини хормат алы дакъмк хакында

Түркмен халк дорамачылыгының ветеранлары, Мары область дөвлетинең музейинің Туркменгала дашы филиалының сектор мудири Елдаш Гүлдиев Байдаев «Түркменистан ССР-иңдт гуллаш медалыны ишгәрлери» дини хормат алы дакъмлы.

Туркменистан Совет Социалистик Республикасының Президенти С. НЫЯЗОВ.

Ашгабат шәхери, 1991-нжи йылын 1-нжи августы.

К Республиканской конференции работников народного образования Туркменистана

Тезисы доклада министра народного образования Туркменской ССР Н. БАПРАМСАХАТОВА

«О задачах дальнейшего углубления перестройки народного образования в Туркменской ССР»

ХАЛКЫҢ АГЗЫБИРЛИГИ – ДӨВЛЕТ БЕРКАРАРЛЫГЫ

МАРУ ШАХУ ҖАХАН

Газет 1931-нжи йылың апрель айындан бери чыкяр.

МАРЫ ВЕЛАЯТ ГАЗЕТИ

• № 15 (12649)
• Шенбе.

23-нжи январь 1993-нжи ЙЫЛ

Бахасы 2 манат
Абунәчилер үчин 1 манат 6
(ГОШМАЧА ГИҢДЕЖӘ САЛЫНЯН САЛГЫТ ХЕМ ГИРЯЯР)

ТҮРКМЕНИСТАНЫҢ ПРЕЗИДЕНТИ АМЕРИКАН ТӘҖИРЛЕРИНИ КАБУЛ ЭТДИ

АШГАБАТ, 21-нжи ...

Яшларың халыпасы

ТҮРКМЕНИСТАНЫҢ МИНИСТРЛЕР КАБИНЕТИНИҢ МӘЖЛИСИ

АШГАБАТ, 21-нжи ...

Дайхан аладасы

ГЕЛЖЕККИ ХАСЫЛ ҮЧИН ТОХУМ

Кемчиликлер сапак эдинилйәр

ТҮРКМЕНИСТАНЫҢ ПРЕЗИДЕНТИНИҢ КАРАРЫ

№ 1142

Угур оңе тарап

Даше программасы хәрекетде

Бугдайың мейданы гиңелйәр

Окыжы теклип эдйәр

ХЕЙКЕЛИ ОТУРДЫЛАЙСА...

Maru Şahu Jahan, 23 Ocak 1993

ХАЛКЫН АГЗЫБИРЛИГИ—ДӨВЛЕТ БЕРКАРАРЛЫГЫ

Туркменистан

ГҮНДЕЛИК ГАЗЕТ

43 (20202)

Газет 1920-нжи йылын 29-нжы июлындан бэри чыкяр • Газет йылда 300 гезек чыкяр • Бахасы 45 копек

ТУРКМЕНИСТАНЫҢ ЁКАРЫ СОВЕТИНИҢ СЕССИЯСЫ ГАРАШСЫЗ ДӨВЛЕТИМИЗ ҮЧИН ВАЖЫП КАНУН ПРОЕКТЛЕРИНИҢ ЭҢЧЕМЕСИНИ АРА АЛЫП МАСЛАХАТЛАШДЫ. СЕССИЯДА ТУРКМЕНИСТАНЫҢ ТӘЗЕ КОНСТИТУЦИЯСЫНЫҢ ПРОЕКТИ, ДӨВЛЕТ НЫШАНЛАРЫ ХАКЫНДАКЫ МЕСЕЛЕЛЕРЕ ХЕМ ГАРАЛДЫ

ТУРКМЕНИСТАНЫҢ ЁКАРЫ СОВЕТИНИҢ МЕЖЛИСИ ХАКЫНДА ИНФОРМАЦИОН ХАБАР

СУРАТЛАРДА: сессиянын иш чуркуп гюрш. Сессиянын депутаты Юрий ШКУРИН.

СЕССИЯДАКЫ ОЙЛАНМАЛАР

ТУРКМЕНИСТАН БИЛЕН ЭЙРЫ ЫСЛАМ РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АРАСЫНДА ДОСТЛУК ВЕ ХЫЗМАТДАШЛЫК ХАКЫНДАКЫ МЕМОРАНДУМ

ТУРКМЕНИСТАНЫҢ ПРЕЗИДЕНТИНИҢ ПЕРМАНЫ

ТУРКМЕНИСТАНДА БАЙРАМЧЫЛЫКЛАР ВЕ ДӘП-ДЕССУРЛАР ХАКЫНДА

بوتین یهر یوزینك بوتسللاری یهراسیك!
1928 دیکابر
№47 - (151)
تورديني يول دهواسي
فالك سانی 20 كوپك
TOKMAK
اوبا رایونلاریمزداقی ایکی یوزلی ایشچیلهریمزه بیر نازار
شوراسی
بوقارا
ایشان
دایحان
باتراق
دایی
ایکی یوزلی همنیزم بار واللا.
دیپ دورلا گورلهٔ شؤ پلله.
-بیر گهؤرهده ایکی کهلله،
سیز همم یاغشی،سیز همم یاغشی،

Tokmak, 1929

Ayallar Sesi, 1 Kasım 1931

Pioner, 1928

Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly BERDIMUHAMEDOW:
— BIZIŇ DÖWLETIMIZIŇ MUNDAN BEÝLÄK-DE GÜLLÄP ÖSMEGINDE ILKINJI WE ESASY ŞERTIMIZ WATANA BOLAN SÖÝGIMIZDIR!

BERKARAR DÖWLETIŇ BAGTYÝARLYK DÖWRI: DÖWLET ADAM ÜÇINDIR!

TÜRKMENISTAN

DÜNÝÄDE BMG TARAPYNDAN YKRAR EDILEN ILKINJI BITARAP DÖWLET — BU BIZIŇ ATA WATANYMYZ — EZIZ TÜRKMENISTANDYR!

Esaslandyryjysy — Türkmenistanyň Ministrler Kabineti

Gündelik gazet. № 348 (27837). 2014-nji ýylyň 8-nji dekabry. Duşenbe.

TDH-nyň hepdelik teswirlemesi

DOSTLUGYŇ WE HYZMATDAŞLYGYŇ ALAMATY ASTYNDA

TÜRKMENISTANDA GOŇŞOKARA BAÝRAMY BELLENILDI

Türkmenistan, 8 Aralık 2014

Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly BERDIMUHAMEDOW:

– GELJEKDE HEM ÝURDUMYZDA SAGLYGY GORAÝŞY WE DERMAN SENAGATYNY ÖSDÜRMEK DÖWLETIMIZIŇ ESASY MAKSATLARYNYŇ BIRI BOLAR.

XXI ASYR BILIM, YLYM ASYRYDYR

MUGALLYMLAR GAZETI

ESASLANDYRYJYSY – TÜRKMENISTANYŇ BILIM MINISTRLIGI

2014-nji ýylyň 23-nji iýuly

№ 90 (8849)

ÇARŞENBE

Gazet 1952-nji ýylyň 11-nji ýanwarynda bäri çykýar.

Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedowyň saglygy goraýyş ulgamynyň täze desgalarynyň açylyş dabarasynda eden

ÇYKYŞY

(Aşgabat şäheri, 2014-nji ýylyň 21-nji iýuly)

YNSAN SAGLYGYNYŇ YGTYBARLY GORAGLYLYGYNDA

Mährem Prezidentimiz saglygy goraýyş ulgamyndaky täze desgalarynyň açylyş we düýbüniň tutulyş dabaralarynda gatnaşdy

Öňüni ýurdumyzyň baş şäheri Aşgabatda döwlet Baştutanymyz hormatly Gurbanguly Berdimuhamedowyň ak pata bermeginde Türkmenistanyň Saglygy goraýyş we derman senagaty ministrliginiň Kardiologiýa ylmy-kliniki merkezli hassahanasynyň, Aşgabat şäher, Balkan, Daşoguz, Lebap we Mary welaýatlarynyň «Gaýragsyzlykmeýz üçin kömek» merkezleriniň açylyş hem-de Tejribe-önümçilik we ýynsit merkeziniň düýbüniň tutulyş dabaralary boldy.

ÝOKARY DEREJEDÄKI GEPLEŞIKLER

Ýurdumyza resmi sapar bilen gelen Sloweniýa Respublikasynyň Prezidenti Borut Pahor bilen Türkmenistanyň Prezidenti hormatly Gurbanguly Berdimuhamedowyň arasynda ýokary derejedäki türkmen-slowen gepleşikleri geçirildi. Sloweniýa Respublikasynyň Hökümet wekiliýet toparynyň ýokary derejedäki bu sapary ýurtlaryň taryhynda ilkinji dussyhydyr. Gepleşikler tamamlanandan soň, iki ýurduň Baştutanlary metbugata Ýüzlenme bilen çykyş etdiler.

>>> 2 sah.

Mugallymlar Gazeti, 23 Temmuz 2014

RYSGAL

№ 44 (217)
3 NOÝABR
2014

ESASLANDYRYJYSY – TÜRKMENISTANYŇ SENAGATÇYLAR WE TELEKEÇILER BIRLEŞMESI

TÜRKMENISTANYŇ MINISTRLER KABINETINIŇ MEJLISI

31-nji oktýabrda Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedow Ministrler Kabinetiniň nobatdaky mejlisini geçirdi. Onda döwlet durmuşyna degişli möhüm meseleleriň birnäçesine, şeýle hem käbir resminamalaryň taslamalaryna garaldy.

Ministrler Kabinetiniň mejlisiniň barşynda ýurdumyzyň Senagatçylar we telekeçiler birleşmesine ynanylan birnäçe desgalarda gurluşyk işleriniň barşy barada aýdyldy.

Hormatly Prezidentimiz ykdysadyýetimiziň hususy böleginiň mümkinçiliklerini durmuş we senagat maksatly desgalaryň gurluşygy babatynda has-da artyandygyny belläp, bu ugurda hususy kompaniýalaryň oňyn tejribe toplandygyny we bäsleşige ukyply häsiýete eýe bolandygyny aýtdy hem-de bu ýagdaýyň daşarky bazara çykmaga mümkinçilik beryändigini belledi. Bu barada aýtmak bilen, döwlet Baştutanymyz ýurdumyzyň önüm öndürijileriniň, kiçi we orta telekeçileriň kärhanalarynyň hojalyk hem-de işewür başlangyçlaryny mundan beýläk-de höwesendirmegiň zerurdygyny belledi.

Ministrler Kabinetiniň mejlisiniň barşynda döwlet durmuşyna degişli başga-da birnäçe meselelere garaldy we olar boýunça degişli çözgütler kabul edildi.

(TDH-nyň materiallary esasynda taýýarlanyldy).

BUÝSANÇNAMA

IL BÄHBITLI BINALAR

Hormatly Prezidentimiziň gyzgyn goldawy we taýsyz tagallalary bilen Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwründe ýurdumyzyň ykdysadyýetiniň aýrylmaz bölegi bolan milli telekeçilik ösüşleriň belentliklerine tarap bedew budy bilen ynamly öňe barýar.

Häzirki wagtda ägirt uly ykdysady galkynyşy başdan geçirýän Türkmenistan öz nobatynda Watanymyzda durmuşa geçirilýän düýpli durmuş-ykdysady özgertmeleriň esasy bölegi hökmünde telekeçiligiň ösdürilmegine wajyp ähmiýet berýär.

Bu günki gün telekeçilerimiziň gazanylýan girdejini kuwwatlyklaryň artdyrylmagyna, öz önümçiliklerini döwrebaplaşdyrylmagyna we giňeldilmegine gönükdirýändigini, olaryň daşary ýurtlarda hünär ussatlygyny artdyrmak boýunça ýörite tälim alýandygyny we okuwlara gatnaşýandygyny hem bellemek gerek. Iri kärhanalar we kiçi önümçilik bölümleri häzirki zaman enjamlary we tehnologiýalary bilen abzallaşdyrylýar. Başgaça aýdanyňda, döwlet tarapyndan hemmetaraplaýyn goldaw berilmegi we ösüş gazanmak üçin amatly şertleriň döredilmegi netijesinde türkmen telekeçileriniň ertirki güne ynamy güýçlendi we olar geljegi göz öňünde tutup işleýärler hem-de milli ykdysadyýetiň ösüşine işjeň gatnaşýarlar. Şeýlelikde, ýurdumyzyň mundan beýläk-de güllap ösmegine we halkymyzyň abadançylygyna öňjeýli goşandyny goýýarlar.

Telekeçiligiň ösdürilmeginde, bazar gatnaşyklarynyň çuňlaşdyrylmagynda, önüm öndürijileriň arasynda bäsleşigiň ýokarlanmagynda telekeçileri ýeňillikli karzlaşdyrmak maksatnamasy köp babatda uly ähmiýete eýedir. Şonuň netijesinde has üstünlikli we netijeli işleýän hususy kärhanalaryň ençemesi öz önümçiliklerini giňeltmekde, täze şahjeler we zawodlary gurmakda döwlet goldawyndan peýdalanmaga mümkinçilik aldy. Bu, öz nobatynda, öndürilýän önümleriň möçberiniň artdyrylmagyna, olaryň hilinin gowulandyrylmagyna, bahalaryň arzanlamagyna, täze iş orunlarynyň döremegine getirdi.

Bu günki gün Garaşsyz, baky Bitarap Diýarymyzyň ähli pudaklarynda türkmen telekeçileri «Türkmenistanyň Prezidentiniň obalaryň, şäherçeleriň, etraplardaky şäherleriň we etrap merkezleriniň ilatynyň durmuş-ýaşaýyş şertlerini özgertmek boýunça 2020-nji ýyla çenli döwür üçin Milli maksatnamasynyň» üstünlikli durmuşa geçirilmegine mynasyp goşant goşýarlar.

Türkmen işewürleri gysga wagtyň içinde şähergurluşyk sungatynda baý iş tejribesini topladylar. Täze taryhy eýýamda mähriban Prezidentimiziň başda durmagynda düýbünden täze keşbe giren paýtagt şäherimizde, welaýat we etrap merkezlerinde, obalarda alnyp barylýan düýpli gurluşyklara işjeň goşulmak bilen, türkmen işewürleri dünýä ülňülerine laýyk gelýän döwrebap binalary gurup, bu ugurda öz ukyp-başarnygyny açyp görkezdiler. Netijede bolsa, eziz Arkadagymyzyň beýik ynamyna mynasyp boldular.

Milli telekeçiligi ýurdumyzyň altyn gaznasyna deňeýän Gahryman Prezidentimiziň «Türkmen telekeçileri dine bir başarjaň gurluşykçylar, öňüm öndürijiler, oba hojalykçylar bolman, eýsem beýleki ugurlarda hem özlerini ynamly görkezdiler.

Olaryň alyp barýan işleriniň netijesinde bizim ýurdumyzda täze syýasy güýç — telekeçiler partiýasy döredildi.

Ýurdumyzyň telekeçileri öz hususy bankyny döretdiler, olaryň eýýäm Parlamentde, ýerli häkimiýet edaralarynda hem öz wekilleri bar, olar öz hususy gazetini hem neşir edýärler.

Türkmen telekeçileriniň öndürýän önümleri şoňa meňzeş daşary ýurtda öndürilýän önümleri dine bir içerki bazardan gysyp çykarman, eýsem bu önümler daşarky bazarlarda hem bäsleşige ukyplydygyny subut etdiler» diýip bellemegi, milli Liderimiziň türkmen işewürlerine bildirýän uly ynamyndan, olaryň alyp barýan asylly işlerine çuňňur hormat-sarpasyndan nyşandyr.

Hormatly Prezidentimiz we döwlet tarapyndan berilýän yzygiderli goldawlaryň netijesinde ýurdumyzyň ykdysadyýetiniň has-da güllap ösmegine, hususy kärhanalaryň sanynyň barha artmagyna we bu kärhanalaryň häzirki döwürde ýurdumyzyň sarp ediş bazarlaryny senagat we azyk önümleri bilen bolelin üpjün etmegine getirdi, halkymyzyň ýaşaýyş-durmuş öňküden-de has-da gowulandy.

Ýene-de bir belläp geçmeli wakalarymyzyň biri, 2014-nji ýylyň 1-nji noýabrynda ýurdumyzyň milli telekeçilik ulgamynda bolup geçen ýakymly waka, ak şäherimiz Aşgabadyň gözelligine gözellik goşjak, ýurdumyzyň telekeçileri tarapyndan meýmer şäherimiziň Ruhabat etrabynyň çäginde bina edilen «Balyk tagamlary» restorany häzirki zaman binagärliginiň gazananlarynyň hem-de milli binagärligiň iň gowy däpleriniň sazlaşygynda öz beýanyny tapan hyzmat merkezi we Ahal welaýatynyň Altyn asyr etrabynyň çäginde birleşmäniň agzasy «Ýumak» hususy kärhanasy tarapyndan mal semrediş fermasynyň hem-de telekeçilerimiz tarapyndan etrabyň çäginde balyk ösdürilip ýetişdirilýän kärhananyň açylyp, ulanmaga berilmegi bizi begendirýär, täze zähmet üstünliklerine ruhlandyrýar.

Eziz Arkadagymyzyň halkymyza bagyş eden Berkarar döwletimiziň bagtyýarlyk döwri milli telekeçiliğiň iş yüzünde dikeldilýän, işewür adamlara öz ukyplaryny doly açmak üçin ähli şertleriň we mümkinçilikleriň döredilýän döwrüdür. Bu döwürde türkmen işewürleriniň hormatly Prezidentimiziň ýurdumyzyň ykdysady kuwwatyny berkitmäge, halkymyzyň ýaşaýyş-durmuşynyň has-da gowulandyrylmagyna gönükdirilen Maksatnamalaryny durmuşa geçirmeginiň çäklerinde alnyp barylýan oňyn özgertmelere işjeň goşulyp, gurmagy, döretmegi, öndürmegi, täze gözleglerde bolmagy üçin ähli mümkinçilikler bar.

Hormatly Arkadagymyzyň alalalary bizin her birimizde ata Watanymyza, ene topragymyza, mähriban Prezidentimize çuňňur söýgini, çäksiz buýsanjy oýarýar. Her birimiziň öz iş orunumyzda öňküdende berk durup, bildirilýän ýokary ynamy aklyýany bilen ödemekligе, joganbärçiligiň öňküden-de ýokarlanmagyna ruhy güýç berýär.

Halkymyzy döwletli döwrüne ýetiren mähriban Prezidentimiziň jany sag, ömri uzak bolsun! Il-ýurt bähbitli, döwlet ähmiýetli belent tutumlary rowaç alsyn!

«Rysgal».

Rysgal, 3 Kasım 2014

ПРЕЗИДЕНТ ТУРКМЕНИСТАНА ГУРБАНГУЛЫ БЕРДЫМУХАМЕДОВ:

ТРЕПЕТНОЕ ОТНОШЕНИЕ К ВЕКОВЫМ УСТОЯМ ТУРКМЕНСКОГО ОБЩЕСТВА, ЕГО ИСТИННЫМ МОРАЛЬНЫМ, НРАВСТВЕННЫМ И ДЕМОКРАТИЧЕСКИМ ЦЕННОСТЯМ И СЕГОДНЯ СЛУЖИТ СИМВОЛОМ НЕРАЗРЫВНОЙ СВЯЗИ ПОКОЛЕНИЙ, ПРЕЕМСТВЕННОСТИ ВЫСОКИХ ИДЕЙ И ДУХОВНЫХ НАЧАЛ

Первое нейтральное государство в мире, признанное ООН, это наша Родина – Туркменистан!

Нейтральный ТУРКМЕНИСТАН

Учредитель - Кабинет Министров Туркменистана

Ежедневная газета №339 (27597) 27 ноября 2014 года, четверг

ПРЕЗИДЕНТ ТУРКМЕНИСТАНА ПОСЕТИЛ ЦЕНТР УПРАВЛЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНЫМ ИСКУССТВЕННЫМ СПУТНИКОМ

АХАЛЬСКИЙ ВЕЛАЯТ, 26 ноября *(ТДН)*. Сегодня Президент Гурбангулы Бердымухамедов посетил Центр управления системой национального спутника Туркменистана, имеющий и Авазинскую землю.

Как известно, в мае 2011 года глава государства подписал Указ «О создании Национального космического агентства при Президенте Туркменистана», приоритетными целями которого станут широкое внедрение научных достижений в народнохозяйственный комплекс страны, а также развитие и совершенствование космической деятельности. А в первой половине будущего года будет запущен в космос первый в истории независимости национальный искусственный спутник Туркменистана.

Национальный спутник связи Туркменистана на орбиту управление им будет осуществляться из Центра управления спутником (ЦУС) в Авазинском велаяте.

Национальный спутник будет иметь огромное значение для дальнейшего совершенствования системы связи и телекоммуникаций Туркменистана. Это особенно актуально в свете поставленных главой государства задач по модернизации информационно-коммуникационных систем, развития Интернета и спутникового телевидения.

В Центре управления спутником глава государства Гурбангулы Бердымухамедов встретился с руководителями космической отрасли, занимающимися созданием космического аппарата, а также с представителями ведущих предприятий, которые обеспечат его запуск на орбиту.

Президент Туркменистана ознакомился с ходом работ по строительству Центра управления спутником, а также с оборудованием, которое будет установлено в его помещениях. Ему были представлены технические характеристики спутника, его возможности, а также порядок управления им.

Информация о контролируемых параметрах спутника будет фиксироваться в специальном зале управления, оснащенном мощным современным оборудованием. Здесь специалисты Центра будут вести круглосуточное наблюдение за движением спутника, поставленного на свою орбиту.

Глава государства был проинформирован о том, что в ближайшее время в Центре управления спутником будет проведена работа по приему и передаче сигналов, а также по тестированию спутниковой системы связи.

Президент Туркменистана дал ряд важных поручений, касающихся дальнейшего развития космической отрасли страны.

ЛИРИКА МАХТУМКУЛИ - НЕОТЪЕМЛЕМАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ МИРОВОЙ ДУХОВНОЙ СОКРОВИЩНИЦЫ

АШХАБАД, 26 ноября *(ТДН)*. Сегодня в Национальном институте рукописей Академии наук Туркменистана состоялась презентация сборника «Махтумкули глазами немцев», изданного в Федеративной Республике Германия. Новое издание посвящено широко отмечаемому в нашей стране и во многих государствах мира 290-летию великого туркменского поэта, чья глубокая философская поэтическая произведения являются мировой непреходящей общечеловеческого культурного наследия.

Юбилейный сборник – результат совместного труда немецких и туркменских ученых, включает комбинатов, раскрывающие глубину и своеобразие философских взглядов и поэтики произведений классика туркменской литературы, особенности языка, в котором жил и творил Махтумкули Фраги.

Сборник «Махтумкули глазами немцев» открывается обстоятельной вступительной статьей, в качестве эпиграфа к которой приведены слова Президента Туркменистана Гурбангулы Бердымухамедова: «Золотой век туркменской литературы, ее прекрасный расцвет связаны с именем великого Махтумкули. Его поэзия, пронизанная любовью к родной земле, ее природе, к человеку, его чаяниям и устремлениям, стала неотъемлемой частью мировой духовной сокровищницы».

На торжественной церемонии презентации нового издания, участвовали которой стали научные сотрудники институтов гуманитарного направления АНТ, глава и представители Посольства ФРГ в Туркменистане, Германской службы академических обменов (ДААД), отечественных СМИ, подчеркивалось, что этот совместный труд свидетельствует о расширяющихся связях между народами традиционных духовно-культурных контактах двух дружественных народов, их стремлении к взаимопониманию и сотрудничеству.

Выступая перед собравшимися, Чрезвычайный и Полномочный Посол Федеративной Республики Германия в Туркменистане г-н Вольфганг Бретт выразил глубокую признательность Президенту Туркменистана Гурбангулы Бердымухамедову, инициировавшему проведение мощных торжеств в честь 290-летия великого классика туркменской литературы, которые знаменательно расширили понимание людей в разных странах мира о личности и творчестве Махтумкули, а также способствовали появлению новых научных исследований и переводов наследия поэта на разные языки. Как отметил дипломат, сборник «Махтумкули глазами немцев» был торжественно представлен в Берлине 23 сентября текущего года и на сегодняшний день является одним из самых востребованных как немецкими специалистами-востоковедами, так и широкой читательской аудиторией изданием.

Обращаясь к участникам торжественной церемонии, Генеральный директор Института языка, литературы и национального наследия имени Махтумкули Фраги, профессор Аннагельды Байрамов – автор включенной в сборник статьи «Махтумкули: признание поэта», рассказал об истории знакомства немцев с творчеством великого поэта, первых переводах его произведений на немецкий язык. Он отметил, что сегодня плодотворный труд ученых двух стран найдет достойное продолжение в их дальнейшей работе по изучению наследия Махтумкули Фраги, а также других выдающихся представителей туркменской классической литературы.

Ярчайший представитель нового времени, человек, чья неординарная деятельность, связанная с космосом, служить передовая инженерно-техническая мысль и инновационные технологии, а также продуманный, комплексный и системный подход в решении поставленных перед Центром задач.

Завершая знакомство с ведущими работами в Центре управления системой национального спутника Туркменистана, глава государства обратил внимание на важность создания благоприятных условий для результативной деятельности тех, кто будет здесь работать.

Президент Туркменистана адресовал соответствующим руководителям ряд замечаний и предложений, подчеркнув, что основными ориентирами при реализации всех проектов должны

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ В ОБЛАСТИ ЭЛЕКТРОННОЙ ИНФОРМАЦИОННОЙ СЕТИ

АШХАБАД, 26 ноября *(ТДН)*. Сегодня в туркменской столице начал работу семинар, посвященный изучению международного опыта в области создания и управления он-лайн-ресурсами, которым в современную эпоху научно-технического прогресса становятся важной частью деятельности во всех сферах жизни страны, в том числе органов государственного управления.

Перед представителями ряда министерств и ведомств, газет и журналов, электронных изданий Туркменистана, принимающими участие в семинаре, организатором которого стал Центр Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе (ОБСЕ) в Ашхабаде, выступили приглашенные зарубежные специалисты П.Георгиев и О.Хоменюк, которые уже имеют опыт проведения в нашей стране обучающих курсов по интернет-медиации.

Следует подчеркнуть, что сегодня информационная среда превратилась в мощный фактор политического, социально-экономического и культурного прогресса. И Туркменистан не остается в стороне от мирового научно-технического развития, важную часть которого составляют возможности информационных сетей. На это направлена реализуемая лидером нации Гурбангулы Бердымухамедовым стратегия, всеобщая компьютеризация и «интернетизация» нашей страны. Свои страницы открывают в Интернете различные ведомства и организации, предприятия и периодические издания. К ним относятся и множество работающих отечественных специалистами за последние годы новых тематических сайтов.

Как отмечали выступавшие, нынешний семинар, который продлится несколько дней, будет иметь практическое значение для более эффективного создания и управления он-лайн-ресурсами с учетом мирового опыта развития цифровых технологий.

Подводя итоги оживленного с Центром, лидер нации потребовал также от соответствующих руководителей держать под неослабным контролем вопросы претворения в жизнь намеченных планов по дальнейшему развитию космической отрасли и дал им ряд конкретных поручений на этот счет.

Пожелав присутствующим успехов в работе, Президент Туркменистана Гурбангулы Бердымухамедов попрощался с собравшимися и отбыл с места события.

Neytralnıy Turkmenistan, 7 Kasım 2014

NEBIT-GAZ

ESASLANDYRYJYSY – TÜRKMENISTANYŇ NEBITGAZ SENAGATY WE MINERAL SERIŞDELER MINISTRLIGI

Hepdelik gazet • №44 (166) 2014-nji ýylyň 4-nji noýabry, sişenbe

Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly BERDIMUHAMEDOW:

– Dünýäniň kuwwatly energetika döwletleriniň hataryna ynamly giryän Türkmenistan baý uglewodorod serişdelerini netijeli peýdalanmak babatda geljekde-de özara bähbitli hyzmatdaşlygy giňeltmäge taýýardyr.

TÜRKMENISTANYŇ MINISTRLER KABINETINIŇ MEJLISI

31-nji oktýabrda Türkmenistanyň Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedow Ministrler Kabinetiniň nobatdaky mejlisini geçirdi. Onda döwlet durmuşyna degişli möhüm meseleleriň birnäçesine, şeýle hem käbir resminamalaryň taslamalaryna garaldy.

Mejlisde Ministrler Kabinetiniň Başlygynyň orunbasarlary gözegçilik edýän pudaklarynda işleriň barşy barada hasabat bilen çykyş etdiler.

Ministrler Kabinetiniň Başlygynyň orunbasary B.Hojamuhammedow öz çykyşynda «2030-njy ýyla çenli döwür üçin Türkmenistanyň nebitgaz senagatyny ösdürmegiň maksatnamasyny» durmuşa geçirilişi barada hasabat berdi.

Şeýle hem wise-premýer döwlet Baştutanyýoryzyň garamagyna Halkara nebit we gaz uniwersitetiniň binýadynda talyplara döwrebap bilim bermek maksady bilen gurulmagy meýilleşdirilýän binanyň taslamasyny hödürledi.

Hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedow hasabaty diňlap, ýangyç-energetika toplumynyň senagat serişdeleri we ýitmez mümkinçilikleri arkaly milli ykdysadyýetimizde öňdäki orny eýeleýändigini belledi. Pudakda ýitmez-tehniki ösüşiň iň soňky gazananlaryny, öňdebaryjy tehnologiýalary we häzirki zaman tehnikasyny ulanmak ýurdumyzyň ykdysady kuwwatyny artdyrmak boýunça öňde duryan wezipeleriň üstünlikli ýerine ýetirilmeginiň möhüm şertidir diýip, döwlet Baştutanymyz aýsdy.

Hut şonuň üçin hem Türkmenistanda nebitgaz senagaty üçin ýokary hünärli işgärleriň taýýarlanmagyna aýratyn ähmiýet berilýändigini nygtap, milli Liderimiz gurulmagy meýilleşdirilýän desganyň taslamasynyň ähmiýetini, onuň ugur edinýän wezipesini kesgitlemek hem-de toplumda hünärmenleriň bilim derejesini kämilleşdirmek boýunça öňde duryan meseleleri jikme-jik öwrenmegi hem-de olary döwrüň talabyna laýyk derejede işläp taýýarlamagy tabşyrdy.

Ministrler Kabinetiniň mejlisiniň barşynda döwlet durmuşyna degişli başga-da birnäçe meselelere garaldy we olar boýunça degişli çözgütler kabul edildi.

Mejlisi jemlemek bilen, hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedow oňa gatnaşyjylara berk jan saglyk, mähriban Watanymyzyň mundan beýläk-de güllap ösmeginiň we türkmen halkynyň bagtyýar durmuşynyň bähbidine alyp baryan işlerinde uly üstünlikler arzuw etdi.

(TDH-niň habary esasynda taýýarlanyldy).

DÜNÝÄ YKRAR EDÝÄR BITARAP ADYŇ

Türkmenistanyň Ýasulularynyň maslahatynyň karary bilen hormatly Prezidentimiz 2015-nji ýyly Bitaraplyk we parahatçylyk ýyly diýip yglan etmek barada kesminama gol çekdi. Mälim bolşy ýaly, geljek ýylda Birleşen Milletler Guramasynyň Baş Assambleýasynyň «Türkmenistanyň hemişelik Bitaraplygy hakynda» Rezolýusiýany kabul edenine 20 ýyl dolýar. 1995-nji ýylda Birleşen Milletler Guramasynyň Baş Assambleýasy taryhy Rezolýusiýany kabul etdi we muňa laýyklykda Türkmenistan deňi-taýy bolmadyk halkara – hukuk derejesine – hemişelik Bitaraplyk derejesine eýe boldy.

Garaşsyzlygynyň ilkinji ýyllaryndan bäri Türkmenistan bu ýokary derejesini parahatçylyk döredijidöwletdigini äşgär edip, ählumumy parahatçylygyň, abadançylygyň we ösüşiň bähbidine öňe sürýän netijeli başlangyçlary, anyk ädimleri bilen subut edýär. 2007-nji ýylyň 10-njy dekabrynda Aşgabatda bolup geçen wajyp waka – BMG-niň Merkezi Aziýa üçin Öňüni alyş diplomatiýasy boýunça sebit merkeziniň açylmagy munuň aýdyň subutnamalarynyň birine öwrüldi. Birleşen Milletler Guramasy tarapyndan Türkmenistana berlen bitaraplyk derejesi bizin ýurdumyza Ýer ýüzünde parahatçylyk döredijiniň merkez hökmündäki belent abraýa eýe bolmaga mümkinçilik berdi. Hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedowyň ýolbaşçylygynda işjeň durmuşa geçirilýän daşary syýasat ugry, häzirki döwrüň möhüm meseleleriniň çözülmegine gönükdirilip, türkmen Lideri tarapyndan öňe sürülýän netijeli parahatçylyk döredijilikli başlangyçlar giň goldawa we dünýä jemgyýetçiliginiň ykrar etmegine eýe bolýar, netijeli halkara özara gatnaşyklar üçin ygtybarly köpri bolup çykyş edýär.

Dünýäniň döwletleri bilen, dürli-dürli halkara guramalary bilen şakylaýan ýurdumyzyň Zeminiň halklarynyň arasynda abraýy has-da artýar. Dünýäniň ykdysady taýdan ösen döwletleri bilen gatnaşyklary giňeltmegiň meseleleri hem Türkmenistan üçin ileri tutulýan ugur bolup durýar. Dürli ykdysady we gumanitar ulgamlarynda hyzmatdaşlyk etmegiň anyk ugurlary we wezipeleri görkezilendir. Halkara syýasy-diplomatik jähtde Bitarap Türkmenistanyň tutýan orny has-da giňeýär. Türkmenistanyň halkara gatnaşyklaryndaky syýasatynyň üstünligi daşary syýasat we daşary ykdysady ileri tutulýan ugurlaryň dogry saýlanyp alynmagyna esaslanýandygyndadyr. Bu bolsa daşary ýurtly hyzmatdaşlaryň bähbitleriniň nazara alnan ýagdaýynda milli döwlet bähbitleriniň ýokarda goýulmagydyr, deňhukuklylyk we özara peýda, beýleki döwletleriň içerki işlerine gatyşmazlykdyr.

Goý, tutuş adamzadyň gymmatly ynsanperwer ýörelgelerini dabaralandyryan, parahatçylygy, agzybirligi we dostlugy ileri tutýan halkymyzyň bu asylly ýörelgesi ýeneki ýyllara dowamat-dowam bolsun! Arkadag Prezidentimiziň jany sag, ömri uzak, il-ýurt bähbitli işleri hemişe rowaç bolsun!

Aýjemal ATAÝEWA,
Türkmen döwlet binagärlik-gurluşyk institutynyň himiýa tehnologiýasy fakultetiniň mugallymy.

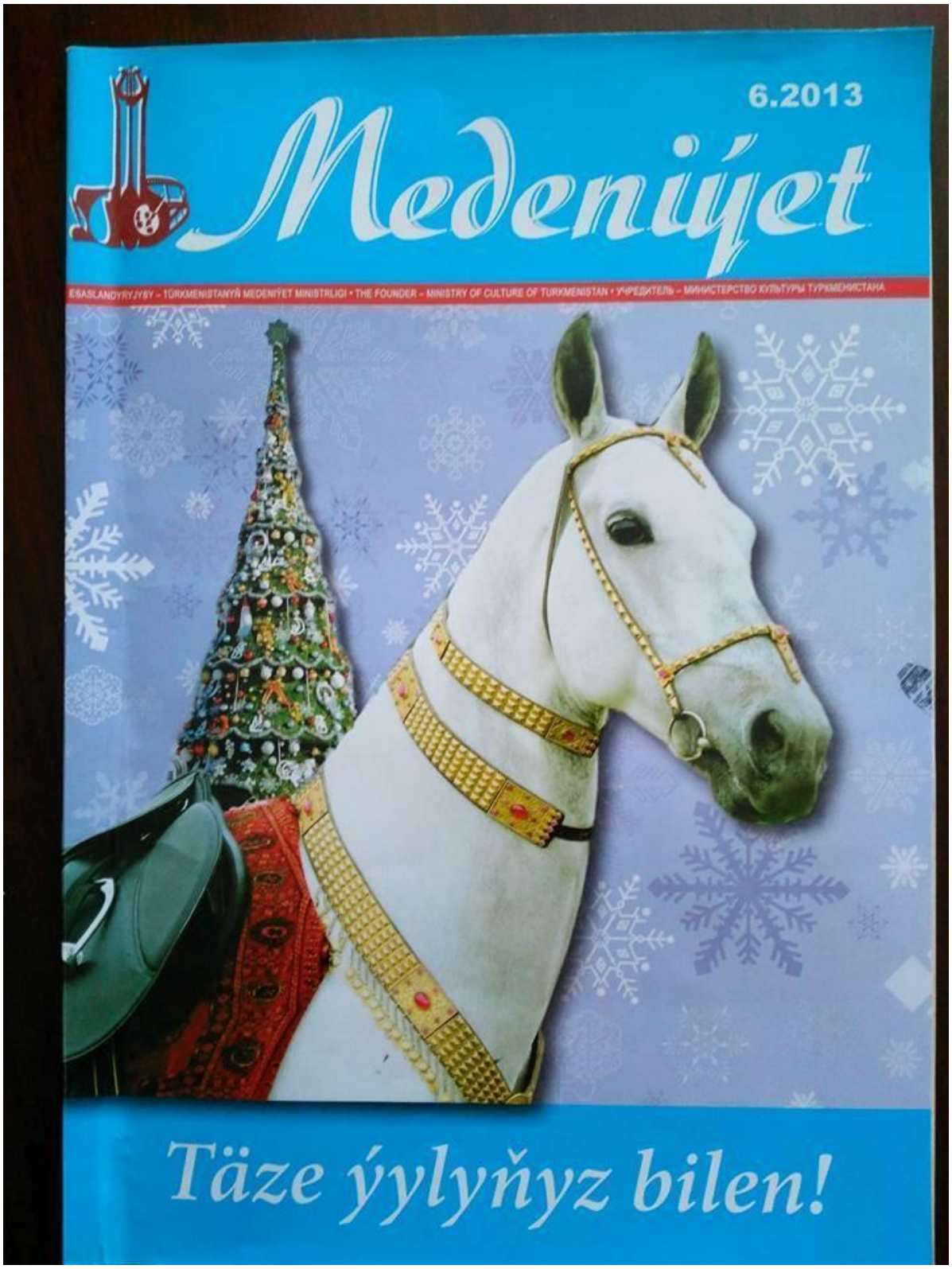
Nebit Gaz, 4 Kasım 2014

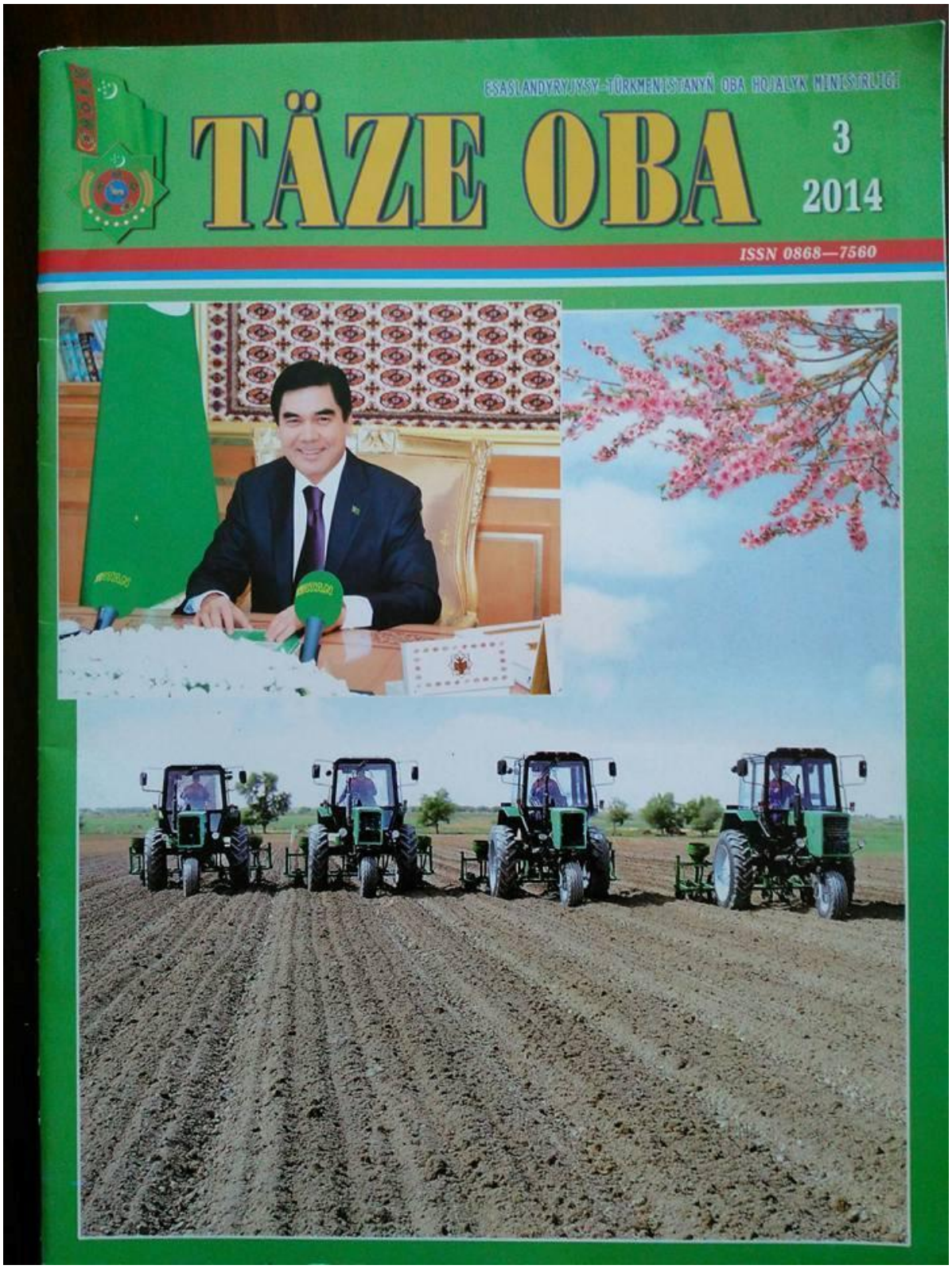

Bedenterbiýe we Sport, sayı 5, 2013

Güneş, sayı 3, 2014

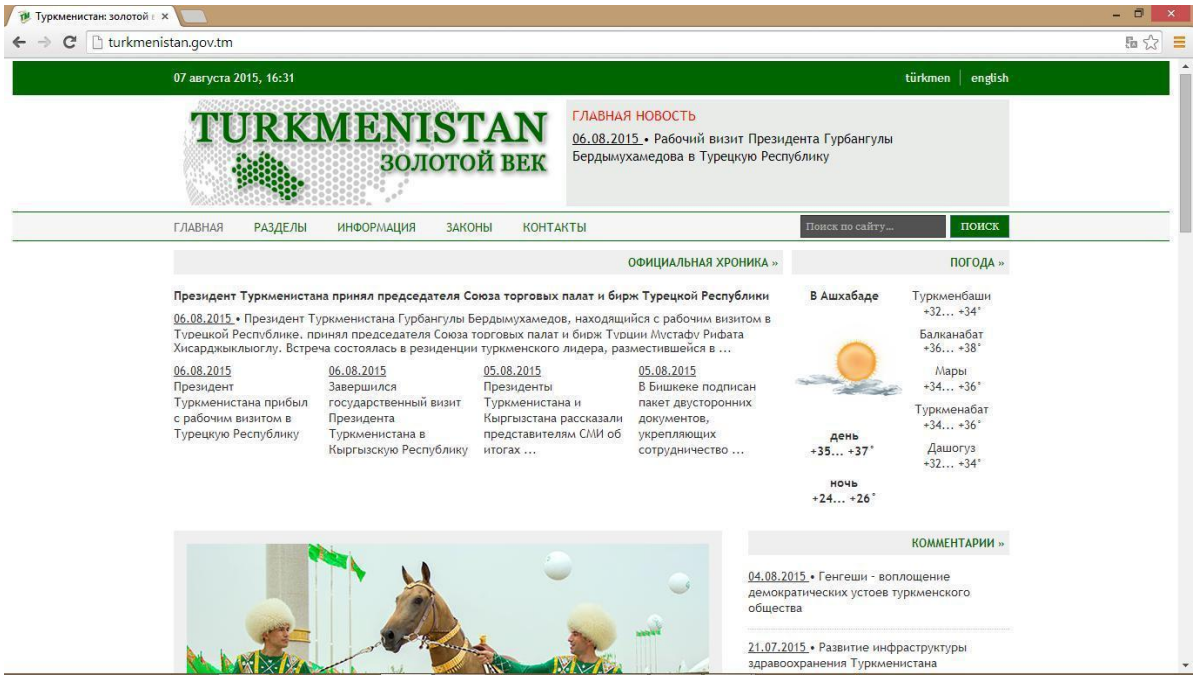

Medeniýet, sayı 6, 2013

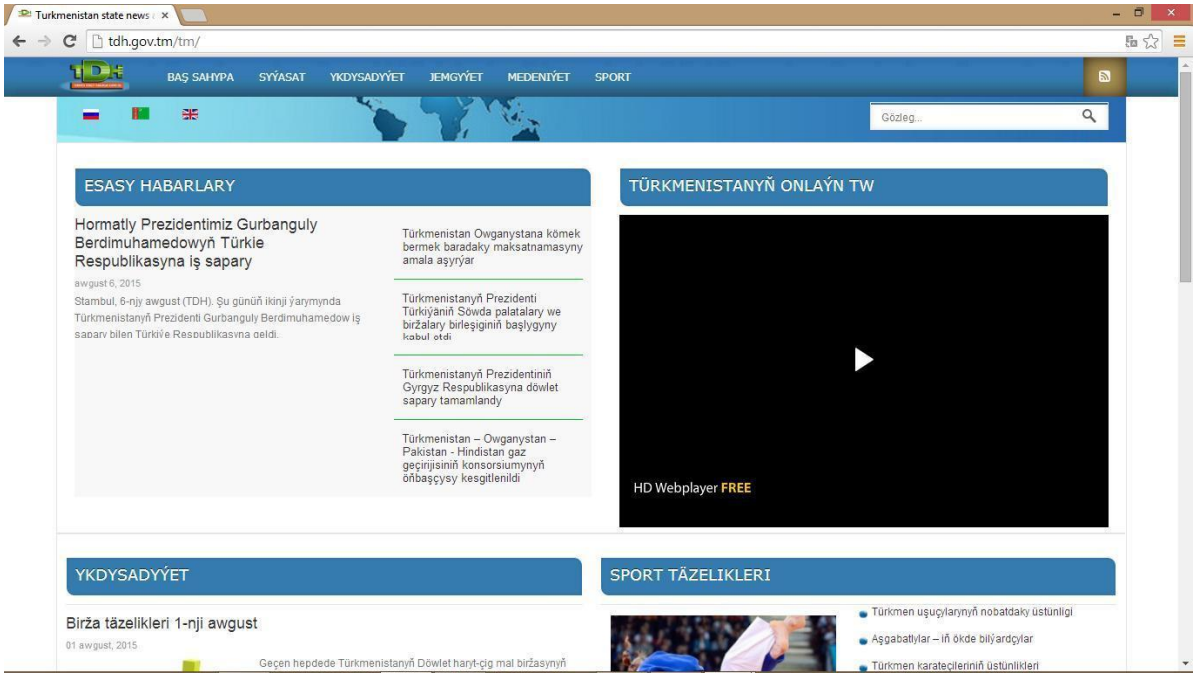

Täze Oba, sayı 3, 2014

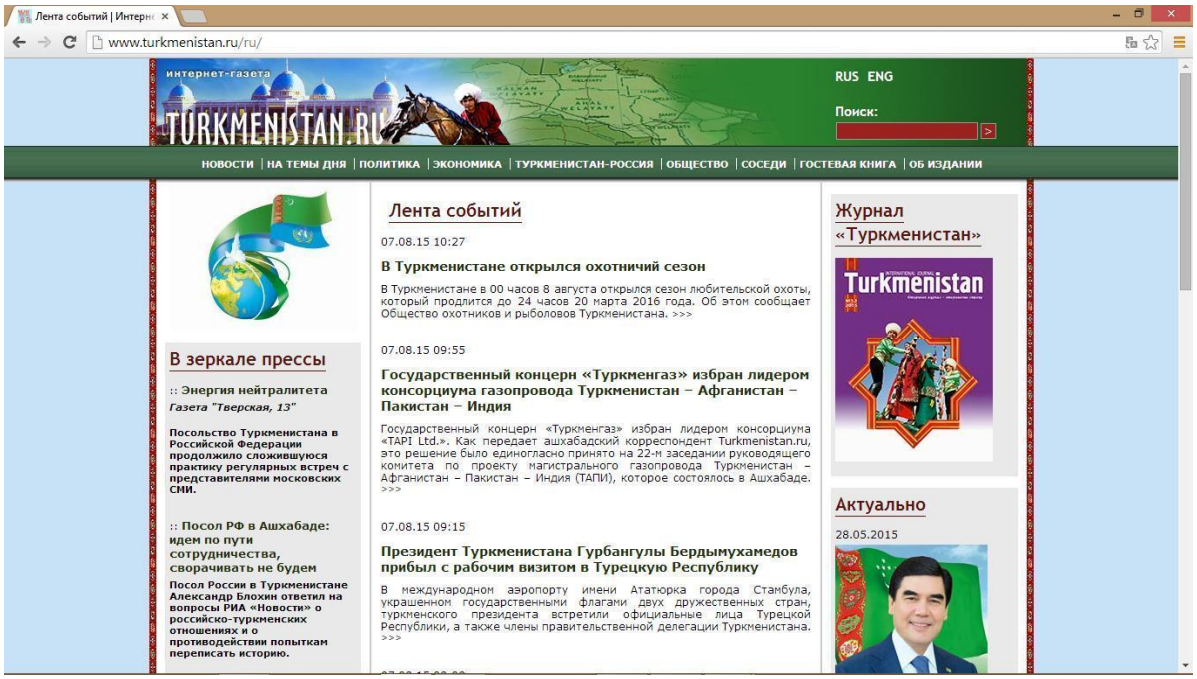

Zenan Kalby, sayı 4, 2014

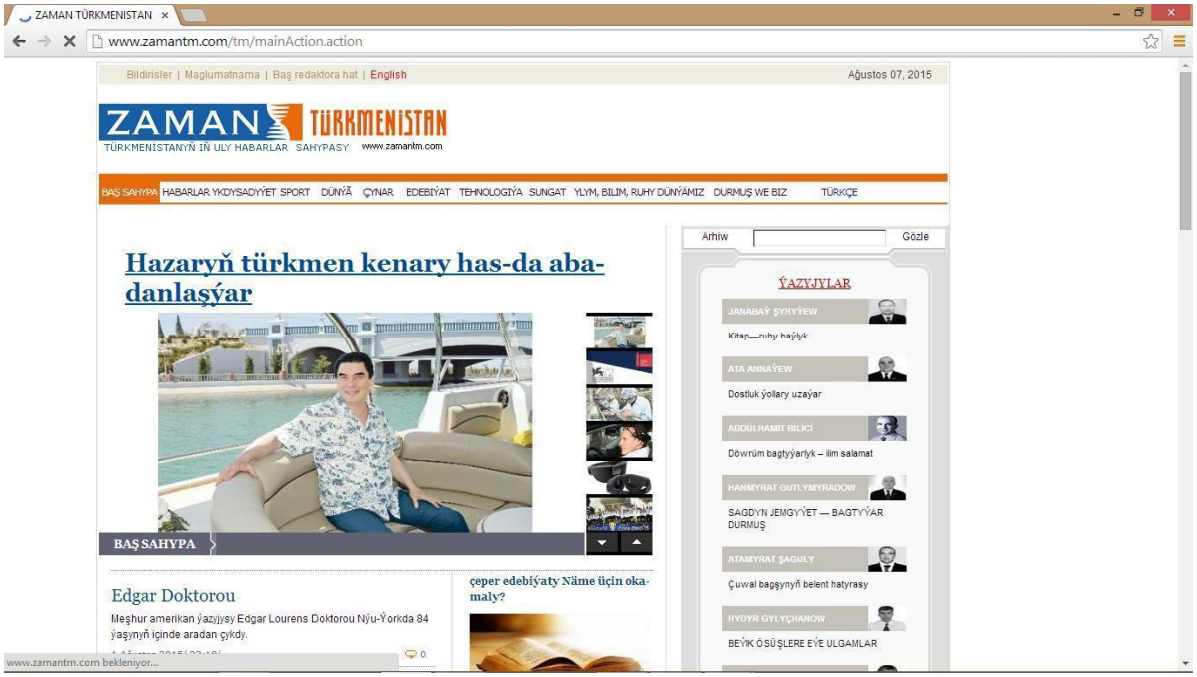

Türkmenistan Hükümetinin İnternet Sitesi

Türkmenistan Haber Ajansı (TDH) İnternet Sitesi

Türkmenistan İnternet Gazetesi

Zaman Türkmenistan İnternet Sitesi

KAYNAKÇA

Anavatan Türkmenistan uluslararası dergisi, İstanbul: Saner matbaacılık, Mart 2015.

Annagurdow, Mämmetdurdy ve Öwezberdiyew Gurban. **Türkmenistanyň metbugat taryhy,** Aşkabat: Ruh yayınları, 1990.

Annagurdow, Mämmetdurdy. **Türkmenistanda kommunistik metbugatyň taryhyndan,** Aşkabat: Türkmendöwletneşir, 1957.

Annagurdow, Mämmetdurdy. **Sowet Türkmenistanyň metbugat taryhyndan oçerkler,** Aşkabat: Ruh yayınları, 1962.

Annagurdow, Mämmetdurdy. **Beýik Watançylyk urşy ýyllarynda Türkmenistanyň metbugaty,** Aşkabat: Türkmenistan yayınları, 1985.

Abdullayew, Wepa. **Kommunizm Jarçysy,** Taşkent: UzSSR Gosizdat yayınları, 1962.

Annakurbanov, Çary ve Trubaçev Yuriy ve Ovezov Rahim ve Gluhih Anton ve Rogaçevskiy Yaroslav. **Govorit Aşhabad, k 50-leyitu Turkmenskogo Radio,** Aşkabat: Türkmenistan yayınları, 1977.

Ataýew Agajan, **"Dünýä Taryhyndaky Gadymy Mekan"**, Galkynyş gazetesi, 26 Kasım 2014.

Ашхабад, https://ru.wikipedia.org/wiki/Ашхабад 22 Temmuz 2015.

Ballyýew, Kakamyrat. **Saparmyrat Türkmenbaşynyn Metbugat Syyasaty,** Ruh yayınları, Aşkabat, 1999.

Bekmyradow, Ahmet. **Göroglynyn yzlary,** Aşkabat: Ruh yayınları, 1988.

Bilyalov, Gusman. **İz İstorii Kultırı i Prosveşeniya v Horezmskoy Narodnoy Sovetskoy Respublike (1920-1924 yy.),** Taşkent: Fan yayınları, 1966.

Bolgarev, P. Anatoliy, **Televideniye i Radioveşaniye SSSR**, Moskova: İskusstvo yayınları, 1979.

Bereketli toprak gazetesi, 1 Ocak 2008.

Carr, H. Edward. **Sovyet Rusya Tarihi Bolşevik Devrimi 1917-1923**, cilt 1, Çeviren: Orhan Suda, İstanbul: Metis yayınları, 2005.

Çaryýewa, Gülsün. **Sebit žurnalistikasynyň taryhy,** Aşkabat: Magtymguly üniversitesi yayınları, 2010.

Dumanlı, Ekrem. **MEDYA makasların gölgesinden ilkelerin zirvesine**, 3. basım, İstanbul: Zaman yayınları, 2007.

Dünýä edebiýaty dergisi, 1 Ocak 2011.

Ekaev, Orazpolat. **Türkmenistan'da toplum ve kültür,** Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı yayınları, 1998.

Esedullah, Oguz. **Türkmenistan**, Varlık yayınları, İstanbul: 1996.

Ene Mähri gazetesi, 21 Aralık 1998.

Ernazarov, Tahir ve Akbarov Azizbek. **İstoriya Peçati Turkestana (1870-1925-e gg.),** Taşkent: Ukituvçi yayınları 1976.

Furayev K. Viktor. **İň täze taryh (1939-1989),** Aşkabat: Magaryf yayınları, 1988.

Fortuşenko, Д. Aleksandr. **Radio 70 let**, Moskova: Svyaz yayınları, 1965.

Garryýew, Baýmuhammet. **İstoriya Turkmenskoy SSSR**, tom 1, ikinci kitap, Aşkabat: Akademiya Nauk Turkmenskoy SSSR yayınları, 1960.

Gurbanguly, Berdimuhamedow. **Döwlet adam üçindir**, Aşkabat: Türkmen döwlet yayınları, 2011.

Gurbanguly, Berdimuhamedow. **Ösüşiň täze belentliklerine tarap,** 2.tom, Aşkabat: Türkmen döwlet neşiryat gullugy yayınları, 2009.

'Garagum' dergisi, 5 Temmuz 1999.

Goçmyradow, Hojamyrat ve Annagurdow Mämmetdurdy. **Türkmen žurnalistikasynyň taryhy,** Aşkabat: Magtymguly Üniversitesi yayınları, 2010.

Goçmyradow, Hojamyrat. **Öwrüm,** Aşgabat: Ruh yayınları, 1997.

Goçmyradow, Hojamyrat. **Ruhy gözelliginiň aýnasy,** Aşgabat: Garaşsyzlyk yayınları, 1994.

Goçmyradow, Hojamyrat. **Пропаганда в печати социалистического соревнования,** Aşkabat: Ylym yayınları, 1990.

Goçmyradow, Hojamyrat. **Ruhy aýna,** Aşgabat: Ruh yayınları, 1998.

Gleyzer M. Marat. **Radio i Televideniye v SSSR. Datı i Faktı (1917-1986),** Moskova: Leningrad yayınları, 1989.

Ylýasow, Kakageldi ve Goçmyradow Hojamyrat. **Döwrüň aýnasy,** Aşgabat: Türkmenistan yayınları, 1990.

İnformation about television, radio and film industry of the country, http://medeniyet.gov.tm (14 Aralık 2012).

Jirmunskiy, Viktor ve Kaynak İsmail. **Sır derya boyunda Oğuzlara dair izler,** Ankara: 1981.

Jumalyyewa, Jennet. **Žurnalistikanyň esaslary,** Aşkabat: Magtymuly üniversitesi yayınları, 2010.

Karl, Marx ve Friedrich Engels. **Eserler,** 21.tom, Moskova-Leningrad: Devletneşir yayınevi, 1929.

Kırımlı, Hakan, **İslam Ansiklopedisi İsmail Bey Gaspıralı maddesi,** cilt 13, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, 1996.

Kuznetsov, İvan. **İstoriya Oteçestvennoy Jurnalistiki (1917-2000),** Moskova: Nauka yayınları, 2002.

Kozlova, M. Mariya. **İstoriya Oteçestvennıh Sredstv Massovoy İnformatsii,** Ulyanov: Ulyanovskiy Gosudarstvennıy Tehniçeskiy Universitet yayınları, 2000.

McGovern, William. **The Early empire of Central Asia,** Chapel Hill-North Carolina, 1939.

Masalskiy, Vladislav. **Hlopkovoye Delo v Sredney Azii i yego buduşeye,** Sankt Peterburg, 1892.

Mämmedow, Agamyrat. **Döwrüň möhüm meseleleri we žurnalistika,** Aşkabat: Türkmendöwletneşir yayınları, 2010.

Mämmedow, Agamyrat. **Habar beriş serişdeleriniň ykdysadyýeti we menejmenti**, Aşkabat: Magtymguly üniversitesi yayınları, 2010.

Nemirovskiy, Yevgeniy ve Boris Gorbaçevskiy. **S Knigoy Çerez Veka i Stranı,** Moskova, 1964.

Novokreşenova, M. Tatyana. **Sozdaniye i Razvitiye Radioveşaniya v Turkmenistane**, Aşkabat: Ylym yayınları, 1991.

Nebit gaz gazetesi, 6 Eylül 2011.

Orkun, Hüseyin. **Oğuzlara dair,** İstanbul: Ankara Ulus Matbaası yayınları, 1935.

Ovsepyan, Ruben. **İstoriya Sovetskoy Jurnalistiki. Pervoye Desyatiletiye Sovetskoy Vlasti,** Moskova: MGU yayınları, 1991.

Owadan dergisi, 1 Kasım 1998.

Rahimov, Serdar. **Turkmenskoye Televideniye-Opıt i Problemı Razvitiya (1960-1980-e gg.)**, Aşkabat: Akademiya Nauk Turkmenistana yayınları, 1994.

Rysgal gazetesi, 17 Eylül 2010.

Standart, Hil we Howpsuzlyk dergisi, 1 Ocak 1994.

Şyhmyradow, Boris. **Türkmen halkynyň gelip çykyşynyň, dünýä ýaýraýşynyň we onuň döwletiniň taryhynyň problemalary**, Aşkabat: Ruh yayınları, 1993.

Туркменская Советская Социалистическая Республика https://ru.wikipedia.org/wiki/Туркменская_Советская_Социалистическая_Республика (10 Şubat 2015)

Taganow, Artyk. **Rol i Znaçeniye Rasprostraneniya Peçati v Turkmenskoy SSSR,** Aşkabat: Türkmenistan yayınları, 1974.

Tokarev, Boris ve Lyudmer Baruh. **Rasprostraneniye Sovetskoy Periodiçeskoy Peçati**, Moskova, Svyazizdat yayınları, 1949.

Tebigat dergisi, 10 Haziran 1999.

Türkmenistan gazetesi, 7 Temmuz 1998.

Türkmenistanyň Daşary Syýasaty we Diplomatiýasy dergisi, 1 Ocak 2011.

Türkmenistan gazetesi, 21 Mart 2012.

Uçenova, V. Viktoriya. **Publitsistika i Politika.** Moskova: Politiçeskaya Literatura yayınları, 1973.

Vladimir, İ. Lenin. **Soçineniya VKP (b) v Rezolyutsiyah,** 4. yayın, 1941.

Vladimir İ. Lenin. **Lenin Collected Works, Lecture on the 1905 Revolution,** Moskova: Progress yayınları, 1964.

Vladimir İ. Lenin. **Voyna i Rossiyskaya Sotsial-Demokratiya**, tom 26, Moskova: Sotsial-demokrat yayınları, 1914.

Yazberdiyew, Almaz. **Gündogar Metbeçiligi ve Köne Türkmen basma kitaplary,** Aşkabat: Garaşsyzlyk yayınları, 2002.

Yusupov, Hemra. **Stranitsy İstorii Turkmenistana.** Moskova: Orient-press yayınları, 1997.

Zaman gazetesi, 16 Kasım 1992.

Willy, Bang ve Reşit Rahmeti, **Oğuz Kağan destanı,** İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı yayınevi, 1936.

Yurovskiy, Ya. Aleksandr. **Televideniye- Poiski i Reşeniya,** Moskova: İskusstvo yayınları, 1983.